

Ideen

<https://hdl.handle.net/1874/235372>

IDEEN

VAN

MULTATULI

mm 12328

IDEEN

VAN

MULTATULI

N°. 293 — 447

VYFDE, DOOR DEN AUTEUR HERZIENE DRUK

AMSTERDAM — G. L. FUNKE

1872.

IDEEN

VAN

MULTATULI

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

0355 0088

Z. S. 3552

IDEEN

VAN

MULTATULI

N°. 1-292

VYFDE, DOOR DEN AUTEUR HERZIENE DRUK

AMSTERDAM — G. L. FUNKE
1872.

BY DE VYFDE UITGAVE.

*De heer BUSKEN HUET schreef eens *) „dat ik in den lezer te weinig veronderstelde.” Ik meen te mogen betwyfelen of deze meening gegrond is. In-allen-geval bevreemdde het my, ze te hooren uit den mond van iemand die zelf nog-al te sukkelen had met de onbevattelykheid van z'n lezers.*

Anderen beweren dat ik 't begrip myner lezers te hoog stel, en te veel laat aankomen op den huisdomine of 't knappe kind in de familie. (83)

De waarheid zal wel in 't midden liggen, wat in dit geval zeggen wil: aan geen der beide zyden. Het is waar dat ik me veel moeite geef om begrepen te worden, en mogelyk is 't dat ik in zulke perioden van stemming, uitvoeriger ben, dan voor sommigen noodig wezen zou. Hiertegen-over staat dat ik, voortgezweept door m'n wensch om zooveel waarheid mogelyk te geven in kort bestek, op andere plaatsen de zaken aforistisch afdoe.

Het was aanvankelyk myn plan slechts teksten te leveren, omdat het leven zoo kort is. Het toelichten en duidelyk maken, had ik liever overgelaten aan jongeren. Tot nog toe evenwel ontwaarde ik weinig sporen van ingenomenheid met die taak, en dit noopte my nu-en-dan zelf aan 't preeken te gaan. Waarschynlyk wacht men met het commenteeren myner werken, tot ik overleden ben, omdat alsdan 't stupide doodzwygen z'n reden van bestaan zal verloren hebben.

Hoe dit zy, voldoening van m'n arbeid heb ik niet. Deze opmer-

*) MULTATULI, door Cd. Busken Huet, thans verkrygbaar by G. L. Funke, te Amsterdam.

king is te verdrietiger, naar-mate myn werk meer verkocht, en — naar ik dus veronderstellen moet — meer gelezen wordt. Het begin dezer IDEEN verscheen voor tien jaren. Zy werden, in weerwil van den vyfden druk dien ze thans beleven, voor zoo ver my bekend is slechts eenmaal, en wel eerst zeer onlangs, in een Nederlandsch Tydschrift besproken. *) Over de kinderachtigheid van dit smoor-systeem, mogen de heeren van de pen zich verantwoorden by hèn lezers. Die opheldering zal waarschyntlyk wachten op den vyfden druk hunner vele werken die tot-nog-toe 't licht niet zagen.

Myne klacht over gebrek aan voldoening, is evenwel geenszins op dat botte zwygen gegrond. Ze vloeit veeleer voort uit de dagelyksche opmerking, hoe gering de invloed is die het WOORD uitoefent op 'n maatschappy, als de onze.

By 't opslaan en nalezen der bladzyden in m'n eerste brochure over Vryen-Arbeid †) waar de verontwaardiging my aanspoorde tot het bestryden der LEUGEN die ons Volk opvreet, voel ik my genoodzaakt tot de droevige erkenenis:

„dit alles is alzoo gebleven tot op dezen dag!”

Behoudende leugens, liberale leugens, rechtleerige en moderne leugens, industriële leugens, philanthropische leugens, kansel-katheder-kerk-kamer-club-krant- en straatleugens...

Och, 't is zoo beschamend, opgang te maken in een land waar 't onware zoo gewild schynt, en 't blyft de vraag, of ik niet meer oorzaak hebben zou tot vreugde over den schroom my te noemen — 'tgeen dan toch in een bedorven maatschappy als 'n eigenaardige onderscheiding kan worden opgenomen — dan over de algemeene begeerte my te lezen.

Wat den Nederlanders bewoog, aan deze IDEEN een vyfden druk te verschaffen, is my 'n raadsel. Met het oog op byna alles wat ik dagelyks zie gebeuren, zou 't me begrypelyker voorkomen, dat er geen letter van myne hand te plaatsen ware.

*) Dr. Feringa's Tydschrift VRIJE-GEDACHTE. Sneek, bij H. Pijtersen T.z.

†) Thans verkrygbaar by G. L. Funke, te Amsterdam.

De heer FUNKE had de goedheid my meetedeelen, dat hy door aankoop eigenaar was geworden van 't kopierecht dezer IDEEN, en deed my voorstellen omtrent herziening en correctie. Ik nam dit werk met yver ter hand, en voelde my byna overal genoopt, door noten een-en-ander toetelichten, doch werd in dien aandrift telkens belemmerd door de herinnering aan de aanmerking van den heer HUET. Het is dus mogelijk dat ik, weifelend tusschen te-veel of te-weinig, hier-of-daar plaats gaf aan onnoodige opmerkingen, en elders 'n opheldering achterwege liet, die sommigen gewenscht toescheen. Doch... dit zou niet myne schuld zyn. Het lezend Publiek heeft zich zoo bescheiden weten te hullen in een hardnekkig nutisme... men is voortdurend zoo gul geweest in het terughouden van allen mogelyken weerklank, dat men 't my niet wyten mag, als ik omtrent de intellectueële vatbaarheid myner lezers in volslagen onzekerheid verkeer. Ik beroep my hieromtrent op het oordeel dier zangeres in den Haag, waarvan ik welding maakte op blz. 99 van den III Bundel) en zal me wel aceten getroosten voorttegaan: „als-of ik tegen een muur sprak.” Deze aan den volksmond ontleende vergelyking gaat alweder mank. Muren immers weerkaatsen 't geluid. Ik had de oorzaken van m'n akustischen tegenspoed liever in den modder moeten zoeken.*

Indië maakte KALIDASA. Griekenland, de homerische rhapsoden, EURIPIDES, PLATO en ARISTOTELES. Rome, VIRGILIUS, HORATIUS en TERENTIUS. Italië, DANTE, PETRARCHIA en TASSO. Frankryk, CORNEILLE, MOLIÈRE, VOLTAIRE en ROUSSEAU. Oud-Ierland, z'n barden. Engeland, SHAKESPEAR, SWIFT, ADDISON, STEELE, GOLDSMITH en STERNE. Duitschland, SCHILLER en GÖTHE... men neme 't my niet kwalijk, dat ik zoo ver beneden al die mannen sta: ik ben door niemand gemaakt, en zit nog altyd te wachten op 't eerste blyk dat Nederland — Nederland als zoodanig — kennis draagt van m'n bestaan.

Dat dit niet voordeelig werkt, noch op 't gehalte van m'n ar-

*) Eerste octavo uitgaaf.

heid, noch op de gemakkelykheid waarmee ik dien verricht, ligt in de rede, en zou begrepen worden in al de landen die ik zoo-even opnoemde. Wat Nederland aangaat, haal ik dien zonderlingen toestand slechts aan ter versooining voor de ongelymatigheid, waarmee m'n noten in dezen herdruk verdeeld zyn. Ik verkeerde altyd in 't onzekere, of 'n stelling al dan niet toelichting noodig had. De onderwerpen evenwel, die — naar m'n niet zeer gemotiveerde gissing, want ik tast in 't duister — behoefte hebben aan eene verduideliking die 't bestek eener noot zou te-buiten gaan, heb ik geheel zonder kommentaar gelaten, met het oogmerk die later opnieuw, en dan meer uitvoerig te behandelen.

Het doet my leed, dat de bundels, om my onbekende redenen, in twee deeltjes gesplitst zyn. Dit breekt eenigszins de economie van m'n werk, en maakt het verwijzen naar 'n bladzyde, lastiger dan anders het geval wezen zou. Waar ik van „bundel” spreek, blyf ik bedoelen de zes-en-twintig vellen octavo druk, die aanvankelyk in een boekdeel vereenigd waren.

Wat de spelling betreft, ik heb ditmaal, niet zonder tegenzin, nagenoeg de mode van den dag gevolgd *) niet omdat ik den minsten eerbied voel voor de taalkennis der personen die heden-ten-dage zoo goed als officiëel belast schynen met de bearbeiding van dat veld, doch om niet het oog des lezers afstooten door vreemdelijk van spelling. De sop zou de kool niet waard zyn.

Ik neem deze gelegenheid te-baat voor de opmerking dat ik vroeger, waar ik van de gewone spelling afweek, geenszins bedoelde een voorbeeld van goede schryfwys te geven, doch alleen wilde aantoo-

*) Nagenoeg. Men ziet o. a. dat ik de leelyke *ij* heb afgeschaft. Het gekibbel over den oorsprong der *y*, doet niet ter-zake. Zeker is 't dat onze letters *i* en *j* te-zamen geen *y*-klank voortbrengen, en dat is naar onze tegenwoordige uitspraak de eisch. Wie *yzer* uitspreekt als *izer*, heeft volkomen recht dat woord te spellen met 'n *i*. Maar ik, die *yzer* zeg, schryf ook: *yzer*. Nog-al eenvoudig, dunkt me.

nen dat men ook buiten de alleenzalmakende methode der vakmannen van den dag, iets kon voortbrengen dat het lezen waard was. Toch zou 't me zeer lief zyn, eens tyd te vinden, onze taal tot 'n gezet onderwerp van studie te maken, of liever — want dit deed ik reeds sedert m'n kindsheid — bruikbare spelregels voorteslaan. Zoodra mogelyk wil ik dit beproeven (112) doch ik zie in, dat ik me haasten moet om gereed te zyn voor den val van het tegenwoordig regime. Dat dit laatste uit 'n philologisch oogpunt niet hooger staat dan SIEGENBEEK's schoolmeesterig geknutsel, zou nu juist in Holland geen reden zyn voor 'n kort bestaan. Maar het tegenwoordig stelsel — zegge: stelsel! — is onpraktisch, en dit geeft, in den stoomtyd, hoop op 'n spoedig uiteinde. Nu voor alsdan: R. I. P.

Men heeft me verweten dat ik zoo vaak myzelf citeer. Daarin ligt, naar ik verneem, onbescheidenheid, hoovaardy.*) Nu ja, bescheiden ben ik, goddank, niet. Maar eilieve, ik meende dat er in 't aanhalen van m'n eigen woorden een blyk lag van consequentie, van correctheid. Juist uit den wensch om op die wyze m'n IDEEN tot één geheel te maken, is het afdeelen daarvan in genummerde paragrafen voortgesproken. Het doet my leed dat ik, meegesleept door styl, vooral in den IIIⁿ Bundel zoo dikwyls van dien vorm ben afgeweken, en dat ik door velerlei verdrietige omstandigheden genoodzaakt werd, aan m'n overige werken eene andere inrichting te geven. Het aanhalen van een kort gezegde, waar

*) Om het zoo-even achter 't woord »stelsel" geplaatst uitroepingsteeken te rechtvaardigen, hier de opmerking dat volgens D. V. en T. W. 't woord *hoovaardy* met twee o's moet geschreven worden, doch *hoveling* en *hoven* met één. Begrype wie 't kan! Dat de tweede o op 't eind eener sylbe, in 't geheel geen reden van bestaan heeft, is onzen lettermannen nu eenmaal te hoog, maar men zou dan toch kunnen vergen dat ze *consequent* waren in hun bekrompenheid. Ziedaar schryvers die 't wel laten zullen, zichzelf te citeeren!

Ik hoop gelegenheid te vinden, een gedeelte van den IVⁿ Bundel aan taalstudie te wyden. 't Onderwerp is zoo droog niet, als door velen gemeend wordt. (blz. 103, III, eerste 8° uitgaaf.)

door men eene lange redeneering kan uitwinnen, komt me zoo verkeerd niet voor. Dat sommigen zich door „nederigheid” genoopt voelen te vergeten — en te doen vergeten! — wat ze eenige bladzyden of jaren geleden gezegd hebben... nu ja, dit behoort by de alom beoefende „nederigheid.” My is 't zeer aangenaam, indien alles wat ik ooit schreef, in 't gheugen blijft, en naast later opmerkingen of redeneeringen gelegd wordt, ter toetsing van de waarheid. De dengdzaamachtigheid dergenen die zoo'n kruis-onderzoek liever vermyden, komt me... nederig voor, niedrig, en zelfs niederträchtig.

Wie overigens de moeite schuwt m'n citaten opteslaan, deed beter m'n IDEEN geheel ter-zyde te leggen. 't Is, meen ik, niet te veel gevergd, dat de lezer zich eenige moeite geve te begrypen, wat de auteur met niet geringe inspanning — want ik arbeid onder drukkende servituten van gemoed en omstandigheden — trachtte begrypelyk te maken.

Als handleiding tot het beoordeelen myner IDEEN, ben ik ten slotte zoo vry nog-eens te verwyzen naar 't program dat in m'n eerste brochure over Vryen-Arbeid voorkomt, en my te beroepen op de wenken in **35**, **123** en **283**.

Deze drie nummers, in verband altyd met **30**, zyn tevens van strikte toepassing, op al m'n andere werken zoowel, als op m'n geheel leven.

Daar staat:

„Sedert de Evangelie-spiegel, nu vijf jaren geleden, onder mijne redactie begon te verschijnen, is de ontwikkeling op het gebied van de kennis des Evangelies met snelle schreden voortgegaan;”

Och, de arme drommels die gestorven zyn in 't geloof aan een verkeerd begrepen Evangelie! Waarom liet Dr. MEYBOOM hen niet by-tyds in dien spiegel zien?

„Nieuwe onderzoekingen zijn in het werk gesteld, nieuwe uitkomsten verkregen, en wat de Godgeleerden zochten, vermoedden en wisten, is ten deele ook onder den grooteren kring van niet-Godgeleerden verbreid. Daaruit zijn nieuwe behoeften geboren.”

Nieuwe uitkomsten? Welke? In-godsnaam, welke? Is liefde niet meer — gek genoeg *) — uw hoogste gebod? Is 'r een andere weg ten hemel, dan door CHRISTUS, zoo als gyl. dat noemt? *„De godgeleerden zochten, vermoedden, en... WISTEN”* zegt gy? Is 't dan waar, wat zooveelen meenen, dat gyl. laag- en hoogleeraren, ISIS-priestertje speelt, en den volke maar wat afval geeft van uw hooger kennis?

Ik vind iets klagelyks in uw toon, waar gy zegt: *„dat is ten deele ook onder den grooteren kring van niet-Godgeleerden verbreid.”* Het klinkt als: „Sakkerloot, we zyn betrapt, 't volk heeft achter de coulisses gekeken!”

„Daaruit zijn nieuwe behoeften geboren.” Wel wis en zeker! Dat zegt BAMBERG ook, als hy — wat hem zelden gebeurt — een *tour manqué* maakt. „'t Is uw kaart niet, m'nheer? Welnu... wat anders dan! Wie van 't gezelschap heeft een zakdoek of horloge?” Een goochelaar moet nooit verlegen zyn.

„Nieuwe behoeften!” Ik ben jaloers op die uitdrukking. Een ànder soort van behoefte aan eene àndere manier om te geraken tot 'n anders begrepen zaligheid!

Hoe maken ze 't toch, al de menschen die heengingen onder 't régime van de ouwerwetsche behoeften?

„Meer dan ooit komt het thans bij de nadenkenden onder de Christenen tot bewustheid, dat er een onderscheid bestaat tusschen onze inzigten in de waarheid en de waarheid: tusschen onze opvatting van het Evangelie en het Evangelie: tusschen onze vormen van Godsdienst en de Godsdienst...”

*) Zie brief aan Ds. FRANCKEN in de *Verspreide Stukken*, en de zesde »Geschiedenis van Gezag» in de *Minnebrieven*. In het laatste stukje komt eene onduidelijke uitdrukking voor. Er staat: »gebod is lichter dan liefde.” In-verband met het voorafgaande, is daarvan de bedoeling dat het gemakkelyker is liefde voorteschryven, dan haar door voortdurende offerende liefde te verdienen, te winnen en te behouden. (1872)

Genoeg!

Genoeg, gy acht leeraren, en zes hoogleeraren in allerlei dingen die niet behoeven geleerd te worden!

Genoeg, uitleggers, verklaarders, voorlichters, die nu op eenmaal met gedwongen oprechtheid, heel nuchter den volke komt vertellen dat ge u tot heden toe vergist hebt!

Genoeg, ambtbekleedende Schriftgeleerden, die zoo flink — och hemel, 't moest wel! — al uw voorgangers verklaart voor weetnieten, en ze maakt tot dieven van het loon, van den eerbied, van de onderdanigheid, die men neêrlegde aan hunne voeten, in de verkeerde meening dat zy *wetenschap* gaven voor dat loon!

Genoeg, nieuwe-behoeftescheppers!

Voelt ge niet, dat er weldra mannen zullen opstaan, die u de slagen teruggeven, welke gy zoo meêdoogenloos uitdeelt aan uw domme — of bedriegelyke — voorgangers?

Och, wat zou 't JEZUS smarten, als hy 't weten kon hoe men z'n blyde boodschap zou verhanselen, opknappen, omkeeren, lappen en weêr lappen, als 'n oud kleed!

Ja, er *is* behoefte aan een nieuw kleed. Dàt zeg ik u na, heeren!

Maar men maakt geen nieuw kleed uit oude voddën, die afgedragen zyn, versleten, bevekt en bemorst, sedert achttienhonderd jaren.

Waarheid, heeren, waarheid! Dat gy erkent: „onze *coup* is mislukt!” Goed! Maar pas op, de „niet-Godgeleerden” zooals gyl. de menschen noemt die geen handwerk maakten van Godsdienst, die niet-Godgeleerden zyn zeer oplettend geworden. Er zyn er die IDEEN schryven, zonder de minste God- of andere geleerdheid. Dat ziet ge.

272. Of JEZUS doctor in de theologie geweest is? Wie kan me dit zeggen?

273. De hoofdindruk, dien zoo'n prospectus op my maakt, is deernis met al de onwetenden, die 'n „verkeerde behoefte” voelden. Zoo immers staat er: „er zyn nieuwe behoeften geboren.”

Een kind is ziek. De vader heeft redenen, om niet in persoon den armen lyder te bezoeken. Hy zendt een vertrouwde. *) Deze blyft één oogenblikje by den zieke, en zegt een-en-ander, dat *tant bien que mal* wordt opgeschreven door de omstanders.

*) Christologisch gesproken. Ik plaats me hier op 't standpunt der Evangeliespiegelaars. Juist zy mochten niet al de vroeger voorgehouden spiegels uitmaken voor verweerd. (1872)

Nu wordt het kind behandeld op allerlei wyzen. De een heeft „kwik” verstaan voor „zuurdeeg.” „Laxeeren”... neen „stoppen!” „Wryven”... roept de een. „Zweeten” heeft-i gezegd. „Ik weet het, schreuwte ’n zevende: puppen op de borst... hebt ge niet gehoord, hoe de gezant des vaders sprak van zenuwen? Nu, dat wil zeggen: pap.” „Waarachtig niet, beweert de dertiende, hy verhaalt iets van liefde...

— Liefde? Nu ja... en wat haalt ge daaruit?

— Wel, heel eenvoudig... dat is... ja... liefde is... branden. *)

— Precies!

En ze brandden, blakerden, braadden ’t zieke kind. En ze paptten ’t kind. En ze deden ’t kind zweeten en purgeeren. En ze gaven het ys op ’t hoofd, en kwik in de maag. En ze wreven ’t, en rolden het, en knepen het...

En al die heeren hadden rang van doctor of professor. De kleine gemartelde patient werd begraven onder officiële wetenschap.

En toen kwamen er veertien andere „weters”, even officieel als zoodanig erkend, even deftig, even getabberd, aan ’t kind vertellen:

— Wees vroolyk en verheug u! Ze hebben je nog al geplaagd... dat ’s waar. Ge zoudt, wel beschouwd, wat recht hebben tot klagen, maar wees tevreden. Troost u met de gedachte, dat je gedurende uwe ziekte, brood, rang en vermaak hebt verschaft aan al de heeren, die u niet hebben genezen.

En wy... wy hebben de „boodschap uws vaders” nauwkeurig onderzocht, en bevonden dat ze nooit goed begrepen was. Wy verzekeren u op ons woord — van doktor, domine, professor, enz. — dat wy die boodschap goed zullen verstaan...

— Ach, kermde de zieke, dat zeiden al die anderen ook! Sedert achttien eeuwen hoor ik die verzekeringen. Zoudt ge zoo goed zyn my den zwaren band aftenemen, dien ze my legden om den hals, en ’t gewicht dat zoo drukt op m’n hart? Och, ik verlang naar wat lucht, wat licht, wat vryheid... *staat dat alles niet in de boodschap van myn vader?* Misschien zal ik beteren, als ge my overlaat aan myself!

— Maar beste jongen, waar bleven wy dan?

Dat ’s waar. ’t Is impertinent van ’n zieke, te verlangen naar beterschap, en te vergeten dat zyn alle-eeuwsche koorts de wel-doende voedster is van ’t gezin des geneesheers.

Daarom: „nieuwe behoeften” heeren! Nieuwe ziekten, heeren! Altyd wat nieuws. *Du nouveau, du nouveau toujours, n’en fût-il plus au monde!*

*) Wel zeker! Formosam paster Corydon *ardebat*. Taal- en zielkunde wezen de Inquisitie den weg. (1872)

274. Het lust my hier 't ontwerp te geven eener

MODEL - REKENING.

De	{	welëerwaarde, zeer geleerde hoogëerwaarde, hooggeleerde	}	heeren	{	<i>Hier invullen al de namen der geneesheeren die yefungeerd heb- ben van 't jaar ëën N. C. tot op 't Meyboomsche prospectus</i>
----	---	--	---	--------	---	--

DEBENT

aan het MENSCHELYK GESLACHT.

Voor aan { U. Wel-E. W. Zeergel. } pr. abuis geleverd:
 { U. Hoog-E. W. Hooggel. }

*Loon, ontzag, gehoorzaamheid, slaverny, gedurende achttien-
honderd één en zestig jaren tantum!*

Wie kan de som invullen, wie?

275. Maar hoe gaat het nu met iemand die ten-gevolge van verkeerde behandeling niet zalig werd, als er later blykt dat z'n dokter — die 't beter wist — voor zichzelf wel gebruik maakte van z'n meerdere kennis?

Dr. MEYBOOM zegt uitdrukkelijk, dat *noat de godgeleerden wisten, ten-deele ook verbreid is onder de niet-godgeleerden*. Ten-deele! Er zyn dus nog altyd dingen die bekend zyn aan de priesters, en waarvan 't arme volk geen begrip heeft?

Hoe is dit? Als nu zoo'n *wetende* godgeleerde na z'n dood beter afspeelt dan de niet-wetende patient, is dit toch voor dezen heel verdrietig, dunkt me.

Ik wou zoo'n ontmoeting wel 'ns bywonen, tusschen een slecht behandeldden kranke en den geneesheer die „wist.” Ik houd niet van handdadigheid, maar t is om iemand in 't haer te vliegen.

Ik denk dat er wel orde zal gesteld zyn op zulke ontmoetingen.

276. Kranke, Volk, Mensheid... sta op naar den geest! Ruk af den halsband die u hindert! Weg met dat gewicht op uw hart. Ge *zyt* niet ziek, ge *zoudt* niet ziek wezen altans, wanneer ge den moed hadt *uzelf* te zyn!

Mensch, wees *mensch!* Voed uwe ziel met *spyze*, en niet met geneesmiddelen.

Welke denkbeelden ge u ook vormt van uwen God:

„Hy is er niet, of Hy moet *goed* zyn!”

't Is onmogelyk dat 'n almachtig vader zyn kind veroordeelt tot eeuwige krankheid.

Ik weet niets van uwen God. Durft gy beweren dat myne onwetendheid Hem minder vereert, dan 't „weten” dergenen die Hem maken tot 'n zielenplager, tot een beul? Ja, en dat doen ze, opdat er voortdurend werk wezen zou voor de S. S. Theologische faculteit.

Mensch, wees *mensch!* Denk als mensch. Uw denkvermogen staat in evenredigheid tot uwe behoeften! Ontwikkel u als mensch. Uwe vatbaarheid tot ontwikkeling staat in evenredigheid met uwe behoeften! En vooral: *voel* als mensch... want voorwaar, uw hart zal weten wat goed en wat kwaad is, en 't duidelyk voorzeggen naar uwe behoefte! Maar smoor het niet, begraaft het niet, onder valsche wetenschap.

Er is maar ééne wetenschap: de kennis van de Natuur. Daartoe behooren lynen, hoeveelheden, kleuren, aandoeningen. Daartoe behoort *alles wat is*. Daartoe behoort in de eerste plaats: *gyzelf*.

Tracht *goed* te wezen. Denk niet dat dit valt te leeren van een ander. Er zyn geen reglementen van 't goede. Het staat niet beschreven in bladen of boeken... die ge ook niet verstaan zoudt, gy arme, die verleerd hebt te lezen in uw eigen gemoed!

Tracht goed te zyn...

Wat het goede *is*?

Meent ge die vraag werkelyk? Was 't niet om my te lokken op 't onvruchtbaar veld van spitsvondige redeneering? Deedt ge die vraag, *omdat gy indedaad weten wilt wat het goede is? Omdat ge waarlyk het goede wilt betrachten?*

O, dan wensch ik u geluk! Want die vraag, gedaan op die wyze, met dat doel... die vraag is 'n bewys dat gy weet *wat goed is*, dat gy reeds goed *zyt*, want goed *zyn* is: *streven* naar 't goede.

En, wie *niet* vraagt: „wat is goed?” Of wie gelooft het te vernemen van God en *goed*-geleerden...

Wie denkt 'lat anderen zullen kunnen verstaan, wat hyzelf niet verstond, schoon 't luid klonk in z'n eigen borst, voor-i 't liet overschreeuwen door allerlei stemmen van buiten...

Wie den last zyner ziel wil werpen op de schouders van officiële ziele-pakdragers...

Wie te traag, te dom, te dor is, om z'n eigen hart te maken tot hoogerwaardig en hooggeleerd...

Wie z'n gemoed laat uitdrogen, zooals de Indische fakirs hun arm... ter ere van 'n God die geen vermaak scheidt in uitgedroogde dingen...

Zoo-iemand... ja, wat zal ik zeggen tot zóó-iemand?

Ei, toch iets! Als in 249, raad ik hem aan, recht boos op my te worden, opdat 'r beweging kome in zyn verdorden arm, en vuur — heilig of niet — in z'n uitgedoofd hart.

277. Wie is onbeschaamd genoeg om te beweren dat-i niet van myn „geloof” is, als ik zeg dat 'k myn God vind in 't goede?

Of ik dien God trouw diende? Altyd? Zonder afval?

Heer, vergeef me myne schulden... gy weet dat ik u liefheb!

278. In m'n *Vry-Arbeid* maak ik me kwaad op schriftgeleerden en dergelyken. De voorgaande nummers hebben 'r ook wel iets van, of ik boos was. Welnu, dit is zoo.

Maar nu een korte uitlegging.

Als 't waar is, dat ik 't goede bedoel, als 't waar is, dat zy hun roeping miskennen, dan heb ik, in naam van *mynen* God, het recht, neen, dan is 't myn *plicht* daarover boos te worden. En ik veroorloof me die vryheid, zoo goed als Jesaia, Jeremia, Habakuk, en de rest.

Maar die verstoordheid leidt me niet tot het aanvallen van personen, als zoodanig. Wanneer veertien „geleerden” hun naam leenen tot het verkondigen der heel belangryke tyding dat *alle vorige „geleerden”* weetnieten waren, dan zie ik niet in, waarom ik die veertien niet watforsch zou mogen toespreken, daar toch ook zyzelf zoo weinig omslag maken met *hunne* voorgangers.

Er zyn onder die veertien, welke ik persoonlijk ken, en in zekeren zin hoogacht. Ik heb geen reden iemand hunner, als persoon alweder, te minachten. Ja toch... maar dat doet er nu niet toe. De manier evenwel, waarop zylieden in deze zaak, en de schriftgeleerden in 't algemeen met zeer weinig uitzondering, beantwoorden aan hunne roeping, ja dáárvoor heb ik min-

achting en verachting, dáárvan heb ik 'n afkeer, dàt walgt me, dáártogen verzet ik my!

279. Zou 't wel zoo erg wezen? Overdryving zeker...

Ei, en ik toon u een prospectus waarin duidelyk wordt verklaard dat al 't vroeger geleerde gekheid was? Die veertien heeren hebben gelyk, of ze hebben ongelyk. Zy zeggen tot de slotsom gekomen te zyn, dat er verschil is tusschen *„onze* inzichten in de waarheid, en *de* waarheid.” — Als tusschenzin, een aardige paraphrase van: „tot nog toe hebben wy u wat voorgelogen.” Men kan het niet fatsoenlyker uitdrukken.

Die heeren hebben gelyk, of niet. Hebben zy gelyk, dan geldt myn: „vloek over u, schriftgeleerden!” de oudjes. Hebben de veertien evangelie-spiegelaars *geen* gelyk, nemen zyzelf 't volk waarheid af, om 't leugen te geven in de plaats, dan adresseer ik m'n verontwaardiging aan de modieusen of modernen, of hoe ze dan heeten mogen.

Zou 't wel zoo erg wezen? Dat zullen wy onderzoeken, terloops... want waar zou 't heen, als we een boek maakten van al de domheden die voor-en-na zyn uitgekraamd door wie bezoldigd werden en worden om *wysheid* te leveren?

Wy zien met minachting neêr op doctor NATHALSIUS of Domine KROEGHOUDÉRIUS — 't is nog zoolang niet geleden dat geleerdheid zich openbaarde in 'n latynschen staart aan den naam — en 'k moet zeggen dat het niet te verwonderen is, dat onze groot-ouweluî niet heel snugger waren, wanneer men let op 't gehalte *hummer* geleerde voorgangers.

Ja, op die oude voorgangers zien wy neer met minachting, en te recht. Wat vroeger de zoogenaamde hoogeschoolen leverden...

Ik heb gezien — *gezien* en *gelezen* — een akademisch proefschrift, waarop *summá cum laude* de graad verleend is van doctor in de rechten, een proefschrift waarin betoogd werd dat de heksen-vonnissen, zoo als ze tot dien tyd toe waren geveld, voor een groot deel onwettig waren.

Ei... dat is zoo heel erg niet, meent ge? Voor een aanstaanden advokaat is 't indedaad sterk, dat-i 't verbranden afkeurde van arme leelyke oude vrouwtjes...

Een oogenblik! De doctorandus keurde 't *verbranden* niet af, hy beweerdé maar dat de *vonnissen* meestal niet goed waren geredigeerd, wyl *daarin* *boven en behalve* *verboden omgang met den duivel*, zoo dikwyls als verzwarende omstandigheid vermeld werd: *dat de delinquente den heer gemaal DUIVEL een kind had gebaard*. Dit nu hield de doctorandus, op medische gronden, voor 'n onmogelykheid: *quia frigidum diaboli semen*. En hy bewees die kou!

Dat heb ik *gelezen!* En, terstond niet, maar na eenigen tyd hoop ik 't stuk te kunnen toonen!

't Komiekste was, dat de man z'n werk opdroeg: *carissimo patri*, zeker om z'n ouden-heer te doen zien dat-i z'n tyd aan de akademie goed besteed had!

Och arm, ik kan me zoo voorstellen hoe zoo'n vader zich zal hebben verkneuterd van plezier over zooveel knapheid!

Maar, meent ge... heksen? Dat is lang geleden. 't Stuk is 150 jaren oud, een stipje tyds, 'n seconde in de geschiedenis!

Toch schynt dat tydsverloop ons lang. Dit dringen wy onszelf op, omdat we gaarne vèr staan van zooveel dwaasheid. Ik ben zeker, dat onze achterkleinkinderen ook zullen trachten alle geestverwantschap met de tegenwoordige geleerden van zich aftewerpen, door 't voorgeven: *„dat het al zoo lang geleden is!”*

Of meent ge, dat men over honderd jaar trotsch wezen zal op de *tegenwoordige* voorgangers der natie?

Op schoolmeesters, die taal, geest, genie, ondergeschikt achten aan spelling?

Op volksvertegenwoordigers, die niet spreken kunnen?

Op hoogleeraren, die 't volk willen voeden met de *gedachte* aan zekere visschen die rondzwemmen in zekere zee? *)

Op Godgeleerden, die verkondigen dat *„al 't vroeger geleerde — NB. achttienhonderd jaren lang! — gekheid was?*

Op andere geleerden, die...

Ja, *gy* maakt eene uitzondering, hooggeleerde MUURLING! Op u zal 't nageslacht staren als een vuurbaak in den Oceaan der theologie. *Gy* zoudt nooit op 't idee komen dat 'r fouten waren in de heksen-vonnissen... *gy* zoudt...

Laat zien wat *gy* voor den dag brengt, *gy*... geen doctorandus meer, maar doctor, leeraar! *Gy*, geen doctor meer, geen leeraar meer, maar *hoog*-doctor, *hoog*-leeraar, leeraar van doctoren, doctor van leeraren, opperleeraar, opperdoctor!

*) Zie blz. 39 van »*Over Vryen-Arbeid en de koloniale agitatie*, uitgaaf 1866. Een fransch staathuishoudkundige beging dezer dagen in de *Liberté* een gelyke... staathuishoudkundigheid. Ieder weet dat er in Frankryk gebrek is aan edel metaal, of altans aan 'n behoorlyke hoeveelheid circuleerend medium. Indien dit laatste alleen 't geval ware, zou de nood, by welstand van andere zaken, zoo groot niet zyn, doch — gelyk in Holland met de voeding — er bestaat *pénurie*. Onze staathuishoudkundige voorlichter geeft 'n eenvoudige redmiddel aan de hand. Hy becyfert de opbrengst der onlangs ontdekte *Novada*-mynen in Amerika, en raadt Frankryk aan: »dat zilver tot zich te lokken.” *Simple comme bonjour!* Met de middelen om die zilverterhuizing te doen plaats hebben, bemoeit hy zich niet. (1872)

En *hoog*leeraar, niet in de eene of andere menschelyke, nietige zaak, niet in de geneskunde, niet in de natuurkunde, neen, in de *boven*-natuurkunde, in de kennis van iets noogers dan de Natuur, in de kennis van 'n God die tot de Natuur staat als *gy* tot 'n schooljongen, o MUURLING!

Opper-hoog-leeraar dus in de *opperste*, *hoogste* dingen, Ja, in dingen zóó hoog, dat z' er niet zyn. Wat, in myn oog, uw hoogleeraarschap heel moeielyk maakt.

Gy MUURLING, hebt gehoord dat er huwelyken worden gesloten.

Gy weet dat zulke maatschappelyke overeenkomsten — die, dit erken ik, soms nuttig zyn — worden gezegend, bezegend, ingezegend. Wat inzegenen is, weet ik niet. By analogie met inzouten, heeft het iets van: rondom besprenkelen met zegen, doortrekken met zegen, inkuipen... neen, of er by gekuipt wordt, weet ik niet.

Genoeg, gy hooggeleerde MUURLING wist dat er getrouwd wordt, en dat daarby moet gezegend worden.

Uw hooggeleerd verstand begreep, dat het inzegenen *goed* moest geschieden. Dát zeg ik ook. Wat al jammer zou er voortvloeien uit verkeerde, onvoldoende, scheeve, onhandige zegening!

De vrees nu, dat sommige zegenaars hun beroep niet goed zouden uitoefenen, heeft u bewogen een boekje te schryven als handleiding tot het zegenen, zoo als de *professeurs de Jeu* te Homburg en te Spa, hun *„Manuels schryven pour gagner à la banque.”*

Wie speelt, moet goed spelen, zóó dat-i wint. Wie zegent, moet goed zegenen, zóó dat het helpt. Dit alles is klaar als de theologie. Neen, klaarder.

Laat ons nu eens zien, hoe gy uw *„Manuel”* geschreven hebt. *Le trente et quarante se joue...*

Ik ben in de war. Hier is 't

„FORMULIER

ter

HUWELYKS-INZEGENING

door

W. MUURLING, HOOGLEERAAR TE GRONINGEN.”

JEUGDIG* ECHTPAAR!

Halt! Nu zult ge terstond inzien, lezer, waarom ik zoo-even

dien MUURLING benoemde tot kandidaat-lichtbaak. Nu zult ge ontwaren, hoe vreeselyk ondankbaar ons nageslacht wezen zal, als 't later zóó'n voorganger op één lyn stelt met dien heksendoctor! Nu zult ge begrypen...

Wat is 't eerste woord van MUURLING's inzegeningmethode? *Het eerste* woord, vraag ik u, 't *aller-eerste*?

Ja, 't *eerste!* Want verder dan 't *eerste*, hoeft 'n hoog-oppervoorganger in de heilige Godgeleerdheid niet te gaan, om te toonen hoe hemelsbreed het verschil is, tusschen laag- en hooggeleerdheid...

't Eerste woord alzo is: JEUGDIG.

Goed! Maar de domme laaggeleerde zou vragen: als nu eens de bruid oud is, en de bruijom bejaard, of één van de twee is wat onjeugdig?

Gy laaggeleerde, zwyg. Gy hebt met MUURLING's arbeid niets te maken. Gy laat u geduldig bezegenen en beformulieren, hoe ook.

't Is voor U niet, inzegening-dorstende leeken, dat de hoogerwaarde, hooggeleerde MUURLING zich verwaardigd heeft by da woord: „jeugdig” een sterretje te plaatsen.

Want, er staat een sterretje by.

Dit sterretje is:

1°. 't Symbool van MUURLING's godgeleerd genie.

2°. Eene verwyzing naar de noot onder de bladzyde.

Een noot? Ja. Die noot zullen wy — met gepasten eerbied — behandelen.

Neen, domme ongeleerde leek, niet tot u spreekt de getabberde hoogleeraar! Die noot kunt gy overslaan, gy die daarvan de diepte niet zoudt peilen. Die noot is gericht tot de personen die, beroepshalve, zich bezighouden met inzegenen. Hebt ge niet gezien op den titel van 't „*Manuel*” dat de uitgave geschiedt door „de predikanten-vereeniging in de provincie Groningen?” Ziehier 't voorbericht. Want het stuk heeft 'n voorbericht ook. Ziehier:

Dit formulier ter huwelyks-inzegening werd in de vergadering der predikanten-vereeniging der (*is dat een possessieve genitivus?*) provincie Groningen, den 28 September 1858 als *proeve* meêgedeeld, en in het verslag van die vergadering gedrukt.

Om aar de veelvuldige aanvragen te voldoen, heeft de predikanten-vereeniging besloten, het voor hare eigene rekening te laten drukken, en algemeen verkrijgbaar te stellen.

Vooraf is het door den opsteller herzien.

C. H. VAN HERWERDEN C. H.Z.

President.

GRONINGEN,

November 1861.

J. SINNIGHE DAMSTÉ,

Secretaris.

Ziet ge wel, leek, dat het sterretje by 't woord „jeugdig” *U* niet aangaat. Die ster is een ridderorde van den geest des professors, een grootkruis van 't verstand des hooggeleerden, en tevens — waarom zou ik 't verzwigen? — tevens licht dat sterretje de *Zeer-geleerde* inzegenaars voor, om ze te leiden naar 't Bethlehem der noot waarvan ik sprak, en waarin de professor zyne heerlykheid te aanschouwen geeft.

Die noot, die noot!...

Wilt ge 't volstrekt weten, leek? Wilt ge? Vreest ge niet blind te worden, als ik de gordyn ophaal, waarachter de hooggeleerdheid des *theologiae professoris* blinkt, glanst, schittert, als 'n vuurpyl?

Vreest ge die blindheid niet? Kunt ge zoo veel licht verdragen? Welnu, erken dat ik u gewaarschuw heb.

Professor MUURLING vertelt als noot op 't woord *jeugdig*: „dat dit epitheton naar omstandigheden moet gewyzigd worden!”

En — o, diepte der wysheid en der kennis! — in diezelfde noot vermaant hy z'n *zeer-geleerde* discipelen, de zeer geleerde Groningsche Dominees alzoo, om *in-plaats* der *vertegenwoordigers* van de gemeente, de *gemeente zelve* aantespreken, als die *tegenwoordig is*. Maar 't fynst, het diepst, het hoogst, het belangrykst, het meest oostersche-sterüchtige is: de professorale erkenning van 't ongepaste om ouders en bloedverwanten aantespreken, als er geen ouders en bloedverwanten zyn!

Wat verder vertelt de man — ik gis, nu inspiratie van den H. G. — dat de *zeer-geleerde* heeren inzegenaars niet moeten roepen: „kniel!” als ze geprevenueerd zyn dat het zegenbehoevend paar niet knielen wil...

Ook, dat ze niet hoeven te zeggen: „sta op” als er niet gekniel is...

By m'n arme ziel, het staat er!

De *hoog-geleerde* die zulke wenken geeft...

De *zeer-geleerden* die aan zulke wenken — zie 't voorbericht — *behoefte* voelen...

Die lui zullen aan 't volk vertellen wie God is!

Voor drie stuivers kan men 't vod koopen. Ik hoop dat het ding veel aftrek vindt, niet zoozeer omdat ik my verheug over de *behoefte* der predikanten, maar wyl ik graag zou zien dat het *Volk* behoefte voelde eens te overwegen, of 't ook *behoefte* heeft aan voorgangers, die andere *behoeften* voelen dan aan muurlingsche god- en hoog-geleerde formulieren?

280. Verder behandel ik 't ding niet. 't Walgt me. Van begin tot eind, is 't één gewawel in de tale Kanaäns, vol onzin, bly-

ken van onkunde, leugen en godslastering, d. i. schending der lieve wetten van de Natuur.

Ik erken evenwel, dat ook professorale onwetendheid in de wetten der Natuur ligt, zoowel als myn zucht om te protesteeren tegen zulke kwakzalvery.

Neen, verder behandel ik 't prul niet, dat evenwel hoogstbelangryk is als graadmeter van de laagte waarop onze maatschappij staat. Ook is die verdere behandeling niet noodig. Ieder kan weten wat 'r te wachten is van iemand, die met hooggeleerd gezag voorschryft, geen ouwelui „jeugdig” te noemen, en dat men geen oprichten moet bevelen aan personen die overeind staan.

Welnu, 'k had erger zotternyen kunnen aanvoeren, ten-bewyze hoe „verrot” onze Staat is, ook op 't gebied van kennis en wetenschap. Maar ik koos den *hoogerwaardigen*, *hooggeleerden*, MUURLING by-voorkeur, om dat voorbericht.

't Gebeurt namelyk meermalen, wanneer ik personen aanval — in *publieke hoedanigheid* immer — dat men de rechtmatigheid van den aanval erkent. . .

Niemand byv. zal party trekken voor dien DUYMAER VAN TWIST.

Gewoonlyk geeft men de betrokken persoon *en pature*, maar men tracht de *algemeenheid* van 't kwaad te ontkennen.

En ook hier zal menigeen, denk ik, die korte executie van den *hoog-cerwaarden*, *hoog-geleerden* MUURLING met genoegen bygewoond hebben. Welnu, ik zeg: wy hebben met dien MUURLING niets te maken. Misschien is die man zoo dom niet. Niet dommer altans dan de eerste de beste. Wellicht moeten wy 'm pryzen, dat hy zich heeft neêrgebogen zóó te voldoen aan zülke *behoefden*.

Wy hebben hier te doen, noch met MUURLING, noch met welke *persoon* ook, wy hebben te doen met *de dominees* in 't godzalig Nederland. *)

*) Volstrekt niet! We hebben te doen met het VOLK van Nederland, zoo als dat sedert eeuwen door die godzalige dominees werd in slaap gewiegd, verstompt, verdierlykt, gecretiniseerd, bedorven. Zin voor ernstige waarheid werd ten-allen tyde door Drutni-sprookjes vermoord. (III, blz 367)

Tot overmaat van ramp, maken zich heden-ten-dage de «modernen» van den uitgeputten patient meester, en met helsche gevatheid gebruik van de doorbrekende behoefte aan wat licht, om nu op hun beurt 'n ander soort van vervalschte waren aan den man te brengen. 453. »De slaapdrank verveelt u... ziedaar dan rottekruid: tractement, invloed en fatsoen als voren.»

Als voren? Waarachtig niet! Ze leggen hooger rekening voor. Boven en behalve de oude emolumenten van 't bedriegersvak, willen zy nu

1°. MUURLING'S *werkjen is geschreven ten behoeve van predikanten.*

2°. 't Is als proef onderzocht in eene vergadering van predikanten. — Eilieve, hoe kon dat? Om te weten of MUURLING'S manier van inzegenen goed is, zou men resultaten moeten wachten. Dat kan, dunkt me, eerst later blyken. Ik geef 'r veel voor, om eens precies te weten hoe MUURLING'S ouweluif zyn ingezegend, om de fouten van die methode te vergelyken met den uitslag die hun zoon zulke formulieren doet begaan. —

3°. De inzegening-methode is proefhoudend bevonden in eene vergadering van predikanten, die 't hebben laten drukken in 't verslag dier Vergadering.

4°. Er hadden *veelvuldige aanvragen* plaats. Die aanvragen moeten zyn uitgegaan van andere predikanten. Natuurlyk. Want zy die behoorden tot de vergadering die 't formulier geproefd had en smakelyk bevonden, bezaten 't ding in hun verslag.

Uit dit alles nu blykt: dat de predikanten in Nederland behoefte hebben aan zulke dingen.

En dit constateer ik in den jare huns heeren 1861. Zie den datum van 't Voorbericht.

Nog-eens: die zeergeleerden zullen 't Volk vertellen, wat het huwelyk is. Wat de ziel is. Wat onsterfelyk is. Wie, wat, en hoe, God is? Wat men doen en laten moet... in één woord: *wat goed is!*

281. Spreekwoorden bevatten de wysheid der volkeren. Eilieve, waarom maken professers geen spreekwoorden?

tevens gehonoreerd worden als voorgangers in koolzuur, electriciteit, staats-economie, nyverheid, budgetverstand, hoofdartikel-voorlichtery, sociaal-kwestietrafiek, onderwys-gebeuzel, parlement-geleuter, en — *more majorum* nog altyd — niet het minst in belletterie. Versies en novelletjes maken ze ook. En dat ze bovendien heel aardig beunhazen in 't kunstrechteren, spreekt van zelf.

M'n vriend DE GEYTER te Antwerpen, maakte voor eenige jaren de opmerking, dat onze litteratuur voor 'n groot deel in handen van dominees was. Ik zeide iets dergelyks op blz. 96 van m'n »Pruissen en Nederland. *N'en déplaise* aan zekeren heer ALEXIUS VAN STADEN, die 't ontkende, houd ik staande dat DE GEYTER en ik gelyk hadden.

Hadden. Men kon immers, 'n twintig, dertig jaar geleden, niet in een Muzen-almanak spuwen, zonder 'n domine te raken, een vermaak dat dan ook die dingen allergeschikst maakte tot kwispedoor.

— Dit is... grof!

Ja. Ik voel, even als JESUS, te fyn, om niet grof te zyn tegen de bedervers van m'n broeders.

DE GEYTER en ik *hadden* gelyk. En... als we heden onze klacht herhalen, *hebben* we gelyk, maar... anders! Ik kom hierop terug in 572, waarnaar ik verwys. (1872)

282. Spreuken en puntige gezegden dragen meestal het bewys in zich, dat ze geboren werden in 't gemoed van een leek.

Zy doelen op 'n beroep of bedryf. Ze zyn gewoonlyk genomen uit de natuur — in engen zin ditmaal, ik meen de groene — van de werktafel, uit 'n winkel, van de markt, d. i. alles saëmgenomen, uit de Natuur in meest uitgebreiden zin...

Maar spreekwoorden van kansel of kathedr hebben wy niet, of weinig.

Komaan, hoog-geleerden en zeer-geleerden, lever eens wat volkeren-wysheid aan 't Volk dat uw wysheid in-huur heeft en betaalt!

SALOMO versmaadde 't niet. CONFUCIUS niet. SOLON, THALES, BIAS, CHILO, PITTACUS, PERIANDER, CLEOBULUS... die allen versmaadden 't niet...

En JEZUS versmaadde 't niet!

Komaan, zeer- en hoog-geleerden, komaan!

283.

284. 't Voorgaand nummer bevat 'n paar honderd IDEEN die 'k niet schreef, omdat ik daarin werd verhinderd door kommer.

Is dit 'n IDEE?

Ja en neen.

Nù niet, maar over jaren zal 't stof geven tot IDEEN, aan wie de geschiedenis zullen schryven van onzen tyd.

Jammer dat VICTOR HUGO den juisten titel die 'r passen zou op zulke geschiedenis, heeft weggekaapt, om dien te maken tot uithangbord voor 'n roman.

Toen ik dit schreef had ik 't werk dat zoo grooten opgang maakte, niet in-handen gehad, en begreep den titel verkeerd. Ik meende dat de schryver daarin »Ellendelingen» tentoonstelde, van de soort die my stoorden in m'n arbeid. Toen ik later 't vod las — gedeeltelyk slechts, omdat ik tyd, oogen en stemming noodig heb voor beter dingen — bemerkte ik dat ik me vergist had. Tot m'n groot genoegent ontwaar ik thans dat het fabriekmerk van den *faiseur* VICTOR HUGO zeer aan 't dalen is. Des te gegronder is alzoo de klacht in 't nu volgend nummer. (1872)

285. O, die »*Misérables*» is zoo mooi!

Wat »mooi» beduidt in den mond van 'n Hollander, weet ik.

Maar in Frankryk schynt men oprecht te wezen in z'n mooivinden.

Daar houdt men den man in 't leven, die toch maar wat *maakte*.

Hier zegt men tot den man die wat *deed*: »heel mooi, en sterf maar voort.»

Och, ik ware zoo graag t'huis geweest op den verjaardag van m'n jongste kind.

Was dat te veel gevergd, Nederlanders?

286. Ik heb gezegd dat Nederland verkeerde in een toestand van verrotting. Dit gaat U aan, gy allen die myn IDEEN niet leest.

Myn oordeel over den staat uwer zedelyke gezondheid werd beaamd door alle partyen. (135, blz. 51 volgg.)

Maar nu zie ik, dat ook de minister die aan 't hoofd staat der Regeering van Nederland, iets dergelyks mededeelt aan hen die, zoogenaamd, dat Nederland vertegenwoordigen.

In de zitting van Dinsdag den 13 Mei 1862, heeft de Heer THORBECKE erkend: *dat er sedert jaren een „contagium” heerschte in de politiek van den Staat.”* *)

Wil men nu onderscheid maken tusschen de beteekenis van 't door my gebruikte woord „verrotting” en de uitdrukking van den heer TH. die slechts over „besmetting” klaagt, my is 't wel.

Maar hoe men ook „contagium” verkiest te vertalen, ik vraag of 'r niet wat behoort *gedaan* te worden ter genezing?

Dit vraag ik aan u, gy die m'n IDEEN wèl leest.

*) Zoo gebeurt het vaak, dat de heeren *en place* — overigens zich aanstellende als-of ze niet wisten dat ik bestoud — my napraten, en de vruchten van *mynen* arbeid, van *myn* onderzoek, van *mynen* moed om ongeykte waarheid te zeggen, aanbieden als »peeren uit hun tuin.” (269)

Indedaad, THORBECKE, er heerscht »contagium” in den Staat en de opgang die *gy* maakt, is daarvan 't doorslaand bewys. Zelfs de pedante vertaling van myn woord: verrotting, in: *contaaaaeeegium* is daarvan een treurig blyk. Gy steelt m'n linnengoed, en zet er uw merk in. Indedaad, 'n zeer droevig *contagium*!

Zoo hebt ge ook onlangs weder — Kamerzitting November of December 1874 — myn linnen gebruikt, om 'r heel verstandig uitzien. Uw opmerking over de onbruikbaarheid, *in zekeren gevallen*, van schoolmeesters-specialiteiten — edele zelfverloochenaar! — is om te kussen van juistheid. Ik erken, die soort van specialiteiten in m'n monografie over dat onderwerp, te hebben overgeslagen, en dat ge dus uw inzicht daaromtrent niet *rechtstreeks* uit myn werk gehaald hebt. Niet *rechtstreeks*. Maar overigens? Durft gy beweren dat de wysheid, die ge daarover hebt uitgekraamd, de *uwe* was? Ze geleek niets op... THORBECKE, en zeer frappant op myn »Duizend en een Hoofdstukken” die toen onlangs verschenen waren. Zeg, als ge durft, dat ge die niet gelezen hadt. (1872)

287. Het provinciaal gerechtshof van Noord-Holland heeft uitgemaakt, dat de *Max Havelaar* behoort aan den heer DE RUYTER en den heer VAN LENNEP.

Ik verklaar op myne eer, 't handschrift van dat boek niet te hebben verkocht.

Ik heb weinig achtgegeven op den loop van dat proces. De slag was geslagen vóór pleidooi en vonnis: *de Havelaarszaak was gesmoord*. Het juiste tydstip om 'n beroep te doen op 't Volk, was voorby. Men had in ruimte den tyd gehad, rond te vertellen dat die HAVELAAR zoo'n byzonder slecht mensch was. En daarin had men gelyk. In 't vertellen, meen ik. Dit toch was 't eenige wapen dat men gebruiken kon, en 't spreekt vanzelf dat men 't opnam.

Maar toch vind ik 't verdrietig, dat de firma DE RUYTER-VAN LENNEP nu 't geld ontvangt dat 'r verdiend wordt — gewonnen, meen ik — op dat boek, al werd dan ook dat geld gewonnen tegen myn zin.

Want ik had daarvan 'n paar jaren kunnen leven met vrouw en kinderen. Ik had IDEEN kunnen schryven, en 'k was t'huis geweest op den verjaardag myner kleine NONNIE.

288. Daar waait 'n donkere vlag voor myn gemoed. Die verjaardag, dat proces...

'k Heb zoc-even een vonnis gelezen. Men zegt daarin, geloof ik, dat niet ik, maar de Heer DE RUYTER den *Havelaar* heeft geschreven. Dat niet ik, maar de Heer VAN LENNEP zich verzet heeft tegen hollandsch-indische geweldenary. Dat niet MAX en NONNIE, maar de kinderen van *die* heeren gebrek lyden om den opstand huns vaders tegen goddienende schelmerij...

Ik begryp dit alles niet recht, en verwacht nu ook 'n vonnis waarin wordt uitgemaakt dat JAN SALIE den roem van SCAEVOLA heeft gekocht — met behoud van rechterhand altoos — en dat de adel der MONTMORENCI's als fondsartikel is overgegaan op DROOGSTOPPEL. Waarom niet?

Eén ding wou 'k graag weten. Wanneer myne vrouw, ik en ons kindje, op Lebak iets anders hadden gegeten dan eieren en *samarangsche beschuit uit 'n blik*" of dan JAN SALIE en DROOGSTOPPEL daarvan buikpyn zouden gekregen hebben?

En dit: of *hun* kinderen mager worden, als de *myne* hongeren?

My dunkt, by overname van wat roem — by zoo'n voordeelige overname vooral! — moest men de servituten meê overnemen die daarop rusten.

Dit had ik vooral van den heer v. L. verwacht, die zich in 't pleidooi voor de arrondissements-rechtbank, door z'n advokaat zoo bitter laat beklagen, over al de moeite die 't hem gekost heeft om beroemd te worden. Die klacht sneed me door de ziel. Dertig, veertig jaren van zwaren vèrs-arbeid, van legende-fabriek —

met certificaat van namaak altoos — van roman-*makery* — zonder certificaat van oorsprong ditmaal — zie, na zooveel getob en gewurm, zoo weinig roems. . . ja, dat is indedaad hard! Zoo-veel leed zou 'n vyand doen schreien, al waar-izelf letterkundige van beroep.

Maar de heer v. L. die dus by ondervinding weet hoe duur die roem is, al ware ze dan ook van mindere soort. . . me dunkt, *hy* altans had geen MONTMORENCI'S rang moeten overnemen, zonder toebehooren van moed en offer.

Maar. . . men kan een manuscript koopen *over* de MONTMORENCI'S.

Zeker, als men kunstkooper is, of uitgever, of m'nheer VAN LENNEP.

289. Mr. VAN LENNEP, ik heb u den *Havelaar* niet verkocht.

Ik heb, *op uw verzoek*, u 'n stuk papier gegeven, waarin ik verklaarde: dat manuscript aan u afstaan in vollen eigendom *nom u in-staat te stellen een contract te sluiten met 'n uitgever.*"

In datzelfde stuk erkende ik, *tevens op uw verzoek*: "den vollen prys daarvoor ontvangen te hebben."

Gyzelf erkent dat ik dien prys *niet* ontvangen had. Er was geen sprake geweest van *prys*, evenmin als van *verkoop* over 't geheel.

De heele voorstelling der zaak in uw gepubliceerden brief is valsch. Niet *ik* heb *uwe* hulp gevraagd, ik had die tot de uitgave van den M. H. niet noodig. Ik had 'n uitgever. *Gy hebt my laten verzoeken by u te komen.*

Zoodra 't my lust, zal ik die zaak behandelen; doch — dit schreef ik u al — niet voor 't my lust.

Heb geduld, Mr. VAN LENNEP. Bedenk dat ik andere zaken te dragen heb, die zwaarder wegen dan misbruiken in de kunstkoopery. Bedenk dat ik moeite heb, vrouw en kinderen in 't leven te houden. Die zorg gaat voor, ziet ge, en ze is heel zwaar, vooral omdat ik geen kans zie myn gezin te voeden met beunhazery in bittere smart en bloedige offers van 'n ander.

Ik heb u den *Max Havelaar* niet verkocht.

By 't nalezen der drie laatste nummers, was ik gedurig in weifeling deze zaak uitvoerig toetelichten. Als altyd echter. . . ik heb er geen lust in. Maar ik zal er toch *iets* van zeggen. De helft van de winst is my — na 287 — door den heer v. L. uitbetaald, zynde de andere helft, gelyk volkomen billyk was, genoten door den uitgever. Doch niet hierover liep de kwestie. Het boek had *terstond* in goedkoop editie moeten verschynen om, door 't eensklaps opwekken van de publieke opinie, de Regeering te dwingen tot

*recht*doen. Met dat doel was 't geschreven, en dit was ook de afspraak met den heer v. L., toen ik hem *op zyn verzoek*, de onderhandeling met 'n uitgever opdroeg.

Ik vertrok daarop naar Brussel, en gedurende myn afzyn veranderde v. L. van... stemming. De vrienden van VAN TWIST gebruikten hunnen tyd en invloed voorbeeldig, en dit doen ze nog. Ik maakte aanmerking op den prys van 't boek, op de weinige aankondiging, op de schrale verzending naar Indië — te Batavia moet *honderd gulden* voor 'n exemplaar betaald zyn! — en toen ik ten-laatste m'n lastgeving opzei, beriep de heer v. L. zich op 't hem gezonden »bewys van eigendom.» Hyzelf heeft later, in stukken die ik toonen kan, erkend dat de helft van de opbrengst my behoorde, 'tgeen onjuist wezen zou, indien ik hem 't kopierecht *verkocht* had. *Dit laatste heeft hy dan ook nooit beweerd.* In een tegen my gepubliceerden brief — dien ik nog thans volledig kan wederleggen: de eerste regel de beste van dat stuk is 'n onwaarheid — vermydt hy met zorg de zinsnede: *gy hebt my den Havelaar verkocht!* Deze indruk had boven-op moeten liggen in z'n gemoed, en dus — onwillekeurig zelfs — telkens voor den dag komen. Juist anders-om evenwel, hield hy dien binnen. Dit geschiedde niet onwillekeurig, voorzeker! Want wie iets natuurlyks nalaat, moet er z'n redenen voor hebben. Nooit sprak hy 't woord uit, waarop de heele zaak neerkwam. Noch rechters, noch advokaten — armzalige psychologen gewoonlyk! — hebben gelet op die beteekenisvolle leemte. Wat myzelf aangaat, voor 't Hof betuigde ik kortelyk: dat boek niet aan den heer v. L. verkocht te hebben. Betoogd, bewezen, gepleit, heb ik niet. Vóór de zitting reeds, ontwaarde ik dat de Voorzitter stokdoof was, en bovendien, ik wist... kortom, ik was misselyk van de zaak, en dat ben ik nog. Toch voel ik — nu eenmaal de elementen aannemende, waaruit zoo'n collegie is saemgesteld — my verplicht te erkennen dat het Hof, na myn *dédain* om de zaak behoorlyk uitteleggen, niet anders beslissen kon dan 't gedaan heeft.

Als menschkundige studie zou de uiteenzetting belangryk zyn, van de redenen die den heer v. L. bewogen: *»te beletten dat myn boek in kroegen en toko's gelezen werd.»* Dit zyn zyne woorden in den gepubliceerden »Brief», welk stuk alzoo de erkentenis inhoudt dat hy afweek van de voorwaarden waarop ik hem myn handschrift toevertrouwe. Zóó schreef de man die my kort te voren verzekerde: *flectere si nequeo superos, acheronta movebo.* Nu, om dien Acheron was 't me niet te doen, als m'n boek maar overal op z'n tyd te verkrygen was geweest! Men zag 't byna nooit in 'n boekwinkel. Telkens werd er uitgestrooid dat het uitverkocht was. Dit heeft jaren geduurd, en lang genoeg om 't effect te vermoorden, waarop ik recht had, een verraad dat Nederland en Indië zeer duur te staan komt. 't Herstel der zaken in Insulinde is gaandeweg onmogelyk geworden.

Hoe noode ik my met de geschiedenis der uitgave van den *Havelaar* bezighoud, acht ik 't hier de plaats zekere... beschuldiging te wederleggen, die men gretig heeft aangevat om den indruk van dat boek te verzwakken. Na de door de *clique* van VAN TWIST uitgestrooide en levendig gehouden bakerpraatjes omtrent myn karakter — dat men toch zoo makkelyk kon leeren kennen uit HAVELAAR 's nooit ontkende *handelingen!* — heeft niets my meer geschaad, dan de aanklacht van mooischryvery... een ongewoon vergryp waarschy-

lyk! VAN TWIST zelf gaf daartoe 't sein, door in de Kamer te praten van «des schryvers talent» waarachter hy — óók 'n talent waarachtig! — z'n eerloos plichtverzuim wegstopte.

»Het boek is 'n roman» zegt men, en als bewys wordt aangevoerd, dat de namen van plaatsen en sommige personen niet voluit gedrukt zyn. Voor LEBAK staat »Leb.» In-plaats van SERANG moet men genoeg nemen met »Ser...» of S....»

Die kinderachtige puntjes nu — met andere zaken, sommige, doch niet alle, van minder belang; als byv. de zevensterrige, interpunctie, die beneden, kritiek is; — zyn van de corrigeerende redactie des heeren VAN LENNEP!

Dat ik niet in zulke puntjes doe, blykt uit alles wat later van my verscheen. Ik spel den naam van VAN TWIST in *letters*.

Na 't verschynen van den *Havelaar*, zag ik wel terstond in, hoe nadeelig dat outmannen van m'n arbeid werken moest, maar nooit werd my de strekking van dien *coup de jarnac* zoo duidelyk, als onlangs by de verschyning van de door prof. VETH, onder den titel »INSULINDE» bezorgde vertaling van 't werk des engelschen schryvers WALLACE.

Die auteur is zoöloog, entomoloog, botanist, enz. Na in die hoedanigheden een blauwmaandag te hebben rondgezworven in de bosschen van Borneo, Celebes, Timor, en zelfs van Java... na 't uitteekenen van apen, kevers en hagedissen, achtte hy zich op-eenmaal bevoegd — *Specialiteiten*, vóór! — tot het uitspreken van een oordeel over Indische toestanden. Hy werpt den *Havelaar*, dien hy 'n »vervelende en langwylige geschiedenis» noemt, *mir nichts dir nichts* op-zy, en verwyf me dat myn boek »slechts de strekking heeft om aantoonen: dat de Nederlandsche gezaghebbers de oogen sluiten voor de afpersingen der inlandsche hoofden, en dat in sommige districten de inboorlingen moeten werken zonder betaling, en zich hunne goederen zien ontnemen zonder vergoeding.» (*Insulinde*, blz. 165.) Nu, iets anders dan dit — en dat de Weledele heer DROOGSTOPPEL dit alles goedgevindt — heb ik dan ook niet willen aantoonen. Het spyt me voor Mr. WALLACE, dat hy 't niet genoeg vindt. Op die betuiging van ontevredenheid volgt eene verdediging van 't *Regeeringstelsel* — alsof ik dat had aangetast, ik die juist aandrang op 't handhaven van de wet! — en hy beweert dat m'n werk vooral daarom geen waarde heeft »omdat ik geen dagteekeningen en geen byzonderheden vermeld, en de door my aangevoerde grieven alzoo niet konden onderzocht worden.»

Hier zyn we alzoo weer aangeland in de buurt der vernuftige puntjes des heeren VAN LENNEP. *Myne* integriteit wordt gewraakt, omdat die letterkundige 't woord LEBAK met één letter verkoos te spellen!

Dit schynt men dien WALLACE verteld te hebben, daar hy den *Havelaar* niet gelezen heeft. 't Is voor z'n apen en kevers te hopen dat ze wat minder van-hooren-zeggen geportretteerd zyn, de armen dieren.

Nee, *gelezen* heeft de eerlyke man 't »vervelend en lankdradig» boek niet! Want hy verstaat geen hollandsch, en in de engelsche vertaling van m'n vriend NAHUY'S, zyn de van Lennepsche puntjes behoorlyk door *letters* vervangen.

De diepzinnige kritiek van Mr. WALLACE is dus nog-al gemakke-

lyk te weerleggen. Men ziet echter hieruit, welk wapen de heer van Lennep den tegenstanders van m'n armen *Havelaar* in-handen gaf. En dit is nog zoo. De laatste uitgave van dat boek door den tegenwoordigen eigenaar SCHADD, is even verminkt als de vorigen. Die heer heeft het niet de moeite waard geacht, by die uitgaaf myne hulp interooopen, noch zelfs my daarvan kennis te geven. Ik geloof niet dat zoo-iets zou kunnen plaatsvinden in 'n beschaafd land. Over de wyze waarop in 't goddienend Nederland, m'n naam, m'n arbeid, m'n denkbeelden, m'n tegenspoed, geëxploiteerd worden, zyn boekdeelen te schryven. De lust om dit aantetoonen, vergaat me by 't besef dat ik 't woord richt tot 'n Publiek dat — »met God» waar-schynlyk — party-trekt voor schelmerly. (1872)

290. Ja, daar waait me een donk're vlag voor 't gemoed. Zoo'n proces en de verkiezingen...

Toch zal ik my kandidaat stellen *„schoon de rekening niet goed is.”* (133)

AAN HET VOLK VAN NEDERLAND. *)

Ik heb my verkiesbaar gesteld tot lid der Tweede-Kamer van de Staten-Generaal.

Ik betwyfel zeer, of ik in eenig district zal kunnen concurreeren met de *„byzondere persoonlijkke geachtheid”* van deze of gene onbekende grootheid, vooral ook omdat ik niet beloof de *„belangen van een district”* voortestaan, zoo als velen dat beloven uit overmaat van naïveteit of van onbeschaamdheid, doch zekerlyk *niet* uit overmaat van eergevoel en plichtbesef, evenmin als van welbegrepen belangstelling in de publieke zaak, welke niet gebaat wordt door 't behartigen van allerlei privaat-belangen, die elkaër kruisen, in den weg staan, en vernietigen.

De rondborstigheid, waarmede men voor den dag treedt met die schandelyke bewyzen der politieke verrotting van onzen Staat, roept de aandacht tot zich van allen, *„die nog niet geheel zyn verleugend.”*

Ziek-zyn is niet schandelyk.

Ziekte *daarstellen*, *bevorderen*, in *bescherming nemen*, *perpetueeren*, is wèl schandelyk.

En zich te *beroemen* op die schande, is 't ergst van al.

Waarschynlyk doelde de Heer THORBECKE op zulke schande, toen hy onlangs erkende: *„dat er sedert jaren een „contagium” heerschte in de politiek van den Staat.”* (Kamerzitting van 13 Mei.)

En zéker werd daarop door *my* gedoeld, toen 'k zeide — *ik* het eerst, maar velen zeiden 't me na — dat er *verrotting* heerschte in den Staat.

*) Door een verdrietig misverstand is dit beroep op 't Volk, myn lezers te laat in handen gekomen, of, voor 'n deel, in 't geheel niet. Men bedenke dat ik nog altyd zwem met veel kogels aan 't been (84) en my dus niet kan bewegen naar m'n zin, en naar den eisch myner zaak. Toch... *emerge!* Ondergaan is onmogelyk. (1862)

Contagium, besmetting, verrotting... 't komt overeen uit.

En als er nog bewys noodig ware, men zou 't kunnen vinden in de omstandigheid, dat geen enkel *lid der Kamer*, die dan toch *medeplichtig* is aan al 't verkeerde, opstond om te protesteeren tegen *zulk* beschuldiging.

Men kon voorgeven te ignoreeren wat ik *schreef*.

Men kon niet voorgeven niet verstaan te hebben wat de Heer TH. *zeide*.

Bovendien 't staat in 't Byblad, en ook de nakomeling zal 't weten, hoe de *premier* den moed had om den vertegenwoordigers des Volks eene beschuldiging in 't aangezicht te werpen, die 'n eenvoudig eerlyk man zou beantwoorden met 'n vuistslag.

Eene beschuldiging — dat erken ik — die zulk eene beantwoording zou rechtvaardigen, als niet de *beschuldigde* gevoelde die ten-volle te hebben verdiend.

Ja, onze Tweede-Kamer is een verrot lichaam.

Kiezers van Nederland, uwe vertegenwoordigers zyn in 't aangezicht geslagen — en ten-rechte! — door uwe Regeering.

Ik ben geen aanhanger van den Heer THORBECKE. Ik hang niemand aan — ik verlang dat men *my* aanhange — maar 'k heb eerbied voor den man, die ongemeen genoeg durft te wezen, om de waarheid te zeggen, schoon hy minister is.)

Ik stel my verkiesbaar voor die Tweede-Kamer.

Myn program? Men kent myne tuchteloosheid. Ik heb geen program.

Ik minacht die zoogenaamde partyen in den Staat, of liever ik erken die partyen niet. Het zyn hoogstens familie- of provincie-*cliques*, vennootschappen van Javaan-exploitatie in 't groot en klein.

Ik stel my verkiesbaar voor die Tweede-Kamer

Als ik lid ben van die Kamer, zal elke Minister een antwoord ontvangen, wanneer hy de politiek van den Staat »*besmet*» noemt.

Ik zal hem tegenspreken als hy onwaarheid zegt, en voldoening vragen in naam van 't Nederlandsche Volk.

Maar *wanneer* hy de waarheid zegt, zál ik — dát erkennende — hem uitnoodigen met my medetewerken TER GENEZING.

Of waar hy dit weigert — zoo-als Ministers gewoon zyn — zal ik hem daartoe dwingen.

Ik wil den Minister vragen, wat hy gedaan heeft om al de ellendingen te straffen, die den Javaan (ook thans weér) periodiek laten hongeren? †)

Wát, om zulken hongersnood te *voorkomen*?

Wát, om zeeroof tegen te gaan?

Wát, om te bewerken dat de gemartelde bevolking daarginder niet

) Alweder een bewys dat m'n latere opinie over den heer TH. als staatsman geen gevolg is van *parti-pris*. (1872)

†) »Ook thans weer.» Dit schreef ik twee jaren na den *Havelaar*. Heden, Mei 1872, zeg ik: ook thans weer! In een der jongste Nrs van de N. Rott. Courant vindt men een uit de Indische bladen overgenomen bericht: »dat er in de residentie Banjoemaas hongersnood heerscht.»

Toch beweert men met stalen voorhoofd, dat er na den *Havelaar* zooveel verbeterd is! Er is niets, niets, hoegenaamd niets verbeterd. Integendeel! (1872)

tehoop loope, niet opsta, niet in dol *amok* wraak neme over jarenlange miskenning van menschenrecht?

Dat alles is belangryker dan dat gewaol over afkoop van tienden, en 't gekibbel over *Vryen-Arbeid*.

Ik vergis my. Over *Vryen-Arbeid* durven zy, na myn boekje daarover, niet meer spreken. 't *Woord* zelfs is verdacht geworden. Men noemt die huichelachtige droogstoppelary thans: *particuliere industrie*. De slavenhandel op Afrika's Weskust heet ook aldus. 't Is een goede term van de Nederlandsche Tweede-Kamer, zy die met godslasterlyke vroomheid een eind wil maken aan de officiele slaverny in de West, maar met een fariseesch: »Ik dank u, Heer!» slaven maakt van *al* de Nederlandsche onderdanen in INSULINDE!

En weër vergis ik my. Neen, men maakt daarvan geen *slaven*, want aan slaven is men voeding en bescherming schuldig.

In NEERLANDS-Indië laat men z'n slaven *wegrooven* en *verhonger*en. Overdrying?

Nederlanders, leest gy de couranten niet? staat er niet duidelyk te lezen, dat er *wederom* hongersnood is op *Java*? Dat er *wederom* »een tweehonderdtal» MENSCHEN (*Nederlandsche onderdanen*, hoort gy!) zyn weggeroofd op de kusten van Celebes?

Een tweehonderdtal! 't Is naïf! Geen drie, geen dertig, geen duizend, geen zes dozyn, ... neen, 'n tweehonderdtal!

Myn God, myn God... als 't kippen waren, zou men de moeite hebben genomen ze nauwkeurig te tellen!

Lees het na, Nederlanders, in de laatste Landmail-couranten.

Honger en zeeroof!

En *hier* spreekt men van consignatie!

En de dagbladschryvers wawelen van stelsels!

En de Kamerleden van Maas-aftapping!

Er worden heel andere dingen dan Maaswater afgetapt uit het hart des Nederlandschen Volks!

Men zuigt daaruit weg alle gevoel van recht, alle gevoel van menschelykheid, alle gevoel van eer!

En gelooft my, Nederlanders, zyzelfen die zoo yverig 't hunne deden, om u te berooven van wat den mensch tot *mensch* maakt, zyzelfen zullen — als nu! — met verachting zeggen: »gy zyt besmet, gaat van my!» zoo als Satan de zielen wegschopt, die hyzelf bedierf om 't plezier van kwaaddoen.

Ik stel my verkiesbaar tot lid van die Tweede-Kamer.

Ik zal daar rekenschap vragen van al de ellende die de verrotte politiek der laatste jaren heeft teweeg gebracht *ginder*, en voorbeid *hier*!

Ik roep de lezers myner IDEEN op, myne kandidatuur voortestaan in *alle* districten.

Ja *overal*! Oodat er blyke dat ik rekenen kan op 't beter deel des Volks, al ware 't my dan onmogelyk den stryd te winnen tegen hen die, natuurlyk »zeer geacht» in hun district, zoo onbekend zyn *daarbuiten*, dat men niet eenmaal zelfs de moeite neemt hen te lasteren voorby de naaste lantarenpaal die de grens aanwyst van hunnen roem.

Ik beroep my op m'n manifest aan de kiezers, in de »Minnebrieven.»

Ik beroep my op wat ik *deed*. Het is vermeld in wat ik *schreef*.

En dat ik de *waarheid schreef*?...

Ik ben bereid ieder belangstellende inzage te geven van 'n bewys dat de tegenwoordige Gouverneur-Generaal van Nederl. Indië de waarheid van den Max Havelaar met ronde woorden erkend heeft.)

Wie na deze verklaring tegen my is, erkenne dat hy onrecht *zoekt*, onrecht *voorstaat*, *belang heeft* by onrecht, en daarom onrecht *wil*... maar hy verschuile zich niet langer achter de voorgewende moedelykheid om te *weten* wat recht *is*!

) Of ik dat bewys thans nog zou kunnen leveren, is de vraag. Maar 't is karakteristiek dat nooit iemand er naar gevraagd heeft. (1872)

AAN DE LEZERS MYNER IDEËN.

Ja, U roep ik om op *bewys* te geven van 't leven dat ik in u vooronderstel.

Niet volkomen nog — maar eenigzins toch — heb ik aan U my geopenbaard.

Tot U sprak ik, waar 'k een beroep deed op dat gedeelte der natie „dat nog niet geheel is verleugend!” (Slot „*Vrye-Arbeid*.”)

Op... op... helpt my, helpt uzelfen, helpt INSULINDE, helpt NEDERLAND.

Trekt party voor de waarheid, opdat 'r niet gezegd worde dat alleen de leugen dienstknechten heeft, die den moed bezitten eener overtuiging welke, in hùn ziel, niet bestaat!

Toont *gy* dat het geen droom was, te meenen dat nog hier en daar een vonk gloorde die, wél aangelegd, gloed kan meêdeelen aan al dat dorre hout om u heen.

Bewyst het, dat niet ook gyzelf leugenaars zyt, wanneer ge uwen kinderen spreekt van liefde tot den medemensch, van recht, van deugd, van eergevoel.

O, ik weet het, ik zou alleen staan in die Kamer! Alleen, of nagenoeg...

Maar Kiezers, één moet de eerste zyn, één die 't luide verkondigt hoe NEDERLAND genezen *wil* van de rottende ziekte, die sedert jaren kankert aan zyn nationale eer.

Één moet de eerste zyn...

En die eerste wil ik wezen, ik die begon myzelf en de mynen neêrtewerpen in den poel onzer staatkundige verdorvenheid.

Wie grooter offer bracht, sta op. Hy toone dat, en ik zal terugtreden met eerbied.

Tot zoolang houd ik staande, dat *my* de roeping is opgelegd een einde te maken aan de schande der natie.

Daar is hoogmoed in die meening. O, gewis! 't Is de hoogmoed van CURTIUS die — ongehuwd echter — neêrsprong in den kuil ten-gerieve der Romeinsche burgery, heel nederig toekykende op 't Forum.

Hoogmoed? Zeker! De hoogmoed van CAMBRONNE die zich niet overgaf. Hy, kinderloos evenwel!

Hoogmoed? Ongetwyfeld! De hoogmoed van D'ASSAS die stierf voor z'n wapenbroeders. Hy die vader was noch echtgenoot.

Hoogmoed? Waarom niet? De hoogmoed van den vrywilliger die, op last van zyn koningin, met een hartelyk: "*merci, ma Dame!*" vooruit vliegt, en vastberaden sterft op de bres, die hy — 'n oogenblik altans — moest vullen met zyn lichaam. Oeh, zoo'n vrywilliger heeft vrouw noch kinderen.

Hoogmoed? Wis en waarachtig hoogmoed! En zelfs dáárop ben ik hoogmoedig, dat ik dien hoogmoed bezit...

Ik beken dat het velen zeer gek zou staan, als ze voorgaven hoogmoedig te wezen. Mr. VAN TWIST...

O, gy allen die my verdenkt van eerzucht, gy vergist u!

Gy vergist u in dien zin, dat ik *anderen* eerzucht voel, dat ik *hooger* doel heb dan de plaats intenenemen, pas verlaten door zóó'n gouverneur-generaal in ruste!

Zoodra de verkiezingen zyn afgelopen, zal ik voortgaan met de IDEEN, die ik tydelyk afbrak uit verdriet over de publieke zaak, en ja... uit kommer!

Zegt dat voort, lezers, zegt het aan die lauwe, lamme, laffe wereld daarbuiten, en zegt er by: "*dat is weêr Uwe schande, Nederland, dat is niet zyne schande!*"

Ja, zegt dat voort, lezers, en zcrgt zooveel in u is, dat niet eenmaal myn kommer ook *Uwe* schande zy.

By de correctie van dit stuk voelde ik schaamte over de naïveteit waarmede ik in '62 nog meenen kon, dat een beroep op 't eergevoel van het Nederlandsche volk, of op een deel daarvan, kon te-pas komen. Hoe kon ik op twee-en-veertigjarigen leeftyd, zoo kinderlyk zyn? (1872)

291. Wy hebben nu 'n zoogenaamd *liberaal* ministerie. †) Ik be-weer heel liberaal te wezen, maar wat in ons land liberalisme beduidt, weet ik niet. 't Wil, denk ik, eenvoudig zeggen: verandering in de soort van knoeiery, verplaatsing van verkeerdheden. 't Volk noemt dat: lood om oud yzer.

Ook heeft dat woord *liberaal* geen vaste beteekenis, naar 't schynt. 'k Heb 'n pastoor gekend die zich liberaal noemde, omdat-*i* geen boete oplei aan iemand wiens horlogie vóórging, en daardoor was geïnduceerd in de zonde van 't vleesch-eten op vrydag.

Wanneer men tegenover liberaal stelt: *bekrompen*, dan wil ieder voor liberaal doorgaan. Nooit hoorde ik zeggen: „ik heb bekrompen denkbeelden” of: „myn principes zyn wat steil.”

— Maar, zeggen de liberalen, wy staan niet tegenover bekrompenheid, wy staan tegenover *behoud*. — Onder ons: wat zyn die behouders bekrompen, niet waar? —

Ei, tegenover *behoud*! Maar ook dat woord begryp ik niet. Nooit zeide iemand: „ik wil dat alles blyve *zoo als 't is*: alles moet *behouden* worden.” Integendeel, ieder beweert al 't verkeerde te willen verbeteren.

De vraag is alzoo: „Wàt is verkeerd, wàt moet verbeterd worden?”

Juist. Om daartoe te geraken, dient ons noch *liberalisme*, noch *behoud*. Daartoe hebben we noodig te weten *wat wáár is*, en vóór alles, behooren we niet boos te worden op iemand die daarnaar *streeft*.

†) Zoo schreef ik in '62. By de eerste correctie van dit blad, had ik 't zelfde kunnen zeggen. Maar zie, vóór ik de drukproef voor de tweede maal onder de oogen kreeg, was dat „liberale ministerie” weer gevallen. Tusschen nu en de uitgaaf, kunnen we nog best 'n paar ministerien verslyten. Meent men iets goeds tot-stand te brengen met zulke hansworstery? (1872)

292. Herhaaldelyk heb ik gezegd: ik behoor niet tot een der Nederlandsche staatspartyen, en zelfs: ik geloof niet aan 't bestaan dier partyen.

Een voorbeeld. De zoogenaamd behoudende party te Amsterdam was in 't laatst van 1859 heel boos op 'n behoudend ministerie, dat een spoorwegwet had ontworpen, waardoor Amsterdam meende benadeeld te zyn. Ik weet er zoo iets van! Men dreigde den *Havelaar* te zullen gebruiken als 'n *vuurmaker*. Letterlyk: *ner ligt hier* — in Amst. — *sedert eenigen tyd veel brandstof vergaderd... dat boek kon wel eens de vonk aanbrengen om die te doen ontvlammen.*”

Jazelfs, die party wilde my afvaardigen in de Kamer. Ik schold zoo mooi, dachten zy. M'n antwoord was dat ik me niet liet gebruiken.

Waar bleef dat partytrekken voor 't recht, zoodra die spoorwegwet gevallen was in de Eerste-Kamer?

't Behoud werd weêr... Behoud, en 't recht van *Havelaar*, dat niet langer kon dienen als *machine de guerre*, werd... onrecht. Zóó en daarom is de *Havelaar* gesmoord.

En de liberalen? 't Zou niet onaardig wezen eens al den lof van hùn kant over dat boek te verzamelen. Dat zou 'n curieus boek worden op zichzelf. Misschien geef ik eenmaal den tekst eener

oproeping van liberale zy, om den „edelen *Havelaar* bytestaan.” Daarin komt iets voor van 'n standbeeld. Dit nu hoeft niet. Wèl ware ik graag t'huis geweest op NONNIE's verjaardag.

Goed. Een standbeeld dus voor den „edelen *Havelaar*.”

Vóór de oprichting, dat heet: voor de verschyning dier circulaire, vertelde ik den liberalen dat ik heel liberaal was, en juist daarom niet kon behooren tot hun *party*. Van dien tyd af was *Havelaar* 'n slecht mensch, en 't recht van gister werd heden... onrecht. Precies als met de behouders.

Hadde ik gevloekt over die spoorwegwet, dan zouden de Amsterdamsche behouders meêly hebben gevoeld met den Javaan, en verontwaardiging over de indische schelmery.

Hadde ik vóór Vry-arbeid geschreven, en vooral den Heer ROCHUSSEN gesmaad — letterlyk: „Hy moet het aambeeld roezen waarop gy klopt” *) dan, ja dan waren de liberalen bewogen geworden met Javaansche ellende.

Er bestaan geen partyen. Er bestaan maar cliques.

*) Zóó stond er in den brief waarop gedoeld wordt in de *Inleiding der Minnebrieven*. Ik antwoordde daarop met 'n ruwe weigering, en met m'n eerste brochure tegen Vryen-Arbeid. Dit geschiedde kort na 't verschijnen van den *Havelaar*, en zoodra mij bleek dat men van dat werk een *party*-wapen maken wilde. Toch beweerde onlangs, naar ik verneem, een Bataviasche voorlichter die in liberalisme doet, dat ik in m'n NOG EENS VRYE-ARBEID — een nieuw pleidooi tegen dien *Schwindel* — van richting veranderd was, N. B. omgekocht door 't *Behoud*.

Ik vereer den man een klein oorveegjen in de MILLIOENEN-STUDIEN. Meer kan ik niet voor hem doen, daar de onsterfelykheid nu eenmaal z'n zaak niet is. Hy bedenke dat ik z'n geschryf niet lees. Als-i weêr wat ontdekt, zal HUET hem wel honoreeren met de emolumenten waarop... rangschickers recht hebben. (244) Niets ditmaal van poëten.

Maar 't zou jammer zyn, hem te veel notitie te wyden. De man... rangschikt vry slordig. Niets van poëten alweêr. Zoowel de *Minnebrieven* als de eerste brochure over Vryen-Arbeid dateeren van '61. 't Is dus 'n ongelukkige... rangschikking — van poëten wordt alweêr niet gesproken — m'n MOG-EENS VRYE-ARBEID van 1870 voortstellen als frontverandering.

Een redacteur die lezen kan, is den aandeelhouders van 'n liberaal blad ter verheuging, maar snelschrijvers die verkeerd... rangschikken, moeten poëet zyn om niet ondertegaan in 244. (1872)

293. — M'nheer, zou u denken dat ik mag openblyven na twaalfen — 't mensch meende haar kroeg — ze zeggen dat er nu 'n liberaal ministerie is.

— 'k Weet niet, jufvrouw. Ikzelf ben heel liberaal, maar als ik wat te zeggen had, sloot ik je vóór twaalfen, ja 'k sloot je heelemaal.

Ik meende haar kroeg.

Als boutade laat ik dit gelden. De waarheid is, dat 'n gemeente-bestuur zich met zulke dingen niet te bemoeien heeft. (1872)

294. Ik stem voor 't behoud, zei 'n predikant, die bang was dat de liberalen zouden tornen aan de bezoldiging van landswege, der geestelyken.

— Ikzelf ben zeer behoudend, man, en geloof daarom dat men liever dan u te behouden, uw tractement in kas moest houden. Wie behoefte voelt aan uw waar, moge die zelf betalen.

295. Ja, 't is toch gek, dat de zielen worden gerepareerd op kosten van den Staat, en als ik overschoend word, of achterlappen noodig heb, vind ik nergens een van Landswege gesalarieerd schoenmaker.

Zou 't 'm dáárin liggen, dat de wetgever — hu! — heeft geveesd voor verwaarloozing van 't geestelyk schoeisel, als 't lappen daarvan geld kostte?

Een voorstel! Een voorstel aan 'n *liberaal* ministerie:

ONTWERP VAN WET.

Eenig artikel. Het repareren van de schoenen der ziel, komt voortaan ten-laste van wien er op loopt.

Och, wat zou de goeie gemeente gauw blootsvoets gaan!
En goed ook! De Staat zou 'r by winnen — d. i. gy en ik,

lezer — de gemeente ook, want er kon juist blyken hoe weinigen er zyn, die indedaad behoefte voelen aan knelling en likdoorns. En wie 'r niet buiten kàn, welnu 't staat immers ieder vry zich te verminken, mits hyzelf de kosten betaal aan „meester” en apteker.

Komaan, *liberaal* ministerie!

296. Als „liberaal” beduidt: onbekrompen rechtvaardig, dan is 'r veel te doen.

't Is niet voldoende, Mr. THORBECKE, te verklaren dat 'r „contagium” heerscht. Als ge dit erkent, is 't uw plicht die besmetting tegentegaan.

Welnu, wat *doet* gy om te voorkomen dat deze of gene die *U* zal vervangen, den tyd van *Uw* bewind kenschetse met zulke onliefelyke woorden?

Uwe staatkundige principes...

Noch ik, noch de natie, hebben iets te maken met uwe *staatkundige principes*. Er moet gehandeld worden.

Als in m'n beroep op 't Volk (290) vraag ik u, wat is er *ge*daan om de ellendelingen te straffen — liberaal of behoudend, om 't even — die den Javaan periodiek laten hongeren?

Wat, om hongersnood te voorkomen?

Wat, om zeeroof tegen te gaan?

Uwe staatkundige principes? Ziehier *myne* principes, zonder staatkunde. Ik geloof niet aan staatkunde. 't Is 'n woord, niets dan een woord.

Myne principes dan, zyn: dat men geen Nederlandsche onderdanen mag laten doodslaan of wegvoeren door zeeroovers, en dat het onbillyk is, den Javaan te laten omkomen van honger, in 'n land zoo ryk als 't zyne. Dat zyn *myne* principes. 'k Heb nog een paar dozyn van die soort, en alle even eenvoudig.

297. Zeeroof? Zou 't waar zyn? Maar Nederlanders, ziet ge dan niet in elke courant van Java, dat de roovers gaande-weg brutaler worden? Of denkt ge dat *ik* die rapporten schryf, en dat ge u de zaak niet behoeft aantetrekken „omdat die Havelaar zoo'n byzonder slecht mensch is?” Ik begryp 't verband niet recht.

'k Ontvang daar weêr 'n brief, waarin zekere MERANO instantlyk informeert naar m'n gedrag en karakter. De man dringt aan op antwoord, en zegt dat-i overal kwaad van my zal spreken, als ik weiger hem te-antwoord te staan. De eisch van MERANO is billyk en kiesch. Hy begint met de verklaring dat-i een christen is... nu ja, dat merk ik wel.

Daar ik nu bevreesd ben voor 't kwaadspreken van dien christen

ten, durf ik hem niet zonder antwoord laten, en daarom zeg ik ja op alles wat-i vraagt. Ach ja, myn beste MERANO, ik bèn zoo slecht. Maar, eilieve, vertel 't niet over. Want, ziet ge, 't zou toch jammer wezen, als die arme Nederlandsche onderdanen daarginder by voortdoring werden weggeroofd, omdat ik niet zoo braaf ben als gy. En al vat ik nu niet, welk verband er is tusschen Havelaars verdorvenheid en de schelmery van 't Nederlandsch gezag in Indië, anderen schynen daarin wèl verband te vinden, en zelfs grond tot rechtsweigerig. Daarom, o deugdli-vende MERANO, zeg 't niemand dat ik ronduit erken schuldig te wezen aan al 't kwaad dat men my ten-laste legt, en aan méér nog. O, aan nog véél meer! Ik verleid drie meisjes in 't uur — middelbare tyd — ik smoor ongeboren kinderen tusschen de kopy myner ideën. Ik heb „verboden omgang” met den duivel, en bovendien vloekwaardige opiniën over uwe erfzonde. Maar dat's nog niet alles, brave MERANO, ja, 't ergste niet... ik ben doodarm, en Nederlander van geboorte. Ziedaar!

Wilt ge nu, ter belooning myner oprechtheid, me wat helpen in 't uitroeien van Nederlandsche deugden die, voor wie ze ondergaat, iets zwaarder te dragen zyn dan myn vreeselyke misdaden? En lees 'ns na, lieve MERANO, wat JEZUS zeide over kemelen en muggen, en bedenk dat ik lang kinderen kan smoren die 'r niet zyn, en meisjes verleiden die 'k nooit gezien heb, voor 'k zooveel kwaad heb uitgericht als 'n Gouverneur-Generaal van uw geloof, die z'n plicht niet doet.

Wees nu tevreden, MERANO. Gy ziet ik ben goedgeefs, als altyd. Gy vraagdet een plaatsjen op den omslag, en 'k maak u onsterfelyk met 'n nummer myner IDEEN.

Maar ik kan die onsterfelykheid niet toezeggen aan èlken ver-waanden gek die u navolgt in onbeschaamdheid.

298. — Gy spreekt veel over uzelf.

Ja, dat doet de winkelier ook, die u wat leverde, en vergeefs aandringt op betaling.

299. — Gy spreekt veel over uzelf.

Ja, dat zou ieder doen, wien ge laster gaaft voor recht.

300. En nu weêr de zeeroovers. Ik verzeker u, dat zy zich volstrekt niet storen aan eenig „staatkundig principe” hoe onbevatbaar fyn ook, van onze turkschewip-ministeries, evenmin als zy zich stoorden aan de circulaire van den Heer VAN TWIST die — als opperbevelhebber van de land- en zeemacht beoosten de Kaap de Goede Hoop! — hen te-keer ging met 'n larmoyant

beroep op de weldadigheid *) precies als de jufvrouw die 'r bestaan verloor, of hare eer, door onvoorziene omstandigheden.

De roovers hebben volgens de laatste berichten weêr schromelyk huisgehouden, en ditmaal by Bawean. O, 't is niet voor 't eerst. Ik beweër niet u nieuws te vertellen. 't Is maar om 'r by te zeggen, dat het eiland Bawean zeer naby Java ligt, en zelfs 'n onderdeel uitmaakt eener Javasche residentie. 't Grenst dus aan *koffi*, Nederlanders.

Zeker hebben die ambulante industriëlen gehoord, dat de Nederlandsche Tweede-Kamer zich bemoeit met de Marine, en dit schynt de laatste vonk van respect voor die Marine te hebben uitgedoofd. Heel natuurlyk. Met de Kieswet in de hand, kunnen zy precies weten wat 'r te wachten valt van zoo'n Kamer.

Als ik de eer had zeeroover te wezen zónder patent, in-plaats van Nederlander met geboorte-acte die voor patent geldt, zou 'k evenzoo oordeelen. *Deliberante senatu...* is 't de juiste tyd om te gaan plunderen by Bawean. Dat is klaar.

Wie drommel had kunnen denken dat die zeeroovers latyn verstonen? En 'n *ablativus absolutus* nog-al, die ze zeker opvatten als 'n volstrekte noodzakelykheid om iets wegtenemen. *Où diable la latinité va-t-elle se nicher!*

) Ook dáarover is de man nooit ter verantwoording geroepen. (1872)

301. Ik heb gezien dat de Heer THORBECKE verklaard heeft: *niet* te behooren tot eene party. *A la bonne heure!* Dan is 'r kans dat er wat *gedaan* wordt.

Maar ik beken dat die verklaring my — en velen — verrast heeft.

En... *fair play* is 't niet! Dat nu die zogenaamde liberale party in minachting geraakt is by 't Volk, is geen reden haar aftevalen, nadat men door haar op 't kussen gebracht is.

Let op, als 't Christendom wordt afgeschafft, zullen de muurlingers beweren dat ze 'r niet toe hoorden, en wanneer ik de derde party — de éénige! — zal hebben gebracht tot aanzien, zal D. v. T. — om 't luidst met SLYMERING — uitroepen: „precies m'n idee!”

Op de bres, heeren! Sterf 'n beetjen op de bres van uw geloof, van uw principes, van uwe *overtuigingen*, zoo-als ge de dingen noemt die u voordeel aanbrengeu.

RICHARD LEEUWENHART sloeg 'n yzeren staaf door. SALADYN een kanapé-kussen... zonder watersnood. *) Maar ik splyt wolken, naar 't schynt.

) Watersnood en de daarby behoorende liefdadigheid — een Pest! — waren in '62 aan de orde van den dag. Dames-vereenigingen,

loteryen, anti-makassars, kanapé-kussens, verzenmakery »ten voordeele van de ongelukkige slachtoffers» speelden een hoofdrol. Ook in de *Minnebrieven* komen sporen voor, van al die bombarie. *Doch naar de oorzaak van watersnood vraagde niemand.* Zulke dingen komen van: God. »En als God wil, dan moet je berusten... om met jufvrouw LAPS te spreken. Voor onkundige of plichtvergeten ministers is die stelling niet onaangenaam.

Het indyken van rivieren is 'n onvergeeflyke domheid. Heeft dit nog uitlegging noodig? (1872)

302. Er is geen eer te behalen aan tegenstanders zonder karakter.

303. Principes zyn dingen die men gebruikt om iets onaangenaams natelaten.

Zeker! Wanneer twee personen getuigen zyn van een ongeluk dat gevaarlyke of opofferende hulp vereischt, zal altyd de niet-helper principes weten aantevoeren voor z'n onthouding. De ander die wèl helpt en dus *hart* heeft, denkt niet aan principes. Hy heeft ze dan ook niet noodig. (1872)

304. In den *Havelaar* spreek ik ergens over:

„een dorp dat pas was veroverd door Nederlandsche soldaten, en *dus* in brand stond.”

Dat „*dus*” is pikant? Kunstig? Ik ben niet kunstig, en waar 'k pikant ben, is 't alleen omdat de *waarheid* pikant is. Ik begryp wel, dat handeldryvende Nederlanders — uit zuinigheid — my liever houden voor 'n *kunstenschryver*, dan voor 'n schryver die de *waarheid* zegt, wyl de kunst te-koop is voor weinige centen huurgeld, en 't erkennen der *waarheid* heel duur kosten zou, maar toch wil 'k nu en dan 'n bydrage leveren tot de stukken van 't proces, dat 'r later zal worden gevoerd tusschen de hollandsche natie en myne nagedachtenis.

Ik zeg: „dat dorp stond in brand, omdat het veroverd was door Nederlandsche soldaten.”

Hierin ligt heel duidelyk de beschuldiging dat ons krygsvolk schandelyk huishoudt in veroverde plaatsen, en ik, die gewoonlyk vry juist *meen* wat er in myne uitdrukkingen *ligt*, verklaar dan ook by dezen dat indedaad myne bedoeling was *die* beschuldiging intebrengen tegen de, voor hoog geld gehuurde, welgewapende colporteurs van Nederlandsche beschaving en verdere deugden.

Ja, 't dorp *was* veroverd door Nederlandsche soldaten, en stond *dus* in brand.

Op Nederlandsche heldendeugd volgt brand. Nederlandsche overwinning leidt tot verwoesting. Nederlandsche krygsbedryven baren wanhoop.

Dit moest niet wezen, vindt ge wel? En als dat — door myn invloed — zal veranderd zyn, hoor ik reeds Mr. VAN TWIST en consorten roepen: precies m'n idee!

Maar 't is jammer dat-i zoo'n idee niet precies had, of altans dat-i niet zoo'n precies idee had, toen de natie hem vry precies betaalde om dat idee te hebben.

Ik heb — zonder betaling — de preciese waarheid gezegd, ook in dat woordje: *dus*.

De *Havelaar* verscheen in Mei 1860. Door de vriendelyke zorg van de firma DE R. en v. L., werden slechts weinige exemplaren naar Indië gezonden. Wie 't loochent, leze de klachten daarover in de indische bladen. 't Effect moest gedoofd worden — de anti-Amsterdamsche spoorwegwet was gevallen — en daarom geschiedde de verzending langzaam, schoorhandend, met vreezen en beven, zooals men rottekruid toedient. De beoordeeling van 't *Bataviaasch Handelsblad* begint met de woorden: „Eindelyk is 't ons mogen gelukken dat boek machtig te worden.” En vroeger reeds had het aan MULTATULI den raad gegeven, in 't vervolg een minder slaperigen uitgever te kiezen.”

Die beschuldiging nu was ongegrond. De uitgevers DE R. en v. L. waren niet slaperig geweest, maar integendeel redelyk wakker. Men kan heel actief zyn in 't opzettelyk nalaten.

Hoe dit zy, ik constateer dat de *Max Havelaar*, die in Mei 1860 verschenen was, eerst vier, vyf maanden daarna — en met belemmering altoos — te verkrygen was op Batavia.

Het beteekenisvolle woordje: *dus*, dat brandstichting en Nederlandsche heldenmoed koppelde tot 'n infaam huwelyk, kan daar populair zyn geworden in September of October van dat jaar.

Als ik 'n *kunstenschryver* was, zou de reclame tegen m'n kunstigheid moeten zyn uitgegaan van dezen of genen officier van 't Nederlandsche leger.

In-stede daarvan...

Ziehier een toestemmend antwoord op myne beschuldiging

“D A G - O R D E.

Hoofdkwartier Batavia 5 October 1860.

»Bij het lezen van de vele goed bewerkte korpsgeschiedenissen, die het militair departement opvolgend zyn aangeboden, wordt men, te midden van het vele goede, dat men daarin vindt, weemoedig getroffen door een tal van daarin vermelde verwoestingen, die eene schaduw werpen op zoo menige schoone bladzijde.

»Men zoekt vergeefs naar den oorsprong van die heillooze gewoonte, die zoo vele overwinningen en nederlagen doet gepaard gaan met de vernieling van het weinige wat het Volk bezit. Van waar, vraagt men zich, heeft het leger, dat naar beschaafde en Christelijke beginselen bestuurd wordt, het regt geput, zoo strijdig toch met het oorlogsregt van beschaafde volken, om het private eigendom te vernielen, en schuldelooze vrouwen en kinderen of magtelooze grijsaards bloot te stellen, om door gebrek om te komen?

»Een werktuig van wraak of bestraffing kan het niet zijn, — want de taak van het leger is niet om te kastijden, noch om te kwellen, maar om te strijden, te overwinnen, en de gevolgen van den oorlog zoo min mogelijk schadelijk te maken. Een ander beginsel onteert den Staat, onder wiens vlag de oorlog wordt gevoerd.

»Het kan ook niet zijn een middel, om de overwinning gemakkelijker te maken, of de gestoorde rust spoediger te herstellen, — want in stede van verzoening, verwekt de verwoesting slechts verbittering, versterkt zij het verzet, en vergroot zij den dorst naar wraak. Hoe zou men ook kunnen meenen, dat een onkundig, onbeschaafd en meestal misleid volk, wanneer al wat het bezit, ook zijne voedingsmiddelen, baldadig verwoest zijn, éérder genegen zoude zijn, om de wapenen neder te leggen en den overwinnaar te gehoorzamen, dan zoo lang de kans nog bestaat door onderwerping weder in het bezit van have en goed terug te komen?

»Evenmin kan zulks geregtvaardigd worden door de allerwege gehuldigde beginselen van het volkenregt. Toen, twee eeuwen geleden (1674), de Palts door het Fransche leger verwoest werd, liet gansch Europa een kreet van verontwaardiging hooren over deze afschuwelijke daad. Zoude dan het Nederlandsch-Indische leger twee eeuwen later mogen doen, wat in een minder beschaafden tijd reeds is veroordeeld?

»Niets kan inderdaad die verwoestingen regtvaardigen, en wanneer men ze niettemin ziet plaats grijpen, dan moet men ze wel houden voor het gevolg van verouderde overleveringen, die bereids lang hadden moeten verlaten worden, of van valsche beschouwingen.

»Wanneer in Indië oorlog gevoerd wordt, is het altijd voor eene van deze beide oogmerken, te weten: onder misleide en oproerige onderdanen de rust te herstellen; — of, om de regenten van onbeschaafde volkstammen, die nog het zelfbestuur hebben behouden, in het belang der beschaving, mildere beginselen van bestuur en van internationale betrekkingen op te leggen. Voor beide deze gevallen past een beschaafde en milde oorlog beter, en zal deze ook betere werking hebben, en heilzamer indrukken nalaten dan brandstichting en verwoesting. Reeds zijn de gevolgen van de oorlogen op zich zelve zoo verderfelyk voor de welvaart van het Volk, dat het niet noodig is die opzettelyk te vermeerderen, om beter de kastijdende hand te doen gevoelen.

»Daarom is het wenschelyk, om het tot dusverre gevolgde voor goed te verlaten, en de beginselen der beschaafde volkeren aan te nemen.

»Daarom ook is het wenschelyk dat de officieren, door het beoefenen van het volkenregt, zich bekend maken met hetgeen als oorlogsregt voor geoorloofd en ongeoorloofd wordt gehouden, en zich overtuigen van de onbetamelijkheid en onbevoegdheid van het aanrigten van opzettelyke verwoestingen. Aldus zullen zij, wanneer het uur der toepassing zal gekomen zijn, met overtuiging en kennis van zaken, te beter bij hunne onderhoorigen de edeler gevoelens, die toch bij alle

dapperen aanwezig zijn, kunnen opwekken, om de minder edele te onderdrukken, en den oorlog niet tot een hardvochtig handwerk te maken.

»De Luitenant-Generaal,
Adjutant des Konings in buitengewone dienst,
Kommandant van het Oost-Indisch leger,

VAN SWIETEN."

Wy leven in 'n tyd van verkiezingen. Ik geef den kiezers in overweging, hun uitverkoren societeitspresidenten optedragen, aan de Regeering de vraag voor te leggen: Of het ook tyd wordt "**om 't tot dusverre gevolgde voor goed te verlaten, en de beginselen van beschaafde volkeren aantenemen?**"

305. Ik verzoek het nageslacht, de gelden die 't zal willen bijeenbrengen voor myn standbeeld, te gebruiken tot 'n belooning voor 't beste: *„Historisch-Kritisch onderzoek naar de wyze, waarop de Goddienende Nederlandsche natie zich heeft vrygepleit van de beschuldiging die MULTATULI tegen haar inbracht, toen-i 't woordje „dus” plaatste tusschen Nederlandsche heldendeugd en verwoeste dorpen.”*

306. Volgens 'n Amerikaansch dagblad, is zekere jufvrouw NANCY SMIDT verkozen tot burgemeester van de stad Oskaloso in den staat Jowa. 'k Weet niet of 't waar is, want het staat in 'n dagblad. Maar als 't waar is, denk ik dat die kiezers te Amsterdam zyn geweest, en 'n afschrik hebben gekregen van mannelijke besturen. 't Is zoo vreemd niet.

Zy zullen de waterhoudende trottoirs hebben gezien, met accompagnement van keldergaten, stoeptrappen, winkelkasten en verdere *guet-apens*. Ook hebben zy waarschyntlyk een-en-ander vernomen van den staat der geldmiddelen van die stad, en van de manier waarop de vrome burgervaderen kans hebben gezien om bankroet te gaan, zonder dat iemand begrypen kan waar 't deficit gebleven is.

Ik gis dat de Oskalosers 'n brand hebben bygewoond, waarby de spuiten absent bleven, omdat de stad Amsterdam chicaneert op de betaling der premiën. *)

Dit alles, denk ik, zal aanleiding hebben gegeven tot de meening dat het tyd werd eens te beproeven of 'n dame, even schandelyk als 'n man, zou misbruik maken van 't vertrouwen harer medeburgers.

*) De eerst-watergevende spuit had recht op 'n premie. By elken spuit waren op 't papier veertig man geaffecteerd. Waar nu yverige brandgasten, zonder te wachten op de voltaligheid van hun ploeg,

met hun spuit present waren en water-gaven, beweerde het Bestuur der stad, de verdiende premie te mogen beknibbelen naar verhouding der *presente* gasten. Het sustenue was vreemd, en alleen te verklaren door 115. Ook streed het tegen de letter van 't Reglement dat van de eerst-watergevende »spuit" spreekt, zonder 't aantal gasten te noemen. Een pypvoerder die zich by 't blusschen van brand meermalen verdienstelyk had gemaakt, verzette zich tegen de bekrompen uitlegging die 't stadsbestuur aan 't reglement geven wilde. Hy procedeerde en *verloor*. Er waren voor den armen man geen rechters te Berlyn. (1872)

307. De leden der gemeenteraden in Nederland worden niet betaald. *) 't *Is* er ook naar. Ik geloof dat niets duurder uitkomt dan onbetaalde dienst.

Die lui doen dat voor de *eer*, zegt men. Dan zyn ze, in Amsterdam altans, met weinig tevreden. Dit moet ik erkennen.

Onlangs las ik in 'n klein — dikwyls geestig, en daarom in Holland niet geacht — blaadje, dat de burgery in die stad, stipt genomen, recht hebben zou te-hoop te loopen, naar 't stadhuis tegaan, en de raadsleden met toebehooren — d. i. met al hun plichtvergeten vroomheid en fatsoenlykheid — 't venster uittegooien.

Even als dat blaadje, raad ik dit af. 't Mocht 'n onschuldigen voorbyganger treffen.

Maar hierin ben ik 't met dat blaadje volkomen ééns, dat de goeie burgery eigenlyk *recht* hebben zou tot zoo'n executie.

Neen, toch niet! Die burgery kóós immers menceer *die* en menceer *die*? Den burgemeester alleen heeft ze aan den Koning te wyten. De rest is eigen kiesfabrieks-werk.

Geen lid in den raad, of 'r is eenmaal uitgebazuind dat *die* man nu eerst recht hartelyk de belangen zou voorstaan van die lieve goeie stad!

*) De *wethouders* te Amsterdam ontvangen tweeduizend gulden 's jaars. Dezer dagen is die som door den gemeenteraad verhoogd tot vyfduizend gulden, welk besluit echter door de Provinciale Staten verworpen is. Ik beweer dat eene bezoldiging van vyfduizend gulden niet te hoog wezen zou, indien daarvoor plichtsvervulling te bedingen en te verkrygen was. Met het oog op die brandspuit-historie zouden vyfduizend centen weleens te veel kunnen zyn. (1872)

308. Ik heb veel landen bezocht, en beyverde my overal achttegeven op de publieke zaak. Welnu, ik verklaar, *nergens* zulke totale absentie van plichtbesef, nergens zoo'n walgelyke onbekwaamheid te hebben aangetroffen, als by 't bestuur der stad Amsterdam. Amsterdammers, ziet ge dat niet? Reist eens wat, merkt wat op, en als gy terugkeert, gaat naar 't stadhuis, en gooit... neen, gooit niets. Maar eilieve, *kies* anders.

't Grappigste is dat dezelfde kranten die u zoo trouw voor-
gingen in kiesrazerny, heel ontevreden zyn over den loop der
zaken. Zy moesten consequent wezen, *parbleu!* en 't heel mooi
vinden dat 'r deficitten zyn in de trottoirs, en *équivalente* gapin-
gen in de geldmiddelen. *) Eerst schepen ze u op met allerlei
pronkmodellen van onbeduidendheid, en waanneer dan de boël
schandelyk slecht gaat, roepen ook zy om 't hardst: precies m'n idee!

Wat er te verwachten is van uw gekies, waar 't 's *lands* be-
lang geldt, o Nederlanders, gy die reeds niet in-staat zyt de be-
langen eener *stad* te overzien? Dit kunt ge nalezen in m'n IDEE
over 't whisten. Uwe rekening deugt niet. (119, 121, 133)

*) Eene nieuwe belasting waarmee de burgery in die dagen werd
bevoorrecht, heette 't *équivalent*. Of ze nog wordt geheven weet ik
niet. Waarschynlyk wel, want de maatregel heette, meen ik, *pro-
visoir*. (1872)

309. Onlangs vertelde 't Handelsblad, dat m'nheer *die*, abso-
luut in de Kamer moest, want hy was zoo byzonder liberaal. —
Als tusschenzin: een *tegenstander* dus van den heer THORBECKE,
die uitdrukkelyk verklaard heeft *niet* te behooren tot de liberale
party. —

Goed, die liberale man moest in de Kamer. Niemand kende
den stumpert... maar hy was zoo heel erg liberaal, zei 't Han-
delsblad. De man had nooit wat uitgevoerd, dat *is* zoo... maar
vreeselyk liberaal wàs-i. Dit òntkende dan ook niemand, want
niemand kende den man, en 't zou onbeleefd wezen te twyfelden
aan deze of gene onbekende hoedanigheid van 'n persoon, wiens
naam men zoo-even hoorde voor 't eerst.

Die man kon... *die* man zou... *die* man was... kortom, 't
Handelsblad voorspelde dat de poortluif in den Haag verbaasd
wezen zouden over dat product van Amsterdamsche kiezery.

Maar tegelykertyd had die krant 'n middel gevonden tegen
hondsdolheid, en wat later drong ze 'r op aan, dat de burgery
haar melk zou kookken, om geen blaren te krygen onder de tong,
zoo-als die arme koeien, die 't geluk niet hebben kranten te lezen.

Ik ben nu zoo vry deze drie zaken in verband te brengen:

De melk moest gekookt, om de blaren tegentegaan.

Om niet dol te worden, of te blyven, moest men 't recept
gebruiken van 't Handelsblad.

Om de verrotting in den Staat te genezen, behoorde men te
kiezen: m'nheer... 'k weet waarlyk den naam niet.

't Was 'n rechte Tweede-Kamersnaam dien men terstond ver-
geet, omdat 'r niets aan verbonden is, JANSÉN of BOS, of zoo-
iets. Maar liberaal wàs-i, dat verzekerde 't Handelsblad op z'n
blads-eer.

Ik kom hierop terug, zoodra ik 't nummer weet van de krant, waarin dat recept voorkomt tegen hondsdoelheid. Ik wil 't letterlyk geven, om 't vermoeden te voorkomen dat ik 't gemaakt heb. Men mocht 'ns weêr zeggen, dat het zoo „mooi” geschreven was, en dus niet waar.

310. SOKRATES was 'n verwaande gek, en de Atheners hadden groot gelyk, hem te veroordeelen. Alleen vind ik z'n straf wat ligt. Sterven! Dat moet immers ieder, zelfs de ònschuldige aan alle goed! Ik vind het zeer onbillyk, iemand die zich toewydde aan 't algemeen welzyn, opteleggen als *straf*, wat tenlaatste ondergaan wordt door de nuchterste onbeduidendheid die ooit 'n volk vertegenwoordigde. De Atheners waren te driftig, precies als de Joden. Zie *Minnebrieven*, in 't voorbericht.

Maar SOKRATES! Ziehier wat ik over hem vind in PLUTARCHUS:

„In Athene bestond het gebruik dat de beschuldigden zich voor de rechtbank verdedigden met kunstige redevoeringen, en op 't gemoed trachtten te werken hunner rechters, door tranen en smeekbeden. SOKRATES achtte 't beneden zich, zulke onwaardige middelen aantewenden...

Ik heb u al gezegd, dat SOKRATES gek was.

„In z'n eenvoudig pleidooi wees hy op zyn levensloop...

Heel dom alweêr. De man meende zeker, dat men letten zou op wat-i *gedaan* had. Dàt was de vraag niet, o SOKRATES! Ge hadt moeten zeggen: ik ben liberaal... of behoudend — al naar de wind woei — ge hadt behooren te spreken van uw *geloof*, — ouwerwets of modieus, naar 't uitkwam, alweêr — ge had iets moeten vertellen van principes en stellingen — volgens de eischen van den dag, altoos — zie, dat was uw fout! PLUTARCHUS had wel gelyk, uwe verdediging eenvoudig te noemen, eenvoudig, ja, tot onnoozelheid toe.

Goed, hy wees dan op z'n levensloop. Maar:

„Deze verdediging vond geen ingang by z'n rechters, en zy veroordeelden hem ter dood...

Dat is weêr die vervloekte lamheid der Atheners, die geen begrip schenen te hebben van christelyk martelen, stomme heidenen als ze waren!

„Volgens Atheensch gebruik, moest de veroordeelde zelf verklaren, welke straf hy meende verdiend te hebben. Dit werd oök gevraagd aan SOKRATES, die daarop verklaarde: dat-i geloofde verdiend te hebben: op algemeene kosten te worden onderhouden door den Staat, als ware hy overwinnaar geweest in de Olympische spelen...

Had ik niet gelyk, toen 'k zeide dat die SOKRATES gek was? Geen spoor van christelyke nederigheid! Maar... ja, natuurlijk:

„Door dit antwoord verbitterde hy zyn rechters nog meer...

'k Geloof 't graag. 't Is ook heel onplezierig, als men denkt iemand voetstoots te veroordeelen, en zoo'n persoon vermeet zich aanspraak te maken op belooning. De rechters hadden groot gelyk zich te verbitteren na zoo'n antwoord, en:

„Velen hunner die eerst hadden gestemd tegen de doodstraf, stemden nu daar vóór. Hy werd veroordeeld.”

Tot zóóver PLUTARCHUS. Die drooge levensbeschryver geeft niet eens plaats aan 'n enkel woordje van lof over die verbit-terde rechters. Ik denk dat PLUTARCHUS liberaal was, en dat de rechters behoudend waren, want in Griekenland prees men nooit iemand die behoorde tot 'n andere party.

311. Als er iemand opstond die beweerde — en bewees — dat die partyen eigenlyk niets waren dan gemeene *cliques*, dan haastte men zich om *coram populo* — dat is: in de Tweede-Kamer — te verklaren dat men met die partyen niets te maken had, en alleen 't algemeen welzyn bedoelde. Er waren altyd Grieken die 't geloofden, vooral in Boeotië.

Maar ook waren er — ditmaal niet in Boeotië — die 't niet mooi vonden, dat men z'n moeder verlooehende.

't Mensch heeft zich gemeen gedragen, zei men, dàt is waar.

— Hy heeft fortuin gemaakt, zei men, ook dàt is waar.

— Maar eilieve, hy maakte dat fortuin dóór haar slecht gedrag... kwam z'n deugd niet wat laat? En is er veel te verwachten van deugd, die zich eerst openbaarde nadat de ondeugd ophield voordeel te geven?

Zoo spraken sommigen in Griekenland.

312. 't Is me een raadzél, dat in onze Tweede-Kamer niemand is opgestaan, om te protesteeren tegen de betuiging van den Heer TH. dat-i niet behoorde tot de liberale party.

Ik begryp dat men zich schaamt daartoe te behooren. Maar niet, hoe men die schaamte durft te toonen met zooveel... onbeschaamdheid.

Ik verwacht nu 'n annonce van dezen of genen bierbrouwer:

„Heel ondankbaar voor 't genoten vertrouwen, en vervuld van min-achting voor de dwazen die myn extract kochten, voel ik my gedrongen ter-kennisse te brengen van 't geëxtraheerd publiek, dat ik niet behoor tot de party die eenige waarde toekent aan 't Malz, dat ik met liberaal-kwistige hand toediende aan elk die gek genoeg was om my te gelooven, toen ik nog niet in 't bezit was van de buitenplaats, waarvan ik dit program doe uitgaan.

Dat er een »contagium" heerscht onder myne lyders, is waar. Doch die besmetting kan niet worden genezen met 'n aftreksel van stinkbast.

Ik geef deze verklaring ter-liefde van de waarheid, die 'k aanbied — nadat ik zooveel mogelyk heb geprofitteerd van 't tegendeel — en ook uit malznyd tegen anderen die, nog geen buitenplaats hebbende, myn voorbeeld zouden willen volgen, en 't publiek op nieuw extraheëren.

Malz-rust, den zooveelsten.

P.S. Men heeft hier en daar wat leege flesschen achtergehouden, voorzien van myn voormalig liberaal cachet. Met al de oprechtheid van iemand die geen voordeel heeft by leugens, waar-schuw ik tegen 't koopen en gebruiken der drankjes, die deze of gene onverlaat zonder buitenplaats, onder myn gewezen vlag zou willen binnensmokkelen in de magen der Boetiërs. Ze hebben vooreerst genoeg.

313. Schande over u THORBECKE!

Mocht gy misbruik maken van de bekende onnoozelheid eener Kamer, die u op 't kussen bracht in de meening dat gyzelf al-tans waarde hechtet aan uw Malz? Is 't niet onedel, den idioten, die Nederland niet vertegenwoordigen, hun lichtgeloovig-heid in 't aangezicht te smyten, en uw eigen brouwsel aftekeu-ren, nadat ge hen daarmee hadt dronken gemaakt?

Hoe, *gy* spreekt van *algemeen belang*, *gy* de schepper onzer ellendige Kieswet?

Hoe, *gy* verloochent uwe party, *gy* loochent zelfs 't bestaan der partyen, *gy*, de partyman by uitnemendheid? *Gy*, de vaandrager? *Gy*, de voorganger? *Gy*, het verzamelingspunt dier zoo-genaamde liberalen, 't mikpunt der zoogenaamde behouders?

O THORBECKE, byna beweegt ge my conservatief te worden... Zeker!

Want noch GROEN VAN PRINSTERER, noch MACKAY, noch ELOUT zouden hùn publiek zoo'n Hoffächtige circulaire hebben gezonden.

En HOFF zelf had liever gezwegen, al waar 't uit vrees alleen, dat men hem zou weghalen van z'n buitenplaats.

't Is waar, *uw* publiek schynt niet recht verstaan te hebben wat *gy* gezegd hebt. Dit ziet men meer by menschen die niet spreken kunnen.

En 't Volk? Het volk leest niet wat *gy* zegt in die Tweede-Kamer.

Maar wèl leest dat Volk myne IDEEN, o THORBECKE.

En daarom zal ik zorgdragen dat men 't wete, hoe *gy*, na zooveel mogelyk te hebben gebruik gemaakt van de meening:

dat er in Holland bestond: eene liberale party,
 dat *gy* daarvan de hoofdman waart,
 dat die party het *algemeen belang* vertegenwoordigde.

Dat *gy*, nu ge minister zyt, verklaard hebt: *niet te behooren tot die party*.

314. Dat uwe haagsche *cliques* — liberaal of behoudend — niets te maken hadden met *waarheid en recht*, heb *ik* gezegd, o THORBECKE!

Uwe verklaring is 'n plagiaat.

Toch ware 't my een genoeg geweest, die te hooren herhalen uit oprechten mond. Maar niet *gy* hadt het recht myne woorden te maken tot de uwe, *gy* die aan 't ellendig partystelsel-geknoei uw opkomst te danken hadt. *Gy* hadt moeten sterven op de bres van 't zoogenaamde liberalisme! Nog-eens, dat zou de heer GROEN v. P. doen, op de neêrgeschoten bouwvallen van *zyn* systeem.

Dat ge, by 't aanvaarden van uw bestuur, bevreesd waart 'n program te geven, is me zeer verklaarbaar. Ge wist dat ik 't Volk misselyk had gemaakt van uw programmen. Ook is 't my verklaarbaar, dat men betuigt: „lk zal 't *goede* doen” of a-tans „ik zal *trachten* naar het *goede*.” Zeker, *ik* zou geen andere betuiging weten, *ik* die alle gestelsel verafschuw. Maar, THORBECKE, die betuiging paste niet in *uven* mond.

Gy waart zedelyk verplicht, na zoo langen en voordeeligen verkoop van uw mout, de bruikbaarheid daarvan te *bewyzen*. 't Volk had recht van u te verwachten, dat *gyzelf* u daarvan bedienen zoudt tegen de „*besmetting*” welke bestaan *gy* — en naar *waarheid*! — constateert.

Hoe, HOFF is ziek, HOFF is „besmet” en HOFF gebruikt iets anders dan z'n eigen brouwsel!

En met 'n soort van zelfverheffing beroemt-i zich op minachting voor 't extract, dat-i vroeger liet aanpryzen in zeskolom-mige artikelen? En nu spreekt-i van 't klare water, dat *ik* aanprees als nuttig en te verkrygen om-niet, toen 't aan my stond aandeel te nemen in de zeer winstgevende fabriek van stinkhout!

Hoe! HOFF?... Hoe! THORBECKE?...

Ik heb 't recht de arkanen te minachten. *Ik*, hoort ge, die daaraan niet geloofde, toen er wat meê te veruienen was. *Gy* hebt dat recht *niet*.

Ik heb 't recht te zeggen, dat 'r maar één arcanum is tegen staatkundige *besmetting*: *waarheid*! *Gy*, THORBECKE, hebt dat recht *niet*.

Gy THORBECKE, HOFF, en consorten, gy behoort Malz te slikken, en extract van liberalisme, tot het einde uwer dagen. Zoo zy het!

315. De Heer THORBECKE zal ditmaal, naar-i verzekert, het „algemeen belang” behartigen.

Wie 'r wat van gemerkt heeft, ik niet. En, als die Grieken waarvan 'k sprak, ik geloof niet in late deugd.

Laat zien wat de Heer THORBECKE gedaan heeft in 't *algemeen belang*?

Heeft-i de zegelwet op de dagbladen afgeschaft?

Men zegt dat-i 't doen zàl. Die wet zou by den Raad van State zyn, ter overweging. — „Om te beproeven” zouden de Groningsche dominees zeggen. — Er schynt nog „proef” noodig te wezen, om te weten of 't goed is wat publiek leven te brengen in 'n verdroogd Volk. Dat moet de Raad van State eerst „beproeven!” — 't Is grondwettig, antwoordt men.

Zeker, 't is grondwettig. Dat beduidt: ellendig, slymerig, onpractisch, hollandsch en haagsch. Neem den eersten den besten burger in 't verhoor, en vraag hem: waartoe dient de Raad van State? Antwoord zelf eens, lezer.

Heeft de Heer TH. de officieel erkende, door de natie betaalde, dominees afgeschaft?

Integendeel. Die kwaal is bestendigd door 'n fonkelnieuwe pensioenwet.

Heeft de Heer TH. 'n eind gemaakt aan de belemmerende, onzedelyke, domme, inkomende-rechten?

Weêr integendeel. De leden der Tweede-Kamer houden zich bezig met napluizen der hoogstgewichtige vragen: of smeerkaarsen moeten belast worden naar 't gewicht, en of de krenten — volgens hen: C.O.R.I.N.T.H.E.N — behooren te worden behandeld gelyk met de pruimen?

'k Weet wel, de Regeering die hun zulke nietigheden ter overweging geeft, zou 'n excuus zoeken in de zeer gegronde bewering, dat de Nederlandsche Tweede-Kamer niet in-staat is zich bezig te houden met gewichtiger zaken (9) maar eilieve... ik ga voort te onderzoeken wat de Heer TH. gedaan heeft in 't algemeen belang?

Waarom heeft-i dan die Kamer niet naar huis gezonden met de groeten aan de kiezers, en de welgemeende boodschap dat de natie met zulke nulliteiten niet langer gediend is?

Waarom niet de Kieswet zelve veranderd, die ellendige ezelsbrug van den stal naar 't Kapitoel?

Dit laatste ware consequent geweest in iemand die van 't libe-

ralisme overging tot de *derde* party. Ieder zou 't natuurlyk hebben gevonden, dat men 'n andere manier van kiezen behoeft voor 't *algemeen belang*, dan toen die kiezery dienen moest om zekere *clique* in de hoogte te steken.

't Wegzenden van de Tweede-Kamer, en de verandering der Kieswet, hadde 't eerste werk moeten zyn van 'n minister, die zelf begon met de verklaring dat er besmetting heerschte.

316. „*Besmetting!*” Ik laat dit woord niet los, o THORBECKE! *Gy* hebt 't gezegd.

Er heerscht besmetting in de politiek, sedert *jaren!* Dat hebt *gy* gezegd, o THORBECKE!

Weêr beschuldig ik u van plagiaat. *Ik 't eerst* heb gezegd dat de huishouding van staat verrot was.

Ik mocht dit zeggen, *ik* die my verzet had tegen de kwaal. Maar *gy?* moogt *gy* 't me nazeggen, *gy* die zooveel aandeel hadt in de oorzaken der ziekte? *Gy*, die — om dit alleen te noemen — de smetstof hebt vergaêrd, in kracht gehouden, overgedaan, in uwe Kieswet?

Noch de Koning — jammer genoeg! — noch eenig minister — lafhartig genoeg! — heeft den eed op de grondwet gebroken. Hoe slecht ons land geregeerd wordt en werd, men week niet af van de hoofdregelen, die *gy* — of wie ook in *uw* geest — voorschreef. De besmetting waarvan *gy* spreekt, is 'n gevolg van *uw* systeem. Dat ge nu, rekenende op de domheid der Kamer, en op de onwetendheid des Volks, dat systeem verloochent, dat ge nu *my* napraat, en u houdt als waart ge een *mensch*, insteê van 'n staatskunstenaar, zie dit geeft u geen recht nu met zekere verontwaardiging te spreken over „besmetting.”

Zoo deed ook DUYMAER VAN TWIST, die, om de begrooting van 'n antagonist te doen vallen, heel naïf — of onbeschaamd — lange redevoeringen hield, om aantetoonen hoe 'n ellendige boël 't was in datzelfde Indië dat *hy* vyf jaren bestuurde.

Zulke duitenplaterige afleidingen sta ik u niet toe. Reken er op, dat myne woorden gehoord worden door 't Volk, dat eindigen zal ze ook te verstaan ten-laatste.

De VAN TWISTEN hebben zich teruggetrokken op hun buitenplaatsen. Ik kan 't niet beletten, schoon 't onbillyk is. Maar *weten* zàl men wat ze achterlieten ter verantwoording.

En *gy*, zeg nog tienmaal dat de huishouding van Staat „besmet” is, tienmaal zal ik u antwoorden: sta op van uw zetel, en maak plaats voor wat beters, *gy* die klacht en aanklacht geeft voor zelfverwyf, *gy* die laag neêrzielt op de dingen *quorum pars maxima fuisti!*

Veracht de Tweede-Kamer zooveel gy wilt — daarin zal ik u niet afvallen — geef haar krenten, rozynen en smeerkarsen te verduwen, zooveel ze maar slikken kan, goed! Maar spreek niet alsof ge daarboven stond, of daarbuiten.

Die Tweede-Kamer, die pronkkamer van Nederlandsche middelmatigheden, dat museum van misdadige nietigheid, is uw werk, o THORBECKE!

317. Ik begryp heel goed hoe men behoudend wordt, door goed opteletten wat 'n liberaal is.

Dit is onjuist uitgedrukt. Er behoort te staan: »door 'n *oppervlakkig* acht geven op de liberalen.” Wie hen *naauwkeurig* gadeslaat, komt weldra tot de overtuiging dat de liberalen byna doorgaande niet-liberaal zyn, en zou dus daardoor niet worden genoopt tot afval van 't *liberalismus*. Wat de zoogenaamde liberalen aangaat, zy spelen op maatschappelyk en staatkundig terrein nagenoeg de rol der modernen op theologisch gebied. Ze ontkennen juist genoeg om inconsequenter te zyn dan zy die *alles* behouden, en behouden te veel om in de oogen van een denker de minste verdienste te hebben in 't wegwerpen van de rest. (1872)

318. In de Kamerzitting van 23 Juni was kwestie over 't bedrag der belasting op zeker artikel, op linnen, geloof ik.

De regeering had voorgesteld 5 $\frac{2}{3}$.

Twee leden — ik weet waarachtig de namen niet, en 't doet 'r niet toe, ge zoudt ze toch weêr vergeten — twee leden amendeerden die bepaling, en meenden dat 1 $\frac{2}{3}$ beter was.

En, lezer, nu vraag ik u waarom? Als ge 't raden wilt, denk aan MUURLING. Juist, dat is het.

Men hoeft de ouders niet toetespreken, als ze 'r niet zyn. Wie niet ligt of zit, hoeft niet optestaan. En:

„1 $\frac{2}{3}$ is beter dan 5 $\frac{2}{3}$, omdat 5 $\frac{2}{3}$ meer belemmering teweegbrengt in den handel.”

En let op, zulke muurlinger staatswysheid wordt te-berde gebracht, als 'n roman van DUMAS, met *collaboratie*.

Om te verlossen van zulke vruchten, zyn ze in de Kamer met hun tweën. Ik zou natuurlyk nooit gekomen zyn op 't idee dat 5 $\frac{2}{3}$ inkomende rechten zwaarder drukt, belemmerender werkt op deze handel, dan 1 $\frac{2}{3}$. Doch men bedenke dat ik m'n IDEEN schryf, alléén, zonder andere hulp altans dan van de *indignatio* die JUVENALIS hielp aan z'n verzen.

Toch is er goedhartigheid in zulke opmerkingen van geachte leden.

Ik liet in m'n *Vry-Arbeid* voorstellen, een rund tweemaal te slachten voor 't dood was.

Zonder 't vriendelyke amendement van de twee uitverkorenen die — behoudens byzondere geachtheid, en altyd de belangen voorstaande van hun district — van opinie zyn dat 5 $\frac{2}{3}$ meer is dan 1 $\frac{2}{3}$, zonder dat zou wellicht hier-en-daar myn runder-voorstel zyn gehouden voor 'n *charge*. Nu ben ik gerust.

En ook FOCKENBROCH kan rusten te St. George d'Elmina. Z'n godenraad is onäantastbaar voortaan, en Neptuun staat niet langer alleen met de nuchterheid van z'n voorstel tot genezing der besmetting van *zyn* tyd:

„'t Eerste is dat men zal verbiên
Buiten de poort te loopen spelen...

Maar Neptuun had dit alléén bedacht... behoudens „persoonlyke geachtheid, en in 't belang van zyn district.”

Ik trek alles in wat ik tegen of over den heer THORBECKE zeide.

Ik begryp dat men zóó gekscheert met 'n Kamer die zich behoudt met zülke amendementen.

Maar wat ik niet begryp, is: hoe men niet doorredeneert op den stevigen basis dat *vyf* meer is dan *een*.

Eén is meer dan 'n half. Een half is meer dan 'n tiende, en zoo voort.

Daarom is $\frac{1}{2}$ inkomend-recht, beter dan 1 $\frac{2}{3}$ inkomend-recht, en $\frac{1}{10}$ beter dan $\frac{1}{2}$.

Juist, hoe lager inkomend-recht, hoe beter. Hoe hooger, hoe meer belemmerend voor de algemeene welvaart.

Dewyl nu *nul* minder is dan $\frac{1}{10}$, dan $\frac{1}{2}$, dan 1, dan 5 $\frac{2}{3}$...

Dewyl dus *alle* inkomend-recht schadelyk is...

Daarom zou ik weigeren te treden in discussie over 't wegen van smeerkarsen, en over den juisten tyd om krenten te behandelen, om m'n aandacht en m'n stem te bewaren voor dit eenig artikel: *alle inkomende-rechten zyn afgeschaft*. *)

Vrage: hoeveel Nederlandsche persoonlyke geachtheid er noodig is, om de waarde te vatten van dat wetsartikel, als 'r twee geachte leden vereischt worden om te bedenken dat *vyf* meer is dan *een*?

*) De niet zeer deftige oorsprong dezer belasting wordt aangeduid in 't volgend nummer. Hare werking is ellendig. Ze stremt het verkeer. Ze is oorzaak van veel tydverlies. Ze belemmert de nationale onafhankelykheid, daar men gedurig om-den-wille van naburen, genoodzaakt is tot geven en nemen. Ze drukt zeer ongelijk, omdat ze slechts 't verbruik treft, en niet de bezitting. Ze kost veel aan *perceptie*. Zy is vexatoir. Ze vereischt eene zeer omslachtige contrôle, en veel misbruikte wetenschap, die liever moest toegepast worden op 't onderzoeken der voedingsmiddelen. We gebruiken onze Schei-

kunde om uittemaken of 'n handelaar wol, zyde of katoen invoert? Of er soms alkohol kan verborgen zyn in kaviaar en noordsche balcken? We putten onze scherpzinnigheid uit, by 't niet zoo makkelyk bepalen van 't woord: *grondstof*, en ter oplossing van allerlei spitsvondigheden van dien aard... maar met al 't vergif dat ons dagelyks wordt toegediend door heeren winkeliers, bemoeit zich de gouvernementeele wetenschap niet!

De Inkomende-Rechten geven aanleiding tot een zeer onkiesch doorsnuffelen van intime zaken. Ze verschaffen den smokkelaar een voorrecht boven anderen. Ze scheppen in de nabyheid van alle grenzen, eene gedepaveerde bevolking...

Vraagt men naar 'n geschikt *equivalent*? Ik meen op die vraag 'n voldoende antwoord te kunnen geven, doch bepaal my in dit nootje tot de opmerking dat dit *equivalent* op verre na zoo hoog niet behoefte te zyn, als thans de geraamde opbrengst der Inkomende-Rechten. De waarde van den grond en 't vertier zouden oogenblikkelyk zóó toenemen, dat het de vraag is of er behoefte wezen zou aan eene plaatsvervangende belasting? Doch al ware dit anders, hierin zit de moeielykheid niet. Als we maar verlost waren van de sleurmannen, van de incapaciteiten die methodisch op den voorground worden geschoven! Met ons Staats-organisme kunnen we geen bekwame personen aan 't hoofd krygen. (1872)

319. Daar zyn altyd meer schapen dan wolven geweest. De reden is eenvoudig. Elke wolf heeft veel schapen noodig om fatsoenlyk te kunnen bestaan.

Daarom ook waren er altyd meer gemeenen dan ridders in Europa. Van zoo'n ridder wil ik eene geschiedenis vertellen.

Hy had 'n lang zwaard, en daarop beet hy als-i honger had, zocals nu de schryvers van beroep, op hun pennen.

Zóó zat hy, bytende en hongerende, aan den kant van den weg, en klaagde over de verbastering van zeden.

Toch waren ze nog zoo heel slecht niet, die zeden, want zie, daar naderde een oud man die 'n pakje droeg.

— Wat draag je daar?

— Pruimen, krenten en smeerkaarsen, edele heer!

De ridder sloeg den ouden man dood, behandelde de krenten gelyk met de pruimen, en woog de smeerkaarsen, omdat-i gehoord had van 'n lid der Tweede-Kamer, dat dit overeenkwam met de „eerste” beginselen der staathuishoudkunde.

Daarop beet-i weér op z'n zwaard, en keek weér uit, en klaagde weér over de zeden. Maar ten-onrechte. Want daar naderden pruimen, krenten en smeerkaarsen. Ook waren er menschen by, die de ridder ditmaal niet allen dood sloeg. Hy berekende name-lyk dat het beter was ze te dwingen tot dienst. Dit had-i geleerd uit de eerste geschiedenis van gezag, in de Minnebrieven „die niet mooi zyn.”

Hy sloeg die menschen niet meer dan noodig was om ze te

doordringen van 't gevoel hunner verplichting om hem te helpen aan 't bouwen van 'n huis, met dikke muren en hooge torens.

Toen 't klaar was, ging-i op den stoep zitten, en beet, en keek uit, en klaagde als te voren.

Ditmaal klaagd-i met wat grond. De lieden die pruimen, krenten en kaarsen verkochten, zagen z'n huis van verre, en kozen een anderen weg. Zy waren overtuigd van 't recht des ridders, hen te dwingen tot dienst, en hun de goederen aftenemen, die ze voornemens waren ter markt te brengen hier of daar, doch ze wilden liever niets te-doen hebben met dat recht.

Zy hadden 'n omweg gevonden, waar hun slechts de helft van hun waar werd afgenomen door 'n anderen ridder, die hen overigens ongedeerd liet doorgaan, ten-eerste omdat-i volk genoeg had, en ten-andere wyl-i begreep dat iemand die eens was dood-geslagen, niet terug zou komen. En — dit was een der „eerste” staathuishoudkundige beginselen van dien anderen ridder — „men moest den handel niet *belemmeren*.”

't Scheen dat de eerste ridder, die altyd door had zitten byten, uitzien, en klagen over verbastering van zeden, op eenmaal 'n „eerste” beginsel zoog uit z'n zwaard. Altans hy gelastte een zyner aanhangers den weg op te gaan, tot waar de koopluif het zypad kozen, hen vriendelyk toetespreken en te verzekeren van 'n civiele bediening. Men zou hun 't leven laten, en 'n krent meer dan die ander. Ook zouden de smeerkaarsen gewogen worden, dat van groot belang is in de staathuishoudkunde. Voorts liet de ridder beloven, dat-i de pruimen gelyk met de krenten zou behandelen, om volgens 't een of ander „eerst” beginsel, „den handel niet te belemmeren.”

Het tarief van den ridder was inledaard voorbeeldig. Hy kon de menschen doodslaan, en hy sloeg ze maar. Hy had de macht om de smeerkaarsen te taxeren, en hy woog ze. 't Stond aan hem, de krenten en pruimen afzonderlyk te behandelen, en hy behandelde ze tegelyk.

De man is dood. Z'n zwaard is verroest. Zyn huis is ingevallen. Maar de geest des edelen ridders waart rond op 't binnenhof in den Haag, in de gedaante van een oud vrouwtje met 'n gewogen smeerkaars in de eene hand, en in de andere wat pruimen en krenten... die ze gelyk behandelt.

Om de lenden draagt ze 'n heel versleten jurkje van „eerste beginselen.”

320. Ik rekommandeer aan den teekenaar van den *Spectator*, 't volgend onderwerp: een Nederlandsch volksvertegenwoordiger thuishkomende:

„Kom, wisch het zweet my van de wangen,
En, dierbaar wyf, richt aan.” (Tollens).

En op den achtergrond het oude vrouwtje van zoo-even.
Of beter nog, dat vrouwtje zelf, de functie waarnemende van
’t „dierbaar wyf.”

Zùlk zweet moet zóó afgewischt worden.
Dit ’s ’n eerst beginsel van allerlei kunde.

321. Ik las dezer dagen, in ’n afschuweyk tydschrift *) een
zeer welwillende beoordeeling myner IDEEN.

Dit is my wèl.

Maar niet wel is ’t me, dat die recensent my beschuldigt van
verflauwde minachting voor Publiek.

Dit is laster, en als LACHMÉ ’t weêr zegt, doe ik hem ’n
proces van injarie aan.

*) In den Dageraad namelyk. Het staat niet aan my, den naam te
noemen van den hartelyken door-en-door kundigen man, die zich in
dit Tydschrift onder de pseudoniem LACHMÉ verborg of... open-
baarde, naar men wil. Ik wyd hem echter by dezen een woord van
sympathieke herinnering. Arme LACHMÉ! Hy is op allertreurigste
wyze ondergegaan in den voor sommigen zoo zwaren *Streit um ’s*
Dasein. De lui die *niet* stryden, spraken van »eigen schuld.” Dat
spreekt vanzelf. (1872)

322. Eene kommissie uit de Tweede-Kamer heeft in ’n zeer
verward rapport betoogd dat er *honderd-en-vyftien* miljoenen zoek
zyn op de indische administratie van 1836 tot 1842.

De verwarring in dat rapport wordt veroorzaakt door ’t ver-
mengen van opgaven uit ongelyksoortige bronnen. „JAN heeft z’n
been verstuit, hoe is ’t mogelyk dat PIETER niet mank gaat?”
Of: „als MONEY *) gedejeuneerd heeft te Buitenzorg, hoeveel is
er dan gestolen te Banjoewangie?”

Ik zeg: *er is niets gestolen*. Niet op die wyzē altans, en de
vreugde over de ontdekking van dat déficit, is broodnyd van de
liberalen.

Indië wordt geregeerd door papier. Uit overmaat van »eerste
beginselen” is de administratie zoo kunstig geworden, dat nie-
mand daaruit wysworden kan. Dit nu is niets nieuws.

Het Nederlandsche Volk kan gerust wezen over die 115 miljoen.
Op ’t papier zyn ze weggeraakt. Op, met, en door papier zullen
ze terugkomen. †)

Maar intusschen zullen de liberalen gebruikmaken van die dui-
tenplatery, om de hoofdzak ter-zy te schuiven, dat is: de mis-
handeling van de indische bevolking.

Waarom benoemt men geen kommissie om te onderzoeken of

't waar is wat ik daarvan gezegd heb, insteê van 't narekenen der opgaven van 'n vreemdeling, die hier en daar terloops wat heeft opgevangen?

De Javaan wordt mishandeld... dit gaat ons goddienend Nederland niet aan.

Er zyn onnauwkeurigheden in de administratie... dat roert de ziel. Dat treft de fynste zenuwen van alle kruideniers die gewoon zyn pruimen en krenten te-gelyk te behandelen. Dat schreit ten hemel!

O LACHMÉ, hoe kunt gy zeggen dat ik verflauw in verachting voor zóó'n Publiek, gepresenteerd door zóó'n Kamer!

*) Zie over dien MONEY, *Minnbrieven* blz. 78. (uitgaaf 1865) Het boek van dezen man wordt gedurig aangehaald door de velen die beweren dat alles volkomen in-orde is op Java. Men heeft het gebruikt als tegenwicht van den *Havelaar*. By Kamerleden en een Publiek dat niet lezen kan, is deze taktiek zoo kwaad niet, al houdt ze overigens geen steek. MONEY betoogt eenvoudig dat Nederland zoo-veel uit Indië trekt. Dit is de kwestie niet!

Bovendien zyn z'n opgaven zeer onjuist. Op 'n touristen-reisje had hy ze hier-en-daar te-hooi en te-gras opgedaan. Eén zyner voor-naamste zegslieden was... de Gouv. Gen. PAHUD, den waardigen opvolger van VAN TWIST.

Ik neem deze gelegenheid waar, om een... drukfout in den *Havelaar* te herstellen. Toen ik m'n ontslag nam als Ass-Resident van Lebak, voelde ik my tot dien stap bewogen, o. a. omdat ik den opvolger van DUYMAER VAN TWIST — den hier bedoelden gewezen minister PAHUD. een allerordinairst bureaumannetje — »kende, en omdat ik wist dat er van hem niets te verwachten was." Zóó staat er in het Handschrift. De heer VAN LENNEP heeft laten drukken: »Zyn opvolger ken ik niet, en weet niet — dit zal wel beduiden: »en ik weet niet" — wat er van hem te wachten valt." (*Havelaar*, blz. 172, tweede druk van 1860.) Ik noem die... drukfout, zonderling. Daar ik den *Havelaar* nooit gelezen heb, en slechts zelden inzie, is me die bedorven tekst te laat in 't oog gevallen om by-tyds te protesteeren. Ieder ziet in, hoe ook weer deze verminking my benadeelde, daar ze een der gronden wegnam, waardoor 't vragen van m'n ontslag gewettigd werd.

Wat overigens MONEY aangaat, de opgaven van dien liefhebberij-financier zyn niets waard:

- 1°. Omdat ze onjuist zyn. Vanhier dan ook, dat quasi-deficit van 115 miljoen.
- 2°. Omdat ze niets bewyzen tegen de stelling dat er in Indië geroofd en vermoord wordt. Als zoodanig immers wordt MONEY'S boek gebruikt. Het heeft alleen aan die manoeuvre z'n opgang te danken.
- 3°. Omdat zy — al waren ze juist — slechts te-meer doen in 't oog vallen dat Nederland verkeerd administreert. De door MONEY opgegeven cyfers zyn nietig in verhouding met de winst die 'n rechtvaardig bestuur opleveren zou. Het BATIG SALDO is bespottelyk gering. (1872)

†) Dit schreef ik in 1862, toen alles in rep en roer was over die zoekgeraakte 115 miljoen. Nu vraag ik of ik gelyk had? *Gevoonden* is dat geld niet, en toch beweert niemand langer dat het verloren is. De *finantie-specialiteit* die 't deficit ontdekte, is nu Minister, en wel van Kolonien. Men heeft het recht den heer VAN BOSSE te vragen, niet waar die miljoenen beland zyn, maar waar z'n bereddering over die miljoenen gebleven is? Ook met die laffe duitenplattery heeft men maanden lang de aandacht van Kamer en Volk afgeleid van de hoofzaak. (1872)

323. Eerstdaags zal er 'n kommissie worden benoemd, om te onderzoeken of niet onder de personen die by Bawean zyn weggeroofd door de zeeroovers, een kind was? In dat geval namerlyk zouden de „eerste beginselen” van administratie voorschryven het getal gestolen Nederlandsche onderdanen, in de boeken te reduceren tot negen-en-vyftig en 'n half, inplaats van zestig.

Sommigen beweren dat er fouten bestaan in de boeking der verminkte vrouwen op de kusten van Menado.

Men beweert dat er door ontrouwe ambtenaren vele personen zyn opgegeven als gevierendeeld, die volgens 't nauwkeurig onderzoek van 'n reizenden Engelschman, in driën of vyven gehakt zyn. Ook zyn er lyken gevonden met ééne borst, terwyl de leugenachtige indische rapporten, met voorbygang van alle „eerste beginselen” stoutweg beweren dat de zeeroovers onder bescherming van de absentie der Nederlandsche vlag, *beide* borsten hadden afgesneden aan de vrouwen die hun in-handen vielen.

't Geweten des Volks dringt aan op de rectificatie van zulke gruwelen... in de boekhouding.

324. De hevigste uitdrukkig van smart is sarcasme.

325. *The proper study of mankind is MAN.*”

Goed. Maar men waarschuwe toch den leerling in 't Engelsch, dat *proper* hier niet moet worden vertaald met: zindelyk of rein.

Ik vind dat de Natuur ons wel 'n prettiger bezigheid had kunnen geven.

Nog nooit is 'n ornitholoog lastig gevallen door 'n koekkoek, omdat-i verteld had dat deze vogel *zyn* eieren had gelegd in 'n verkeerd nest. — Koekkoek is mannelyk, en vogel ook. De zeer vrouwelyke handeling van eierleggen verandert niets aan de schoolmaestery. —

Maar als de anthropoloog iets dergelyks zegt van de anthropen, dan worden deze kwaad, en krabben hem de oogen uit, en vertellen dat-i geen verstand heeft van *hun* zeden, dus zede-loos is, dat is in hun taal: slecht.

326. Er is geen individu die niet zou worden gehouden voor misdadig, indien hy zich veroorloofde wat de Staat zich veroorlooft. 't Gaat daarmee als met kinderen die, betrapt op 't een of ander misdryf, als versooneude omstandigheid aanvoeren: „ik heb 't niet alleen gedaan.”

Ik geloof niet aan de deugd van individuen die zich onschuldig achten aan de misdaden der natie, „omdat ze 't niet alléén gedaan hebben.”

327. Ik vraag ieder Nederlander, wat-i zal antwoorden, als 'n vreemdeling hem de dagörder voorlegt, dien ik meêdeelde in **304**?

Daarin wordt voorgesteld: *„de beginselen eener beschaafde natie aantenemen, en den tot dusverre gevolgden weg te verlaten.”*

Zal men zeggen: O die generaal v. S. is 'n romancier, hy schryft zoo mooi?

Of: die generaal slaat z'n vrouw?

Of: die generaal is excentriek?

Of: hy is 'n zedeloos persoon?

Denkt men met zulke praatjes de eer van Nederland te redden?

Wanneer niet vóór deze 26 vellen IDEEN verschenen zyn, eene radicale verandering geschiedt ten-goede, laat ik die dagörder opnemen in de voornaamste kranten van Europa. *) En ik zal er byvoegen dat, naar myne overtuiging, op de groote mogendheden de plicht rust, een eind te maken aan zóó'n stand van zaken.

Aan zedelykheid in de politiek geloof ik niet. Maar men kan verzekerd wezen, dat èn Engeland èn Frankryk gruwen zullen van zooveel onzedelykheid, zoodra 't straffen daarvan winst oplevert.

*) Ik heb dit helaas niet kunnen doen. Men zorgt er te goed voor dat ik my niet bewegen kan! By 't gereedmaken van dezen nieuwen druk myner IDEEN is — behoudens veel aanmerkingen, vooral op den vorm — m'n hoofddruk: hoe was 't my mogelijk dat alles te leveren! Men zie hierin geen bewondering van m'n werk — 't lykt er niets naar! — doch 'n snydende herinnering aan den byna doorgaanden toestand waarin dat werk verricht werd. (1872)

328. De zedelykheid van privaatspersonen is meerendeels lafhartigheid.

Jan, Pieter of Paul durven hun namen niet zetten onder 'n oproeping om diefstal by-nacht te plegen, gewapend, door meer dan één persoon.

Maar als Jan, Pieter en Paul minister worden, dan teekenen zy flinkweg: *de Ministers*, omdat het geweten in de war raakt door 'n onbepaald lidwoord.

Nooit heeft men gehoord dat *de ministers in corpore* werden geplaagd door verschyningen. Nooit springen ze — homogeen gesproken — in 't water, uit wanhoop.

329. Homogéniteit is een der malste woorden die we te wyten hebben aan de staatkundige fictie, welke men parlementaire regeeringsvorm noemt.

't Is 'n overeenkomst tusschen vyf, zes, acht personen, om tezamen één — dat is géén — geweten te hebben.

Als Paul 'n snuifloof steelt, wordt hy gestraft.

Maar wanneer Paul — minister — èrger dingen begaat, dan antwoordt-i op wat verwytt, heel deftig: ik heb 't niet alleen gedaan. Ik was *homogeen* met de andere heeren.

Dat zeggen die heeren ook.

Ik wou wel 'ns weten, hoe christenen, die zoo precies weten hoe er zal worden gestraft en beloond, oordeelen over 't quantum loon of straf voor *homogeene* deugden of misdryven?

Verbeelje, iemand is 'n pronkstuk van deugd in 't byzonder leven, maar — onder bescherming van een onbepalend lidwoord — als *homogeen* minister, ondeugend. Hoe wordt die rekening verëvend?

Om op den man af te gaan, welke zielen dragen de verantwoording voor 't verhongeren van de Javanen? Op wiens gewetensbegrooting wordt de jammer geaffecteerd van de arme drommels die weggevoerd zyn door zeeroovers? Ten wiens laste komen de gruwelen in veroverde dorpen?

330. Ik zou moed hebben alleenheerscher te zyn. Maar wyl ik niet geloof aan substitutie of surrogatie van geweten, zou 'k niet den moed hebben constitutioneel Koning te wezen van 'n Staat met parlementairen regeeringsvorm.

331. Aan den Koning. — Sire! Voor ik den *Havelaar* uitgaf, heb ik U geschreven, Gy hebt niet geantwoord. Niet rechtstreeks altans. Het aanbieden eener betrekking houd ik voor eene welwillende vergissing. Ge zult nu wel eindelyk begrypen, o Koning, dat *ik* geene betrekking kan aannemen in 'n Staat die zóó geregeerd wordt.

By de uitgave van den *Havelaar*, heb ik U dat boek aangeboden. *)

Ook daarop ontving ik geen antwoord. Ik gis dat men U zal

*) Ik heb redenen om te gelooven dat het hem nooit in-handen gekomen is. (1872)

gezegd hebben, dat het boek „mooi” geschreven was. En, Sire, dat is wel waar, maar 't was de vraag niet of ik „mooi” schreef.

Dat was de vraag niet, o Koning, noch voor my, noch voor Uw arme onderdanen daarginder, noch voor Uzelf, Sire!

Voor *my* niet, wyl ik 'r niet aan dacht schryver te wezen van beroep, die z'n glorie zoekt in welwillende recensien, vorstelyke doekspelden en schrale voeding.

Voor Uwe verdrukte onderdanen was 't de vraag niet, o Koning, wyl tot-nog-toe myn mooie styl geen enkele vermoorde moeder daarginder, terugriep in 't leven. Wyl de verontwaardiging die myn pen bestuurde, geen enkelen verhongerden Javaan deed opstaan uit den dood. Daar is door myn „talent” van mooischryven, geen traan gedroogd, geen wond gesloten, geen wanhoop getroost, geen smart gelenigd, geen woede terug gebracht tot berusting en kalmte...

Daar is door myn schryven tot nog toe *niets* van dat alles te-weeg gebracht, o Koning, omdat Uwe raadslieden dat niet hebben gewild.

En eindelyk, Sire, ook U heeft de „mooiheid” van myn schryven niet gebaat, dewyl Gy voor de geschiedenis der mensheid zult terechtstaan, zonder de minste homogéniteit, onverschillig of myn boek mooi of leelyk was.

Dat „mooi” vinden van myn schryven, Sire, was voorwendsel en gezichtsbedrog.

Voorwendsel, om wegtegoochelen wát ik schreef.

Gezichtsbedrog, omdat velen die U omringen, zoo byzonder slecht schryven, dat het gewone hun toescheen buitengewoon te zyn.

Daar gy dus waarschyglyk den *Havelaar* niet hebt gelezen, o Koning, wyl men U in den waan bracht dat hy te „mooi” was om Uwe aandacht te verdienen, neem ik de vryheid U hierby aantebieden myne IDEEN, waarin voorkomt eene dagórder van Uwen adjudant in buitengewone dienst, den Luitenant-Generaal VAN SWIETEN.

Ofschoon dat stuk goed geschreven is, Sire, hoop ik dat Uwe omgeving niet slagen zal in de pogingen die zy voorzeker zal aanwenden, om U terugtehouden van de lezing.

Ik ben bereid, Sire, U opmerkzaam te maken op eenige fouten van taal en styl, in dat stuk, die my voorkomen als voldoende verschooning voor 't letten op de *zaak* die daarin wordt behandeld.

332. Parlementaire regeeringsvormen stellen een systeem voor, van assurantie tegen misbruik.

Ik beweer dat de som der premiën hooger is dan de vermoedelyke tirannenschade.

333. Ik heb hooren zeggen: de kans 'n groot man te vinden, staat tot de kans om 'n verzameling van groote mannen byeenbrengen, als 't getal leden die verzameling tot één.

Dit is niet waar. Ik geloof dat de zaak moet worden voorgesteld aldus:

Aangenomen dat de Aloë ééns bloeit in honderd jaar, hoelang moet men, by 'n zeer beperkten voorraad van die plant, wachten, voor men 'n *zeventigtal* bloeiende Aloës byeenziet?

Nota voor den oplosser. De hier bedoelde praat-aloeës hebben de eigenaardigheid dat de bloesems afvallen en te-niet gaan, als ze in minoriteits-verhouding worden gebracht tot niet-bloeiende planten: drie bloemdragende *plus* vier dorre = zeven dorre.

't Omgekeerde *zou* ook waar zyn, maar komt zoo zelden voor, dat het niet hoeft in rekening gebracht te worden.

Vgl. met de noot op 9. (1872)

334. 't Verdeelen van verantwoordelykheid is 'n vrucht van lafhartigheid en wantrouwen.

Wantrouwen van wie 't opdringt, lafhartigheid in wie 't aanneemt.

335. Zoodra er *nood* is, ligt het in de natuur der harten, terugtekeeren tot *autocratie*.

„De dokter moet het weten” zeggen de beangste omstanders by 't ziekbed. „Kapitein, help ons!” roepen de verschrikte passagiers.

Consulten en scheepsraden zyn uitgevonden, niet om zieken of schepen te behouden, maar voor 't gemak en de quasi-rechtvaardiging van wie schepen en zieken lieten verloren-gaan.

336. Ik schep 'n individu op de volgende wyze. Ik neem 'de hoedanigheden van veel menschen by elkaër, tel ze samen op, en deel door 't getal personen. Van dat individu denk ik me een geschiedenis: „Aventuren van 't gemiddelde, of: Leven en daden van 'n extract-mensch.”

„Het werd geboren op verschillende tyden, in onderscheidene Kiesdistricten. Met lof en nut bezocht het allerlei inrichtingen waar middelmatigheid gedooerd wordt, en 't werd nooit *homogeen* veroordeeld wegens diefstal of moord. Het trouwde met veel juffers, en bracht extracten voort van alles. Het bakte brood en staatkunde. 't Brouwde bier en twist. Het stookte jenever en argwaan. 't Kupte vaten en intrigues. Het verkocht koffi en godsdienst, wysheid, stroop en „eerste” beginselen.

't Liep drie pas vóór- en drie pas achteruit, en bleef waar 't was. Het daalde en rees, en kwam niet hooger of niet lager. 't Werd ziek, en stierf, en leefde voort... heel jammer! Het sprak gedurig, maar zei „ja” of zeide „neen” òm-en-òm, zoodat het was of 't niet gesproken had. Het was niet blauw of geel, niet rood of groen of grys, maar alle verf dooréén: 'n wankleur.

Het was niet hoog, niet laag, niet diep of breed of lang, niet dik, niet dun... het was geen ding, het was 'n onding.

Het deed niet dit, het deed niet dat, het deed het een en 't aêr, het deed van alles wat, en deed dus niets.

Dat wil zeggen: het richtte veel kwaad uit, want het werd afgevaardigd om wèl iets te doen! (1872)

337. 't Is 'n treurig verschynsel, dat het woord „origineel” 'n lofspraak is.

338. Ik dank u lieve Natuur, dat ge dit altans hebt verordend, dat ieder belast blyft met z'n eigen digestie.

Men kan z'n indrukken niet kiezen. Maar de wyze van opvatting, verwerking en gebruik blyft overgelaten aan onszelf. (1872).

339. 't Is 'n Wetgever niet geoorloofd verkeerd begrepen te worden.

En een auteur ook niet. Ik ben zeer schuldig op dit punt. Maar toch beroep ik my ter versooning op zekere opmerking in **380.** (1872)

340. 't Was winter. Daar ginds op die breede vaart, vermaakte men zich met schaatsryden. Het ys lag gelyk met den weg. Men had 'r maar optestappen.

Toch was 'r een brug gelegd over 'n breeden gleuf, dien ik den vorigen dag niet gezien had. En ieder die de brug passeerde, betaalde 'n cent aan den man die 't brugje gemaakt had „om de gleuf” zeide hy.

Maar sommigen fluisterden:

— Hy heeft de gleuf gemaakt om 't brugje.

Is 't geen schande, dat men middel heeft gevonden, om 't *uitleggen van de wet* te maken tot 'n *beroep*?

341. De maatschappy is overal doorsneden met zulke gleuven, en meestal om den „brugge-man” in 't leven te houden.

Wat zou er worden van de schoolmeestery, als we flinkweg schreven zoo-als 'n beschaafd mensch spreekt?

Wat van de militairen, als we wilden begrypen dat het kleinste Volk sterker is dan 't grootste leger?

Wat van de advokaten, als wy wetgevers hadden die instaat waren hun gedachten duidelyk uittedrukken?

Wat van de dominees, als we begrepen dat ieder zyn godsdienst vindt in z'n eigen hart?

En eindelyk, wat van de zedemeesters, als we die zeden wisten terug te vinden in de lieve Natuur?

Och, wat al bruggemannen op non-activiteit!

342. Ik heb innig medelyden met Hooft, als ik naga wat-i zal te lyden gehal hebben, omdat-i zich verstoutte „ik” te schryven zonder *e*.

343. Er is vaak meer moed noodig om kleinigheden aantetasten, dan om groote verkeerdheden te bestryden.

De kleine dingen hebben meer aanhangers. (29)

344. Een nietig mensch heeft my geprezen...

— Verheug u, dan is uw zaak gewonnen. Wees verzekerd dat de meerderheid op uw hand is.

Dit gaat niet door. Het bewyst slechts dat de lofredenaar dit meende. (1872)

345. Zie eens, myn zoon, hoe wys de Voorzienigheid alles gemaakt heeft. Die vogel legt *zyne* eieren in deszelfs nest. De jongen zullen uitkomen tegen den tyd dat er wormpjes en vliegjes zyn om dezelve te voeden. Dan zingen zy een lofied ter-eere van den Schepper die Deszelfs schepselen overlaadt met weldaden...

— Zingen die wurmen meê, papa?

Het vragend zontje wacht nog altyd op antwoord. (1872)

346. Ik ken 'n vader die precies weet hoeveel z'n zoon hem kost aan onderwijs. Hy schryft alles op.

Maar wat *hy* leert van z'n kind, schryft-i niet op.

Dat is onbillyk.

347. Twee knapen vielen te water. „Door Gods goedheid” werd één gered.

De andere verdronk...

Door Gods kwaadheid?

Ook deze vraag blyft heeren theologen ter beantwoording aanbevolen. (1872)

348. 't Heeft zoo moeten wezen!

Juist. Het heeft zoo moeten wezen. Dàt, en dàt, en dàt... alles wat *is*, moet zyn. Alles wat geschiedt, is 'n rechtstreeksch gevolg van 't naastvorige, en indirect een gevolg van *al* 't vorige.

Er zyn velen die gelooven in *myn* God, de Noodzakelykheid. Ze moeten wel!

En die godsdienst zal worden verheven tot godsdienst van Staat, tot alleenheerschende, tot alleenzaligmakende kerk, zoodra 'r een behoorlyk ministerie van eeredienst zal opgericht zyn: *departement tot uitbreiding van de kennis der natuur.*

Dit behoeft niet. De afschaffing van officiële bemoeienis met het tegendeel is voldoende. Zoodra de Staat z'n budget ontlast van »Eeredienst« zal de godsdienst van lieverlede uitsterven. De Regeering moest van Kerk, kerken en gemeenten niet meer notitie nemen, dan van andere liefhebbery-kollegien. Men zou dan spoedig ontwaren dat de behoefte aan »geestelyk voedsel« niet zoo groot is, als nu de dominees voorgeven, of liever: dat men de voorkeur geeft aan beter spys. (294, 295) 1872.

349. Eilieve, gy die beweert God te kennen, kunt ge my ook zeggen waarom *ik* hem niet ken?

— De verdorvenheid van uw hart...

— Was *uw* hart dan zoo byzonder goed, toen hy zich aan u openbaarde?

350. Nog-eens, waarom ken *ik* God niet?

— Gy zyt slecht.

— Dat *is* zoo. Maar juist daarom, dunkt me...

351. Wie aan God gelooft, moet wonderen aannemen, d. i. *afwykingen* van de regelen der Natuur.

Verbeelje... 'n god met constitutie? Een god met hindernissen! *Un Dieu fainéant!*

Vgl. de noten by 168, 169, 175, 177. Ook blz. 387, III. (1872)

352. Op 'n hoogen toren stond eene moeder met haar kind. Het kind viel haar uit de armen.

Ter-zelfder-tyd viel 'n ander voorwerp. Het was van omvang, als 't kind. Van soortelyk gewicht, als 't kind. De aantrekking naar de aarde, de tegenstand der lucht... alles was by dat voorwerp als by 't vallend kindje.

Maar 't kindje *leefde*, en had 'n moeder die de haren uittrok van wanhoop.

Aan 't andere voorwerp was niets gelegen.

— O God, O God, myn kind, myn lief kind, jammerde de moeder. O God, bewaar myn kind!

Niemand bad voor dat andere ding.

En naast elkaër daalden de beide vallende lichamen, met gelijke snelheid.

En de Natuur — 't was vóór NEWTON... toch wist ze precies hoe ze moest laten vallen! — de natuur ging haar gang. Zy berekende heel kalm de vierkanten... lette op *niéér* tegenstand beneden, waar de lucht minder yl is... trok dat meerdere af van de snelheid... (165)

Nog-eens riep de moeder:

— O God, myn kind!

't Kind viel te-pletter. De moeder die vergeefs gebeden had, stierf. De vader van 't wicht werd krankzinnig, enz.

Maar de zak met kurk, of de ham, of wat het wezen mocht, dat met het kind gelyk viel van dien toren, blééf 'n zak met kurk, of 'n ham, en zag er uit of 'r niets gebeurd was.

Toch was er niet gebeden voor die kurk.

Of 't zoo *goed* is? Zeker, zeker! De minste verwarring, de minste afwyking, zou ongeluk stichten, oneindig grooter dan 't sterven van 'n kindje.

Ik vertel die historie, niet om aanmerking te maken op de Natuur, maar om te doen in 't oog vallen, dat bidden niet helpt, en dat men z'n kind goed vasthouden moet, als men er meê op 'n toren staat.

Want, ook daarvoor zorgt de Natuur, als men dät doet, zal 't niet vallen. Hierin is ze even wis, als in 't toepassen der wetten van NEWTON, dat is: van *hare* wetten, die NEWTON bestudeerde voor 'n klein deel, nadat ze reeds sedert oneindigen tyd correct gefungeerd hadden.

Sedert *oneindigen* tyd. Wie aan een begin gelooft, aan eene *Schepping*, zou tevens moeten aannemen dat er 'n oogenblik geweest is, waarop tweemaal twee *begon* gelyk te worden aan vier, dus ook een tydvak waarin tweemaal twee *niet* gelyk was aan vier, en alzoo dat eenmaal 'n waarheid ongerymd, en 't ongerymde wáár was. In dat ongerymde seizoen zou God z'n Scheppingsplan hebben opgevat. Zie over 't vóór bestaan der logische noodzakelykheid, 564. (1872)

353. De woorden „geloof” en „bygeloof” aannemende in den gewonen zin, begryp ik 't laatste beter dan het eerste.

Bygeloof is als de vrees van 'n kind, dat spoken ziet.

— Hoe zyn ze in de kamer gekomen? Alles is gesloten.

— Wèl, spoken... die hebben geen opening noodig. Daar zyn ze spoken voor.

Geloof is de meening dat er geen spoken bestaan, maar dat 'n persoon van vleesch, been en verder toebehooren, een gesloten kamer kan binnendringen, zonder opening natelaten.

354. Geloof is bygeloof.

355. Wie 't eerst „geloof” wist te verheffen tot *deugd*, moet 'n stout man geweest zyn.

Misschien bemerkte hy dat de zwakken en tragen van geeste lust hebben in geloof: *mundus vult decipi!* En in dat geval was 't opdringen van geloof als *deugd*, minder gewaagd. Tyrannen worden door slaven gemaakt, en geloovers lokken bedrog uit. Menig waarzegger of profeet zou er misschien niet aan gedacht hebben, boodschappen overtebrengen uit den Hemel, als niet de gemeente door haar heilbegeerig dorsten naar bedrog, hem tot wichelary verleid had. Oorzaak en gevolg zullen hierin wel, als gewoonlyk, onderling van rol verwisseld hebben. (1872)

356. Er is veel te leeren uit de gewoonte zich by denkbeelden, gezegden of gedachten de vraag voorteleggen: wie heeft dat het eerst gevormd, gezegd en gedacht? Wat bewoog hem daartoe? Welke geschiedenis doorliep z'n gemoed, vóór hy 't dacht, zeide of vormde? (30, 111)

357. Deugden zyn *voorstellingen* van *deugd*, zooals de poppetjes in 't Doolhof *) de koningin van Scheba voorstelden, of Elisabeth van Engeland, of 't besje van Meurs.

— Daar heb je nou...

Juist, daar heb je nu 'n man die matig is, en eerlyk, en kuisch, en fatsoenlyk, alles te gelyk...

— Kan die reus *praten*?

Hy slaat geen enkle van z'n vrouwen. Hy drinkt niet, vloekt niet, schopt niet...

— *Leeft* die koningin van Scheba?

Hy kleedt zich naar de mode van den dag, volgt de gewoonten van den dag, niemand heeft iets op hem aantemerken, hy geeft ieder 't zyne...

Zit er 'n *hart* in die ELISABETH?

— Kind, je bent lastig met je vragen. Daar heb je nou... 'n poppetje...

Juist. Daar heb je nu 'n *poppetje*. Precies m'n idee!

*) Ik verneem dat het Doolhof te Amsterdam niet meer bestaat. In m'n kindsche jaren was dit eenen toen reeds vry ouwerwetsche inrichting waar kinderen zich vermaakten. In den tuin, een soort van labyrinth, kon een zeer klein kind met wat goeden wil zich verbeelden den uitweg niet te vinden. Daar waren attrapes, mekaniëke poppen, optische fopperyen, capricieuse springbronnen die de wandelaars verrastten... een heele pret!

Onder de poppen speelden behalve de boven genoemde GOLIATH en DAVID een groote rol. Dat Doolhof was in vroeger tyden by de

Amsterdamsche jeugd zeer populair. Het »daar heb je nou...» in den tekst, is citaat. Zoo sprak de explicateur. (1872)

358. HEINE dacht aan onsterfelykheid, toen-i 'n paar netgesmeerde laarzen zag staan by 'n graf.

Eilieve, als nu eens de meid van den doodgraver daar 'n slaapmuts had te-bleek gelegd?

359. Ik houd zooveel van HEINE, dat ik bly ben hem nooit ontmoet te hebben.

In vorige drukken is 't woordje »nooit» uitgevallen, waardoor dit IDEE in-verband met **226** geen zin heeft. Ik erken overigens dat myne genegenheid voor HEINE zeer verminderd is, en dat ik hem nu, zonder gevaar voor oneenigheid zou kunnen ontmoeten. By gelegenheid hoop ik de oorzaken te ontwikkelen, waarom ik hem lager schat dan vroeger. (1872)

360. Ik heb u iets te vertellen van de Keulenaars. Dat is 'n gemeen volk.

Zy zyn kleinstedsch, bekrompen, gierig, dom, kwaadaardig, ondankbaar en ydel.

Kleinstedsch. Ze vermaken zich met praatjes over 't intiem leven hunner medeburgers.

Bekrompen. Zy veroordeelen iemand die niet houdt van hun *Kümmel*.

Gierig en ondankbaar. Zy laten de menschen die hun diensten bewezen, omkomen van honger.

Dom. Ze begrypen geen verschil tusschen groot en klein.

Kwaadaardig. Zy belasteren ieder dien ze niet begrypen, of boven zich voelen.

Ydel. Ze maken zich meester van 'n roem, die de hunne niet is, door 'n standbeeld opterichten voor VONDEL — in den trant van dat te Dordrecht *) — onder voorwendsel, dat-i te Keulen geboren is. Toen hy leefde kenden ze 'm niet.

Ja, 't is 'n gemeen volk... die Keulenaars!

*) Voor ARY SCHEFFER namelyk, wiens roem de... Keulenaars zich toeëigenen. (1872)

361. Wat poëzie, myn God, opdat ik niet verga van walging, over zooveel walglyks om my!

Wat poëzie, myn God, al waar 't ten-dank alleen, dat zy U schiepl! Niet waar, ge zyt daar niet? Ge zoudt met almacht niet zoo werkloos zyn? Ge zoudt niet rusten als een trage luiaard, die 't nuchter aanziet hoe de misdaad heerscht? Hoe laagheid hoog staat, en wat hoog is, laag?

Gy zoudt uw armen niet zoo vadsig kruisen, als ging 't heeal, *uw* maaksel, u niet aan? Ge zyt daar niet, niet waar? *Als* gy daar waart, ge zoudt van-tyd tot-tyd uw vuist verheffen, en die dondrend neêrslaan op 't verrot gebouw, dat zich een maatschappy noemt hier beneden.

Wat poëzie, myn God, gy die door haar alleen bestaat, en in de werklykheid u bezighoudt met nietsdoen... fraai bedryf!

Ik werk, en sloof, en tob, met weinig kracht, en in *uw* traagheid ligt 'n *almacht* braak! Dat is toch jammer van zoo'n *almacht*, vindt ge niet?

Op, op, gy god die niet bestaat, help meê! Steek uit uw handen, sla eens rechts, en sla eens links, vóór, achter, overal, en wees vooral niet minder in de dáád, dan men uw téekende in den bybel myner jeugd.

Daar zat gy op een hoogen troon van wolken, en zaagt er grimmig en vervelend uit...

Om 't even, er was *handling* in uw zyn. Gy waart vertoornd, jaloers, van-tyd tot-tyd... soms grillig en geneigd tot boozen luim — zoo als te wachten is van oude goden die, zoo lang alleen en dus in slecht gezelschap, zich vervelen.

Maar toch, al zaagt ge 'r niet beminlyk uit, toch voelde ik eerbied, vrees, of wat het zy... *iets* voelde ik, toen de baker my berispte, omdat ik vroeg of ze u gekend had zonder baard, en of gy jong geweest waart als een ander?

Dat was verboden vragen, zei me 't mensch, en 'k zou verdoemd zyn, als ik 't weêr vroeg, dacht ze. Goed. Ik hield die vragen vóór my in 't vervolg, en smoorde zucht naar kennis met de vrees, dat de aarde zich zou oopen voor myn voet, zoo als te lezen staat in elken „Weg ter Zaligheid.”

Ook meende ik, zou zich 't vraagstuk of uw baard altyd zoo lang geweest was, en zoo wit, misschien vanzelf verklaren, als ik gróót was.

Helaas, helaas, ik ben sints lang al groot, veel grooter zelfs dan tóen die baker was, en nog is my die baard een raadsel... als gyzelf!

Maar tóen begreep ik u. Ik leefde *met* u, *in* u, en geloofde toen ter-goeder-trouw dat *gy* ook leefde *in* *my*. *)

En als ik kwaad bedreef... o, weet ge 't nog, hoe 'k eens — 't was vreeslyk! — op uw neus een bril geteekend heb met houtskool?

Waarachtig, 't was tot tydverdryf alleen, boos opzet niet! Een kind verveelt zich soms, ja vaak, omdat z'n ouders meestal bezig zyn met andere dingen dan hun kindren.

*) Zie de noot by 165. (1872)

Wat was ik bang! Hoe sidderde my 't hart, by 't denkbeeld dat men eens dien bril ontdekken zou, en vragen: wie toch heeft dien bril op god z'n neus gezet?

En... zonder dat die baker 't feit ontdekte, gy die *alles* wist, *gy* wist het, en zoudt „toornen,” branden, slaan met pestilentie of wat anders.

Ik hoorde reeds de vraag: of ik verkoos myn eerstgeboorne te offren aan uw wraak, dan of ik liever maazlen woû, of pest, door 't heele land?

Ik had gemazeld, god, en nog geen eerstgeboorne. Die keus was licht alzo. Maar pest? Dàt vond ik hard voor al het arme volk dat nooit u iets misdeed, altans niets gruwlyks als het teeknen van zoo'n bril.

Wat werd ik bleek by 't hooren der trompet, die eigenlyk maar zei: de diligence is aan, doch my in 't oor klonk als bazuin der kind'ren Assurs, die gy te-hulp riept om dien bril te wreken.

Daar rolden wagenen de stad in, vol van sterke mannen, met namen die niet uittespreken waren. En toen ik onze meid vroeg of ze moed had om te slapen by 'n vreemden heer, vyandlyk generaal, en my diens hoofd te brengen in 'n zak, als JUDITH?... zei ze: né!

Ik wist geen raad, o god, en ik verging van angst...

Goed, goed, ge waart er, en ik voelde dat ge er waart...

En nu?...

Wat poëzie, myn God, gy die in poëzie alleen bestaat...

Wat poëzie, myn God, opdat ik niet verga van walging over zooveel walg'lyks om my.

Lieve FANCY, wilt ge my een sprookje vóórzeggen?

Chronologisch-archaeologisch onderzoek naar den oorsprong dezer geschiedenis, en van den naam der hartenstraat. Over Poëzie in 'n stad wier naam uitgaat op dam. Ongeeneslijke liefde, en vlechten van valsch haar. De held der historie verdedigd tegen 't vermoeden van misdaad. Apothéose van GLORIOSO, 't Gevaar van den roem, en de veiligheid van 't bovenste plankje. De geduldige Kat van vader VAN ALPHEN, die nooit zooveel geduld noodig had — ik meen de Kat — als de kinderen die z'n versjes moesten leeren — de versjes van VAN ALPHEN, meen ik — en als de martelaars van de ouderlyke ydelheid, die ze moesten aanhooren.

362. Het jaar weet ik niet. Daar ge 'r belang in stelt, lezer,

het tydstip te weten, waarop de geschiedenis aanvangt, die 'k u verhalen wil, zal ik 'n paar punten opgeven als *jalons*.

Myne moeder klaagde over duurte van levensmiddelen en brandstof. 't Moet dus geweest zyn vóór de ontdekking der staathuishoudkunde. Onze meid was getrouwd met den barbiersknecht die maar één been had. „Dat was zoo zuinig, meende de ziel, om 't schoeisel.” Daaruit zou men nu weêr besluiten, dat de staathuishoudkunde wèl uitgevonden was.

Hoe dit zy, 't is lang geleden. Men zeide nog niet: ik heb bepaald pyn in 't hoofd, Amsterdam had nog geen trottoirs, de inkomende-rechten bestonden nog, men gebruikte in zekere beschaafde landen nog galgen, en stierf niet zoo dagelyks aan anevrismen. Ja, 't is lang geleden.

'k Heb nooit begrepen waarom de hartenstraat, hartenstraat genoemd wordt. Of moet men hartéstraat schryven, of hertenstraat? Nooit heb ik in die buurt meer hartelykheid opgemerkt dan elders, en ook hertebeesten waren er niet menigvuldig, schoon er iemand woonde die kippen verkocht, en dus poelier genoemd werd, dat kachelmaker beteekent.

Ik ben daar in-lang niet geweest, en herinner me alleen dat het 'n straat is, die twee hoofdgrachten aan elkaêr verbindt, hoofdgrachten die ik zal laten dempen, zoodra ik de macht heb Amsterdam te maken tot een der schoonste hoofdsteden van Europa. *) Wat een myner vele plannen is.

Die ingenomenheid met de toekomst onzer hoofdstad, maakt me niet blind voor hare gebreken. Daaronder reken ik in de eerste plaats hare volslagene ongeschiktheid tot tooneel van romantische voorvallen. Men ontmoet daar geen gemaskerde domino's op de straten... de burgerlyke stand wordt geregeld bygehouden... er is geen *Ghetto*, geen *Templebar*, geen Chinesche kamp, geen *Cour des miracles*... wie 'r 'n moord doet, wordt opgehangen... en de meisjes heeten Mietjen of Jansjen. Alles proza.

Er is moed noodig om 'n verhaal te doen aanvangen in eene plaats die op „dam” uitgaat, en waar men dus moeielyk *Émérance's* of *Héloïzes* kan laten wonen. Wat ook weinig baten zou, wyl die frajigheden al lang geprofaneerd zyn.

Hoe maken 't toch de fransche schryvers om hun Margots en

*) Neen, de hoofdgrachten moeten niet gedempt worden. Maar wel heeft Amsterdam behoefte aan 'n flinke *passage-gallery* in de buurt van *mol-* en *torenstegen*, en vooral aan *Markten*. 't Is te hopen dat de leden van den gemeenteraad eens te Brussel en elders gaan zien: *wat 'n markt is*. Het rondventen op de straten en 't geschreeuw daarby, behoort thuis in de middeleeuwen. (1872)

hunne Marions aantekleeden als idealen, en om niet te doen walgen van de Henri's en Ernesten, die evenzeer doen denken aan M'sieu HENRI en M'sieu ERNEST uit den *nouveauté*-winkel, als onze burgwallen aan vuil water?

GÖTHE was 'n moedig man: *Grietje, Klaartje...*

En ik: in de hartenstraat!

Maar ik schryf geen roman, dat 's waar. En al schreef 'k 'n roman, dan nog zie 'k niet in, waarom ik die niet geven zou als geschiedenis. Ja, 't is eene geschiedenis! En wel van iemand die in z'n jeugd verliefd werd op 'n houtzaagmolen, en lang heeft nagesukkeld aan die kwaal.

Want verliefdheid is 'n kwaal, al is 't maar op 'n molen.

Men ziet dat myn verhaal heel eenvoudig wezen zal. Te eenvoudig eigenlyk om alleen te staan. En daarom zal ik 'r wat tusschenvlechten hier-en-daar, als 't me wat al te mager voorkomt, zooals de Chinezen doen met hun staarten, wanneer die wat dun zyn, omdat ze geen *Eau de Lob* hebben, en geen olie van Makasser... waar ik trouwens nooit 'n beer ontmoette die vet leverde aan Rowland.

In de hartenstraat dan was 'n leesbibliotheek. Een kleine jongen met 'n stadskleurig gezichtje, stond op de stoep, en scheen besluiteloos. Het was hem aantezien dat-i gebukt ging onder 'n plan boven zyne kracht.

Telkens stak-i de hand uit naar de kruk van de deur, en telkens veranderde hy die halfvolbrachte beweging in een onnoodig neêrtrekken van 't rechthoekig hemdskraagje, dat als 'n juk op zyn schouders lag, of in 'n even onnoodig tegenhouden van 'n gemaakte kuch.

Schynbaar verdiept in de beschouwing der bonte twee-duitsprenten, die de glazen voordeur van den aandoeningwinkel maakten tot 'n staalkaart van onbegrypelyke dieren, vierkante boomen en onmogelyke soldaten, dwaalde z'n blik gedurig scheef-uit, als van iemand die vreest betrapt te worden op misdryf. 't Was duidelyk dat-i 'n opzet in den zin had, dat ten-eeuwigen-dage moest verborgen blyven voor de blikken van voorbyganger en nageslacht, en wie bovendien lette op de krampachtigheid, waarmee hy, met de linkerhand onder 't opgeschort kielkje, iets scheen te betasten en te knypen in z'n broekzak, zou allicht op 't denkbeeld zyn gekomen, dat WOUTER voornemens was huisbraak te plegen, of zoo-iets.

Want hy heette WOUTER.

't Is wel gelukkig dat ik op 't idee ben gekomen z'n geschiedenis te verhalen, en ik beschouw 't als 'n eerste plicht u te zeggen dat-i onschuldig was aan poging tot huisbraak of moord.

Maar 't zou me veel waard zyn, hem even bondig te kunnen vryspreken van andere vergrypen. 't Voorwerp dat-i heen en weêr keerde in z'n linkerbroeckzak, was wel geen *rossignol*, geen *passe-partout*, geen *casse-tête*, geen *tomahawk* of *machine infernale*... maar toch 'n papiertje dat de veertien stuivers inhield, waarvoor-i z'n Nieuw-Testament met gezangen had verkwanseld aan den stalleman op *d'ouwebrug*, en 't plan dat hem zoo kleven deed aan die stoep in de hartenstraat, was niet meer of minder dan z'n intrede in de tooverwereld der romanlektuur: hy wilde GLORIOSO lezen.

GLORIOSO! Lezer, er zyn vele navolgingen, er is maar één GLORIOSO.

Al de RINALDO's en FRA DIAVOLO's van latere tyden, mogen niet op één dag genoemd worden met den onvergelykelyken held, die gravinnen schaaakte by dozynen, pausen en kardinalen uitplunderde als feilbare menschen, en WOUTER PIETERSE schuldig maakte aan testamentsverduistering.

Maar dit laatste was GLORIOSO's schuld niet, zeker niet. Men zou schromen 'n held of 'n genie te wezen, of 'n roover zelfs, als men daarom belast werd met de verantwoordelykheid voor misdaden, die na jaren kunnen begaan worden om onze geschiedenis machtig te worden.

Ik protesteer ernstig tegen medeplichtigheid aan de vergrypen die na m'n dood zullen geschieden, ter stilling van den dorst naar kennis myner lotgevallen, en verklaar dat ik me op m'n weg naar roem, niet laat terughouden door de bedenking, dat eenmaal 'n Nieuw-Testament met gezangen kon worden verkwanseld voor 't „leven en de daden van MULTATULI,” schoon ik 't niet duur vinden zou.

— Wat maalje daar toch, jongetje? Motje wat, kom in. Anders, ga heen.

Nu moest WOUTER wel binnengaan, of hy had afstand moeten doen van GLORIOSO. Want de man die, bukkende over de toonbank, zich als 'n alikruik omwong om de deur te openen, en onzen held die woorden toetegrauwen, had geen gezicht dat uitlokke tot terugkeeren, als-i eenmaal toornig was gemaakt door doelloos „malen” aan de deur. Altans WOUTER, die eerst den moed niet had binnentegaan, durfde nu niet wegloopen. Hy voelde zich binnengetrokken... 't was of de boekwinkel hem inslikte.

— GLORIOSO... asjebliet, m'nheer, en hier...

Hy haalde z'n *machine infernale* voor den dag.

— En hier is *geld*...

Want-i wist van den schoolmakker die 'm had aangestoken

met de romanziëkte, dat men in 'n leesbibliotheek „pand” vraagde van onbekende klanten.

De boekeman scheen zich „gedekt” te achten door de neêrgelegde veertien stuivers. Altans hy nam uit de kast 'n deeltje dat vet en belezen, op omslag en bladzyden teekens droeg van veel onzindelyk genot.

Ik ben zeker dat de preêken van dominé SPLITVEZEL, die in ongestoorde rust, van hun bovenste plank met minachting neêrzagen op de lektuur van den dag, zich zouden geschaamd hebben hun onbezoedeld gewaad in aanraking te brengen met zooveel vuiligheid. Maar 't is niet moeielyk rein te blyven als men op de bovenste plank staat, en nooit wordt uitgevraagd. Ik vind dus dat die preêken ongelyk hadden, en dat vind ik van veel preêken.

Na met 'n bevend stemmetje den man te hebben opgegeven hoe-i heette, verstopte WOUTER z'n misdadig geluk onder 't heilend kieltje, en vloog de deur uit, schichtig als 'n kat die 'r prooi beet heeft, nadat ze „uren lang gedoken zat.”

Een kort hoofdstuk in vyf deelen, en 'n Idee achteraan. 1°. De nederigheid van den schryver, blykende uit de erkenenis zyner onwetendheid omtrent den naam van zekere poort. 2°. De invloed van FRANSJE HALLEMAN op WOUTER'S heldenziel. 3°. Verband tusschen di'n invloed en de profetiën van HABAKUK. 4°. Nog iets over HABAKUK en gedrukte perzikken. 5°. Groote menschen bezien door de kleine. Iets over den staart van myn chinees, en de halskraagjes van 't menschdom.

363. WOUTER liep, liep... en wist niet waarheen. Naar huis kon-i niet. Daar toch werd hy te streng bewaakt. Wat niet moeielyk viel, want de ruimte was bekrompen.

Hy koos eenzame straten, en kwam eindelyk aan 'n poort die hy zich herinnerde meer gezien te hebben. Maar den naam wist-i niet, en ik ook niet. *) 't Was 'n platte, lage poort, waar 't al-

*) 't Was de *Zaag-* of de *Raampoort*. Niet ver van daar lag de zoogenaamde *Aschbelt*, waar al de haardäsch, die Amsterdam opleverde, werd uitgestort. Dit was in WOUTER'S tyd, en nog lang daarna, een heele heuvel waarop de straatjeugd zich altyd vermaakte, en „fatsoenlyke” kinderen nu-en-dan, zoo vaak ze namelyk zonder opzicht werden gelaten. De zucht om te klauteren is in laaglanders iets zeer karakteristieks. Ik zeg daarover een-en-ander in 't hoofdstuk: *Bergpoëzie* in myne *Millioenen-Studiën*.

Men zou zich vergissen als men uit het opgeven der namen van de beide poorten, welker eene hier bedoeld wordt, de slotsom trok dat de Wouter-geschiedenis *nuchtere* waarheid behelsde, naar den zin van onzen Droogstoppel. Ook die soort van waarheid is er in, doch zelden. De *strekking* is wår in hooger beteekenis. Uit den aanhef van **361** kan men opmaken dat ik behoefte voelde my door verandering van toon,

tyd zoo naar asch rook, en waar-i eens dien sprong had gedaan, toen hy was weggebleven van de katechisatie, met FRANSJE HALLEMAN die meende dat WOUTER niet durfde wegblyven en van de poort springen. Maar WOUTER durfde wel, en deed het, juist omdat FRANSJE HALLEMAN getwyfeld had aan z'n durven.

Aan dat wegblyven had hy te danken dat-i zoo byzonder goed thuis was in HABAKUK, wiens profetiën hy twaalfmaal moest afschryven tot straf. Die sprong bezorgde hem bovendien 'n barometer in z'n verstuikten grooten teen die, uit edele wraak, hem later altyd waarschuwde als 't regenen zou.

In zekeren zin was HABAKUK te beschouwen als WOUTER's overgang van de kinderlektuur tot de boeken waarin van „grooten menschen” wordt verteld. Sedert eenigen tyd namelyk voedt-i zich geschokt in z'n eerbied voor brave Hendrikken, en hy walgde van de papieren perzikken der naarstigheit. Andere perzikken kende hy niet, omdat die zoo niet voorkomen in 'n burgerhuis-houden.

Niets was natuurlyker dan dat-i vurig verlangde meêtespreken met z'n grootere makkers op de school, over de wonderen die er gebeuren in de werkelyke wereld, waar men in 'n koets rydt, steden verwoest, prinsessen trouwt, en 's avonds opblyft na tien-ten, al is er niemand jarig. Ook bedient men zichzelf aan tafel in die wereld, en heeft maar te kiezen wat men gebruiken wil. Zoo meenen de kinderen.

364. Ieder knaap heeft z'n heldeneeuw, en 't menschedom heeft 'n kielkje gedragen, met 'n jukkraagje.

Maar tot hoever gaat die overeenkomst? Waar houdt ze op? Zal 't menschelyk geslacht ryp worden? En meer dan ryp, oud? En gebrekkig, kindsch?

Hoe oud zyn we nu, in 62? Zyn we knaap, jongeling, man? Of misschien reeds... neen, dat ware onaangenaam.

Laat ons gemakshalve vaststellen dat wy leven in de *Flegel-jahre* van JEAN PAUL. We zyn dan niet geheel kind meer, en er is nog wat te hopen van de toekomst.

Ja, van de toekomst, als ons die mufte schoollucht zal afge-

eenigzins te herstellen van de misselykheit die 'n gevolg was der beschouwing van onzen politieken en maatschappelyken toestand.

Myn voornemen was in den »Wouter” eene schets te geven van den stryd tusschen laag en hoog, tusschen zielenadel en ploertery. WOUTER is een nieuwe — en betere! — FAUST, een DON QUICHOT naar den geest.

Ontevredenheit met m'n Publiek — dat niet lezen kan (*zie de noot by 't slot der zeeziekte-vertelling*) — belette my telkens voorttegaan. Ik vlei my met de meening dat het nageslacht dit jammer vinden zal. (1872)

waaid zyn. Als wy vrede zullen hebben met het korte buisje van 't jongetje naast ons. Als men de vryheid hebben zal, ongesmaad geboren te worden zonder verlof van de wet. Als er één taal zal wezen. Als metaphysiek en theologie zullen vergeten zyn, en kennis der Natuur zal gelden als adel. Als we voor-goed zullen hebben gebroken met de bakervertellingen van godsdienst.

Ziedaar wat zyde, gevlochten in 't dunne staartje van m'n chinees. Sommigen zullen zeggen dat 't maar vlas is.

Een italiaansche roover op 'n buitensingel te Amsterdam. Proefje van 't bitter lyden der deugdzame AMALIA. PRIVAT en JOUVIN met huvelyken en godsdienstige waskaarsen, de palladia der zedelykheid. Het fatsoen der Halle mannen, waaruit men kan te weten komen hoe eerlykheid ryk maakt. Korte bespiegeling over gebrek aan ruimte.

365. WOUTER dacht volstrekt niet aan heldeneeuwen of chineesche staarten, toen-i heel ongevoelig voor de afwezige schoonheid van 't landschap, aan 'n moddersloot kwam, waarover 'n onnoodig brugje lag, welks leuning hy uitkoos tot lezenaar, na goed te hebben rondgezien, en zich overtuigd dat-i alleen was, en ongestoord kon overgaan tot het verslinden van z'n roover.

Ik heb 'n oogenblik den lust in my voelen opkomen, den lezer deelgenoot te maken van WOUTER's genot, door 't leveren eener schets van 't onsterfelyk werk dat hem zoo boeide. Maar, behalve dat ik GLORIOSO's geschiedenis niet recht ken — wat me trouwens niet volstrekt beletten zou er over te spreken — heb ik u veel andere zaken te verhalen van dringender aard, en ben dus wel genoodzaakt u te verwyzen naar de hartenstraat, in de hoop dat ge daar zult terechtkomen zonder uwen weg te nemen over *d'ouwebrug*. Laat het u genoeg zyn, te weten dat het „heel mooi” was. „De deugdzame AMALIA, die, by flikkerend toortslicht, aan het treurig sterfbed van hare verëerde moeder, in het somber cypressendal, plechtig had gezworen, dat hare vurige liefde, voor den edelen roover, door het yzingwekkende valluik, en de verroeste ketenen, met derzelve zilte tranen... kortom, 't was treffend. Ook was 'r meer zedelykheid in, dan in al die flauwe navolgingen. Al de leden der bende waren getrouwd, en droegen handschoenen. In de grot stond 'n altaar met kaarsen, en de hoofdstukken waarin meisjes geschaakt werden, eindigden met eerbare puntjes of geheimzinnige gedachtenstrepn... die WOUTER vergeefs tegen 't licht hield om 'r meer van te weten.

Hy las tot „sterf verrader.” Toen was 't donker, en-i begreep dat het tyd werd 'n eind te maken aan de voorgewende wandeling met de Halle mannetjes „dat zulke fatsoenlyke kinderen waren.” Met weêrzin sloot hy 't dierbaar boekje, en liep haastig

weg, omdat-i vreesde beknord te worden over z'n lang uitblyven.

„Hy zou nooit weêr permissie krygen,” werd er by zoo'n gelegenheid gedreigd. Maar WOUTER begreep wel dat dit geen ernst was. Daartoe wist-i te goed dat men graag de kinderen „eens van de vloêr heeft, als men zoo klein behuist is.” En: „de Halleman-netjes waren zoo buitengewoon fatsoenlyk. Ze woonden naast 'n huis met 'n balcon, en hadden onlangs heel lief hun petjes afgenomen.”

Ik voor my geloof niet dat de Halleman-netjes fatsoenlyker waren, dan de andere mannetjes onder WOUTERS kennissen. En daar ik graag reden geef van m'n geloof, wil ik hier een voorval inlasschen, dat iets vroeger had plaats gevonden.

WOUTER ontving geen zakgeld. Z'n moeder zei, dat hoefde niet wyl-i thuis alles kreeg wat-i noodig had. 't Stuitte hem, altyd te moeten wachten op vergunning om „meêtedoen,” als z'n kameradjes met den bal speelden, en hem verweten dat hy 't zyne niet had bygedragen tot aanschaffing van dat meubel. 't Kostte drie duiten in WOUTER's tyd. Nu zal 't wel duurder wezen... neen, goedkoop, door de staathuishoudkunde.

En by veel gelegenheden meer, had-i verdriet over z'n voortdurende geldeloosheid. Later zullen we zien of 't waar was, wat z'n moeder zei, dat-i thuis alles ontving wat hy noodig had. Zéker is het, dat men hem thuis niet de gelegenheid gaf, om nu-endaan over 'n kleinigheid te beschikken *naar eigen wil*. Wat toch zoo heel prettig is voor kinderen. En voor menschen.

De Halleman-netjes — die zoo byzonder fatsoenlyk waren — gaven hem heel duidelyk te kennen dat het hun verveelde, langer alleen de kosten te dragen van 't verkeer. FRANSJE berekende dat WOUTER's vriendschap hun al negen stuivers gekost had — wat ik duur vind, niet om de vriendschap, maar om 't berekenen — en GUS zei dat 't nog meer was, maar dat laat ik daar. Ook had deze hem vier griften voorgeschoten, welke hy noodig had om z'n hof te maken by lange CECIEL die niet van 'm weten wou omdat i 'n insteekpakje droeg. *) Maar de griften had ze aangemen, en overgedaan aan GUS voor 'n zoen.

*) De overgang van zoo'n „insteekpakje” op 't „buisje boven den broek” was 'n enorme sprong, vooral omdat daarby 'n *vest* te-pas kwam, waarvoor by 'n insteekpakje geen plaats was. Hierby namelyk was het buisje gesloten, en de broek van alle zyden daarop vastgeknoopt. Of die hiërarchie in 't kindertoilet nog bestaat, is me onbekend. In WOUTER's tyd speelde ze 'n groote rol. En ook jaren daarna. Ik-zelf heb menigen traan geschreid, omdat het „open buis” met daarby behoorend „vest” my onmenschelyk lang onthouden werd. (1872)

De bittere verwyten der Hallemannetjes — die zoo bijzonder fatsoenlyk waren — maakten WOUTER wanhopig.

— Ik heb gevraagd aan m'n moeder, zei hy, maar ze wil me niets geven.

— Dat gaat ons niet aan, antwoordden de Hallemannetjes, d. z. b. f. w. Je bent 'n klaplooper.

WOUTER hoorde dit woord voor 't eerst, maar begreep het terstond. Niets maakt scherpzinniger dan bitterheid van hart.

— Klaplooper, klaplooper... ik ben 'n klaplooper!

Schreiend liep-i heen, en koos 'n omweg om de straat te myden, waar lange CECIEL's vader 'n lappewinkel „deed.” Och, als ze gezien had hoe-i als 'n klein kind liep te huilen op straat... zeker, dat was èrger dan de broek boven 't buisje.

— Klaplooper, Klaplooper!

Hy ontmoette veel groote menschen die misschien ook klaplopers waren, maar ze huilden er niet om, als WOUTER.

— Klaplooper!

Hy zag 'n diender, en haalde adem toen die voorby was.

't Bevreedde hem dat de man 'm niet gevangen nam.

— Klaplooper!

Daar kwam de man van de vuilniskar, die 't woord nakleperde met z'n ratel.

Onze arme lyder herinnerde zich, hoe de Hallemannetjes, d. z. b. f. w. hem eens hadden voorgespiegeld, welke winst er viel te behalen op 'n kleinhandel in peperment. Voor vierèntwintig stuivers had men 'n grooten zak vol. By verkoop, tegen zóóveel stuks voor 'n duit, zou 't voordeel enorm wezen, als men maar kapitaal had om te beginnen. Dit hadden de Hallemannetjes precies uitgerekend. Want ze waren niet alleen bijzonder fatsoenlyk, maar knap ook. Knapheid en fatsoen gaan meestal samen. Maar, hadden ze gezegd, er moest *kapitaal* wezen. Zy zouden de inkoop doen, zy zouden zich belasten met den verkoop, en als WOUTER maar één gulden kon bydragen, was de zaak gezond.

— Klaplooper... klaplooper...

WOUTER stal 'n gulden uit het „knipje” van z'n moeder, en bracht die aan de Hallemannetjes, d. z. b. f. w.

— Hoe kom je 'r aan? vroegde GUS, maar zorgde dat WOUTER geen tyd had om te antwoorden, en tevens dat-i 't antwoord niet verstond, dat deze gaf door zwygende verlegenheid.

— Hoe kom je 'r aan — zonder vraagteeken alzoó — zie, nu zullen FRANSSIE en ik ieder 'n dubbeltje byleggen, dat maakt vierèntwintig, en dan koopen wy de peperment. Op de Rozengracht is 'n fabriek... zóó'n zak voor vier schellingen... wy zullen al de moeite doen, FRANSSIE en ik... by ons op school is

meer gelegenheid om te slyten, weetje... KRIS KLOSKAMP heeft al twaalf besteld... hy zal betalen na de vacantie... wy zullen ons al de moeite getroosten... jy hoeft niets te doen, WOUTER... en gelyk deelen, daar kunje op aan...

WOUTER ging naar huis, en droomde van ongehoorde winst. Hy zou 'n daalder teruggeven in 't knipje van z'n moeder, en voor lange CECIEL 'n potlood koopen van den man die 'r gaten meê prikte in 't hout van z'n kruiwagen. Zóó sterk waren ze! Dát was wat anders dan 'n paar griften, dacht-i, en als lange CECIEL hem dan nóg niet wou hebben tot 'r vryertje, dan... neen, verder dacht WOUTER niet. Daar zyn op den weg onzer verbeelding afgronden, die we niet durven peilen. Wy worden ze instinktmatig gewaar, schrikken terug, sluiten de oogen, en... ik weet niet verder. Maar dit weet ik, dat WOUTER dien avond heel gelukkig insliep, in de hoop dat-i weldra 'n goet geweten hebben zou over 't bestolen knipje, en 'n voldaan hart over z'n liefde tot lange CECIEL.

Helaas, helaas, WOUTER had gerekend buiten de knapheid en 't fatsoen van de Hallemannetjes!

Den volgenden dag namelyk zochten zy hem op, toen-i de school verliet. WOUTER die zich gevleid had hen te zien hygen onder 't gewicht van 'n grooten zak, WOUTER die zoo verlangend was te weten of KRIS KLOSKAMP z'n cordate bestelling had volgehouden, WOUTER die brandde van nieuwsgierigheid naar den uitslag... och, hy werd bitter teleurgesteld, toen-i GUS HALLEMAN ontwaarde, die niet alleen geen zak peperment droeg, maar bovendien 'n zeer ernstig gezicht meêbracht. Ook FRANSSIE keek als de deugd.

— Wel, hoe staat de zaak? vraagde WOUTER, zonder 'n woord te spreken. Hy was te nieuwsgierig om niet te vragen, en te angstig om die vraag anders te uiten, dan door 't geluideloos openen van z'n mond, en 't vooruitsteken van zyn gelaat.

— Hoor eens, WOUTER, we hebben ons bedacht... er is veel tégen.

Arme WOUTER! Daar verongelukten in één schipbreuk, z'n geweten en z'n hart. Weg, droomen van zedelyke rehabilitatie, weg, gapend „moeder's knipje,” weg, houtborend potlood dat 'n opening klieven zou in 't hart van lange CECIEL... weg... weg... weg... alles weg!

— Je begrypt, WOUTER, die peperment zou smelten...

— Ja... a... a, hikte de arme jongen.

— En die KRIS KLOSKAMP, die 'r twaalf besteld heeft, weetje?...

— Ja... a... a...

Of KRIS ook smelten zou?

— Hy gaat van-school, en zal zeker niet weêrom komen, na de vakantie.

— Zoo... o... o?

— Ja, en daarom... en ook... we hebben uitgerekend, FRANS-
SIE en ik, dat 'r veel minder in 'n pond gaan dan we meenden,
omdat de peperment tegenwoordig heel zwaar is, weetje?

— Ja, voegde FRANSJE er by, met hoogen ernst, als iemand
die in levensgevaar 'n „eerst” beginsel verkondigt, ja, de peper-
ment is heel zwaar tegenwoordig. Voel eens, maar je moet 't
weêromgeven.

En hy bood WOUTER 'n pepermentjen aan, dat deze heel goed-
moedig woog op z'n vinger. De arme jongen gaf 't trouw terug.
Zwáár vond-i 't... och, hy was zoo bedrukt, en zou alles zwaar
gevonden hebben op dat oogenblik.

FRANSJE stak 't zware pepermentjen in z'n mond, en zei, al
zuigende:

— Ja wezenlyk, heel zwaar... 't is engelsche, weetje? En dan
is 'r nog wat... niet waar GUS? 't Fatsoen! Toe GUS, zeg jy 't
maar.

— 't Fatsoen, WOUTER! riep GUS bedenkelyk.

— Wy meenen 't fatsoen, herhaalde FRANSJE, alsof-i wat op-
helderde..

WOUTER zag beiden beurtelings aan, en scheen begrip tekort
te komen.

— Zeg jy 't maar, GUS.

— Ja, WOUTER, FRANSIE zal 't je wel zeggen.

— WOUTER, onze pa is in de diakenie, weetje, en-i gaat rond
met 'n zakje, en by ons „op” de gracht...

— Ja riep FRANSJE, by ons op de gracht... weetje... daar
woont m'nheer KRULLEWINKEL die 'n buiten heeft...

— En 'n balcon...

— 't Is maar om 't fatsoen... weetje WOUTER? En als er
huisbezoek komt, dan presenteert onze mama...

— Ja, dan presenteert ze madera... heusch, en onze tabaks-
pot is van zilver...

— Né, FRANSIE... maar 't is net als zilver, weetje WOUTER?

De arme jongen zei maar dat-i 't wist, hopende eindelyk te
weten te komen wat-i inderdaad *niet* wist: het verband tusschen
al die dingen en *zyn* vervlogen hoop. Hy stamelde:

— Ja, GUS... ja, FRANSIE... maar de peperment?...

— 't Is maar, weetje, om je te zeggen dat we heel fatsoenlyk zyn.

— Ja, GUS.

— En braaf.

— Ja... a... a... FRANSIE!

Arme WOUTER!

En daar je zei dat je geen zakgeld krygt...

— Ja, WOUTER, en weetje, omdat onze pa zoo fatsoenlyk is... als 't winter wordt, kan je 't zien, dan gaat-i rond met 'n weesjongen...

— Ja, en-i schelt aan al de deuren. Nu, daarom zyn we bang dat je...

— Dat je...

— Die gulden...

— Die gulden, weetje?

— Dat je 'm niet...

— Dat je 'r niet eerlyk aankomt... dat is het, zei FRANSJE, die 'n tweede pepermentjen uit z'n zak haalde en in den mond stak, tot versterking zeker na dat beslissend woord.

't Was er uit!

Arme, arme WOUTER!

— En daarom WOUTER, willen we niet met je meêdoen. Maar gelyk deelen... dat is afgesproken!

— Ja, gelyk deelen, riep Gus. Je begrypt... wy de moeite... Ziedaar, gelyk deelen...

De Hallemannetjes waren knap. Gelyk deelen: $\frac{20+2 \times 2}{3} = 8$.

WOUTER ontving acht stuivers.

— Weetje, zei Gus, 't is omdat onze pa diaken is.

— Ja... en onze tabakspot... al is 't dan geen zilver, 't lykt precies op zilver.

Op deze waarachtige historie grondt zich myn ongeloof aan de buitengewone fatsoenlykheid der Hallemannetjes, en ik hel over tot de meening dat dit fatsoen eigenlyk niets was dan 'n uitvindsel van WOUTER's moeder, omdat ze „nauw behuist” was. 't Is de vraag of zy ooit iets zoo byzonder fatsoenlyks zou ontdekten hebben in die kinderen, als zy kans had gezien WOUTER met wat nut te gebruiken in 't huishouden.

366. Veel wetten en de meeste zeden zyn ontstaan uit gebrek aan ruimte in verstand, hart, karakter, woning, landstreek, of middelen van bestaan.

Dit is toepasselyk op de leer van 't rechterhandje zoowel, als op de instelling van 't huwelyk, en op veel dingen die daartusschen liggen. *)

*) Zie over 't huwelyk, als uitvloeisel van schraalte der levensmiddelen, de JAPANSCH E GESPREKKEN. De voortrang van de rechterhand is 'n gevolg der nauwte aan-tafel. Ook by den Javaan staat de linkerhand in 'n slecht blaadje, maar dit heeft 'n geheel andere reden die geenszins verwerpelyk is, en wel voor z'n kiesheid pleit. (1872)

Een hoofdstuk met Ideën 'r doorheen (219). Verloren suikerpotten en zoekgeraakte bybels voor de rechtbank van 't geweten. De onmannelykheid der natie, volgens SIEGENBEEK en andere moralisten. De verdiensten en de gebreken van LEENTJE, beschouwd uit 'n menschenvriendelyk oogpunt. Verregaande onkiesheid van de voorprinselyke spelmethode. IDEM van den schryver dezer Ideën. Uitcallen tegen deugdzame vuiligheid. KAPPELMAN'S preek over zeggen en doen.

367. Hoe 't zy met die principe-barende vruchtbaarheid van de nauwte, WOUTER kende de vrucht, al was-i niet zoo wysgeerig ingelicht omtrent den oorsprong. Over z'n laat thuis komen bekommerd-i zich dus niet zóó erg, als over de vreeselyke straf die 'm wachtte, als men z'n nieuw testament met gezangen zou missen. Hy was teruggekeerd van z'n uitstapjen in de Abruzzen, en by z'n terugkeer in Amsterdam, viel hem de herinnering aan z'n boosheid — of liever 't voorzien van de straf die 'r volgen zou op die boosheid — drukkend zwaar op 't gemoed.

368. Er zou weinig overblyven van wat wy geweten noemen, als we de noodzakelyke gevolgen van 't bedreven kwaad konden wegdenken.

369. Maar WOUTER troostte zich met de bedenking dat-i ditmaal geen vingerhoed had weggemaakt, zoo als laatst. Men zou 't Nieuw-Testament niet zoo gauw missen, dacht-i, omdat de Zondag nog vèr was, en in de week zou 'r niet naar gevraagd worden. Nog-eens: 't was geen vingerhoed, geen breipen, geen suikerpot, of zoo-iets van dagelyksch gebruik...

370. Zonderling, dat de christenen, die naar hun zeggen de zaligheid uit den bybel halen, zoo gauw verzadigd zyn van die zaligheid.

WOUTER's bemoedigende paralel tusschen vingerhoeden en blyde boodschappen was volkomen juist.

Ik ken veel christenen die hun bybel nooit inzien — dat dan ook 't eenig middel is om christen te blyven — velen herinneren zich iets *aangaande* den bybel, uit hun katechisatietyd, maar weinigen hebben zooveel daarin gelezen als byv. ik, die me toch van zaligheid voorzie op andere wyze.

Aan 't meerendeel der christenen, die boos op me zyn omdat ik veel afkeur in dien bybel, vraag ik met succès: hebt ge 'm gelezen... gelezen... inderdaad: gelezen?

371. Toen onze held thuis kwam, verstopt-i den vetten GLORIOSO achter de latafel van LEENTJE, van dezelfde LEENTJE die na de

poortsprong z'n broekje herstelde, dat zoo gaapte aan de knie, zoodat zyne moeder 't nooit geweten heeft.

Ja, ze is ten-grave gedaald zonder kennis aan die gescheurde broek. — Ik weet niet of „broek” mannelijk is, en heb geen lust het optezoeken, vooral omdat ik 't toch niet begrypen zou, al vond ik „broek. m” in 'n woordenlystje. Onlangs vond ik géén *m.* achter *natie*. Dat zal 'n scherpe geestigheid van SIEGENBEEK geweest zyn.

Of WOUTER's broek mannelijk was, weet ik niet, maar LEENTJE had de scheur geheeld.

Zoo heelde ze meer breuken, en ontving daarvoor zeven stuivers in de week, en s'avends 'n boterham.

Lang na HABAKUK, dacht WOUTER nog meermalen aan haar deemoedig: „goeien avond, jufvrouw. Goeien avond, m'nheer en jonge-jufvrouwen. Goeien avond, WOUTER”... en de rest.

Want WOUTER's moeder heette „jufvrouw,” om de schoenmakery. De jonge-jufvrouwen waren z'n zusters, die dansen geleerd hadden. En z'n broêr was „m'nheer,” sedert diens benoeming tot derden ondermeester aan de stads tusschenschool. *) Hy had toen verlengstukken aan z'n buis gekregen, om ontzag in te boezemen aan de schooljeugd, en „STOFFEL” paste toen niet langer, meende WOUTER's moeder. Maar dezen noemde LEENTJE eenvoudig WOUTER, omdat-i 'n kleine jongen was. Ook was hy haar drie stuivers schuldig, of eigenlyk zesentwintig duiten, die hy 'r nooit heeft teruggegeven, want toen hy, jaren later, die schuld wilde afdoen, waren er geen duiten meer, en LEENTJE was óók dood.

Dit speet hem zeer, want-i had veel van haar gehouden. Ze was foei-leelyk, nog-al vuil, en bovendien wat onrecht van leest. Ook beweerde STOFFEL de schoolmeester, dat ze 'n booze tong voerde. Zy zou namelyk hebben oververteld dat-i bessen met suiker had gedronken in *de Nederlanden*. †)

Ik wil dit wel gelooven, maar wat kan men verlangen voor zeven stuivers en 'n boterham? 'k Heb hertoginnen gekend met ruimer inkomen, en toch niet aangenaam in den omgang.

Dat LEENTJE scheef was, kwam van 't aanhoudend naaien. Ze hield 't gansche gezin „heel” en verstond de kunst om een broek, twee buisjes en 'n lakenschen pet te maken uit 'n duffelsche jas, en toch schoten er nog lappen over voor de *sous-*

*) Die zoogenaamde tusschenscholen zullen nu wel niet meer bestaan. Het waren inrichtingen van onderwys voor niet zéér arme kinderen, maar toch voor dezulken wier ouders niet by machte waren 't volle schoolgeld te betalen. Of men op zoo'n school nog minder leerde dan by 'n *Mxjeu*, weet ik niet. (1872)

†) Een herberg met tuin, even buiten de stad. (1872)

pieds *) die STOFFEL noodig had voor z'n examen als secondant naar de Kaap. Dat niet lukte, door 'n fout in Euclides.

Niemand buiten WOUTER was tevreden met LEENTJE. Ik denk dat men bang was, haar te bederven door te groote zachtzinnigheid. De „jonge-jufvrouwen” spraken gedurig van „stand” en „dat ieder op z'n plaats moest blyven.” Dit gold háár. LEENTJE's vader namelijk was 'n schoenmaker geweest die achterlapte, en de vader van de jonge-jufvrouwen had 'n winkel „gedaan,” waarin-i schoenen verkocht, die uit Parys kwamen. Dit maakt 'n groot verschil. Want het is deftiger iets te verkoopen dat gemaakt is door 'n ander, dan zelf wat te maken.

De moeder meende dat LEENTJE wel wat zindelyker wezen kon. Dat juist gemeend was. Maar ik kom weêr terug op den prys, en op de moeielykheid van 't wasschen, voor iemand die geen tyd, geen zeep, geen ruimte en geen water heeft. Duinwater was 'r nog niet, en al was 't er geweest, 't zou toch niet doorgedrongen zyn tot LEENTJE.

) Dit is met het oog op andere tydaanwyzende omstandigheden, een fout. De *sous-pieds* zyn van eenigzius lateren datum. Ze zullen nu wel haast terugkomen. Liever zag ik de lange broeken afgeschafft, die leelyk staan en zeer ondoelmatig zyn. (1872)

372. In 'n guur klimaat is zindelyke armoede 'n onmogelykheid. Ik spreek niet van zoldertrappen, huisvloeren of bovenkleeren.

In 'n land als 't onze, zyn meer dan middelmatige inkomsten noodig, om indedaad — d.i. niet op z'n hollandsch — zindelyk te wezen.

Een bad te Amsterdam kost meer dan 'n middagmaal, en *bidets* zyn zeldzaamheden in Nederland, vooral in „fatsoenlyke” huizen. †)

Want, behalve armoede — of *betrekkelyke* armoede — speelt ook, als overal, *de deugd* 'n rol in 't veroorzaken van die onreinheid.

— Denkje dat m'n dochter 'n hoer is? vraagde 'n vader aan den geneesheer die 't meisje behandelde, en HERCULES spelen wou in haar stal.

Zoo'n pudieke vader zal dit nummer myner IDEEN heel onkiesch vinden.

Juist, allerpudiekste vader! Maar bedenk dat m'n bezem niet rein blyven kon, na 't aanraken en wegvegen van *uw* deugdzaamachtige vuiligheid.

†) Men verzekert my, niet zeer lang geleden in een lyst van verkochte meubelen, zoo'n voorwerp te hebben omschreven gezien: een vioolkast op pooten. 't Was 'n onbekend ding! Wie zoo-iets in Frankryk vertelde, zou geen geloof vinden. Ik moet echter erkennen

dat dáár, en elders buiten Holland, andere zaken voorkomen, *die erger zyn*. Ik zie op 't oogenblik geen kans behoorlyk nittedrukken wat ik bedoel. Toch zal ik 't later eens beproeven. (1872)

373. In de zoogenaamde godsdienst gaat het even zoo.

De vromen maken 'n god, takelen die bespottelyk toe, en als 'k dan *spot met die bespottelykheid*, zeggen ze dat *ik* iets heiligs aantast. (253)

Eilieve, beproef eens *myn* god te bespotten, de lieve, domme, geestige, naïve, almachtige, onwetende, kinderlyke, tokoächtige Natuur...

Dat kúnt ge niet, gy ongepatenteerde godenmakers!

374. De oude heer KAPPELMAN had 'n bui van wysbegeerte, en sprak aldus:

— Myn zoon, let op uw *zeggen*, meer dan op uw *doen*, en het zal u wèlgaan in den winkel, dien ik u geven zal, naast het kamertje uwer geboorte.

Het doet er weinig toe, myn zoon, of de pruimen goed zyn die ge verkoopt, *zeg* en herhaal: wat zyn die pruimen byzonder goed.

Denk over domine THEOKRAAT wat gy verkiest, myn zoon. Weiger hem des-noods krediet, als hy weder klontjes laat halen op jaarrekening. Werp hem ter-deure uit, myn zoon, als hy u te zeer verveelt in de dagen der drukte met nieuwe rozynen; maar, myn zoon, let hierop, *zeg* nooit: die domine is een uil, of: het zyn eigenlyk rozynen van verleden jaar.

Schop uwe vrouw, myn zoon, als gy verzekerd zyt krachtiger te schoppen dan zy. Maar, myn zoon, *zeg* nooit: ik wou dat het mensch dood was, of: zy heeft sproeten.

Krab iemand een oog uit, als dat wezen moet, myn zoon, maar *zeg* nooit: die man is scheel.

Veracht de lieden die zich slecht gedragen in het publiek, en ga een straatjen om, myn zoon, om hen te ontwyken, maar *zeg*: ik maakte een omweg om het kraambriefje te lezen van de jufvrouw die bevallen is. En als er geen jufvrouwen bevallen zyn in die buurt, *zeg* dan dat gy die straat koost, om te zien of er ook misschien jufvrouwen bevallen waren?

En als gy iemand ziet die beschonken nederviel op den weg, myn zoon, *zeg* dan: die man rust.

En wanneer gy onreinheid ontwaart op uw pad, *zeg* dan: er was van-daag veel visch op de markt, of: het zal regenen als de wind gaat liggen, of: de wind zal bedaren als het regenen gaat, of zoo-iets, of *zeg* volstrekt niets, myn zoon, maar spreek in allen gevalle niet over de onreinheid die gy zaagt.

Want, myn zoon, aldus is de mensch geschapen, dat hy veel onreins kan slikken, doch geenszins uwe woorden óver onreinheid.

En aldus, myn zoon, veel dingen noemende met vreemde namen, of wel die dingen *niet* noemende, zult gy veel rozynen verkoopen — al waren dezelve dan ook overjarig — en 't zal u in uw winkeltje gaan zoo-als ik gezegd heb, toen ik begon buyig te worden van wysbegeerte.

375. Oef! Nu weêr van LEENTJE. STOFFEL beschuldigde haar van dien verkeerden val in z'n hemsboordjes „die zoo nadeelig werkte op 't respekt” en klaagde dat ze 'm altyd zoo mal aankweek, als-i „heeren had.”

Dat „heeren hebben” was 'n *privatissimum* over de leerwyze van Prinsen, die nog niet was uitgevonden, maar door STOFFEL werd voorgevoeld. LEENTJE bracht thee by die zaak, en was eenmaal niet geslaagd in 't wegbyten van 'n lach, toen ze STOFFEL z'n naam hoorde spellen, en uitvaren tegen 't onkiesche ouwewetsche „esse té” dat dan ook leelyk is.

En dan, die bessen met suiker!

Kort hoofdstuk zonder Ideën. De hollandsche graven in-verband met de pryzen van 't vleesch, en de ongegronde verdenking van PENNEWIP's eer. LEENTJE's onzichtbaar talent om kleëren en zielen te herstellen.

376. Aldus had ieder z'n grieven tegen 't arme LEENTJE. Maar WOUTER hield veel van haar, en was met niemand buiten haar in huis gemeenzaam, misschien wel omdat de anderen niet van hem hielden, en-i dus wel genoodzaakt was, of genoopt altans, z'n troost te zoeken by haar. Want alle aandoening zoekt 'n uitweg, en er gaat niets verloren, evenmin in de zedelyke als in de stoffelyke wereld. 'k Had hierover Ideën kunnen schryven met afzonderlyke nummers, maar dat wil ik nu niet, omdat 'r 'n orgelman onder m'n venster staat, die me overlaadt met onnoodige indrukken tot byna-gekwordens toe.

WOUTER's moeder noemde hem: „die jongen.” Z'n broërs — er waren 'r meer dan STOFFEL — beweerden dat-i valsch en gniepig was, omdat hy weinig sprak, en niet hield van knikken. Maar als-i wat zelf, verweet men hem eene geheel onbewezene verwantschap met de kat van koning SALOMO. De zusters verklaarden hem voor „sleets” of „sleetsch.” Ik weet niet hoe ze 't spelden, omdat ik het alleen heb van hooren-zeggen. Maar by LEENTJE kon onze WOUTER altyd terecht. Zy troostte hem, en vond het schande dat men niet meer „werk maakte van 'n jongen als hy.” Zy scheen dus te hebben ingezien, dat-i niet 'n kind was als 'n

ander. En dit vind ik ook. Anders zou ik niet de moeite nemen z'n geschiedenis te vertellen.

Tot kort na de expeditie naar *ouwebrug*, hartenstraat en aschpoort, was LEENTJE WOUTER's eenige vertrouwde. Haar liet-i de verzen lezen, die versmaad waren door lange CECIEL. Haar klaagd-i z'n smart over de onrechtvaardigheid van meester PENNEWIP, die hèn „redelyk” gaf, en „uitmuntend” met 'n krul, aan 't roodharig KEESJE. Aan KEESJE, die geen „som” alleen wist te maken, en altyd steken bleef in de hollandsche graven.

— Arme jongen, zei LEENTJE, je hebt wel gelyk. Ze kwamen in 't huis van Beieren... 't is wel schande! En dat om 'n duit op 't pond.

Zy beweerde namelyk dat PENNEWIP goedkoop vleesch kreeg van KEESJE's vader die slachter was, en dat er alzoo knoeieri plaats had met die graven, en hun gedurig verhuizen.

Later heeft WOUTER haar verdacht van vrome leugen op dat punt, omdat PENNEWIP, wel beschouwd, er niet uitzag als iemand die misbruik maakt van biefstuk. Maar in die dagen nam hy de lichtvaardige verdenking van 's mans eer gretig aan, als pleister op de zyne, die gekrenkt was door KEESJE's voorzitterschap. Want waar onze eer in 't spel is, of wat we daarvoor houden, geven we minder om die van 'n ander.

Of, als z'n broërs hem plaagden met 'n sarrend „professer WOUTER”... of, als de zusters op hèn de schuld wierpen van dat „mal gekrabbel op 't behangsel”... of, als z'n moeder hem strafte voor dat opsnoepen van de rystebry die gister overschoot, en nog juist zoo goed zou geweest zyn voor morgen... dan was 't altyd LEENTJE die WOUTER's gemoed in evenwicht bracht op dezelfde handige manier, als ze den winkelhaak in z'n kleëren onzichtbaar maakte met 'n onnavolgbaar „heen-en-weërtje.”

O, leelyke, vuile, scheeve, kwaadtongige LEENTJE, wat heeft WOUTER u lief gehad! Wat al troost straalde hem tegen uit uw koperen vingerhoed, wat al bemoediging lag er in uw maasbal, wat 'n zalving in uw liefderyk:

— Daar heb je 'n naald, en 'n draad, en 'n lapje... naai 'n zakje voor je griften, m'n jongen, en vertel me nog-eens van al die graven die gedurig overgingen van 't eene huis in 't ander.

Weër 'n hoofdstuk zonder Ideën. Diepzinnige achterhoudendheid van Jufferrouw LAPS. Predikatie van STOFFEL. WOUTER's standvastige trouw aan GLORIOSO. Roerende terugblik op SCELERAJOSO's dood, dien we, om 't gevoel des lezers te sparen, en wegens binnenlandsche betrekkingen, slechts lieten gissen in 365. Fatsoenlyk sterfgeval van GLORIOSO. De laatste Koning van ATHENE. Bedorven magen en verscheurde trommelvliezen, voorgesteld als gevolgen eener eigenaardige stofwisseling.

377. Ik weet niet welke profet onzen WOUTER werd ingegeven, tot straf voor 't wegmaken van z'n bybeltje. De huisdomine kwam er by te-pas, en de man was puur ontsteld over zooveel boosheid. Jufvrouw LAPS die op de ondervoorkamer woonde, had 'r ook van gehoord. Zy was zeer godsdienstig, en beweerde dus dat zoo'n jongen opgroeide voor de galg, want:

— Men begon met 'n bybel, zei ze beteekenisvol, en eindigde met wat anders.

Niemand evenwel heeft ooit kunnen te weten komen, wat dan toch dat *andere* wel wezen zou, als men begonnen was met 'n bybel. Ik denk dat zyzelf 't niet wist, en dat ze 't maar zoo zeide, om de menschen in den waan te brengen dat ze veel levenswysheid bezat, en meer van de zaken verstond dan zy uiten wilde. 't Is my wèl, schoon 'k niet houd van wysheid die zich niet openbaart in verstaanbare woorden, en als 't myn zaak geweest was, zou 'k Jufvrouw LAPS den duim tussehen de deur gezet hebben.

STOFFEL hield 'n napreëk, waarin-i aanvulde wat huisdomine vergeten had. Hy sprak van KORAN, DATHAN en ABIRAM, die iets dergelyks misdaan hebbende als WOUTER, daarvoor waren gestraft met 'n ontydige begrafenis. Ook zeide hy: „dat de eer van de familie op *d'ouwebrug* was verloren gegaan, dat hy, als „*cenige*” oudste zoon van 'n onbesproken weduw, en als derde ondermeester op de stads tusschenschool, verplicht was zorg te dragen voor de eer van 't huis...

— Van Beieren, zei LEENTJE zacht.

„Dat 'n huwelyk, of 'n *andere conditie*, voor de meisjes kon afspringen door WOUTER's schuld, want dat niemand zou willen teden hebben met meisjes, die...

In 't kort, STOFFEL beweerde „dat het schande was, en dat-i de oogen neërsloeg voor ieder die kennis droeg van 't feit. Hy had duidelyk bemerkt dat „de jongens” 'r ook al van wisten, want LODEWYK HOPPER had de tong tegen 'm uitgestoken.”

En eindelyk: „dat-i bevreesd was over de Nieuwmarkt *) te gaan, omdat die hem zoo onaangenaam herinnerde aan de vreeselyke voorspelling van Jufvrouw LAPS, omtrent WOUTER's toekomst.”

Daarop volgde nog iets van die KORAN, DATHAN en ABIRAM, waarop de heele familie uitberste in gehuil, omdat het zoo byzonder treffend was.

WOUTER troostte zich met de gedachte aan GLORIOSO, en als

*) Op die markt namelyk werd gegeesseld, gebrandmerkt en gehangen, in die dagen. (1872)

'r gesproken werd van „dat andere” dat komen zou, volgens jufvrouw LAPS, droomde hy van z'n huwelyk met de schoone AMALIA, wier sleep gedragen werd door zes pages. Jufvrouw LAPS zou zeker vreemd hebben opgezien, als ze die uitlegging van haar ingeslikten climax ware te weten gekomen.

't Spreekt vanzelf, dat alle pogingen om onzen held te bewegen tot het openbaren der wyze waarop hy 't ontvangen geld had besteed, ydel waren. Men moest daarvan afzien, na 't vruchteloos aanwenden van alle gebruikelijke middelen. Water en brood, water en geen brood, brood zonder water, water noch brood, huisdomine, STOFFEL, HABAKUK, jufvrouw LAPS, tranen, slaag... alles te-vergeefs. WOUTER was 'r de jongen niet naar, om GLORIOSO te verraden. Dit had-i juist zoo leelyk gevonden in dien SCELERAJOSO, die dan ook slecht afspeelt, zoo-als wy gezien hebben.

Zoodra 't hem weêr vergund was te wandelen met de Halle-mannetjes, d. z. b. f. w., ylde hy naar de brug buiten de aschpoort, om z'n boeiende lektuur voortzetten, en hy herhaalde dit tot het rampzalig oogenblik waarop-i moest afscheid nemen van z'n held, die op 't laatste blaadje sterft als berouwhebbend generaal-majoor, in de armen van de deugdzame ELVIRA.

Toen WOUTER z'n boek had teruggebracht in de hartenstraat, werd z'n blik aangetrokken door amandeltaartjes by 'n banketbakker op den hoek. Hy handelde met GLORIOSO als de Atheners met KODRUS: niemand was waardig zoo'n held optevolgen, en binnen weinig tyds was 't overschot van 't Nieuw-Testament veranderd in maagbedervend gebak. Dat ook weêr veranderde.

Wat het aandeel betreft der „gezangen” in het saldo dat WOUTER restte na z'n italiaansche reis, zy leverden zeer eigenaardig de vaste stof tot 'n drietoonige mondharmonika, die ooren en ziel scheurde, en weldra door meester PENNEWIP werd geconfiskeerd, als storend voor de schoolrust.

Beschouwingen over de manier om 'n groot man te worden. Bezoek by m'sieu WILLAIRRE die zoo knâp was. Uitstapje naar ARTIS. Vervoly en slot van de apenstudie in 214 en 215. Twee stokpaardjes. De lezer wordt bedreigd met verzen, en uitgenoodigd tot wat lof over de kunstige wyze waarop de schryver, na tuchteloos dwalen, hem terugbrengt naar WOUTER.

378. Ik acht me niet geroepen tot uitspraak in 't geding tuschen PENNEWIP en LEENTJE, op 't stuk van diens partydigheid voor SLACHTERSKEESJE. Maar 't vurig gevoel voor recht dat my plaagde van m'n eerste jeugd af — helaas, sedert jaren wacht ik te-vergeefs op 'n tweede — en de loffelyke zucht om yverig te zoeken naar verschooning, al ware 'r ook misdryf bewezen,

dwingen my u te zeggen dat meester PENNEWIP's lot gelden kon als verlichtende omstandigheid voor iemand die overtuigd was van acht hoofdzonden tegelyk.

Ik heb opgemerkt dat veel groote mannen hun loopbaan aangingen als varkenshoeder — zie alle biografische woordenboeken — en 't schynt alzoo dat die betrekking de grondstoffen aanbiedt, welke vereischt worden om menschen te regeeren of te verlichten. Wat niet hetzelfde is.

Aan de theologen die vitten op m'n verhaal, en dus deze gelegenheid aangrypen om my te beschuldigen van verregaande onkunde, omdat ik 'n hoofdzonde méér tel dan hun bekend is, en van laster omdat ik 't menschelyk geslacht doe voorkomen als 'n varieteit van varkens, antwoord ik dat 'r 'n nieuwe kanonieke zonde kan uitgevonden wezen, die zy nog niet beoefend hebben. Wat hun aangenaam moet zyn, als de griep den apteker.

Nieuwe behoeften, heeren! (271, 273)

En wat die vergelyking met de zwynen aangaat, men denke aan de verwantschap van kool met diamanten, en ieder zal tevreden zijn, zelfs de theologen.

Maar, na die opmerking over de heerlyke vooruitzichten van iemand die z'n teêre jeugd doorbracht in omgang met de knorrende kooldiamanten uit het dierenryk, heeft het my meermalen verwonderd dat er in de levens van groote mannen zoo weinig gewezen schoolmeesters voorkomen, daar toch al de ingrediënten die 'n varkensweide schynen te maken tot 'n broeciery van 't genie, in zoo ruime mate aanwezig zyn in de schoolkamer.

't Omgekeerde heeft dikwyls plaats. Dagelyks ziet men weggejaagde prinsen onderwys geven aan de leertrage jeugd. DIONYS en LODEWYK PHILIPS zyn de eenigen niet, en ikzelf heb beproefd fransch te leeren aan 'n Amerikaan. Dat onmogelyk was.

Wanneer de verkiesbare koningschappen eens weêr in de mode kwamen, zou 'k gaarne zien, dat de keuze des Volks zich byvoorkeur bepaalde tot personen die den mensch hadden bestudeerd naar de modellen op 'n zóóveelste van de ware grootte, zoo-als men de aardrykskunde leert op draagbare globes of handatlussen. Alle deugden, neigingen, hartstochten, dwalingen, misdaden, die punten van noodzakelyke beoefening uitmaken in de werkelyke maatschappy, vindt men op kleine, beter te overziene schaal, op de schoolbanken terug, en de hooggeroemde kunsten van menigen staatsman komen, wel beschouwd, eenvoudig neêr op 't «beentje draaien», dat schering en inslag is by de taktiek der MACHIAVEL's van drie voet hoog.

Het beroep van schoolmeester is dan ook niet gemakkelyk, en ik heb nooit begrepen waarom 't zoo karig wordt bezoldigd, of,

daar dit nu eenmaal zoo schynt te moeten wezen, hoe men altyd personen vindt die voor gelyke belooning, niet liever als serjant-instrukteur de lading in twaalf tempo's onderwyzen *) dat minder hoofdbreken geeft, en meer vrye lucht met zuurstof.

Ook was ik liever domine. Deze toch heeft altyd te-doën met menschen die de zaak met 'm eens zyn, en naar hem komen luisteren uit vrye keuze, terwyl de onderwyzer gedurig te kampen heeft met onwil, en 'n hoogst gevaarlyk mededingerschap van tollers, knikkers en papieren mannetjes, om nu niet eens te spreken van suikergoed, tandwisselen, roodvonk en zwakke moeders.

*) Dit rickt naar de vuursteen-periode. De auteur is niet met z'n tyd meêgegaan. (1872)

379. PENNEWIP was 'n man van den ouden stempel. Zoo altans zou-i ons nu voorkomen, als we 'm voor ons zagen in z'n gryzen schooljas, dyvest, korte broek met gespen, en dat alles gekroond met 'n bruin pruikje, dat-i gedurig heen-en-weer trok, en dat in 't begin der week altyd zoo krulde, als 'r geen regen aan de lucht was. Want krullen kunnen geen nat verdragen, en zondags kwam de man met 't yzer.

Doch dat ouwerwetsche is misschien maar denkbeeldig. Wie weet of-i niet modern was in zyn tyd, en hoe spoedig men 'tzelfde zal zeggen van ons. Hoe dit zy, de man heette *meester*, z'n school was 'n *school* en geen instituut, wat dan ook de zaak minder goed uitdrukt, en ik vind het 'n vreemde manier van vooruitgang, de dingen anders te noemen dan ze werkelyk heeten.) Op z'n school, waar volgens de naïve gewoonte dier dagen, jongens en meisjes doorëen zaten, leerde men — of kòn men leeren — lezen, rekenen, schryven, vaderlandsche geschiedenis, psalmzingen, wollennaaien, breien, merken en de godsdienst. Dit alles was aan de orde van den dag, maar wie uitmuntte in aanleg, yver of gehoorzaamheid, kreeg nog bovendien onderricht in 't verzemaken, een kunstje waarin PENNEWIP veel liefhebberij had.

Hy maakte de jongens „klaar” tot het „aannemen” toe, en met behulp zyner vrouw, voerde hy de meisjes op tot 'n merk-lap met 'n rood vader-ons op zwarten grond, of een gespietst hart tusschen twee bloempotten. Dan waren ze volleerd, en des-verkiezende klaar om grootmoeders te worden van onzen tegenwoordigen burgerstand.

Van natuurkunde was geen spraak in dien tyd. Dit punt laat trouwens ook in onze dagen veel te wenschen over. †) Dat jam-

†) Ik erken dat hieromtrent sedert de laatste zes jaren eene groote verbetering heeft plaats gevonden. (1872)

mer is. Want het is 'n kind nutter te weten hoe 't koren groeit, dan 't te kunnen toespreken in vreemde taal. Maar 't zou kunnen samengaan.

De burgerscholen waren gebrekkig in de dagen toen WOUTER en Slachterskeesjen om 't langzaamst rondkropen in 't renperk der eer, maar ik geloof dat 'r niet veel anders te zeggen valt van onze instituten. Ik geef ieder den raad, eens 'n school te bezoeken van 't gehalte der inrichting waar-i z'n jeugd doorbracht, en ben overtuigd dat hier-en-daar 'n enkele vader die 't wèl meent met z'n kinderen, hen zal thuishouden na die proef. Want men komt tot de overtuiging, dat 'r toch bitter weinig te leeren viel op die school by meester WILLER, die zóó knap was dat-i zich *M'sieu WILLAIRE* liet noemen uit pure knapete.

Zonder die proef, blyven we voortleven in 't geloof aan de knapheid van *M'sieu WILLAIRE*, even als wy altyd iemand voor byzonder groot houden, dien we als man kenden in onze kindsheid, en later niet weêrzagen.

Gebruikmakende van de my geotroieerde tuchteloosheid, wil ik hier 't vervolg en slot geven, van m'n ontmoeting in *Artis*, waarvan ik onlangs 't verhaal afbrak, om de nieuwsgierigheid te spannen.

380. (*Vervolg van 214*) Er was dus geen water in de buurt der apen-warande. De ouders die hun kroost toevertrouwden aan den — indedaad braven — onderwyzer die bezig was my iets te betoogen in den dierentuin, konden gerust wezen op 't stuk van verdrinken. Naar den vleesche altans.

— Ik zeide dan, herhaalde de menschmaker...

— Goed, goed, ik ben alles met u eens. Ik wilde maar weten, of ge 't niet afkeurt dat de kinderen zich zoo aanhoudend verlustigen bij de apen?

— Ik begryp u niet.

— Ik meen... ik bedoel... ik geloof... 't komt me voor...

Waarlyk, ik was verlegen met de zaak. 't Is moeielijk spreken met menschen die zoo braaf zyn geworden, dat ze schynen vergeten te hebben wat 'n *mensch* is, en vooral 'n *jong* mensch.

— Ik vrees dat uw kweekelingen daar...

— Er is traliewerk...

— Juist, traliewerk... héél doorzichtig. Ik denk dat uw kweekelingen 'r doorheen kyken. En dus...

'k Had meêly met den man, om de vergeefsche moeite die hy zich gaf om my te begrypen. Maar 'k vind dat ook *ik* medelyden verdiende, om de moeite die 'k me gaf om begrepen te wòrden. Eindelyk — ik kan niet omgaan met braavaave menschen — eindelyk werd ik driftig:

— Ziedaar dan... dàt! riep ik, zoo duidelyk 't my mogelyk was te spreken met de hand, dàt meen ik!

— Oooooo... neenje dàt? O... zooooooo! Och, ik heb hun gezegd *dat hun lichaam is 'n tempel Gods*, en dus...

Ik had 'r genoeg van. Nu wist ik precies hoe men doen moest om vleesch en bloed te veranderen in hout en steen, *ad majorem Dei gloriam*.

Verbeelje, men geeft z'n kind aan zoo-iemand in-handen om er 'n mensch van te maken, en na 'n jaar of wat, stuurt-i je 'n tempel thuis! Prettig voor 'n vader!

Daarom vind ik 't zoo nuttig die school van *M'sieu WILLAIRE* eens te bezoeken van-tyd tot-tyd. En dit aangenomen zijnde, kan ik weêr voortgaan met m' vriend PENNEWIP.

381. Toen ik zoo-even beweerde dat schoolmeesters te karig beloond worden, was dit niet omdat ik die belooning beschouw als onevenredig met de geleverde hoeveelheid kennis, wetenschap of menschmakery. Ik had alleen 't oog op de bitterheid van 't brood dat betaald wordt met zoo lastigen arbeid, en op de onvoldoende schadeloosstelling voor 't gemartel van den man die z'n leven doorbrengt in 'n wespenest.

Buiten 't verzemaken, bereed meester PENNEWIP nog 'n stokpaardje, dat hem boven ieder ander aanspraak gaf op 'n troon. Hy was bezeten door de verdeelwoede, eene woede die aan weinigen bekend is, omdat ze maar zelden en niet dan sporadisch voorkomt. *) Ik heb die ziekte nooit goed begrepen, maar alle onderzoek naar de eerste oorzaak opgegeven, zoodra 'k inzag dat het moeielyk omgaan is met stokpaardjes uit den stal van 'n ander, en zal me dus bepalen tot de korte beschryving van PENNEWIP's onschuldig dier. Hy bracht al wat-i zag, waarnam of ondervond, tot familiën, *genera*, klassen, *species* en onderdeelen,

*) Toch niet! De manie van classificeeren is algemeener dan ik hier aannam. En ook de oorzaak is my duidelyker geworden. Die oorzaak is... traagheid. We nemen in kunst, wetenschap, moraal en staatkunde, zekere conventionele onderscheiding van soorten aan, om door 't rangschikken van elke voorkomende zaak onder een van die rubrieken, ons ontslagen te rekenen van verdere beoordeeling. »Die man is van de klasse der geleerden.» Dus: hy weet het! »RAFAËL staat genoteerd onder de meesters.» Dus: die schildery is mooi! »Het tegenwoordig ministerie behoort tot de liberale party.» Dus: hoerah voor dat ministerie! Enz.

Den zotten schroom om myn werken te noemen, schryf ik voor een deel toe aan de moeielykheid om ze onder deze of gene »soort» van letterkundery te rangschikken. Men is bevreesd voor de inspanning die 't kosten zou, ze te beoordeelen zonder maatstaf. Pennewip's pruik weet er geen weg meê. (1872)

en maakte alzoo de heele maatschappy tot één botanischen tuin, waarvan hy de LINNAEUS was. Hy beschouwde dit als de eenige wyze om te geraken tot 'n helderen blik in de einddoelen der schepping, en tot de verklaring van alle duisterheden in en buiten de school. Ja hy ging zoo-ver, te beweren dat WOUTER'S Nieuw-Testament weêr zou te-voorschyn gekomen zyn, als Jufvrouw PIETERSE maar had kunnen opgeven tot welke klasse de man behoorde, die 't gebonden had in zwart sjagryn. Maar dat wist ze niet.

Wat my aangaat, ik zou niet eens gesproken hebben over PENNEWIP'S verdeelzucht, als ik niet kon gebruik maken van zynen arbeid, om m'n lezers eenig denkbeeld te geven van den kring, waarin de held myner geschiedenis zich bewoog, even als ik gezegden PENNEWIP ongestoord zou hebben laten onderricht geven in verzemaken — dat *après-tout* niet verboden is — wanneer 'k niet voorzag, weldra 'n paar gedichten van z'n leerlingen te zullen noodig hebben tot plaatselyk kleursel.

Na de gewone hoofdafdeelingen van bezield en onbezield — waarby de goeieman stoutweg den mensch 'n ziel gaf — volgde 'n stelsel dat 'r uitzag als 'n pyramide, waar God met engelen, geesten, en verder toebehooren, bovenop stond, terwyl de oesters, polipen en mosselen op den basis rondkropen, of stillagen naar verkiezing. Ter-halverhoogte stonden de koningen, schoolopzieners, burgemeesters, wethouders en dominees-doctoren in de H. Godgeleerdheid. Daaronder, professoren en kooplieden, die niets zelf maken. Vervolgens, doctoren in wereldsche dingen — mits tweepaardig — advokaten en ongedokterde dominees, kolonels van de burgerwacht, de rektor van de latynsche school, en zoo voort. Wysgeeren — maar ze moesten 'n *stelsel* hebben — dokters met één paard, of zonder paard, en dichters kwamen later. Heel laag daaronder, en vry naby de mosselen, had-i de zevende onderafdeeling geplaatst der III klasse van den burgerstand, en in die buurt hoorde myn held thuis.

„BURGERSTAND, III KLASSE, ZEVENDE ONDERAFDEELING.

Burgermenschen „op kamers” wonende.

a) *Vrye opgang. Drie ramen. Twee verdiepingen met achterkamers. De jongens slapen alleen, maar kleeden zich in gezelschap van de meisjes. Kraamschut. Leeren fransch, en reciteeren den Kersnacht. De meisjes heeten LENA, MARIA, soms — maar zelden — LOUISE. Ze borduren, en zeggen: U. De jongens op 'n kantoor. Houden meid, naaister, en 'n*

„MENSCH voor 't grove werk." De wasch nat thuis. Lezen preëken van v. d. PALM. Zondags rookvleesch, schoon linnen, en likeur na de koffi. Godsdienst en fatsoen.

b¹) Altyd nog drie ramen. Ééne verdieping. Boven wonen buren die „tweemaal schellen." (Zie b²) LEENTJE, MIETJE. LOUISE komt zeer zelden voor. De onderdeur wordt opengetrokken met 'n touw dat glimt van lange dienst. Slapen in één kamer. Kraamschut. Meid „halve naaister" en 'n „mensch" Zondags kaas, geen likeur, maar overigens godsdienst en fatsoen als-boven.

b²) Tweeschellige buren. Nagenoeg als-boven. Zonder meid, maar met 'n „mensch." Naaister, kaas en schoon-linnen van-tyd tot-tyd, maar zelden. Godsdienst als-boven.

c) Tweede verdieping. Twee schuiframen. Kleine achterkamer die inspringt om de binnenplaats. 't Heele gezin slaapt in twee bedden. Van kraamschut geen spoor. De jongens heeten LOUW, PIET of GERRIT, en gaan „op" horologiemaken of letterzetten. Soms naar zee, maar zelden. Gedurig twist met de buren, over dien verstoppen gootsteen in 't portaal. Overigens, godsdienst als-boven. Hebben kennis aan „heel fatsoenlyke menschen" Lezen den Haarlemmer samen met III, 7, b² (P^r). Geen meid of „mensch" maar 'n naaister van zeven stuivers en een boteram...

Daar zyn we aangeland by Jufvrouw PIETERSE.

De lezer weet nu vry juist wat-i te denken heeft van WOUTER's omgeving, en begrypt waarom ik z'n gezichtje stadskleurig noemde toen we hem voor 't eerst zagen in de hartenstraat.

Voorbereiding tot 'n avondje. Rolverdeeling. Stryd tusschen willen en zyn, geopenbaard in 'n kindermymering (daguerreotiep). Modderslootsdroomen, stroohalm-wedstriet, eenden-oorlog en molen-vertellingen, eindigende met 'n luchtreis.

381. 't Was woensdag. Er zou 'n „avondje" wezen by de PIETERSE's. Jufvrouw LAPS was gevraagd, en ook de jufvrouw boven den melkkelder, wier man „aan de beurs" was. Voorts vrouw STOTTER die zoo lang gebakerd had, „maar altyd heel in 't fatsoenlyke." Dan de weduwe ZIPPERMAN, „die 'n dochter „getrouwd had met iemand van de assurantie, of 't kadaster, of zoo-iets." Voorts de jufvrouw van den koekbakker. Dat kon niet anders, want 't was „zoo opvallend als men allerhande en janhagel liet halen, zonder haar meêtevragen." Dan de jufvrouw van onder-achter, die wel niet komen zou, dacht men, „maar men wou graag de minste wezen, na dat gekibbel over 't gebro-

ken glas." En kwam ze nu niet, dan was 't ook *niet*, zei jufvrouw PIETERSE. Ja, dan zou 't uit-wezen met de jufvrouw van achter-onder. Ik zal nu maar terstond zeggen dat ze niet gekomen is, en dat het dus met die jufvrouw *niet* was.

De kleinere kinderen zouden vroeg naar-bed, met de belofte van 'n kop koude saliemelk aan 't ontbyt „als men ze den heelen avond niet hoorde.” 't Is ook lastig de kinderen te „hooren” als men 'n avondje heeft. Wat voor hoort, moet voor gaan. WOUTER kreeg vergunning om te wandelen met de Hallemannetjes, d. z. b. f. w., en-i moest thuishkomen tegen acht uur, werd er gezegd, maar op 'n toon die 'm deed voelen, dat-i niet zou bekeven worden als hy ditmaal wat langer uitbleef. LAURENS, die natuurlyk op 't letterzetten was, en gewoonlyk 's avends tegen zeven uur thuishkwam, was groot genoeg om van de party te wezen, maar-i moest beloven stil te zitten, en te bedanken by 't tweede kopje. De groote meisjes hoorden er by, dat sprak vanzelf — zy hadden de belydenis en den merklap achter den rug — en STOFFEL zat voor. Hy zou de heeren te-woord staan, als die zoo tegen tien en de jufvrouwen kwamen halen, en 't gezelschap vermaken met vertellingen over MUNGO PARK en de bepalende lidwoorden, waarin-i zoo byzonder sterk was.

LEENTJE zou blyven tot de „mensen” er waren, wyl 't anders zoo lastig was telkens de deur opentetrekken. Ook kon ze wat helpen aan 't wegzetten van de la-tafel, en al 't geredder dat onafscheidelyk is van 'n avondje. „Maar ze moest wat vlugger wezen, of anders deed men 't waarlyk liever zelf.”

Het oudste der meisjes, jufvrouw TRUITJE, zou voor de saliemelk zorgen. PIETJE had de boterammen tot haar aandeel, en MYNTJE de bestellen, „maar ditmaal moest 'r wat meer boter in, omdat ze laatst zoo droog waren.”

't Zou allerprettigst wezen „als nu jufvrouw LAPS maar niet altyd 't hoogste woord voerde, want dat was nog-al haar zwak.” Ook was 't te hopen dat de weduw ZIPPERMAN „wat minder opsneed van 'r schoonzoon, omdat zoo-iets toch vervelend wordt op 't laatst.” En de jufvrouw boven den melkkelder „mocht ook wel wat bescheidener wezen, want ze had niet altyd in 'n *toehuis* gewoond, en 'n winkel was geen schande, en op-kamers-wonen ook niet. . . heere, neen!” Ook kon niemand weten waar-i toe komen zou.

Niemand begreep ook, waarom de jufvrouw van den koekbakker altyd zooveel franche woorden gebruikte, dat niet te-pas komt in den burgerstand, en „en als ze 't weêr doet, STOFFEL, zeg jy dan ook maar iets wat ze niet begrypt. Dan zal ze toch zien dat wy óók geen volk van de straat zyn, en dat wy óók weten hoe 't hoort.” — En „dat de jufvrouw van onder-achter niet komt,

raakt me niet, ging jufvrouw PIETERSE voort, 't raakt me volstrekt niet. Ik ben niet om 'r verlegen... vier... vyf... dáár kan Louw zitten, dan moet-i z'n beenen maar vóór zich houden... en dáár 'n stoel... ja, zóó... 't is heel goed dat ze niet komt, 't was toch te vol geworden... LEENTJE, ga aan je werk, en snuit je neus... of neen, ga 'ns even naar jufvrouw LAPS, en vraag of de jufvrouw me 'n paar krukjes wil leenen, zonder leuning, weetje... omdat die stoelen... zieje, tegen den schoorsteen, dat schuift niet in... ja, vraag 'n paar krukjes aan de jufvrouw, en zeg aan de jufvrouw dat 't voor my is, en dat ik de jufvrouw wacht tegen zevenen... maar doe 't kompliment aan de jufvrouw, en snuit je neus."

Jufvrouw PIETERSE hield niet van persoonlyke voornaamwoorden. 't Was zoo onbeleefd, vond ze.

382. WOUTER was dien namiddag reeds vroeg uitgegaan naar z'n brug, die ditmaal wat minder overbodig was dan gewoonlyk. Want, na de regens van den vorigen dag, was er ditmaal wezenlyk water in de sloot, en in dat water zelfs beweging, zoodat de kleine strootjes, die hy gedachteloos of vol gedachten — wat byna 'tzelfde is — daarin wierp, werden meêgevoerd naar de poel, waar de balken lagen, die gezaagd moesten worden door de beide molens *„d' MORGENSTOND”* en *„den AREND,”* welke sedert eenige weken getuigen waren van WOUTER's gedroom.

Na GLORIOSO namelyk, en de onmogelykheid om dien waardig te vervangen, was-i in de namiddagen die hy vry had, onwillekeurig weêrgekeerd naar de plek waar-i kennis had gemaakt met de boekerige romanwereld, en hoe grof ook de kleuren waren van 't eerste beeld uit die wereld, dat zich aan hem voordeed, ja misschien juist òm de grofheid van die kleuren, hy voelde zich daardoor zóó aangetrokken, dat-i zichzelf geheel veranderd voorkwam, en niet meer begreep, hoe-i ooit z'n genot had kunnen zoeken in die taartjes op den hoek.

Een vreemd verschiet had zich voor hem ontsloten. Hy droomde van dingen, waaraan-i geen naam kon geven, maar die 'm bitter ontevreden maakten met z'n werkelyken toestand. Hy wilde graag alles doen wat voorgescreven is om in den hemel te komen, maar 't bidden zou zooveel beter gaan, meend-i, in 'n grot met kaarsen. En wat het eeren van zyne moeder betrof, waarop deze altyd zoo aandrong... waarom had ze geen sleep, zoo-als die gravin? Hy had z'n bybel niet moeten verkoopen... dat's waar... ook zcu-i 't nooit weêrdoen, dat had-i vast beloofd... maar dan behoord-i toch ook 'n kistje te hebben met dukaten, en 'n veêr op z'n muts, zoo-als in 't boek stond.

Ook veeelde hem z'n broër STOFFEL, en zyne zusters, en jufvrouw LAPS, en huisdomine, en alles. En hy begreep niet waarom de heele familie niet naar Italië ging, om daar 'n beoorlyke roovery optezetten. Maar PENNEWIP hoefde niet meê, dacht-i, en Slachterskeesjen ook niet.

't Zou 'm benieuwen wat 'r gebeuren zou met z'n vers...

Alle woensdagen namelyk, leverden de leerlingen die 't minst ondeugend waren geweest, en daarom waard gekeurd werden meêdingen naar den lauwer der eer, een gedicht op 'n onderwerp dat de meester had opgegeven. WOUTER had ditmaal „de deugd” tot z'n deel gekregen, niet zonder toespeling op z'n vroegtydige verdorvenheid, en den wenk dat die dichtoefening mocht dienstbaar wezen aan z'n zedelyke verbetering. Maar WOUTER had al zoo dikwyls op de deugd gerymd, en hy vond dit onderwerp zoo droog, zoo uitgeput, zoo vervelend, dat-i de vryheid had genomen iets anders te behandelen, en wel wat hem 't naast aan 't hart lag, de roovery.

Hyzelf was, als alle schryvers — en menschen — zeer ingenomen met z'n werk. Hy hield zich overtuigd dat de meester dit ook wezen zou, en hem om-den-wille der voortreffelyke uitvoering, de afwyking van de deugd zou vergeven. Het vers zou zeker naar den burgemeester worden gezonden, die 'r kennis van geven zou aan den Paus, waarna deze WOUTER tot zich zou roepen, en 'm aanstellen als hoofdroover.

Zoo droomd-i, en wierp z'n strootjes in 't water. Ze dreyen langzaam voort, en verdwenen tusschen de groenbemoste balken. Onwillekeurig begon WOUTER's verbeelding verband te scheppen tusschen de richting der strootjes, en zyn indrukken. Daar ging de gravin met 'r sleep, maar ze haakte aan den kant, en bleef steken in den modder. De kuische AMALIA had geen beter lot, en raakte verward in 't kroos. Nu WOUTER zelf: hy naderde AMALIA's kroos, en juist toen-i hoopte haar te redden uit 'r gevangenschap, of die te deelen zoo 't behoort, werd-i opgeslokt door 'n eend. Die daaraan zeer verkeerd deed. Want het was WOUTER's laatste strootje, en-i hoorde in 't geklapper van den molen, duidelyk AMALIA's verwykend geklaag:

*Warre, warre, warre, wou,
Waar is warre, warre, wou...*

WOUTER die me redden zou?

Dit maakte 'm verdrietig, en-i kon zich niet weêrhouden 'n steen te werpen naar den eend, die door z'n gulzigheid oorzaak was van AMALIA's twyfel aan z'n riddereer.

De eend koos de beste party, en vertrok, na WOUTER te hebben uitgescholden zoo goed hy kon. Maar de molens schenen

zich niet te storen aan de gebeurtenissen van den middag, en klapperden dapper voort.

WOUTER hoorde in hun gekraak en gezaag allerlei liedjes, en vergat weldra AMALIA en den Paus, om te luisteren naar de vertellingen die ze 'm deden. Om den lezer niet te brengen in de verkeerde meening dat 'r iets byzonders was in die molens, haast ik my te zeggen dat ze knarden en knersten juist als andere houtzaagmolens, en dat alles wat WOUTER meende te hooren en te verstaan, niets anders was dan de weérklank der aandoeningen in z'n eigen gemoed.

~~~~~

383. 't Gebeurt meermalen dat we gelooven iets gewaar te worden van buiten, wat voortkomt uit onszelf, en even dikwyls meenen wy zelf iets te hebben uitgedacht, dat eigenlyk afkomstig is van 'n ander.

Dit is 'n soort van buikspraak die dikwyls aanleiding geeft tot ongenoegen en vyandschap.

~~~~~

384. — Wie 't snelste draait? Wel... my dunkt... neen... gelyk beginnen... zóó! Neen, de AREND was vóór! Nogeens... nu! Och, weér verkeerd!

Wie nu 't eerst boven is... neen, dat gaat niet... nog-cens... van die wolk af. MORGENSTOND, pas-op... mis weér! Ik kan 'r geen oog op houden... wat 'n gedraai!

Zoo, ben je moê? 'k Wil 't wel gelooven...

Als 'k eens op zoo'n wiek zat... 'k zou me goed vasthouden... wat zou de molenaar gek kyken!

Waarom heetje MORGENSTOND? Hebje wat in den mond? En... AREND... kunje vliegen? Wilje my meê-nemen? *Ik* zou wel willen... wat 'n ruimte daarboven... en geen school!

Hoe is toch de eerste school begonnen? Wat was 'r 't eerst... 'n school of, 'n meester?

Maar die eerste meester moet toch op-school geweest zyn... en die eerste school moet toch 'n meester gehad hebben...

Vanzelf? Neen, dat kan niet. Kunje draaien vanzelf? Door den wind? Kunje omkeeren, anders-omdraaien vanzelf? Doe 't eens, AREND... toe! Kryg de MORGENSTOND... gauw, gauw... pak 'm beet... mooi!

Nu weér alléén, laat los... los... goed zoo!

Nu weér samen... *karre, karre, kra, kra*... steek-uit je armen... neem my meê... wilje niet? Goed, AREND! Zet je hoed op... wat fladderen die linten... hoe heetje? *Warre, warre, warre, wou*... ik kon 't niet helpen... 't was die eend. Zeg, hoe heetje? *Fanne, Fanne, fan, fan*... heetje *Fan*? En jy,

MORGENSTOND, hoe is je naam? *Sine, sine, sine, si...* wat is dat voor 'n naam, *si*? Nu te-gelyk, kom-aan... samen... zingt 'n liedje samen:

Fanne, fanne, fan, fan...

Sine, sine, si, si...

Fanne, sine, fanne, sine,

Fanne sine... Fan... cy...

Fancy... wat meenje daarmee? Heetje *Fancy*? En... wat is dat... hebje vleugels?"

Ja, „d' MORGENSTOND" en „den AREND" waren ineengesmolten, hadden vleugels, en heeten FANCY.

FANCY nam WOUTER op, en voerde hem meê.

Toen ze 'm weêr neêrzette op de brug, was 't al lang donker. WOUTER schudde zich af, als iemand die nat is, wreef zich de oogen uit, en ging naar-huis. We zullen later zien wat 'm daar wachtte, doch moeten daartoe 'n paar uren teruggaan, en ik hoop dat de lezer niet te *collet monté* is, tot het aannemen van myne uitnodiging op de saliemelk van jufvrouw PIETERSE. Men bedenke dat 'r man niets zelf maakte, en alles van Parys kreeg.

In 't voorbygaan echter, wenschte ik 'n kort bezoek te brengen by meester PENNEWIP.

Dichtoefeningen, pruikevreugd, pruikeverdriet en pruikewanhoop.

385. De school was ledig, en de banken zagen 'r uit, alsof de leerlingen daarop al hun verveling hadden achtergelaten. De kaart van Europa keek verdrietig neêr op den stapel schryfboekjes, waarnaast de boutjes lagen *) die tot aan 't tandvlesch waren afgeschreven op de streepjes en haakjes, waarmee sedert onheugelyke tyden de toegang wordt ontsloten aan alle geleerdheid. Wel

*) *Boutjes* heetten de ganzepennen van de soort die op de scholen gebruikt werd. De betere soort noemde men, naar ik meen, schachten. Stalen pennen kwamen veel later, en werden niet vriendelyk ontvangen. Men kon er geen krullen meê trekken, een kunstje dat in PENNEWIP'S dagen in hooge achtung stond. Toen, en vooral ruim honderd jaren vroeger nog, schynt de schryfkunst een veel hooger rang bekleed te hebben, dan tegenwoordig. In den »*Belachelyken Jonker*» van BREEROO, wordt het *mooie schryf* van een der mededingers naar de hand van 'n meisje, in allen ernst opgenoemd onder de verdiensten die hem den voorrang waardig maken. (1872)

prykte nog die moeielyke breukensom in al 'r luister op 't zwarte bord, maar toch, de school was geen school meer, de geest was 'r uit, 't was 'n lyk.

Ja, de geest was vertrokken met de kinderen. Want dat dezen 'n groote hoeveelheid van dat artikel met zich omdroegen, zal den lezer weldra blyken.

Wy weten reeds dat het heden de groote dag was, waarop meester PENNEWIP de dichterlyke voortbrengselen van 't genie zynler leerlingen keuren zou. Daar zat-i. Z'n veelbewogen pruijke deelde in de aandoeningen die hem bezielde by 't lezen der dichtstukken, en wy zyn onbescheiden genoeg over z'n schouders te zien, om op onze beurt bewogen te worden door indrukken van onwaarddeerbaar kunstgenot.

Pruik: recht, en in rust.

„TRYNTJE FOP, op haar muts. :

*Ik heet Tryntje Fop,
En heb een muts op myn kop.”*

— Niet kwaad... maar... laat zien... ja, zóó is 't beter... die beide laatste woorden verzwakken den indruk van het geheel, door derzelve overtoelligheid.

Meester haalde de beide verzwakkende woorden door, en nu had TRYNTJE FOP heel eenvoudig 'n muts òp, zonder kòp. Ik mag dien styi wel.

Pruik: iets of wat links.

„LUKAS DE BRYER, op het Vaderland.

*Vaderland, koek en amandelen,
Ik ga in de maneschyn wandelen,
Koek, vaderland en brandewyn,
Ik ga wandelen in de maneschyn,
Vyf vingers heb ik aan myn hand
Ter eer van 't lieve vaderland.”*

— Zangerig, zei meester, zeer zangerig! Er is diepte in die koek met brandewyn, en 't vaderland daartusschen.

Pruik: rechts.

„LYSJE WEBRELAAR, op het beroep van haar vader.

*De kat viel van de trappe,
Myn vader verkoopt aardappe-
Len en uyen.”*

— Oorspronkelykheid... maar dat doorsnyden van de aard-appelen keur ik af. *)

Pruik: links.

„JANNETJE RAST, op een windroyzer.

*Hy staat op een schoorsteen van binnen vol roet,
En wylt aan den wind hoe hy waaien moet.”*

— Dat is niet geheel juist... want, wyl beschouwd... maar als dichterlyke vryheid kan het er door.

Pruik: vooruit.

„GRIETJE WANZER, op een rups.

*Het rupsje zonder schromen,
Springt rond op alle boomen.”*

— Beschryvende dichtsoort. Er is stoutheid in de voorstelling van die onbeschroomd rondspringende rups.

Pruik: in rust.

„LEENDERT SNELLEMAN, op de lente.

*In de lente is het heel aardig.
In Mei is myn broertje jarig,
Maar nu heeft hy wintervoeten,
Zoodat wy de lente pryzen moeten.
Dan gaan wy samen kuieren,
En op paasch, vacantie met eieren.”*

— 't Is jammer dat hy het rym zoo verwaarloost. Zyne denkbeelden zyn indedaad ongemeen, en goed ontwikkeld... die overgang op de eieren is zeer eigenaardig.

Pruik: in den nek.

„SLACHTERSKEESJE, lofdicht op den meester.

*Myn vader heeft menigen os den doodsteek gegeven,
Maar meester Pennewip is nog in leven.
Soms waren zy mager, en somtyds vet,
En hy heeft zyn pruike op zy gezet.”*

*) Aanmerking van gelyke soort als in de noot op 183. Over 't geheel is PENNEWIP hier gechargeerd. Ik belast den goeden man zeer ten-onrechte met het geesselen onzer verzensmeden. Dit behoort eigenlijk niet tot de klasse der werkzaamheden waartoe hy by-voorkeur zou geschikt zyn, omdat ironie niet in z'n rol past. Een andermaal beter. (1872)

De pruik ging indedaad op-zy, en nog-al héél ver.

— Hm... 't is zonderling... wat zal ik daarvan zeggen?

De pruik ging over-stag naar de uiterste rechterzyde.

— Wat heb ik met die ossen te maken?

De pruik protesteerde door eenige indrukwekkende bewegingen tegen alle verwantschap met die ossen.

— Hm... zou dat nu wezen, wat de nieuwerwetsche boekemakers *humor* noemen?

De pruik werd neêrgehaald tot aan de wenkbrauwen, wat twyfel aanduidt. *)

— Ik zal dien jongen eens onder-handen nemen...

De pruik kwam weêr terecht op 't zenith, om 'r tevredenheid uittedrukken, over meester's voornemen om Slachterskeesje 'ns onder-handen te nemen.

„LUKAS DE WILDE, *op de godsdienst.*

*De godsdienst is een goede zaak,
En geeft het menschdom veel vermaak.*”

— Het gronddenkbeeld is juist en schoon, zei meester, maar hetzelfde had iets meer uitgewerkt behooren te worden.

De pruik wipte duidelyk dat ze dit ook vond.

„TRUITJE GIER, *op jufvrouw Pennewip.*

*Het pad der deugd wyst zy ons aan,
Wie zou niet gaarne medegaan?
En in verloren oogenblikken
Leert zy ons naaien, stoppen en stikken.*”

De pruik maakte 'n vreugdesprong, en de krullen omhelsden elkaer. Meester kon niet nalaten, z'n vrouw terstond deelgenoot te maken van TRUITJE GIER's ontboezeming, die opgeplakt werd, en boven den schoorsteen gehangen, ter eere van zangster en bezongene.

By 't volgend gedicht hing de pruik waterig, slap en schynbaar onbewogen, maar de oplettende beschouwer had een hysterische geestvervoering kunnen waarnemen, in de trilling van 'r krullen.

*) Ten-onrechte! Want al is 't geen humor, wél worden soortgelyke grappen daarvoor uitgegeven, en slechts daarop doelde meester PENNEWIP's vraag. Het twyfelen der pruik is dus ongegrond, en ik raad haar de aandachtige lezing aan van Prof. OOSTERZEE's verhandeling: *de scepticismo caute vitando.* (1872)

„KLAASJE VAN DER GRACHT, op^e God.

Grootmachtig Opperheer, verbazing, hoogverheven,
 Met stof, en stergewoel, van 't aardsch bazuingeschal!
 Verbeelding, tydsgericht, Verzoening, juichend beven,
 Wie zegt ons waar 't gewoel, een einde nemen zal?
 Tot weérklank van Gené, met Eng'len op de transen,
 Gevaar van 't smalle pad, uit onbekend genot...
 Een vader weegt zyn kind, met eeuw'ge kroonbalansen,
 Zich spieglend in, en door, en op, en onder God.
 Laat vry de zondenwal, op onwaarddeerbare wyzen,
 Het zevenslotig boek, een zang van 't boos geslacht,
 Nooit zal het sterf'lyk lied, by nacht naar onder ryzen.
 Dit vers is saamedicht door KLAASJE VAN DER GRACHT van
 den katechiseermeester, boven den pottewinkel, in de Peperstraat,
 oud dertien jaar, en ongevaccineerd ter eere der predestinatie, waar
 de vliegende theeketel uithangt."

— Verheven! Als z'n vader hem dáaraan niet geholpen heeft,
 is het verbazend! Dit is nu al des jongelings derde gedicht op
 God, en telkens heeft hy nieuwe denkbeelden over dat onderwerp.
 Hy groeit my boven het hoofd... het is verbazend!
 Ook de pruik was verbaasd: ze verroerde zich niet.

„LOUWTJE DE WILDE, op de vriendschap.

*De vriendschap is een schoone zaak,
 En geeft het menschdom groot vermaak."*

De pruik scheen niet tevreden. De godsdienst van LUKAS DE
 WILDE werd voor den dag gehaald, en ter vergelyking neêrge-
 legd naast LOUWTJES vriendschap.

— Hm... zoo... het is mogelijk. Men ziet wel eens meer, dat
 één denkbeeld geboren wordt in twee hoofden tegelyk... 't kan
 wezen... of zyn.

„WIMPJE DE WILDE, op het hengelen.

Het heng'len is...

— Hoe... wat is dat?
 Ja waarachtig, 't stond er:

*"Het heng'len is een schoone zaak,
 En geeft het menschdom veel vermaak."*

De pruik was in voortdurende beweging. 't Scheen of ze meêhengelde.

Meester bladerde de nog onîngeziene proeven door, zocht de voortbrengselen van de heele wilde-familie byeen, en... jawel! MIETJE DE WILDE, KEES DE WILDE, PIET en JAN DE WILDE, allen verklaarden met eenstemmigheid, dat godsdienst, vriendschap, hengelen, droomen, bloemkool en goochelen, schoone zaken waren, die veel vermaak gaven aan 't menschdom! 't Was 'n stortvloed van schoone zaken en vermakelykheden.

Wat zou de pruik doen? Ze deed wat in de gegeven omstandigheden 't beste was, en meer kan men niet verlangen. Na 't inzien der vruchteloosheid harer bemoeijingen, om onderscheid te vinden tusschen hengelen en vriendschap, goochelen en droomen, (godsdienst er kool), hield ze zich of 't 'r niet aanging, en bleef in 't juiste midden, met 'n uitdrukking in 'r krullen, of ze met verlangen uitzag naar 't vervolg, als de lezer.

„LEENTJE DE HAAS, op admiraal de Ruyter.

*„Hy is op een toren geklommen,
En heeft daar touw gedraaid,
Toen is hy op zee gekomen,
En werd met roem bezaaid.*

*Hy wou 't er niet by laten,
En heeft SALEH geveld.
Toen hebben heeren Staten
Hem aangesteld als held.*

*Toen is hy aangekomen
In 't roofziek Engeland.
Dat heeft hy zonder schromen
Veroverd en verbrand.*

*Hy heeft veel christenslaven
Met vryheid overstrooid.
Toen hebben Neêrlands braven
Zyn glazen ingegooïd.*

*Tot afschrik van verraders
Toen hy de zee bevoer,
Was zyn naam bestevader,
Zyn vrouw was bestemoêr.”*

*Hy gaf de eer den Heere,
En was als Christen groot.
Toen kreeg hy door zyn kleeren
Een kogel, en was dood."*

De pruik klapte toejuichend in de krullen. Ze scheen verheugd.

Helaas... de vreugde van zoo'n pruik duurt niet lang! Ook de hare zou weldra...

Maar wy willen de gebeurtenissen niet vooruitloopen. Spoedig, al te spoedig zullen we haar zien...

"WOUTER PIETERSE, Rooverslied..."

— Hè... wat is dat? En de deugd... waar is de deugd?

Meester vertrouwde z'n oogen niet. Hy keerde 't blad om en bekeek de achterzyde, of misschien de deugd zich daar verscholen had...

Helaas... helaas... er was geen spoor van deugd te zien op WOUTER's blaadje!

Arme pruik!

Ja, arme pruik! Want na te hebben ondergaan wat nooit 'n pruik onderging, na te zyn getrokken, geplukt, gehavend en gemarteld op 'n wyze die zelfs de verbeeldingskracht zou te-boven gaan van de familie DE WILDE, rukte meester PENNEWIP haar af, kneep ze tusschen de krampachtig saâmgevouwen handen, stamelde 'n kort: *heeremensechristenzielighemelsegoeieigenadigedeugdvanneleven...* hoe komt-i er aan!... plakte ze met 'n vuistslag weer op z'n schedel... dekte 'r toe met z'n eerwaardig driepuntjen, en vloog de deur uit als 'n bezetene.

Hy ging den weg op naar WOUTER's woning, waar we hem weldra zullen zien aankomen, na vooraf behoorlyk onzen plicht te hebben vervuld als geschiedschryver van de gebeurtenissen die daar waren voorgevallen.

Een salieavondje met wysgeerige zysprongen op 't gebied der kunst. Dergelyk uitstapje naar POMPEÏ, via FONTAINEBLEAU. Mogelyke promotie van de baker. Vreeselyke gaping in de geleerdheid van den Schryver, die niet eens weet wat WIMPLE geantwoord heeft, en wie 'r schelde. STOFFEL's zoölogische geestigheid; oorzaak van 'n laatsten punischen oorlog. PENNEWIP homoeopaath en vredestichter malgré-lui. Arme WOUTER!

386. — Heeremens... dà-doeme plissier dat uwe der al bent. LEENTJE, sê-chou die stoel wech, en cheef ereis 'n tessie in die stoof... toc, of 'k doe 't liefer sellif. En-oe maak je 't, mens?

Juffrò-LAPS k'mt ook, weetje? — MYNTJE, denk 'm je deeg, en skei uit mê-kamme — ze ken niet f'n d'r hare blyfe, die meit, als 'r folk is... ga sitte, mens... né, niet in die hoek... 't tocht 'r so...

Het tochtte in dien hoek niet meer dan in andere hoeken. Maar... vrouw STOTTER was 'n „vrouw” en geen „jufvrouw.” Ze had dus geen recht op de eereplaats, want eens-vooral, 'n jufvrouw gaat boven 'n vrouw, zoo goed als 'n mevrouw gaat boven 'n jufvrouw. Ieder moet op z'n plaats blyven, vooral op bovenkamer III, 7, *b* of *c*, (*P^p*) waar de *préséance* nauwkeuriger wordt in acht genomen dan aan 't hof te MADRID, ja zelfs met 'n angstvalligheid, die 't ceremoniemeesterschap op die hoogte der maatschappy, tot 'n hoofdbrekend werk maakt voor menige jufvrouw PIETERSE.

Ik zeg dit maar, om door 't woord „hoofdbreken” ongezoekt te geraken tot de opmerking dat 'k zooveel moeite heb gehad met de juiste constructie der welkomstgroet van vrouw STOTTER, en dat ik niet zal kunnen overgaan tot het mededeelen van 'r antwoord, voor 't afleggen van 'n bezoek op dezen of genen III, 7, *b*, (*P^p*).

387. Er zyn kunstrechtters die 't 'n verdienste vinden in PAUL DELAROCHE, dat-i 't slyk op de laarzen van NAPOLEON te FONTAINEBLEAU, zoo onachtzaam geschilderd heeft. Maar ik beweer dat de beschouwer van iedere schildery, en de lezers van ieder boek, recht hebben op onberispelyken modder, en dat de schilder of schryver zich van de *parerga* niet mag afmaken met 'n onachtzaamheid, die denken doet aan mislukt jagen naar genialiteit. Niets moet den grooten man te klein wezen, en ik zie niet in, waarom vrouw STOTTER's antwoord niet even goed 't bestudeeren waard is, als de tekst van 'n duistere plaats in 't een of ander handschrift van onbekende personen.

Men verdiept zich in bespiegelingen over de juiste beteekenis van de hansworstjes op den muur der wachtkamer te POMPEË, en zoekt daarin de oorzaken van den val des Romeinschen ryks. Wy vinden 'n breede, hooge of diepe meening, in 't toevoegen van twee letters aan ABRAM's naam. Wy hebben elkaër doodgeslagen — ik meen u en my niet, lezer — de menschen hebben elkaër doodgeslagen, om verschil van opinie over de ware hoedanigheid van gegeten brood... wie zegt ons of 't slyk op de laarzen, waarvan ik sprak, niet eenmaal zal worden verheven tot 'n god, en of niet alsdan de juiste kennis van dat vuil noodig wezen zal, tot het erlangen van de eeuwige zaligheid?

Dit nu eens aannemende als mogelijk — er zyn wel gekker

dingen gebeurd — is DELAROCHE dan niet misdadig? DELAROCHE, die door z'n onvergefelyke slordigheid oorzaak zal wezen dat duizenden verdoemd worden? Want er zyn vele soorten van modder, en er is maar ééne zaligheid.

En als 't nu eens later iemand in 't hoofd komt, vrouw STOTTER te verheffen tot algemeene baker van 't heele menschedom, zal 't dan niet vóór alles noodig zyn, nauwkeurig te weten wát ze gezegd heeft, en hòe ze 't gezegd heeft? Lieve menschen, moet 't dan juist hebreuwsch wezen of plat-grieksch, wat u aantrekt? Wat my betreft, 'k wasch m'n handen in onschuld, en ga terstond naar de Noordermarkt.

388. Ik ben 'r geweest! Ziehier:

— Och me lieffe juffre PIETERSE... 'k was so bedaan, toe LOUWERIS me kwam frache. Want 'k sech al so teuche WIMPIE, die musse maakt, weetje — né, dankie f'r fuur, strakkiess PIETJE — 'k zech al so teuche WIMPIE, hoe sou juffre PIETERSE 't make, 'mdâ-'k in so lang nie fâ-je chehoort-ep, weetje — ja, lech 'm m'r neêr, 't is m'n outje — je neemt ommes nie kwalik, dà-'k m'n outje hep omchedaan?... en doe sei WIMPIE, omdâ-we net aan de was wasse...

Wat WIMPIE daarop gezegd heeft, weet ik waarachtig niet. Het „outje” van vrouw STOTTER werd opgenomen, en neêrgelegd aan 't voeteneind op de bedsteê in de achterkamer, met last aan de kinderen die daar saemgepakt lagen, de beenen niet uittesteken, om baker's „outje” niet te bederven.

— Wel mens, cha sitte... ja, dà-'s f'rongs... 't is tweemaal — LEENTJE, wâ-benje weer... d'r wordt cheskelt, hoorje niet! — 't Sel juffre SIPPERMAN wese... w'nt juffre SIPPERMAN k'mt ook, weetje...

Ik weet alweêr niet, of 't inderdaad jufvrouw ZIPPERMAN was, die gescheld had, en de lezer mag me verwyten, dat ik geschiedenissen vertel, die 'kzelf niet recht ken. Maar in 't onzekere latende, of 't ditmaal jufvrouw ZIPPERMAN was, of jufvrouw MABEL van den koekbaker, of jufvrouw KRUMMEL „die 'n man op de beurs had” of jufvrouw LAPS... neen, die hoefde niet te schellen, want ze woonde op de ondervoorkamer. Genoeg, vóór half-acht was 't heele gezelschap compleet, en STOFFEL rookte z'n pyp, alsof 't zoo hoorde. LEENTJE was weggegaan zonder boteram. „Die zou ze morgen wel krygen, omdat 't zoo druk was vandaag, en men kon niet alles tegelyk doen.”

389. — En toe hebbe ze daadelik 'n and're chenome... uwe weet wel... die soo'n flakki op 'r neus het.

— Oeh, 't is soo'n chemaal met-i meide... zei jufvrouw PIETERSE. Toe, neemt uwe d'r noch eentje, en lâ-je nie nooie... 't is 'n koekie f'n j'eiche deech.

— Friskuus, zei de koekbakkersjufvrouw, met 'n konynenmondje, dat fatsoen beduidt.

— Kemän, of 'k sou denke dâ-je 't nie luste.

Dat mocht ze niet laten denken, want ze had 't zelf gebakken, en was niet zoo oprecht als *my*n jufvrouw en ik. (54)

— Dan mach 'k je nie rifiesére, jufvrouw PIETERSE. Chobli-seert en dankie wel.

— En uwé, juffre LAPS, toe, mach 'k 'r j'eentje cheefe?

Jufvrouw LAPS koos janhagel.

— Skenkerissin, TRUI! — Ja, fre STOTTER, nou je hier bent, mô-je meêdrinken, 't wort je f'n harte chechunt, mens! — PIETJE, feeg de tafel 'r's of... só, as 'n meit... en cha nou 'r's kyke na de kleintjes, en sech dâ-'k se nie hoore mot. — Oeh, juffre MABEL, 't is zoo'n chedoe mettie kindere... en hoe faart uwe's SIENTJE mette kinkhoest?

— We hebbe d'r nou 'n machenetisseur bycheroepe, m'r 't wil nie vatte... 't m'nkeert 'm an de kleêrfenjanse fâ-de sonnebuul.

— Isset mooochelik... wat 'n mens al beleeft! En w'neer komt-i... die kle... klik... kleeer...

— Dat leit 'm an de sênewe, juffre SIPPERSMAN. M'r nou het-i d'r slaapmussie, en d'r hempie waar z'in gezweet het, weet uwe, en nou sel 't chou komme, seit-i.

— Wel mens, wat sech-i! M'r oe cháát 't dan?

— Wel... dan sel de sonnebuul 't seche, wâ-me doen motte. Jufvrouw LAPS was 'r tegen.

— Ik dééj't niet, ik dééj't niet... fô-cheen werels choet! want ik sech maar, as Chot 't wil, d'n mô-je beruste, dâ-sech *ik!*

— Ja, juffre LAPS, m'r de juffr' uit de chruttery het 't ook chedaan, en d'r kint is veel beter.

— Dat seit uwé, juffre MABEL, m'r *ik* sech dâ-se wat in d'r oochies het, wâ-me niet befalt...

— Wâ-dan, juffre LAPS?

— Se kykt onstichtelik... en ik houw 't f'r sonde... en dat sech *ik* maar. 't Benne aliemaal kunste die nie te-pas kome... en as Chot wil, mô-je beruste.

— Kom, STOFFEL, prateris meê... je sitter by us de steeneman. Sechreis 'n ferssie op, of fertellis fâ-je school. Ja, juffre MABEL, i-ken 'n heel fers f'n buite, en dâ-ken-i opseche achtermekaeër. En ook ken-i al de werrikwoorden f'n 't frouwelik cheslacht.

— Moeder, wâ-praat uwe fan, zei STOFFEL onvergenoeagl, uwe sietâ-'k rook.

— Ja, ja, as je pypie uit is, meen ik, mô-je 's 'n werrikwoort opseche. — Je sou seche, w'r haalt de jong' 't f'ndaan, juffre SIPPERMAN. — Hoe is 't 'k weêr, lobbes?... ik zou beskonde chewees syn, hy sou beskonke chewees syn — och heere, begryp 't goet, mens, niet 'omdat-i dronke was, gut né, m'r 't kwam so te-pas in s'n werrikwoort, 't is 'm je slap te lachen, as-i bechint. — Skenkerrissin, THUI, en blaas es in de tuit... d'r sit 'n blaetje foor.

390. De lezer zal my ten goede houden, dat ik wat luchtig heenstap over de verdere geschiedenis van dat salieblaadje, en dat ik ook in 't verder relaas van jufvrouw PIETERSE's avondje, my eenige afwyking veroorloof van den juisten tekst der gesprekken. Wat ik zeide in **387**, moge waar zyn, doch: *s'il faut de la boue, pas trop n'en faut*, en zeker niet meer dan juist noodig is om te doen voelen hoe haastig, en in welke gemoedstemming, NAPOLEON was aangekomen te FONTAINEBLEAU. Dit namelyk is, uit 'n aesthetisch oogpunt, de bedoeling van dat slyk, en wie 'r meer van geeft dan dáártoe noodig is, doet gewis verkeerd. Even verkeerd zeker, als de schilder wien de moed ontbreken zou, dat slyk te geven in 't geheel, uit vrees voor de „shockings” van deze of gene geangliseerde kunstbeschouwster.

Zonder in 't minst my te verantwoorden voor PUBLIEK, en uit luim alleen, verklaar ik hier, dat ik den toon der PIETERSE's noodig had in *myn* schildery, van *myn* WOUTER, te *myn* FONTAINEBLEAU. Wie 't niet aanstaat, wordt op thee verzocht by schoone AMALIA in **365**.

391. Maar alle zelfopoffering heeft z'n grenzen. (41) Wanneer ik al m'n gangen naar de noordermarkt kon aaneenknoopen in ééne rigting, ware 'k reeds lang aan de pool geweest.

STOFFEL dreunde z'n vrouwelyk werkwoord op, met veel gevoel, en de dames schaterden van lachen, toen-i haar vertelde dat hy beschonken geweest was, en dat zy 't wezen zouden. Daarop werd de buurt over de hekel gehald, en de jufvrouw van „onder-achter” kreeg naar deel. Dat spreekt vanzelf, want ze was 'r niet.

De godsdienst en 't geloof speelden 'n groote rol, en jufvrouw LAPS gaf te kennen dat ze van plan was 'n „oefening” optezetten, omdat de tegenwoordige dominees wel wat los heenliepen over de zaak, en niet goed in de hoeken veegden.

— Ik zeg maar, 't staat in de Schrift, dat 'n mensch 'n mensch is; riep ze, en dáár kom ik maar op. Men moet 't niet beter willen weten dan Godzelf. De zaligheid komt van de genade,

en de genade komt door 't geloof, maar als je niet uitverkoren bent, dan heb je de genade niet, en je kunt niet gelooven... en dat is dan de reden dat je verdoemd bent, zieje? Ik zeg maar: dat is zeker, zoo goed als twee maal twee, zieje... en daarom wou 'k zoo graag 'n eigen oefeningetje houwen... niet om geld of gewin... heere, neen... maar om 'n zakduitje op kermis en nieuwejaar. Denk 'r 'ns over, jufvrouw MABEL.

Jufvrouw MABEL zei dat 'r man daartegen was, omdat-i graag 's avends uitging, en zy dan op den winkel moest passen. Bovendien: "t kwam zoo slecht uit met bakken. Niemand kon begrypen wat dat 'n "werkelyk" beroep was."

— Uwé dan, jufvrouw ZIPPERMAN, vindt uwé ook niet, dat 't wel gaan zou? Ik zou koffi-zetten, en de zielen konden daar wat voor neêrleggen in de schoteltjes... want om geld is 't me niet te doen, gut né. We zouden beginnen met 't ouwe testament... en dan... oefening, weet uwé... oefening... weet u?

Jufvrouw ZIPPERMAN wist 't wel, doch 'r schoonzoon van de assurantie — of van 't kadaster — had gezegd dat de dominees betaald werden voor die zaak, en dat dus alle verdere oefening onnoodige kosten wezen zou.

Die heeren van 't kadaster — of van de assurantie — zyn zoo gek niet.

— Wat denkt uwe d'r dan van, jufvrouw KRUMMEL? Vindt uwe niet dat zoo'n oefeningetje...

Jufvrouw KRUMMEL zei, dat ze zich oefende met 'r man, als-i van de beurs kwam.

Jufvrouw LAPS was nu wel genoodzaakt zich te wenden tot vrouw STOTTER, schoon ze voelde dat 'r iets derogerends in lag, zulké aanbiedingen te doen aan 'n "vrouw."

— Och, me lieve jufvrouw LAPS, als je 'ns zoolang gebakerd had als ik, zou je de lust wel vergaan. Daar heb je nou m'n-heer LUTTELMANS van de Prinsengracht... dien heb ik gebakerd... en die zelf altyd... want ik heb altyd heel in 't fatsoenlyke gebakerd, weetje... 't is 'n huis met 'n hooge stoep, en in den gang stond zoo'n klok, weetje, van regen en wind... en die zelf altyd: "Vrouw STOTTER, zeit-i, je bent 'n goeie vrouw, zeit-i, en 'n knappe baker, dat zal ik altyd van je zeggen, zeit-i, en, zeit-i, m'n heele familie zal je gebruiken, zeit-i, maar zeit-i, als de mensen je zoowat zeggen, zeit-i, moet je maar net doen of je 't niet hoort", — dankie, jufvrouw PIETERSE, m'n koppie is omgekeerd, dat zie je wel — en daarom zeg ik maar altyd: ieder moet weten wat-i doet.

— Maar zoo'n oefeningetje... vrouw STOTTER.

— 't Is mogelyk, jufvrouw LAPS, 't is wel mogelyk... maar

ik heb al zooveel ondervinding van die dingen, dat ik maar zoo m'n eigen gang ga, en dat 's ook maar 't beste. Want ik ben in 'n kraam geweest by m'nheer DE WITTE, die 'n oom heeft van 't stadhuis, weetje, want ik baker altyd heel in 't fatsoenlyke, en die zeÿ altyd, omdat-i zoo grappig was, weetje, die zeÿ altyd: „baker, baker, zeit-i, je bent m'n 'n baker!” zoodat ik maar zeggen wil, dat 'k heel goed weet wat 'k doe, want ik heb 'r al wat ingespeld van m'n leven. Daar heb je nou m'nheer... hoe heet-i ook... ook op de prinsengracht... ncen op de kalkmarkt... och, hoe heet-i...

De lezer zal vinden dat VROUW STOTTER gedurig afweek van 't punt in kwestie. Maar dat doen 'r wel meer.

— En uwé, jufvrouw PIETERSE, hoe denkt uwé over 'n oefeningetje?

— Och mensch, ik heb al zoo'n geofen met m'n kinderen! Je weet niet wat 't is, mensch, om 'r zoo negen groot te brengen. En ik doe daar m'n godsdienst mee, want in de schrift staat... TRUI, geef kleine KEE 'r wat voor, ik hoor 'r weer.

TRUITJE had iets edels in haar gang, toen ze naar de achterkamer ging, om kleine KEE 'r wat voor te geven. Men kon 't haar aanzien, dat zy zich gestreeld voelde door de overdracht der moederlyke waardigheid. Kleine KEE scheen minder gestreeld.

— Waar was ik ook weer? Ja, dat is m'n godsdienst, zeg ik maar. 't Is 'n getob met die kinderen, mensch, je wéét 't niet! En ik vind, als ik ze goed opbreng... ga jy nu 'ns, PIETJE, en breng SIMON terecht, die knypt zeker z'n zussie weer, dat doet-i altyd als 'r volk is.

SIMON werd terechtgebracht.

— Als 'r volk is, zyn de kinderen altyd zoo lastig... wat hoor ik daar weer — MYNTJE ga 'ns kyken, en zeg dat ze slapen moeten.

MYNTJE ging, en kwam terug met de tyding dat „ze wat hadden omgegooid.”

Algemeene straoefening. Vinnige boodschap van de jufvrouw van „achter-onder.” — 't Is dan ook heel onaangenaam voor de jufvrouw van achter-onder, als de kinderen der jufvrouw van boven-voor wat omgocien, achter. — Vreeselyke opschudding.

Eindelyk:

De kinderen waren „terechtgebracht.” Jufvrouw ZIPPERMAN zat weer in den hoek „waar 't zoo tochte” waaruit men ziet hoe alle aardse grootheid 'n keerzy heeft, en dat 'n schoonzoon by 't kadaster — of de assurantie — regelrecht aanspraak geeft op zinkings. Jufvrouw LAPS was heel tevreden over de kordate manier waarop de kinderen waren gekastyd. „'t Was juist als in de Schrift stond” zei ze, en zy haalde 'n tekst aan, waarin wordt

voorgescreven iemand te slaan. Waar 't staat, weet ik niet, maar 'k ben zeker dat 't èrgens staat. Want in die Schrift staat alles. Voor-al van slaan.

— Kom STOFFEL, vertel jy nou 'reis wat, zei de vriendelyke gastvrouw, die toonen wilde dat 'r kinderen méér konden dan knypen en omgooien.

— 'k Weet niks op 't oogenblik, zei STOFFEL, zonder de minste socratische hovaardy.

— Och toe, zeg maar 'reis wat je verleden zei... och toe — zoo is-i altyd, jufvrouw MABEL, hy moet aan den gang gehopen worden, anders gaat 't niet, maar dan weet-i 't wel, dat zal uwe zien — toe, STOFFEL! — Hy zal moe wezen van z'n school, weet u... 't is 'n gedoe met zoo'n school! Ja, jufvrouw KRUMMEL, daar is 'n heele boel aan vast... zou u dat wel zeggen, dat alle woorden mannyk of vrouwelyk zyn? Is 't niet waar, STOFFEL?

— Né, moeder.

— Niet, wel nou kom-an... en verleden zei je — 't is maar, weet uwe, jufvrouw ZIPPERMAN, om 'm aan 't praten te krygen, maar dat kan zoo in-eens niet, weet uwé, omdat-i moe is van z'n school — en verleden zei je, dat alles...

— Né, moeder. Mannyk, vrouwelyk of onzydig, heb ik gezegd.

— Nou hoort uwé 't, jufvrouw MABEL... waar haalt-i 't vandaan! Begryp 'ns, baker, ik ben vrouwelyk, en de tafel ook, en je muts ook — je korrenet, weetje — en jy ook...

— Né, moeder, kornet is mannyk... alle mannyke bedryven... en baker ook.

Baker keek heel vreemd. Zy mannyk... dat had ze nooit geweten.

— Baker is mannyk, ging STOFFEL voort — nou begint-il riep z'n moeder — alle woorden op k. e. r. zyn mannyk: raker, makker, bakker... raker, maker, baker.

— Is 't mogelyk! riepen de gasten uit één mond.

— Ju menschen, en nog meer, zei jufvrouw PIETERSE, je zult verstomd staan als je 't hoort, wat denkje wel dat je bent, jufvrouw KRUMMEL?

— Ik... ik? Wat ik bèn?

— Ja, ja... wat je bent, wat je eigenlyk bent?

— Wèl... ik ben jufvrouw KRUMMEL, zei 't mensch, maar ze zei 't met wat twyfel, want ze las uit den zegepralenden blik van jufvrouw PIETERSE, en op de diepzinnig saemgeknepen lippen van STOFFEL, dat ze in 't eind wel heel wat anders wezen kon dan jufvrouw KRUMMEL.

De spanning was te mooi om die niet te rekken, en daarom,

van 'n byzondere zaak 'n algemeene makende, vraagde STOFFEL's moeder, kringsgewys rondgaande met 'r blik:

— En uwé ook, jufvrouw MABEL, en uwé, jufvrouw LAPS, en uwé, jufvrouw ZIPPERMAN, en jy, vrouw STOTTER... wat denk jelui allemaal wel dat je bent?

Zy wisten 't geen van allen.

Dit nu zal niemand vreemd voorkomen die de moeielykheid van zelfkennis heeft ingezien, maar zóó meende de hoogschalke STOFFEL 't niet. De zaak zat dieper.

Jufvrouw LAPS antwoordde 't eerst, en riep met verwande zelfgenoegzaamheid:

— Ik ben jufvrouw LAPS!

— Mis... mis... glad mis!

— Wel heerem'ntyd, ben ik jufvrouw LAPS niet?

— J...a...a...a... je bent wel jufvrouw LAPS, maar STOFFEL heeft niet gevraagd wie je bent, maar wat je bent... daar zit 'm 't fyne...

— Wát ik ben? Wel... griffermeerd!

— J...a...a...a... dat ben je wel, m...a...a...r... né, dát is 't nu niet. De vraag is... wat je bent? STOFFEL, help me eens...

STOFFEL zeî tusschen twee rookwolken in, en dus zoo profesoraal mogelyk:

— Jufvrouw LAPS, ik wensCHte te weten, wat gy zyt uit een dierlyk oogpunt.

— Daar bemoei ik me niet meê, zeî jufvrouw LAPS, als iemand die op 't punt staat zich beleedigd te voelen.

— Ik ben 'n baker, zei vrouw STOTTER, en daar blyf ik by.

— En ik ben de jufvrouw van den koekbakker, riep de overbuurvrouw, met iets beslissends in 'r toon, die gissen deed dat ze van plan was vasttehouden aan die meening.

— Goed, goed, jufvrouw MABEL, maar ik meen uit 'n dierlyk oogpunt...

— Als 't onfatsoenlyk wordt, ga 'k liever heen, zeî jufvrouw LAPS.

— Ik ook, voegden de jufvrouwen KRUMMEL en ZIPPERMAN 'r by, want we komen voor ons plezier.

— Menschen, wees bedaard... 't staat in 'n boek — STOFFEL, zeg 't maar — je zult 'r om lachen, jufvrouw MABEL, en 't mooiste is dat 't in 'n boek staat... je kunt 'r niets tegen zeggen — toe STOFFEL, zeg 't maar!

— Jufvrouw LAPS, zeî STOFFEL plechtig — en 'r was 'n gewichtig oogenblik aangeboren in 't avondje van jufvrouw RIETERSE — jufvrouw LAPS, je bent een zoogdier.

392. Ik erken onbekwaam te zyn tot geschiedschryver van den krisis, die 'r volgde op dat vreeselyk woord.

Jufvrouw LAPS, die meer rechtstreeks dan de anderen was aan gevallen, en die bovendien, als aunstaande oefenaarster, iets meer militantz had in 'r karakter, liet haar gelaat alle kleuren aannemen, die gewoonlyk gebruikt worden om toorn afteschilderen. De voorlaatste franschē romanschool ging tot groen, maar wyl ze geen fransch las, bepaalde zy zich tot 'n schrikkinboezemend violet, en riep... neen, ze riep niets, want ze had geen adem. Maar ze kneep 'r janhagel tot gruis, en zag beurtelings STOFFEL aan, en diens moeder, op eene wyze die haar zeer zouden hebben bezwaard in rechten, als deze personen dien avond waren komen te overlyden.)

STOFFEL ontging 'r blik, door, nagenoeg op de manier der inktvisschen als ze onaangenaamheden voorzien, zich te hullen in 'n dikken wolk van rook. Maar de arme jufvrouw PIETERSE die niet rookte, was wapenloos. Zy stamelde deemoedig:

— 't Staat in 'n boek... 't staat waarachtig in 'n boek... menschen, wees bedaard... 't staat in 'n boek!

Er kwam lucht in de keel van jufvrouw LAPS, genoeg lucht om 'r te bewaren voor stikken. Zy wachtte daarna 'n oogenblik, hoestte, wierp 't mishandeld overschot van 'r janhagel op tafel, en begon:

— Jufvrouw PIETERSE, (je bent 'n keronje!) Je mag zelf 'n zoogdier wezen, jy en je zoon, dat zeg ik je! Ik ben zoo fatsoenlyk als jy durft te denken, want m'n vader was in de granen, en nooit heeft iemand, zie zóóveel, op me te zeggen gehad! Vraag alle menschen na me, en of ik me ooit heb opgehouden met manvolk, of zoo-iets... en of ik niet ieder 't zyne geef... en-i was fakter, weetje... en we woonden over 't bessieshuis... want-i was in de granen, en dáár kan je na me vragen, hoorje! Je kan, goddank, overal na me vragen... maar nooit of nóóóóit is me dat overkomen, wat jy me aandoet, en als ik me niet ontzag, zou ik je zoogdieren, tot je bezoogdierd werd... ja, dat zou ik! En ik zeg je nou nog 's dat je-n-'n keronje bent, jy en je zoon en je heele familie — weg TRUI! — m'n vader was in de granen, weetje... en ik ben te fatsoenlyk om door jou...

— Maar mensch, 't staat in 'n boek... omdeliefdewil, geloof me... 't staat in 'n boek!

— Houje mond, met je boek! Jy mocht wel zwygen van je boek, jy dic Godswoord hebt verkwanseld en verdaan op d'ouwebrug...

Dit was niet geheel juist. Dat had WOUTER gedaan, en niet z'n moeder. Maar als men driftig is, neemt men wel 'ns meer 't een voor 't ander.

— STOFFEL, haal dan toch je boek, riep de moeder, en wys 't toch aan de jufvrouw... och lieve god, wat heb ik begonnen!

— Loop naar de hel met je boek en je zoogdieren. Je hebt my niets te wyzen in je boek, dat zeg ik je! (En ik zeg je nog eens dat je 'n keronje bent, jy en je lummel van 'n zoon, en je sletten van dochters, die opgroeien als...)

TRUITJE, MYNTJE en PIETJE, meenende te moeten ontkennen dat 'r iets haperde aan hare wyze van opgroeien, kraaiden nu ook mee. 't Overige gezelschap schreeuwde 'r van-tyd tot-tyd 'n woordje tusschen. Er kwam weer 'n boôschap van de jufvrouw van achter-onder, die met de politie dreigde. De kinderen maakten gebruik van de opschudding, om hun consigne te breken. Ze hadden 't bed verlaten, en loerden door 't sleutelgat. Jufvrouw PIETERSE riep om 'r „lodderyn-doo's" en zei dat ze 't besterven zou. Vrouw STOTTER eischte haar „oudje" en STOFFEL speelde den inktvisch, zoo goed-i kon.

Allen waren opgestaan, en wilden vertrekken. „Men kon veel verdragen, maar dat niet." Jufvrouw KRUMMEL zou 't zeggen aan haar man. Jufvrouw ZIPPERMAN aan de assurantie, of 't kadaster. Vrouw STOTTER zou 't vertellen aan dien m'nheer op de prinsengracht, dien ze gebakerd had, en jufvrouw MABEL aan 'k weet niet wien. Kortom, ieder zou dezen of genen deelgenoot maken van de zaak, en (de hemel weet of 't by die bedreiging zou gebleven zyn, als niet ter-goeder-uur, de huisgenius der PIETERSE's op dat oogenblik van de bel had laten trekken door den waardigen man, dien we zoo wanhopig deugdzaam achterlieten in 't vorige hoofdstuk.

Nasleep van den allerlaatsten punischen oorlog. Nederlaag van HANIBAL-LAPS door SCIPIO-PENNEWIP. Politiek bascule-systeem. Litteratuur van de toekomst. Buitenkansje voor den lezer, die hier allerlei gewichtig nieuws verneemt, dat nog gebeuren moet.

393. Ja, daar werd gescheld... nog eens: 't was „f'r ons."

Jufvrouw PIETERSE haalde adem, en daaraan deed ze wèl, vind ik, schoon 't altyd dom is te zeggen wat men zou goedvinden te doen, als men 'n ander was dan men is. (3) 't Komt me echter nu zoo voor, omdat ik in haar geval adem zou gehaald hebben. In de eerste plaats, daar ik berekenen kan dat ze 't in lang niet gedaan had. Voorts, omdat 'k weet hoe men in hachelijke omstandigheden uitkomst wacht van elke verandering, en verandering van elke kleinigheid. En eindelyk, wyl ik denk dat jufvrouw PIETERSE op dat punt wel 'n mensch zal geweest zyn als 'n ander.

— Och, me lieve menschen, zei ze, wees toch bedaard, daar zullen de heeren wezen.

De „dames” beweerden dat de „heeren” nog niet konden dáár zyn, wyl ’t nog te vroeg was, en juist die twyfel of ’t de heeren waren, gaf ’n gunstige wending aan de vreeselyke krisis.

Twyfel werkt altyd verlamdend, onverschillig of ze al dan niet in-verband staat met de zaak die ons bezighoudt. Bovendien, als men gestoord wordt in toorn, is ’t heel moeielyk ’t juiste punt weérte vinden, waar men gebleven is.

Jufvrouw LAPS beproefde ’t wel, maar ’t ging niet, want haar: „’n zoogdier... hebje van z’n leven, ’n zoogdier!” werd overstemd door: „hedenm’ntyd, anders komt-i nooit voor tienen.” Jufvrouw PIETERSE maakke handig gebruik van die afleiding, en wist ’r gezelschap te bewegen weér plaats te nemen. MYNTJE zou „opentrekken,” TRUITJE werd belast met het „terechtbrengen” van de kinderen — die ’r heel slecht by voeren — en de gastvrouw zelf was juist begonnen met ’n nieuwe zoölogische verhandeling, die ’n ongehuichelden vrede zou herstellen onder de krygvoerende partyen, toen de deur geopend werd, en meester PENNEWIP zich vertoonde aan ’t nog ontstemd gezelschap. Ook hy was ontstemd, de lezer weet het.

De homöopathen zullen hier denken aan hun *similia similibus*, want de verrassing zyner komst werkte gunstig op de aangevangen vredesonderhandelingen. Er werd stilzwygend ’n wapenstilstand gesloten tusschen de krygvoerende partyen — niet zonder voorbehoud aan den LAPS-kant, om den stryd weer aantevangen, zoodra de nieuwsgierigheid naar de oorzaak van PENNEWIP’s komst zou voldaan zyn — en ze ging hiertoe te gemakkelyker over, wyl men ’t den man kon aanzien, dat-i wat zeer gewichtigs had meedeelen. De pruik riep duidelyk moord en brand, en daar hield ze van, die goeie jufvrouw LAPS.

— Goeden avend, jufvrouw PIETERSE, ik ben uw onderdanige dienaar. Ik zie gy hebt gezelschap, maar...

— Dat is niks, meester. Komt uwé maar in, en ga maar zitten. ’t Gezelschap was *niets*, en *nga maar zitten*.” Daar heerscht ’n sonderlinge beleefdheid op Burgerstand III, 7, b¹. (P^r)

— Wil uwe-n-’n koppie meedrinken, meester... saliemelk?

— Jufvrouw PIETERSE, zei de man op waardigen toon, ik ben niet gekomen om saliemelk te drinken!

— Maar ga toch zitten, meester...

Dit ging moeielyk genoeg, maar men schikte wat, en ’t kwam ’r toe.

PENNEWIP kuchte met ernst. Hy zag ’t gezelschap rond, hualde ’n rol papieren voor den dag, trok de pruik scheef, en sprak:

— Jufvrouw PIETERSE! Gy zyt eene brave, fatsoenlyke vrouw, en uw man... verkocht schoenen...

Jufvrouw PIETERSE zag jufvrouw LAPS aan, met 'n zegevierenden blik.

— Ja meester, dat deet-i!

— Val my niet in de rede, jufvrouw PIETERSE. Uw overleden echtgenoot verkocht schoenen. Ik heb uwe kinderen op myne school gehad, van zoo groot af, tot de belydenis toe. Is dat niet waar, jufvrouw PIETERSE?

— Ja, meester, antwoordde zy benauwd, want ze begon angst te voelen over de indrukwekkende plechtigheid van PENNEWIP'S toon.

— En ik vraag aan u, jufvrouw PIETERSE, of gy u, zoolang gy, door middel van uwe kinderen, iets hebt te doen gehad met myne school, klachten hebt — ik bedoel: gegronde klachten, jufvrouw PIETERSE — over de wyze waarop ik — met behulp myner echtgenoot — aan uwe menigvuldige kinderen heb onderrecht gegeven, in lezen, schryven, rekenen, vaderlandsche geschiedenis, psalmzingen, naaien, breien, merken en de godsdienst? Dat vraag ik u, jufvrouw PIETERSE?

Akelige stilte. De jufvrouw van onder-achter had reden tot tevredenheid.

— Dat vraag ik u, jufvrouw PIETERSE, herhaalde de meester, terwyl-i 'n neusknyper opzette, die voor ouwerwetsch doorging in die dagen, doch bestemd was weër nieuwerwetsch te worden, eenige tientallen jaren later.

— Maar, meester...

— Geen maren, jufvrouw PIETERSE. Ik vraag u, of gy klachten hebt — ik bedoel natuurlykerwyze: gegronde klachten — over myn onderwys in lezen, schryven, rekenen...

— Gut né, meester, ik heb geen klachten, maar...

— Zoo? Geene klachten alzoo! Welnu, dan verklaar ik u... waar is uw zoon WOUTER?

— WOUTER? 't Is waar ook — is-i niet tuisgekomen, TRUI? — WOUTER is uit wandelen, meester, met de Hallemannetjes. Dat zyn heel fatsoenlyke kinderen, meester, en ze wonen...

— Zoo... met de Hallemannetjes.. die op de fransche school gaan! Zoo... ei! Ei... zoo!

Het is dus van de Hallemannetjes, dat men die dingen leert... van de Hallemannetjes.. III, 7, a'... misschien a... ja, wie weet... het kan wel II wezen... of zyn — want dat is hetzelfde, jufvrouw PIETERSE — het kan niet anders... zedeloosheid, verderf... op de fransche school...

Welnu, jufvrouw PIETERSE, ik zeg u dat uw zoon...

— Hè?

— Ik zeg u, dat uw zoon WOUTER...

De meester zag rond, als wild-i de ademlooze stilte inzuigen, die 'n gevolg was van z'n spookachtige voordracht. Jufvrouw LAPS haastte zich, den zegepralenden blik van zoo-even met woeker terugtegeven aan de ongelukkige gastvrouw, die weêr groote behoefte had aan 'r *eau-de-la-reine*-doosje, niet zoozeer omdat ze wat ongunstigs hooren zou over WOUTER, „dien jongen” die 'r altyd zooveel verdriet had gedaan, als wel uit ergernis dat jufvrouw LAPS getuige was van eene beschuldiging, welke deze gewis zou aangrypen als wapen in den zoölogischen stryd. Dit geschiedde dan ook.

— Hèb ik 't niet gezegd? Van dien WOUTER komt nooit iets goeds. Men begint met 'n bybel, en eindigt met wat anders. Ja, meester, ik verwonder me niet over de zaak... in 't geheel niet. Ik heb 't lang voorzien. Wat kan men ook verwachten in 'n familie, waar...

Jufvrouw PIETERSE begreep met bliksemsnelheid, dat zich 'n gelegenheid opdeed, om 't voordeel te herwinnen dat ze verloren had. STOFFEL had gezegd: 't stond in 'n boek... wat in 'n boek stond, moest meester weten; en dus:

— Meester, riep ze, is 't waar of niet, dat jufvrouw LAPS 'n zoogdier is?

Ik ben overtuigd dat PENNEWIP deze vraag rangschikte onder de klasse der zonderlinge uitboezemingen, vooral na z'n onvoltooide beschuldiging tegen WOUTER. Hy keek over z'n bril heen, en beschreef langzaam 'n kring met z'n blik, die overal vooruitgestoken hoofden ontmoette, met lange halzen, open mond en teruggehouden adem. Vooral jufvrouw LAPS had iets dreigends in gelaat en houding, dat duidelyk zeide: antwoord of sterf, ben ik 'n zoogdier?

— Wie heb ik het genoeg te spreken? vroegde PENNEWIP, waarschyntlyk zonder te bedenken dat deze vraag de kwestie nog vreemder maakte, wyl 't nu den schyn kreeg of de dierlyke hoedanigheid van jufvrouw LAPS afhankelyk was van 'r naam, woonplaats, ouderdom, familiebetrekkingen en beroep.

— Ik ben jufvrouw LAPS van onder-voor, zei ze.

— Ah... zoo! Jufvrouw LAPS, gy behoort inderdaad tot de klasse der zoogdieren.

Er slaakte zich in 't gezelschap 'n tienvoudige zucht. Jufvrouw PIETERSE triumfeerde weêr. In de staatkunde en op boven-voor-kamers, is 'n volstrekt evenwicht onbestaanbaar. De partyen of mogendheden zyn voortdurend in op- of nedergaande beweging.

De mogendheid LAPS, die niets gewonnen had met 'r hevige

heid van zoo-even, wilde nu 'ns beproeven wat gemoedelykheid zou uitwerken:

— Maar, meester, hoe kan uwé dat zeggen? Myn vader was in de granen...

— Jufvrouw LAPS, antwoord my...

— Gut ja, meester... maar...

— Antwoord my, jufvrouw LAPS: waar wóont gy in, of juist uitgedrukt: wáarin woont gy?

— Waarin ik woon? Wel... in m'n kamer, hieronder... twee ramen... vrye opgang... kwart in de regenbak beneden...

— Dit was geenszins de bedoeling myner vraag, jufvrouw LAPS. Derzelve bedoeling was, te weten of gy behoort tot de byzondere klasse van bewerkteugde wezens, welke zich ophouden in eene oesterschelp?

— Ja, ja, jufvrouw LAPS, riep de zegepralende gastvrouw, daarop komt de zaak neer, daarop komt nu juist de heele zaak neer, zieje!

En STOFFEL voegde er by, dat eigenlyk de heele zaak dáárop neerkwam.

Jufvrouw LAPS zag in, dat ze dan 'n verloren mensch was, want ze moest erkennen dat ze 'r gewoon verblyf niet hield in 'n oesterschelp.

Dit was 'n illusie van 't schepsel.

Met verbazing zag zy den meester aan, die zich volstrekt niet stoorde aan den indruk zyner ondervragingen, en met iets rechterlyks in toon en pruiik, voortging:

— Kunt gy leven in het water? Hebt gy kieuwen?

— In 't water? Maar... meester...

Pruik links. Dat beduidde: geen maren.

— Of half in het water, half op het land?

— Meester, hoe zou ik...

Pruik rechts: geen uitvluchten.

— Antwoord my, jufvrouw LAPS. Hebt gy koud bloed? Brengt gy levende jongen ter wereld?

— 't Is zonde, meester!

De pruiik had iets van 'n stormram, en te-recht. Want daar volgde de stormrammige vraag:

— Kunt gy eieren leggen, jufvrouw LAPS? Dit vraag ik maar. Kunt gy eieren leggen... hè?

Dàt kon ze niet!

— Dan zyt gy een zoogdier, jufvrouw LAPS.

En de pruiik kwam weer in 't midden, en in rust. Ze had jufvrouw LAPS uit het veld geslagen.

Ik stel 'r belang in, te weten hoe de lezer zich 't gezelschap voorstelt, na dit verschrikkelyk vonnis, dat geen hooger beroep toeliet, want PENNEWIP's gelaat had het voorkomen van 'n gewysde. Ook was 'r geen spoor van gratie in z'n saëmgeknepen wenkbrauwen.

394. De gedachte is in my opgekomen, wat al verkeerde meeningen er zouden worden te-voorschyn gebracht, over wat 'r voorviel na 't zoo-even verhaalde, wanneer ik hier op eenmaal m'n boek sloot, en hoevele duizende gissingen 't menschdom eeuwen lang zouden bezighouden, als ik verhinderd werd voorttegaan door orgeldraaiers, of... door wat anders. (283)

Het lust my 'n oogenblik toe te geven in dat denkspel, en 'k lees duidelyk in de dagbladen van de 50^e eeuw:

EERSTE BERICHT.

»Er heeft weder 'n gevecht plaats gehad, tusschen de LAPSIAANEN en de STOFFELIAANEN. De laatsten hebben 't veld geruimd, doch niet zonder hun geloof te bezeugelen met veel bloed. De heilige lap is behouden, maar 'r is 'n gat in. Men ziet dagelyks 'n nieuw treffen te-gemoet, waarby waarschyndlyk de KRUMMELIAANEN, KADASTERISTEN en MABBE-LAARS de behulpzame hand zullen bieden aan de geloofsverwante LAPSIAANEN, om 'n cinde te maken aan het overwicht der STOFFELIAANEN, die met behulp der PENNEWIPPERS, een hoogstverderfelyken invloed uitoefenen in Opper-Azie.

»Zonder te-kort te doen aan de heiligheid der zaak, komt het ons voor, dat wy, opper-aziaten, die de beschaving hebben gemaakt tot ons privaat eigendom, beter deden ons te bemoeien met de bebouwing onzer landeryen, en 't melken van onze koeien, dan gedurig te stryden over dingen die zoo lang geleden zyn voorgevallen in 't verloren hoekje gronds, dat by oude geschiedschryvers voorkomt onder den naam: EUROPA.»

TWEDE BERICHT.

»Naar men verneemt, is 'r gisteren een groote zege behaald door de oude STOTTERS op de nieuwe STOTTERS. Men weet dat sedert eenigen tyd, de sekte der STOTTERS gescheiden is in twee hoofdafdeelingen. De oude STOTTERS hebben 't genoeg gehad hunne jonge geloofsbroeders geheel uitteroeien, zoodat nu de vraag over de juiste kleur van vrouw STOTTER's oudje, naar den zin der laatstlevenden is beslist.»

DERDE BERICHT.

»Er is 'n nieuwe sekte van STOFFELIAANEN opgestaan, die in zóó-verre afwykt van de oude leer, dat ze op eenige punten de onfeilbaarheid

van STOFFEL PIETERSE in twyfel trekt. Die twyfel zou gegrond wezen op z'n malle houding in *de Nederlanden*. — Het bekende bessens-met-suikerdogma. —

De oude STOFFELIANEN hebben 'n concilie gehouden, waarin besloten is, de ware leer te gaan verkondigen in alle landen, waar die nog niet is doorgedrongen. Er zal 'n algemeene kollekte worden gehouden, om ammunitie en STOFFELIUMS in te koopen. Ook wordt 'r 'n korps europeesche wilden aangeworven, die wel halstarrig weigeren toetreden tot 't ware geloof, maar zeer bruikbaar zyn in godsdienst-oorlogen, waartoe zy 'n instinktmatigen aanleg schynen te bezitten, als de handgelden hoog zyn."

VIERDE BERICHT.

»Er is sprake van de ontdekking der JANHAGEL, die door jufvrouw LAPS werd saemgeknepen, kort voor haar dood. Drie theologen zyn in commissie gesteld om dat eerwaardig overblyfsel der geloofsheldin te keuren.

Reis- verblyf- en keuringskosten zyn genomen ten laste van den Staat, en zullen bestreden worden uit equivalente verhooging der belastingen op brood en brandstof."

VYFDE BERICHT.

»By alle rechtzinnige boekhandelaars des aziatischen ryks is verschenen: *Nieuw juist en omstandig bericht van wat er heeft plaats gevonden op III, 7, b¹, (Pp)*, na de categorische verklaring des meesters over de ware natuur van jufvrouw LAPS.

Alle weldenkende tydsschriften doen hulde aan de homiletische en exegetische waarde van dit prachtwerk, dat naar den zuidoost-Afrikaanschen tekst, met behulp der nieuwste bronnen, is vertaald uit het Europeesch.

De overzetting der laatste woorden van jufvrouw LAPS, geven 'n geheel nieuw inzicht in de bedoeling harer dierwording, en toonen ten duidelykste aan, hoe hare zoogvatbaarheid in nauw verband staat met de welbegrepen belangen van volksbeschaving en verdere zoölogie.

Ook beweert men, dat 'r 'n nieuwe lezing is uitgedacht van de laatste veruchting des bakers, die 'n eind maakt aan den langen stryd over zyne mannykheid, en die de hooge waarde van STOFFEL PIETERSE'S gramaticaal-theologische roeping in 't helderst licht plaatst, waardoor op-nieuw de overeenstemming wordt aangetoond tusschen de wetenschap en de heilige boeken van ons geloof."

ZESDE BERICHT.

»De KRJMMELS en ZIPPERLIEDEN hebben elkaer de hand geboden, en in de geloofsartikelen opgenomen dat men niet volstrekt verplicht is vasttehouden aan jufvrouw ZIPPERMAN'S verkoudheid, met uitdrukkeleke bepaling evenwel, dat dit geloof niet schaden zal aan de zaligheid, mits men vaststa in 't kadaster, omdat de laatste opgravingen in Eu-

ropa hebben aangetoond, dat het venster op III, 7, b¹ (P^r) redelyk goed gesloten was. Deze ontdekking, in verband met de jongste nasporingen omtrent de kanonieke beteekenis van de assurantie, schynt geleid te hebben tot gezegde verbroedering."

ZEVENDE BERICHT.

»Het blykt hoe langer hoe duidelyker uit de yverige nasporingen van den theologischen doctor KLESMAYER, dat jufvrouw LAPS wel degelyk aan meester PENNEWIP 'n oog heeft uitgekrabt, wat natuurlyk haren talryken vereerders aangenaam is te vernemen. Die geleerde onderzoeker heeft namelyk in 't hooge Noorden, waar ons gezegend Azië grenst aan 't oude Europa, 'n ysbeer ontmoet die zich vermaakte met 'n één-glazigen neusknyper, uit welke ontmoeting de diepdenkende hooggeleerde scherpzinnige eer- en geldwaardige KLESMAYER zyne stelling onweersprekelyk bewyst, vooral door die in verband te brengen met den gekromden voorvinger en den gescheurden nagel van jufvrouw LAPS, op de autentieke schildery te FOPPIPOLIS."

ACHTSTE BERICHT.

»Het verheugt ons, onze lezers te kunnen onthalen op de aangename tyding, dat onze stad dezer dagen 'n waar feestgenot heeft gesmaakt, en wel 'n genot dat meermalen zal kunnen herhaald worden.

Er is namelyk 'n aanvang gemaakt met 't verbranden van alle in onze handen vallende personen, die zich verstouten langer of korter te zijn dan onze burgemeester.

De behoefte aan dien maatregel werd seiert lang gevoeld, maar de onwil van eenige buitenmatige personen heeft ons tot-nog-toe weêrhouden, gevolg te geven aan de algemeene billyke wenschen des volks, en de eerste beginselen van tucht, orde, godsdienst, deugd en fatsoen.

De schuldigen zyn onder 't meten en branden, tot afleiding en opbeuring, beziggehouden door domine STIKLEER, die hen gewezen heeft op STOFFEL'S verdienste en dood, in verband met de lengte van z'n buis, na de benoeming tot derden ondermeester, en met z'n edel pogen tot algeheele ontworteling der onzedige oud-christelyke spel-methode.

Die welsprekende redenaar heeft alzoo, door zyne gemoedelyke toespraak, veel bygedragen tot de vroolykheid en den genoegelyken afloop van 'n feest, dat in aangename herinnering blyven zal, by ieder die de juiste maat had."

NEGENDE BERICHT.

»We kunnen ons niet weêrhouden 'n kort verslag te geven van de ingrypende leerrede, die gisteren in onze hoofdkerk werd gehouden door den eerwaarden ZIELKNYPER.

De waardige man had tot tekst gekozen baker's onwaardigbaar gezegde: „dankie wel/ Juffre Pieterse/ m'n floppie is omgekeerd/ dat zieje wel!"

Hierop volgt een verslag van die preëk. De berichtgever uit de 50^e eeuw noemt het kort. Dit moge waar zyn, maar ik vind het zóó belangryk, zóó uitlokkend, dat ik geen weêrstand bieden kan aan den lust, om dat zielknyperig voortbrengsel van de toekomst te lezen. Ik ga naar den boekverkooper die de zaken van godsdienst tot z'n specialiteit maakt in die eeuw, en koop de preëk. Ik doe dit gedeeltelyk om uwentwil, lezer, maar voornamelyk om myzelf, wyl ik in dat stuk genoemd word met veel onderscheiding. Gy begrypt hoe aangenaam 't is, te ontdekken dat men over zooveel eeuwen nog aan ons denkt. Zie hier:

Dooꝛzang.

O/ Baker vol van Zaligheid/
 Wie zou Uw Lof niet zingen!
 O/ Baker Die de Baker zyt
 Van alle Stervelingen!
 O Baker/ hoor ons juichen aan/
 Als wy met U nit baak'ren gaan.

O Baker/ groot in Lief en Leed/
 In Kraamzaal of Saletje!
 Wie heeft zooveel als Gy reeds deedt/
 Gespeld in een Servetje!
 Wy knielen biddend voor U neer
 En zingen/ Baker/ U ter Eer.

Zie op nu Kroost genadig neer
 Van nwen Troon op Wolken.
 Er leeft als Gy geen Baker meer/
 Gy bakert alle Volken
 Gloei eenwig door van Aindermin/
 En speld ons in Uw Luiers in.

»Geliefde Medestotters! De rust van de kraamkamer, en de vrede van de luiermant kome, zy, en blyve overvloediglyk over u allen... dat zy zoo!

»Wat is het dan toch, myne veelgeliefde Medestotters, dat u op elken woensdag doet te-zamen komen in dit heilig stotterhuis? Is het winstbejag, zucht naar aardsch genot? Is 't de wensch om gezien te worden, de begeerte om u te verheffen boven uwe medeburgers? In 't kort, is 'r 'n reden van zinnelyken aard, die u hier saëmvergadert aan den voet van dit gestoelte?

»Neen, neen, ik zie 't aan uwe blikken, die met neêrgeslagen oprechtheid en bedekte helderheid, luide uitroepen: »dat is verre van ons! We zyn hier gekomen tot het opslokken van de kruimelen die 'r zullen afvallen van de feesttafel des eeuwigen gastmaals. Wy dorsten naar 't brood van de onbevatbare geheimenisse des BAKERS, en ons hongert naar de springfontein zyner onafzienbare zelfvolkomenheid.»

»Juist, myne geliefden, dat is de ware stemming om optegaan tot de verhevene openbaring des onbekenden woords, want er staat geschreven: *daar zyn hooge Stoeven aan dehuizen*” en weldra zal 't koppie worden omgekeerd. Wie wys is, zie toe, dat-i de gesprokene woorden versta, opdat niet eenmaal de dwaas zegge: „dat zieje wel!”

»Het is dan ook deze benoedigende beschouwing, geliefden, die my aanleiding geeft, uwe onafgebrokene opmerkzaamheid interoepen, by de behandeling van het punt dat me zal bezighouden op dezen heiligen bakerdag, een punt, zoo gewichtig, zoo treffend, zoo uitnemend, zoo verheven, zoo diep, zoo belangryk, zoo indrukwekkend, zoo luistervol en onbegrypelyk... dat 't niet te zeggen is, en dat ik my dus voorstel kortelyk tot klaarheid te brengen.

»Gy vindt de woorden van mynen tekst, die van deze verklaring den grondslag zal uitmaken, opgeteekend in 't elfde STOFFÉLIUM, en daarvan 't elfde hoofdstuk, het elfde vers.

»Ik heb gezegd: het elfde vers uit het elfde hoofdstuk des elfden STOFFÉLIUMS, waar we — met gepasten eerbied — het volgende lezen:

Hier volgde de tekst dien we reeds kennen uit 't negende bericht, en bovendien uit ons verslag van 't salie-avondje.

»Hoe langer wy de onschietbare heilige STOFFÉLIËN beoefenen, geliefde Stotters, hoe meer ons de diepe wysheid in 't oog springt, van alles wat daarin voorkomt, en hoe meer we geraken tot de overtuiging, dat die onvergetelyke wegwyzers ter zaligheid, juist aldus moesten zyn geplaatst op ons pad, om ons aftehouden van de dwaalwegen der KADASTERANEN, of wegtelokken van de poelen der PENNEWIPSCHÉ kettery.

»Onder alle andere heilige uitspraken, worden wy in 't byzonder getroffen door de voorgelezene tekstwoorden, die niet alleen de laatstvoorstaande opmerking ten duidelyksten bevestigen, doch bovendien ook dáárom zoo uiterst gewichtig zyn voor ons eeuwig heil, omdat de BAKER zich in die woorden openbaart in de volheid zyner houding, en in al den rykdom van Zyne Bakerlyke waardigheid, terwyl voorts de diepzinnige toespeling op de weer-en-windklok die in den gang stond, ons voldoende middelen aan de hand geeft, om onze Heilige Schriften te verdedigen tegen de goddelooze wereld, die voorgeeft te twyfelen aan

BAKER'S bestaan, en durft beweren dat wy geen verstand hebben van natuurkunde.

«Ik stel u te-dien-einde voor, geliefde Medestotters, my te volgen met uwe aandacht, als ik, na:

»ten eerste, den historischen zin myner tekstwoorden te hebben toegelicht,

»ten tweede, zal overgaan tot de ontwikkeling van de stralen die daarin doorlichten, en wel

- a) *Eerste straal.* De straal van BAKER'S *goedheid.*
- b) *Tweede straal.* De straal van BAKER'S *wysheid.*
- c) *Derde straal.* De straal van BAKER'S *menschekennis.*
- d) *Vierde straal.* De straal van BAKER'S *matigheid.*
- e) *Vyfde straal.* De straal van BAKER'S *standvastigheid.*
- f) *Zesde straal.* De straal van BAKER'S *algemeenheid.*
- g) *Zevende straal.* De straal van BAKER'S *zelfkennis.*
- h) *Achtste straal.* De straal van BAKER'S *edelmoedigheid.*
- i) *Negende straal.* De straal van BAKER'S *nederigheid.*
- j) *Tiende straal.* De straal van BAKER'S *kuisheid.*
- k) *Elfde straal.* De straal van BAKER'S *levenswysheid.*
- l) *Twaalfde straal.* De straal van BAKER'S *onschuld.*
- m) *Dertiende straal.* De straal van BAKER'S *dubbelslachtigheid.*
- n) *Veertiende straal.* De straal van BAKER'S *zewigheid.*
- o) *Vyftiende straal.* De straal van BAKER'S *waarheidlievendheid.*
- p) *Zestiende straal.* De straal van BAKER'S *voorzichtigheid.*
- q) *Zeventiende straal.* De straal van BAKER'S *geduld.*
- r) *Achttiende straal.* De straal van BAKER'S *zedigheid.*
- s) *Negentiende straal.* De straal van BAKER'S *heimzinnigheid.*
- t) *Twintigste straal.* De straal van BAKER'S *eenvoud.*
- u) *Een-en-twintigste straal.* De straal van BAKER'S *liefde.*
- v) *Twee-en-twintigste straal.* De straal van BAKER'S *trouw.*
- w) *Drie-en-twintigste straal.* De straal van BAKER'S *yver.*
- x) *Vier-en-twintigste straal.* De straal van BAKER'S *schranderheid.*
- y) *Vyf-en-twintigste straal.* De straal van BAKER'S *fatsoen.*
- z) *Zes-en-twintigste straal.* De straal van BAKER'S *goedertierenheid.*
- z bis.) *Zeven-en-twintigste straal.* De straal van BAKER'S *volmaaktheid.*

»om daarna: *ten derde*, over te gaan tot de beschouwing der bakerplichten, die uit de voorafgegane bakerbeschouwing voortvloeien.

»Het menschdom, geliefden, was verzonken in duisternis en hooge belastingen. Alom werd ten duidelykste gevoeld dat 'r verlichting noodig was, maar te vergeefs wendden zich de blikken naar 't Oosten en naar 't Westen, naar Zuiderpool en Noordermarkt. Alles bleef even duur en donker. Daar schoot op eens 'n golf van licht door den drabbigen hemel. Er werd door de aardbewoners 'n ster gezien, die losberste in geruischvolle stilte, en by 't schuchter gedonder van die omstandigheid, kwam STOFFEL ter wereld. Hy leefde en leerde, zooals-i geboren was, met zachtmoedig geweld.

»Het zou ons nu te ver leiden, geliefden, als we thans ons bezighielden met z'n prille kindsheid en slanke jeugd... neen, even als de

reiziger die noode afscheid neemt van de bloemryke aardappelvelden langs z'n weg, maar toch met begeerige blikken voorwaarts staart op den nabyliggenden berg der toekomst, zóo ook, geliefde Stotters, nemen wy voor heden afscheid van STOFFEL, en richten onze blikken op den tekst die voor ons staat als 'n berg van genot.

»De saliemelk der deugd was genoten, en de tuitstoppende blaadjes waren verwyderd uit de monding des ketels, door den krachtigen, moedergehoorzamen adem van de oudste der dochteren des huizes. De yverige jufvrouw LAPS, die de ziel stelde boven 't lichaam, en de oefening der genade boven 't streven naar zoeten drank... zy die woonde op de onder-voorkamer van 't huis dat gezegend was onder alle huizen... zy had toegegeven in de begeerte om meêtepraten, en hieraan sluiten zich de voorgelezene tekstwoorden met verbazende geleidelykheid.

»Ik heb moeite, geliefden, my te weêrhouden reeds nu uittecheiden over de voortreffelykheid die 'r ligt in die taal, maar de vrees afbreuk te doen aan den straalbundel, dien ik my voornam afsteken in het tweede deel myner rede, doet my besluiten u eenvoudig te wyzen op den eerwaardigen BAKER STOTTER, en op 't lont-katoenen jak dat Zyne gelukzalige lenden met geestelyken wellust omsluit. Ziet, geliefden, hoe Zyn geheel lichaam beeft van innigen zielevrede, ziet hoe Hy den vinger opheft by 't uiten der nadrukkelyke woorden: dat ziti!... merkt op, hoe er spanning is by die herinnering aan de onvergetelyke klok, en geestdrift by 't meten van die stoep...

»Want... Hy moet die stoep gemeten hebben, geliefden! Het is van hoog gewicht, achtteslaan op deze byzonderheid.

»Ja, geliefde Stotters, er zyn hooge stoepen, en er was 'n klok met wind in den gang! Dit geloof staat als 'n rots! Wat er wankele of bezwyke, wy houden vast aan die hooge stoep, en aan dien wind! Hoe ook de verdoolde mensch zich aankante tegen de openbaring der Geheimnissen van het BAKERSCHAP, hy zal zich te-pletter stooten tegen ons stoepsel, en verbryzeld zal-i worden door den wind onzes geloofs.

»Maar, geliefden, vat gy 't wel, begrypt gy wel ten-volle, wat er in dien wind zit? Zyt gy wel geheel doordrongen van dien wind? Doorblaast u die wind wel behoorlyk by uw opstaan en uw slapen-gaan, by uw middagmaal en uw ontbyt? Dringt die wind wel met voldoende stormgeweld door het weefsel uwer ziel, en doorbruischt-i wel behoorlyk de poriën van uwe gedachten?

»Of — helaas, geliefden, vergeeft my deze schrikwekkende, maar noodige vraag — of is die storm wellicht in uwe harten geworden tot 'n zuchtje? Is misschien uw wind weggekrompen tot 'n labberkoelte, te zwak om 't lichtste voorwerp voorttedryven naar, opteheffen tot, binnentestuven in de eeuwige gelukzaligheid?

»En die stoep... geliefden! Wat hebt ge met uwe stoep gedaan? Hebt gy wellicht, verleid door de doemwaarde leeringen van de PENNEWIPERS, meêgewerkt om de stoep des heils, de hooge stoep der zaligheid, de verheven stoep der genade, te verlagen tot 'n dorpeltje, hoog genoeg — ja, maar ter-nauwer-nood hoog genoeg — om opteklimmen tot de bovenste plank uwer aardsche etenskast, gy die 'n stoep noodig hebt om den hemel te bereiken, een wind om u dien stoep optewaaien?

»Zegt het my, zegt het my, geliefde verdwaasden. O, zegt het my, dierbare Medestotters, waar is uw stoep en waar is uw wind?

»Gy zwygt?

»Hemelsche BAKER, zie in genade neêr op dat zwygen, en neem

onze belofte aan, dat we onze stoep zullen herstellen, en onzen wind aanblazen, tot 'r de zaligheid op volgt... dat zy zoo!

»Doch laat ons voortgaan. Na de diepzinnige toespeling op die stoep en dien wind, haalt de verheven BAKER met ernst en nadruk de woorden aan, van den man die dagelyks die stoep beklom, dagelyks den adem diens winds voelde, de woorden van den man die als 't ware met die stoep en dien wind vereenzelvigd was: *„Je bent 'n goeie Vrouw/ Vrouw Stotter/ en 'n knappe Baker!”*

Een goeie vrouw en 'n knappe baker! Kan er treffender getuigenis worden gegeven, myne geliefden? Hy zegt niet: *Je bent 'n goeie vrouw, en daarmee uit!* En niet: *Je bent 'n knappe baker, en daarby blyft het!* Neen, duidelyk staat er: *Je bent een goeie vrouw en een knappe baker,* zoowel dus het één als 't ander... het andere niet minder dan 't één... beiden te-zamen... alles tegelyk!

»Ik weet wel, geliefde Stotters, dat 'r sedert eenigen tyd onder de valsche geleerden dezer aarde, lieden zyn opgestaan, die beweren dat het voegwoord: „en” in den grondtekst, zou behooren vertaald te worden met het tegenstellend: „maar”, en dat alzoo de Heilige stoep en windman eigenlyk bedoelde de hoedanigheid des BAKERS te stellen niet naast, maar tegenover die der vrouw, maar de BAKER die zorge draagt voor Zyne kraamkinderen tot het einde der eeuwen, heeft niet gewild dat 'r twyfel wezen zou over 'n zoo gewichtig punt, en daarom heeft Hy toegelaten — wat zeg ik, Hy heeft bewerkt — dat de juiste tekst Zyner woorden is bewaard gebleven in het STOFFÉLIUM naar de beschryvinge des Heiligen MULTATULI.

»Ja Geliefden, dáár staat het: *„en een knappe Baker!”* Dat zegvierende „en” springt in het oog als een vonk van diamant, en wy kunnen den man niet genoeg danken, die door zyne nauwkeurigheid het menschedom bewaard heeft voor de dwalingen, die een onmiddelyk gevolg wezen zouden van de verkeerde lezing des onschatbaren voegwoords: „en.”

»En, Geliefden, En! Uwe zaligheid berust op, hangt af van, is verscholen onder, spruit voort uit, gaat samen met, is te vinden in, wordt verzekerd door... dat goddelyke en!

»Doch verder nog gaat de helse PENNEWIPPERY onzer dagen. Er zyn 'r die den braven, eenvoudigen MULTATULI zelve verdenken, of van onkunde, of van opzettelyke verkrachting der waarheid...

»Verdoolden! Ziet ge niet, waartoe gy wordt vervoerd door uwe zucht om alles te bekladden en te bederven wat ten leven leidt? Beseft gy niet de ydelheid uwer pogingen om af te breken wat opgebouwd werd door zoo heilige handen? Gevoelt gy niet, dat elke aanval op het gebied der Bakerlyke STOFFÉLIEN, uitloopt op uwe beschaming? Was Hy niet heilig, Hy de eenige onvolprezen BAKER STOTTER in Zyn bonte jak? En als men dit toestemt — wat dan toch wel niet kan ontkend worden — moet dan niet ook hy heilig en onfeilbaar wezen, die de daden en woorden van dien Heiligen persoon heeft teboek gesteld? En aldus die heiligheid aannemende als uitgemaakt, kunnen er dan fouten wezen in zyn geschrift, geheel geschreven onder den invloed der begeesterende indrukken van het pas ontloken Bakerdom, dat nog maagdelyk en nieuw, nog niet bedorven door menschelyke byvoegselen en helse PENNEWIPSELS, eenen heiligenden invloed uitoefende op de

schryvers die getuigen waren, of die althans achternaneven hadden kunnen gezien hebben, van de getuigen der gebeurtenissen die zy boekstaafden?

»Weg van ons, gy wereldsche wysheid die knagen wilt aan onze zagnmakende voegwoorden! Neen, aarde en hel, gy ontnemt ons niet het vast geloof aan de juistheid, aan de zuiverheid, aan de geloofwaardigheid, aan de heiligheid onzes onvolprezenen STOFFELIUMS! Met nederige fierheid zien wy neêr op uw ydel gepoog! Met onzeggelyke gemoedsrust en betooverend zelfgevoel, roepen wy juichend uit: *„Hy was een goeie Vrouw en een knappe Baker!”*

»Doch dit is nog niet alles. Verder nog, hooger nog, dieper nog, sterker nog, grypt onze tekst in de dierbaarste belangen onzer toekomst... *Hy zal altyd een goeie vrouw en een knappe baker BLYVEN!* Gevoelt gy wat dit zeggen wil, Geliefden? Wat Hy was, was Hy niet voor een oogenblik, voor heden, voor gisteren of voor den dag van morgen... neen, Hy zal blyven wat Hy was, altyd, eeuwig... *een goeie vrouw en een knappe baker!*

»De aarde zal verkruimelen, en te-niet gaan: *Hy* zal blyven! De zon zal maan worden, of in 't geheel niets: Hy zal blyven! Het heelaal zal verzinken: *Hy* zal blyven voortbakeren ten einde toe!

»O Geliefden, wien duizelt niet het hoofd by 't beschouwen van zulk eene roeping! Hy zal bakeren, bakeren, bakeren, tot er niets meer zal te bakeren vallen, en toch blyven voortbakeren! Myne zwakke krachten schieten tekort by dit denkbeeld! De onnoozele mensch beschouwt, overpeinst, begrypt er niets van, aanbidt en... zwygt.

»Ja, zwygen! Daarom verkondigen wy luide onze overtuiging! Zie, o mensch, gy die bouwt op dingen van één dag, zie onze vastigheid die gegrondvest is op de onömstootbare mannelijke schouderen der vrouw! Waar alles ligt, zal Hy staan blyven. Waar alles bukt, zal Hy zich oprichten. Waar alles vergaet, zal Hy bloeien... bloeien in al de frisheid Zyner jeugd, als op den stond toen Hy, tusschen jufvrouw MABEL en de Weduwe ZIPPERMAN, nederig naar den mensch, maar groot als uitverkoren BAKER, zegevierend getuigen kon: *„dat zeit!”*

»En Hy zal blyven wat Hy was, niet voor U alleen, niet voor my alleen, neen, wy lezen duidelyk in het hoofdstuk waaruit we onzen tekst kozen: *„myn heele familie zal je altyd gebruiken!”*

»Ziet gy, Geliefden: *zyne heele familie!* Wat is de familie van iemand die zoo'n hooge stoep heeft, en een windklok? Dat is het menschdom. Vrouw STOTTER is de BAKER van het geheele menschelyke geslacht. Hy is uw BAKER, Hy is myn BAKER, Hy is zyn BAKER, Hy is haar BAKER, Hy is onze BAKER, Hy is ulieder BAKER, Hy is hun BAKER, Hy is de BAKER van ons allen, ja van allen... behalve van die vervloekte PENNEWIPPERS, en anderen die van ons verschillen in geloof.

»Weg van Zyn bakerlyken schoot, gy die geen deel aan Hem hebt, die niet zyt van de familie des mans des verheven stoepsels en des windkloks! Weg van Hem, en vaart naar de diepe gewelven, waar geen BAKER is. Betreurt daar uwe doemwaardige verstoktheid, en vergaet in bakerlooze ellende!

»Ja, Hy zal het menschdom bakeren ten einde toe! *„Maar, staat er verder, als de Menschen je wat zeggen / moet je net doen of je 't niet hoort!”* De bedoeling dezer verhevene woorden is: het zal gebeuren dat uw zuigeling — het ingebakerd menschdom namelyk — weerspannig

is, en zich krytend en schreeuwend teweerstelt ... doe of je 't niet hoort, BAKER! Speld er maar dapper op toe. Beschouw elke beweging als strydig met de ware beginselen van BAKERDOM en deugd. Maak een pakje van Uwen voedsterling, en laat elke nieuwe Bakerspeld luide verkondigen met kop en met punt: het BAKERDOM heeft gezegevierd over de aangeboren verdorvenheid van de familie des mans des verheven stoepsels en des windkloks!

»Doe net of je 't niet hoort, Baker! Stop uwe ooren voor de gebeden der omstanders. Luister niet naar de betweters, die meenen dat schoppen en trappen en òm zich slaan, de eerste natuurlyke uitspanning is van ons geslacht. Speld toe, BAKER, speld toe! Er staat geschreven dat Gy BAKER zyt, en BAKER blyven zult... baker dus het menschdom tot het einde der eeuwen. »Gloei eeuwig door, zoo-als de psalmist zegt,

»Gloei eeuwig door van Kindermin/
En speld ons in Uw Luiers in!"

»Doch Hy is ook mensch, die BAKER, en wat meer zegt — of volgens sommigen, minder — Hy is vrouw! Ja, Hy is vrouw op het avondje van jufvrouw PIETERSE, en met echt vrouwelyke bescheidenheid, en iets dubbelnaturigs dat ook de meest verstokte harten trefsen moet, hooren wy Hem in onzen tekst uitroepen: »Dankie/ Inufrouw Pieterse/ myn koppie is omgekeerd/ dat zieje wel!"

»Hy bedankte, Hy had zyn koppie omgekeerd, en zy zag het wel! Verheven drieëenigheid van zinnediepte! Hy bedankte, ja... maar Hy bedankte niet alleen, Hy keerde te-gelyker-tyd Zyn koppie om, en wel verre van Zich te bepalen tot die Heilige handeling, voegde Hy ter onzer leering daarby: dat zieje wel!

»Voor ik overga tot de verklaring dezer hoogstgewichtigheid, maak ik de zielpynigende opmerking, Geliefden, dat sommigen beweren dat het woord »koppie" in den Europeeschen grondtekst, tot een verbasterd taaleigen behoort, dat niet dan door lieden van den laagsten stand, en slechts in den gemeenzamen omgang gebruikt werd, waaruit zy aanleiding nemen, om een smet te werpen op de deftigheid van MULTALULI den STOFFELIST. Doch, zoo-als immer, valt ook deze steen neder in den hof des rampzaligen die den steen geworpen heeft. Want is niet juist dat weêrgeven van vrouw STOTTER's aanbiddelyke taal, letterlijk zóó als Zy moet gesproken hebben om begrepen te worden door jufvrouw PIETERSE, een bewys voor òe echtheid des Heiligen boeks? Zou niet de nooit volprezen MULTATULI, indien hy 't beeld des BAKERS had willen opsieren met franjeklèeren of krulgewaden...

Hier begint Domine ZIELKNYPER zoo uitteweiden in myn lof, dat ik uit pure zedigheit genoodzaakt ben terugtekeeren tot den tyd toen 'r nog inkomende-rechten bestonden, en dus vóór Baker-apothéose en anevrismen.

De lezer zal zich herinneren dat de preek, waarvan ik 'n fragment meêdeelde, alleen mogelyk was door de veronderstelling dat ik verhinderd ware geweest den indruk te schetsen, dien de nederlaag van jufvrouw LAPS teweegbracht by haar en hare zocg-

lotgenooten, en dat 'r dus vry spel ware gelaten aan de behendigheit van toekomstige godsdienstsmeden, om uit de katastrofe op III, 7, b'. (P^r) de elementen byeentezoeken tot 'n bruikbaar windselsysteem.

Daarvan gebeurt niets. De godenmakers die na ons komen, zullen zich moeten behelpen zoo goed zy kunnen, want wel verre van m'n boek hier te sluiten, verklaar 'k uitdrukkelyk, dat het verbaasd gezelschap, na PENNEWIP's beslissing, zich bepaalde tot den uitroep: Z ... ó ... ó ... ó! zonder iemand aantevliegen, te bekrabben, of ander molest aan te doen.

Ik deed wél aan 't meedeelen dezer bakerpreek. Er bleek me dat ze zoo mooi is, dat menigeen, na dien eenmaal gehoord of gelezen te hebben, voor-goed genezen is van 't idioot kerkgaan. Dit is *iets* gewonnen! (1872)

395. Spot met zoogenaamd „heilige” zaken, bewyst niets tegen die zaken, maar wekt de tragen op, en geeft den vreesachtigen moed: *tot nadenken over de vraag: of die zaken wel heilig zijn?*

Dit is veel gewonnen, want dan is de tyd daar tot eenvoudige redeneering, en de conclusie ligt niet ver ... ja, ze wordt dan meestal „een peer uit eigen tuin.” (269)

Ontwikkeling der oorzaken van den lankwyligen vrede in Europa, waaruit tevens den lezer 't nut blyken kan van de gezette studie der salie-avonden. — ALLES IS IN ALLES. — Vervolg en slot der dichtproeven, zeer geschikt voor rederykers, en andere knappe versöpzeggende kinderen. ARME WOUTER ... neen, ryke WOUTER!

396. De oplettende lezer die op menschkunde gesteld is, wil natuurlyk gaarne weten welke oorzaak ons vorig hoofdstuk zoo kalm deed eindigen, en waarom 't saliegezelschap zoo vreedzaam berustte in 'n geval, dat nog kort geleden aanleiding had gegeven tot zoo hevige ontploffing?

Nog geheel vervuld van den indruk der bakerpreek, zal ik de oorzaken der betrekkelijke kalmte die 'r heerschte na PENNEWIP's vonnis, splitsen in drie deelen:

Vooreerst. Men was reeds driftig geweest, en dus wat uitgeput.

Ten tweede. Jufvrouw LAPS, de aanvoerster in den stryd, overzag met genialen blik het slagveld, en zonder juist te denken aan 't wereldberoemd gevecht van de Horatiërs en Curatiërs, vatte zy met aangeboren talent de taktiek van 't „verdeel en heersch!” Mèt de mogendheden STOTTER, MABEL, KRUMMEL en ZIPPERMAN, tegen 't „huis” der PIETERSE's ... dat kòn. Maar nu dat huis gesteund werd door PENNEWIP's meesterlyk gezag,

schreef de voorzichtigheid voor, zich terugtrekken uit den stryd. Want wie verzekerde haar, dat ze rekenen kon op 'r bondgenooten? Wie kon 'r waarborgen, dat niet de bakker, of misschien jufvrouw ZIPPERMAN zelve, zou overgaan tot den vyand, al ware 't uit bekrompen eerbied alleen voor meester's bewegelyke pruik? Neen, neen . . . niet op zulken onzekeren bodem liet jufvrouw LAPS de artillerie voortrukken van hare welbespraaktheid. Zwygend zei ze: „'k zal je later weg krygen!” en als we ons haar, en al de verhoudingen van 't gezelschap, konden vermenigvuldigd denken met twintig- of dertig-miljoen, zouden we den volgenden dag, in deze of gene „onder invloed staande” JUFFRE-LAPSCHE krant gelezen hebben:

„De verhouding met het ryk der PIETERSE's is allercordiaalst. Men spreekt zelfs van 'n vriendschappelyke byeenkomst der respectieve soevereinen, zonder 't minste staatkundig doel; en alleen om zich te verheugen in elkanders aanschyn. Men ziet hieruit alweder hoe ongegrond de geruchten waren, omtrent zekere spanning die 'r zou bestaan hebben over de ware natuur van onze geeerbiedigde vorstin. De lezer zal zich herinneren dat wy die geruchten dan ook nooit zonder reserve hebben meêgedeeld.”

Ten derde. De derde en voornaamste reden van den wapenstilstand was: nieuwsgierigheid. Wie zich op-nieuw boos maakte, of boos blééf, of boosheid blyken liet, zou moeten vertrekken. En wie vertrok, zou niet weten waarom meester PENNEWIP was komen vertellen dat 'r weer wat aan de hand was met WOUTER. Hieruit ziet men voor den duizendsten keer, dat alle zaken haar goede zyde hebben. Als WOUTER PIETERSE deugdzaam geweest was in meester's oogen, hadden die oogen waarschyntlyk 't lot ondergaan, dat hun in zoo'n geval door den archaeoloog KLESMEYER, eenmaal zou worden aangewezen in de oud-europesche mythologie.

~~~~~

397. — Maar meester, vraagde jufvrouw PIETERSE — na op 't overwonnen zoogdier 'n blik te hebben geworpen, die gelden kon voor 'n: „waar blyf je nou?” met rang van overwinningsbulletin — maar meester, wat heeft die WOUTER dan nu weêr uitgevoerd?

— Ja, wat heeft WOUTER weêr gedaan? werd 'r bygevoegd door jufvrouw LAPS, die zich verheugde omdat 't gesprek 'n andere wending nam, en tevens over de nieuwe misdaad die zy vernemen zou, omdat ze zoo godsdienstig was.

Want in de godsdienst, is de zondaar 'n ding waarop men zich oefent. En jufvrouw LAPS hield veel van oefenen, zooals wy gezien hebben.

Juist zou PENNEWIP 'n begin maken met de akte van beschuldiging, toen de bel ging... nog-eens... — „'t was f'r ons" — en de arme delinkwent trad de kamer in.

Hy was nog bleeker dan gewoonlyk, en 'r was reden toe, want 'r waren vreemde zaken met 'm gebeurd, sedert FANCY hem opnam en meévoerde...

— Jufvrouw PIETERSE, begon PENNEWIP, myne school is beroemd tot op Kattenburg... hoort gy dat, en verstaat gy dat?

— Och ja, meester.

— Ik herzeg: beroemd, en wel voornamelyk wegens de goede zeden die daar heerschen... ik bedoel natuurlykerwyze: op myne school. [Godsdienst en deugd staan by my op den voorgrond. Ik zoude u verzen kunnen toonen over God... maar dit zal ik nu met stilzwygen voorbygaan.] Het zy ulieden genoeg, te weten, dat myne school beroemd is tot op... wat zeg ik... zelfs heb ik 'n zoontje gehad van iemand op Wittenburg *) — van den blokkemaker — en eenmaal zelfs ben ik schriftelyk geraadpleegd over de verbetering van 'n knaapje, wiens vader heel te Muiderberg woonde.

— Gut, meester!

— Ja, jufvrouw PIETERSE! Ik ben nog in het bezit van den brief, dien ik u zoude kunnen toonen... de man was doodgraver... en die jongeling had zich overgegeven aan het teekenen van ongepaste figuren op de zerken, [maar juist dáárom voel ik my verplicht u by dezen medetedeelen, dat ik niet verkies den goeden naam myner school te zien verloren gaan door uw deugniet van 'n zoon, die dáár staat!

*) Kattenburg en Wittenburg zyn afgelegen buurten in den Amsterdamschen oosthoek. Even als het nog verder gelegen Oostenburg, zyn 't eilandjes die slechts door bruggen met de eigenlyke stad vereenigd zyn. De voornaamste tak van bedryf in die buurten, is de scheepsbouw. Men noemde de daar wonende scheepstimmerlieden »byltjes" en deze menschen gingen in de woelige tyden der Republiek voor byzonder oranjegezind door. Wat daarvan de oorzaak was, en of 't nog zoo is, weet ik niet.

In den mond van PENNEWIP, en naar de schatting zyner hoorders, is *Wittenburg* iets als 't eindje van de wereld. In WOUTER's jeugd waren er duizende Amsterdammers die nooit het gebied der stad hadden verlaten. Sommigen zelfs overschreden de grenzen eener bepaalde buurt niet. En dit is waarschyntlyk nog niet geheel veranderd. De lekrompenheid van blik die 't meerendeel der inwoners kenmerkt, gaat dan ook alle beschryving te boven. Ze weten niet eens wat 'n *markt* is.

Toch raad ik vreemdelingen ten-sterkste aan, die stad te bezoeken en te *bestudeeren*. Dit is veel interessanter dan 't bezien van *moderne* hoofdsteden die allen op elkaër gelyken. Waar vindt men byv. een Jodenbuurt als te Amsterdam? 't Is belangwekkend van leelykheid. (1872)

De arme WOUTER was onthutst. Dat klonk anders dan 'n pauselyke aanstelling... die hy trouwens niet langer begeerde, want-i had zoo-even 'n heel andere aanstelling bekomen, die 'm beter aanstond.

Zyne moeder wilde terstond overgaan tot wat zy hare godsdienst noemde, en hem eene kastyding toedienen, om den meester tevreê te stellen, en dezen te toonen, dat ook in haar huis, deugd en goede zeden op den voorgrond stonden.

Maar meester vond beter, het gezelschap te doen weten wat 'r aan de hand was, om daardoor te-gelyker-tyd het schuldbesef van den patiënt inniger te maken.

— Uw zoon, jufvrouw PIETERSE, behoort tot de klasse der roovers, moordenaars, (vrouwescheners) en brandstichters...

Meer niet.

— Heilige genade! Goeie hemelsche gerechtigheid! Barmhartige christenzielen nog toe! Och, lieveheeremenschelyke deugd, is 't mogelyk! Wat 'n mensch moet beleven!

Zoo omtrent — maar 'k sta niet in voor de juistheid — was de stortvloed van uitroepingen, waaronder de tienjarige roover, moordenaar, (vrouweschenner) en brandstichter bedolven werd.

Arme WOUTER.

— Ik zal u 'n stuk voorlezen van zyne hand, zei meester, en wie daarna nog twyfelt aan de verdorvenheid van dezen knaap...

't Heele gezelschap beloofde dat men 'r niet aan twyfelen zou. Het stuk dat de meester daarop voorlas, was dan ook van dien aard, dat die twyfel heel moeielyk viel, en ikzelf, die WOUTER heb gekozen tot myn held, zal moeite hebben den lezer te overtuigen, dat-i niet zóó slecht was als-i 'r uitzag in z'n vreeselyk

„ROOVERSLIED.

*Met myn zwaard,
Op het paard,
En myn helm op het hoofd,
Er op in! En den vyand den schedel gekloofd,
En vooruit!*

— Christenzielen, riep 't heele gezelschap, is-i dol?

*„En vooruit!
Op den weg,
Langs de heg,
Met een houw en een stoot
De dragonders verjaagd, en den markgraaf gedood...*

— Lieve goeie god, wat heeft-i toch tegen dien markgraaf?
vraagde de moeder.

„Om den buit!

— Zieje, 't is om den buit, zei jufvrouw LAPS, *ik zeg*
maar altyd, men begint met 'n bybel, en...

*„En die buit
Is myn bruid...*

— Hebje van z'n leven... z'n bruid... hy heeft pas ge-
wisseld!

*„En die buit
Is myn bruid,
My gekocht met m'n staal...*

— Met z'n st...a...a...a...!!

*„En die buit
Is myn bruid,
My gekocht met m'n staal,
En ik voer, als een veér, met my meé haar in 't zaal,
Naar de grot...*

— Hemelsche genade, wat wil-i in die grot uitvoeren?

*„Als de wind
Zoo gezwind,
Jaag ik voort met myn vracht,
En ik sla op haar schreien en kermen...*

— Och, gerechtige vrede, 't mensch kermt 'r van!

*„En ik sla op haar schreien en kermen geen acht,
Wat genot!*

— Dat noemt-i genot! Ik word 'r koud van!

*„En dan weér
Op-en-neér,
Rechts en links door het land...*

— Lieve Jesis, daar gaat-i weer!

*„En dan weér
Op-en-neér,
Rechts en links door het land,
Hier een villa verwoest, daar een klooster verbrand,
Tot vermaak!*

— De hel zit in dien jongen... tot vermaak!

*„En dan voort
Weer gespoord
Naar een nieuw avontuur...*

— Alweer? Waar wil-i in godsheeren-naam nu weer naar toe?
't Is om te bezwyken...

*En dan voort
Weér gespoord
Naar een nieuw avontuur,
En myn reisweg geteekend met bloed en met vuur,
Om de wraak...*

— Goeie god, wat hebben ze 'm toch gedaan?

*„Want de wraak
Is de taak
Van den koning van 't woud...*

Is-i razend... 'k zal 'm koningen!

*„Want de wraak
Is de taak
Van den koning van 't woud...
Die, alleen tegen allen, zyn sceppter behoudt...*

— Wat 's dät voor 'n ding?

*„Die, alleen tegen allen, zyn sceppter behoudt,
En banier!
Op, hoezee...
Wie gaat mee?*

't Gezelschap rilde op die uitnoodiging.

*„Op, hoezee...
Wie gaat mee?*

*Nu geen schepsel verschoond,
Nu de mannen gehangen...*

— Lodderyn! *) TRUI, je ziet dà-k...

„Nu de mannen gehangen, de vrouwen...

— Lodderyn... lodderyn!

„de vrouwen gehoond...

— Lodderyn, lodderyn, lodderyn... TRUI!

*„de vrouwen gehoond,
Voor plezier!”*

— Voor plezier... herhaalde meester op 'n graftoon, voor plezier...

Hy... doet... die... dingen... voor... zyn... plei... zier!
't Heele gezelschap lag in zwym. Ook STOFFEL's pyp was uit-
gegaan.

Maar WOUTER had iets kalms in z'n wezen, en toen zyne moeder hem genoeg geslagen had om hare bezinning terugtekrygen, legde hy zich niet ontevreden neer in 'n hoekje van de achterkamer, waar-i weldra insliep om te droomen van FANCY.

*) De ontstelde vrouw bedoelde *eau de la reine de Hongrie*, een reukwatertje dat in *vogue* de *eau de Cologne* voorafging. Behalve by gelegenheden als de in den tekst vermelde, diende het in de kerk om de vrouwelyke toehoorders wakker te houden, waaruit alzoo blykt dat die lodderyn, uit 'n theologisch oogpunt, een gewichtige zaak was. De klassieke wyze van gebruik was, een klein sponsje daarmee te bevochtigen, dat de dames in een net gepolyst cocotilledopje by zich droegen. Onder de preëk ging zoo'n ding van de eene hand in de andere, en ieder die nog niet sliep, snuifde er aan ter continuatie van halve wakkerheid, en tusschen twee knikjes aan de de vriendelijke eigenares in. (1872)

Nauwkeurig bericht omtrent den toestand der hoofdpersonen van deze geschiedenis, na de katastrofe. Malle uitval van den schryver, zeer geschikt om de genegenheid van PUBLIEK te winnen, en dat monster overtehalen tot vernieuwing van z'n abonnement.

398. Den volgenden dag was 'r veel teruggekeerd tot de oude orde van zaken, en om niet den schyn van lompeid op ons te laden, als bekommerden we ons niet over de personen, waarmee wy 'n zoo genegeyken avond hebben doorgbracht, zullen we in 't voorbygaan aanstippen dat jufvrouw MABEL weer aan 't bak-

ken en machenetiseeren was gegaan, en vrouw STOTTER aan 't bakeren. Zy veroordeelde de ongelukkige schepsels die aan hare zorg werden toevertrouwd, tot 'n twee- of drieraandelyksche onbewegelykheid, zeker om den pasgeborenen 'n prettig denkbeeld inteboezemen van hun nieuwbegonnen loopbaan, en om ze te straffen voor de brooddronken luidruchtigheid, waaraan zy zich hadden schuldig gemaakt voor hun geboorte.

Meester PENNEWIP hield zich, als gewoonlyk, bezig met het fatsoeneeren onzer gewezen aanstaande groot-ouwelui, en zyne pruik, nog niet geheel hersteld van de ondergane aandoeningen, verlangde reikkrullend naar zondag.

KLAASJE VAN DER GRACHT had den prys gekregen, met 'n plechtig: „ga zoo voort, myn zoon!” Dat-i gedaan heeft. Nog dagelyks zie 'k gedichten verschynen, die zyn meesterhand verraden door duidelykheid, bondigheid en geestverheffing, en daar ik verneem dat 'r kwaadwilligen zyn, die beweren dat de ongevaccineerde KLAASJEN overleden is aan de pokken, acht ik me verplicht hem in bescherming te nemen tegen dien laster. 't Genie sterft niet, dat spreekt vanzelf, anders zou 't voor 'n genie niet de moeite waard wezen, zich te laten geboren worden. Doch al ware onze KLAAS dood naar den mensch, zyn geest leeft voort in z'n volgelingen, en dit vind ik 'n schoone onsterfelykheid.

Ook de familie DE WILDE is niet uitgestorven, en zal niet uitsterven. Daar ben ik zeker van. *)

*) By 't gereedmaken van deze uitgaaf, voelde ik onder 't corrigeeren der dichtoefeningen van PENNEWIP's leerlingen, den lust in my opkomen, die voorbeelden van poëtery te vermeerderen op eigenaardige wyze. In-plaats namelyk van onzen meester over de schouders te zien, en LYSJE WEBBELAAR of TRYNTJE FOP *cum sociis sociabusque* rymelend intevoeren, dacht ik er aan, wat tekst te ontleenen aan onzen grootmensen-Helicon. Maar zie, ik mag 't niet doen. De stortvloed overstelpt my... waar zou ik eindigen?

Zeer ernstig gesproken, ik zie kans een dikken bundel te vullen met aanhalingen uit de rym litteratuur van *volwassen* menschen — domine's, kiezers, echtgenooten, mannen met 'n baard, gegradueerden, deftige lui, rechts- of andere Meesters, vaders, grootvaders — aanhalingen waarover PENNEWIP's pruik zich verbazen zou!

Versjes maken is 'n onschuldige liefhebbery. Maar niet onschuldig is het, daarvan een *métier* te maken, dat spelletje uittegeven voor *iets wezenlyks*, daarmee 't onnoozel volk te bedriegen, en 't door klinkklank te biologieeren tct onverstand. Het *Drutni min* in 564 is 'n *versje*!

De zeer weinige indedaad schoone verzen die er bestaan — ze zyn by enkele regels te tellen — wegen niet op tegen 't misbruik dat er van vers-lymery gemaakt wordt. Niet alleen dat de *ware* poëzie niet in zulke kunstjes bestaat, maar ze is er wars van. Ik zou 't beschouwen als 'n blyk van grooten vooruitgang, als volwassen mannen door de publieke

Jufvrouw KRUMMEL vraagde 'r man, of ze werkelyk 'n zoogdier was, en hy die veel levenswysheid had opgedaan aan de beurs, antwoordde na eenig overleg, dat-i van zulke praatjes nooit meer geloofde dan de helft. „In dit geval: de laatste” zaid-i 'r binnen'smonds by.

Jufvrouw ZIPPERMAN kadasterde burgerlyk voort, en was verkouwen. Maar ze had het 'r voor over, want ze was een „schikelyk mensch.” Alleen kon ze niet verdragen, dat jufvrouw LAPS zoo hoog had opgegeven van 'r vader „in de granen” en van 'r deugd. De oude LAPS, beweerde zy, was niet *in* de granen geweest, maar 'r *onder*. Hy had ze namelyk gedragen in 'n zak op z'n hoofd, dat heel iets anders is dan granen te verkoopen, want wie wat verkoopt, staat alweer veel hooger dan wie wat draagt. Dat had alzoo jufvrouw LAPS niet moeten zeggen. En wat 'r deugd betref, ieder wist van die historie met den briefbesteller die zulke zware bakkebaarden had. „'t Was niet om 't mensch te skandeliseren, heere neen! 't Was maar dat men 't wist, en dat men er van sprak... dat was 't maar! Die jufvrouw LAPS mocht dus wel zwygen van 'r deugd.” Jufvrouw ZIPPERMAN woû echter „de zegsman” niet wezen, omdat kwaadspreken haar gewoonte niet was, maar de briefbesteller keek nog altyd naar boven, als-i voorbyging... „dat deet-i!”

TRUITJE en hare zusters zaten zoo goed mogelyk opgeschikt voor 't venster, en als er jongelui voorbygingen, trokken ze hare gezichten in 'n plooi, alsof ze nooit iemand hadden „terrechtgebracht.”

De jufvrouw van onder-achter vertelde in de komy, dat ze verhuizen woû „want 't was 'n schandaal by de PIETERSE's... 'n wáár schandaal.” En: „er had juist wat onder gestaan!”

Jufvrouw PIETERSE beredderde haar huishouden, en zag 'r uit als 'n „mensch.” Van-tyd tot-tyd „deed” ze haar godsdienst op de kinderen, die, als ze 't voor 't wenschen hadden gehad, gewis liever waren ter-wereld gekomen by Alfoeren, Dajaks of andere verblinden, die minder gevoeligheid belyden in hun godsdienst.

meening veroordeeld werden zich te schamen, als ze met bundels verzen voor den dag kwamen. De opmerking van DROOGSTOPPEL, dat ivoordraaien moeielyker is dan verzemaken, komt me zoo gek niet voor.

Dat ook 'n *dichter* soms verzen maakt, heb ik reeds in 56 erkend. Maar dit blyft zeldzame uitzondering. In den regel zyn verzemakers géén poëten. 't Is 'n kinderachtig handigheidje, dat ieder zich kan eigen maken, en dat voor den denker niet de minste waarde heeft.

Wat ik nu in den aanhef dezer noot bedoelde, is: dat onze verzemakers zelfs *in dat nietige handigheidje* over 't algemeen zeer laag staan. De Vlamingen zyn ons op dit punt, ver vooruit. (1872)

Jufvrouw LAPS had byzonder goed geslapen, dien nacht. Wat my genoeg doet. Ik zou wel meer van 'r kunnen zeggen, maar dit houd ik vóór me, omdat ik nooit m'n onderwerp uitput.

STOFFEL was naar z'n school gegaan, en had daar getracht aan de jeugd verachting inteboezemen voor rykdommen, naar aanleiding van 'n gedicht dat gemaakt scheen op 'n vliering, door iemand die vermoedelyk niet veel last had van z'n rykdom. Maar de jongens waren onöplettend, en schenen maar niet te vatten welk genoeg 'r in stak, geen geld te hebben om knikkers te koopen. STOFFEL schreef die hardheid hunner harten toe aan WOUTER's wangedrag. Ze hadden zeker al gehoord van den aanslag op 't leven van dien markgraaf, en van dat zonderling logeeren in 'n grot. Daarom bewezen zy minder eerbied aan STOFFEL, dan hem toekwam als derden ondermeester met 'n verlengd buis.

En WOUTER?

Deze was nog altyd in afwachting van de straf die hy zoo ruimschoots verdiend had, want z'n moeder had 'm te kennen gegeven, dat de „terechtstelling” van den vorigen avond maar eene voorloopige godsdienstoefening geweest was, en dat de eigenlyke bezoldiging zyner zonde uitbetaald worden zou, als ze daarover had gesproken met huisdomine. Wat billyk was. Want, in zaken van godsdienst, heeft de domine — huis- of niet — 'n stem. Hy wordt er voor betaald, en studeert 'r voor. De menschen die dus beweren, dat men wèl doet, de geestelyken uit het huis te houden, weten niet wat ze zeggen.

Maar intusschen wist WOUTER niet wat-i zou aanvangen. Naar school gaan, kon-i niet. Meester had hem uitdrukkelyk verboden verder meetescheppen uit die bron van Wetenschap. Wandelen mocht-i niet. „God weet wat je weer uitvoert, als ik je uit m'n oogen verlies” zei de moeder, die voorgaf bevreesd te zyn dat-i weer zou losgaan op de kloosters, maar eigenlyk alleen daarom 't verlof tot uitgaan weigerde, omdat WOUTER dat verlof gevraagd had. Want ze meende, als velen, dat het voor ondeugende kinderen nuttig is, in alles te worden gedwarsboomd.

Als WOUTER sluw ware geweest, had-i zeker voorgewend verliefd te zyn op die donkere achterkamer, om den trap te worden afgejaagd tot zedelyke verbetering, en dan had-i 'n bezoek kunnen brengen aan z'n molens.

Maar WOUTER was niet sluw.

En de voorkamer was 'm verboden, omdat de jonge-jufvrouwen „hem niet konden zien.”

399. Ja, wèl was ze donker, die achterkamer! En ware zy maar alleen donker geweest, doch ze was bovendien vuil, bekrom-

pen, en gevuld met al de dampen die de dagelyksche atmosfeer uitmaken van III, 7, b'. (P^e)

Als 'n looden domper drukt zoo'n verblyf iemand op 't hart, en ik mag niet toegeven, aan wat misschien myn plicht was, aan de begeerte tot nauwkeurige beschryving van zoo 'n hol, om niet oorzaak te wezen van de misselykheid die auteur en lezer bevangen zou by zulke beschyving.

Ja, myn plicht misschien. Want wie met de pen spreekt tot het Volk, heeft eene roeping te vervullen, eene roeping te heiliger, omdat ze niet als andere roepingen, mag worden gemaakt tot 'n *beroep*.

Wat toch beweegt my, u te verhalen van onder-voorjufvrouwen, en PENNEWIP's pruik? Van zingende molens, en bakers oudje? Van vuile achterkamers, en de hysterische godsdolheid der LAPSEN? Van STOFFEL's vrouwelyke werkwoorden, en WOUTER's koninkschap?

Wat beweegt my daartoe?

Is 't me om eer te doen?

Fraaie eer, de kopiïst te wezen van de schimmelige portretten, die onder, naast, boven, en achter ons rondwandelen, en te bekijken zyn op elke noordermarkt, om-niet.

Dank?

Gy hebt my niet te danken, PUBLIEK. Ik schryf wat *ik* verkiest, onverschillig of 't u aanstaat. En als ik let op de dingen die u wèl aanstaan, als ik de voddery onderzoek, weeg, en schat, waarvoor gy uw handen roodklapt... zie, dan hoop ik dat ge u te-bersten fluit over myn werk. *)

*) Amen, dat zy zoo!

Tot dezen hartelyk gemeenden wensch, voel ik my onder de correctie meer dan ooit gedrongen, door al wat ik dezer dagen (Juni) over den onlangs gestorven THORBECKE te lezen kreeg. By alle andere, my onbekend gebleven »eminente» eigenschappen van dien *fetisch*, verneem ik nu ook: dat-i zoo uitmuntte als... schryver.

Aan het ophemeleu van dien »Staatsman» — een der meest doorslaande blyken *en oorzaken* onzer decadentie! — was ik gewoon. Maar dat men hem nu ook als auteur verheft, is me eenigszins nieuw. De man schreef allergebrekkigst, en levert in z'n kreupele werken (452) een getrouwe afspiegeling zyner bekrompen geestvermogens. Hy was een der kleinste mannen die ooit 'n rol speelden op publiek terrein. Arm Nederland!

Wat my betreft, ik schaam my opgang te maken in een land, dat zich sedert twintig jaren liet gebruiken tot voetstuk van zooveel walgelyke geestesarmoed, als die dorre drooge kommiezige ideënlooze Bureau-kunstmaker by voortdoring ten toon spreidde, en houd me aan den wensch in m'n tekst: om-godswil, fluit my uit! Ik zou anders genoodzaakt zyn de pen neerteleggen. (1872)

Meent ge inderdaad dat 'n schryver wiens schryven *middel* is, en geen *doel*... een schryver die „wat te zeggen heeft”, iemand die zich opgewekt voelde iets tot-stand te brengen dat verre ligt buiten 't bereik van de ambachtsluf der litteratuur... meent ge waarlyk, dat zoo-iemand gesteld is op uwe goedkeuring, en dat-i uw: „*macte animo, m'n jongetje*” opvangt in z'n muts, als 'n welkome aalmoes van den goedgeleumden rentenier aan 't genie?

Meent ge dat?

Ha... ha... gy die alles uit Parys ontvangt, of uit Neurenberg... en gy anderen die *niets* wezen zoudt, als ge niet tot iets waart *gemaakt* in de koninklyke voorkamer, of in 't kabinet van 'n minister die meestal zelf moeite heeft *iets* te blyven... meent gy allen inderdaad wat te beduiden, omdat ge in voordeeligen handel met granen, speelgoed, slaapmutsen of bestuursluim, de weinige stuivers hebt gewonnen, die 'r noodig zyn om myn werk — dat is: 't papier en den arbeid des zettters — te betalen?

Scheurt 'ns een blaadjin uit uw kopyboek, gy koopluf, en teekent eens 'n denkbeeld uit op dat blaadje, dan zullen we zien hoe 't eerste ding 'r uitziet, dat ge niet hebt gekregen uit vreemde fabriek.

Trekt 'ns los die zyden linten van uw portefeuille, dien ge zoo pronkerig draagt onder den arm, o ministers, alsof 't Volk niet wist dat die voddren sedert jaren het distinctief zyn der prachtuitgaven van onbeduidendheid! Trekt 'ns los die linten... open... open! Laat 'ns zien wat ge *hebt*, wat ge *zyt*, wat ge inderdaad wezen *zoudt* als MENSCH, indien ge niet door 'n bovendryvend klikkje Kamerleden waart opgeheven tot schynbare vertegenwoordigers der denkbeelden die zyzelf niet hebben.

Wat me tot schryven beweegt, nog-eens?

Geld... betaling?

Ontvangt het schaaap betaling voor z'n wol, de koe voor haar melk?

Die betaling is voor de lakenkoopers en voor de kaashandelaars, die geen melk of wol *zelf maken*. Wat veel fatsoenlyker is, zoo-als wy gezien hebben.

Doch schaaopen en koeien worden *gevoed* ten-minste, zy 't dan ook niet ter belooning van wat ze gaven, dan toch opdat ze gevende blyven zouden.

Maar schryvers, dichters, kunstenaars...

Ja, ook die koeien en schaaopen worden nu-en-dan gevoed. Maar 't is niet in de ruime frissche wei. Men bewaart ze in mufte, dompige boven-achterdoosjes... en dan klaagt men nog dat ze 'r niet voordeeligh uitzien, en schrale wol geven, of blauwe melk...

Foei!

Betaling?

400. Wat me dan beweegt? Ik zal 't u zeggen, **PUBLIEK**... voor 'n deel altans. Ik ben u niets schuldig, dus ook niet *al* de waarheid. Maar wát ik u geef, zal waarheid wezen.

Wat my beweegt? Ziehier:

Gy zult moeite hebben my te gelooven, maar toch moet ik u verzekeren dat 'r menschen bestaan, die van hunne jeugd af, zich bezighielden met denken.

't Klinkt vreemd, paradoks, 't jaagt u schrik aan... maar 't is zoo.

Daaronder zyn er, die opgemerkt hebben dat 'r in onze maatschappy veel is, wat anders wezen moest, en met wat goeden wil, anders wezen kòn. Het terechtbrengen van àl 't verkeerde is onmogelyk, maar 't berusten in verkeerdheden, omdat wy ze niet *allen* kunnen veranderen, is aftekeuren, en — naar *myne* opvatting der roeping van den mensch — misdadig.

Want wie op zynen weg 'n steen vindt, die oorzaak wezen kan van struikeling voor wien na hem komt, kantele dien terzyde. Het is niet voldoende den steen òmtegaan, en alleen zichzelf te waren tegen schade. Daar rust op ieder lid van 't groote reisgezelschap des menschelyken geslachts, 'n dure verplichting den kant des wegs dien-i langs-ging, te merken met weggeruimde hindernissen, opdat die eervolle gedenkteekenen van zynen arbeid, aan latere reizigers strekken tot voordeel, hen opwekken tot dankbaarheid, en aansporen tot navolging.

Maar er zyn zeer zware steenen! Daartoe gebruiken de mynwerkers kruit en *dynamiet*.

En de groote, logge, schynbaar onbeweegbare rotsblokken die den weg naar volksgeluk en volmaking versperren, laat men springen door wat geest.

Veel is 'r niet noodig, zoo-als ge ziet. Maar toch altyd meer dan 'r wordt gestookt uit uw granen, **PUBLIEK**.

Sedert lang heb ik my beyverd, hier-en-daar 'n steen uit den weg te ruimen. En als 't me niet gelukt, zal ik toch zorgdragen dat wie na my komt, sporen vinde van myne pogingen.

401. Het is niet zonder doel, dat ik den held van m'n verhaal liet geboren worden in den kring van burgerlyke bekrompenheid. Bekrompenheid naar ziel en lichaam beide, want 'r bestaat 'n zeer innige verwantschap tusschen de benauwde tweedechterverdiepingsche denkbeelden, en de bekatechiseerde stofferigheid van zoo'n onnibus-bedstee. *Alles is in alles*. Begrippen van deugd, zedelykheid, godsdienst, zyn veelal geschoeid op de leest van de ruimte waarin men zich bewoog. (366) Want de mensch — als de geheele Natuur — *schept* niets. Om te geraken tot de go-

thische bouworde, moesten we eerst zien hoe 't eikenwoud zich welfde tot 'n kerkdak, en de omkrullende *acanthus* was noodig, om ons de corinthische te leeren. Wie in en met zonneshyn leeft, maakt zich 'n god van licht en kleuren, en waar men genoodzaakt is den elboog aan 't lyf te houden, om vrede te hebben met 'n kontubernaal, heeft men 'n godje noodig dat niet veel plaats inneemt. Dien god zal men dus kleinzeerig, kribbig, lastig, kwalyknemend, vervelend en kwaadaardig maken, als men steeds gedwongen was z'n eigen leven te persen in kleine vormen, en als 'r dan nog bovendien vuiligheid bykomt, is 'r in 't geheel geen huishouden met zoo'n god.

De zoogenaamde christelyke godsdienst heeft het meest opgang gemaakt, of zich 't best staande-gehouden, in streken waar de menschen 't dichtst op elkaer gedrongen zyn, en waar alzoo in benauwde kamertjes de beste gelegenheid bestond tot het uitbroeien der spokerige vertellingen van zondenvall, zoendood, genade of ongenade en eeuwige verdoemenis. Het leven in de opene, vrye, groene natuur — niet voor 'n individu, want 'n individu brengt z'n begrippen van huis mee — het *Volksleven* in de ruimte, vaagt die bekrompene denkbeelden weg, en men overstroomt de zoogenaamd-onbeschaaftde landen vry met zendelingen en evangeliën, zonder dwang zal men nooit slagen in de trouwens moeielyke taak, om die maffe kamerzotternyen optedringen aan volken, die gewoon zyn hun indrukken te ontvangen van de frissche buitennatuur.

402. Ik heb 'n serjant gekend, die de willems-orde „reclameerde.” Ik was toen klerk op 'n prokureurskantoor, en hielp den man aan z'n rekwesten „en verder gemaald met dat ministerie.”

Z'n „beleid” stond vast. Zyne „trouw” was verheven boven allen twyfel. Dit kon men lezen op z'n koperen medalje van twaalfjarige dienst. De zaak kwam dus alleen neer op z'n *moed*:

— Zieje, joncheer, dat kan ik ze maar niet aan 't verstand brengen. Ik liep... en schoot... en zei... en de luitenant zei... en toen kwam ik...

Volgt: de historie van z'n moed.

Och arm... soldatenmoed!

Daar is wat anderen moed noodig in 't leven!

— Zieje, joncheer, dat wou 'k ze nog reis goed aangetoond hebben in 'n rekwest... maar 't moet op pooten staan. Ik wou graag m'n moed bewezen hebben, weetje... als je dat doet, ben ik klaar.

Ik zei: jawel, en schreef 'n rekwest — 't was het zeventiende, geloof ik — dezen keer met 'n paar latynsche spreuken er in, omdat ik klerk was by 'n prokureur.

De moed zegevierde ditmaal... waarschynlyk door 't latyn. Myn serjant werd ridder, en ik ging met 'm wandelen. Dit vond ik prettig, om 't aanslaan...

Helaas, helaas, welke prokureursklerk zal 'n rekwest schryven voor my, waarin wordt aangetoond welken moed *ik* noodig had om te schryven zóó-als ik schryf?

— Zieje, jongeheer, als ze daar zoo zitten achter hun lesenaar op dat ministerie, begrypen ze niet...

Ziet ge, toekomstig PUBLIEK, als ge daar zoo zit in uw lateren tyd, achter den hoogen lessenaar uwer twintig eeuwen meer... zult ge niet begrypen, hoeveel moed er noodig was in 1862, om inteloopen tegen de battery, die u zoo laag en platgeschoten voorkomt, in drie-duizend zóóveel!

Maar willenis- of andere orden wil 'k er niet voor hebben.

403. Ik trek te-velde tegen al wat op zedelyk, maatschappelyk en staatkundig gebied klein, gemeen, bekrompen of benauwd is.

Wat de wyze aangaat, waarop ik dien stryd voer, begeer ik m'n volkomen vryheid te bewaren, zonder achttegeven op gewoonte of school. Wie 't niet aanstaat, voorzie zich by m'n buurman.

En wie meenen mocht dat ik gebrek aan beleid verraad, door de onëerbiedigheid waarmee ik u aanspreek, PUBLIEK, toont zelf niet ruim voorzien te wezen van beleid. Want, dit moet ik zeggen in uw voordeel, kwalynnemend of haatdragend zyt gy niet. Ik hoor u sedert achttien eeuwen uitschelden voor goddeloos, verdorven, verdoemd, en zoo al voort, en in plaats van boos te worden, zingt ge pse'men op de wys van m'n bakerlied, ter eere van de verdoemers.

Er is nog iets dat ik in u heb opgemerkt, of liever 'k heb de oude opmerking bevestigd gezien, dat het veel veiliger is, 'n heel publiek uitteschelden, dan 'n individu.

Als men polichinel-z'n bochel verwyf, schynt-i aan de eer zyner familie verplicht, u rekenschap te vragen van uw gebrek aan scherpzichtigheid, daar ge — volgens hem — hadt moeten héénkyken door dien bochel. Maar als men een geleel Publiek opmerkzaam maakt op zulke kameelige verhevenheden, troost zich de een met de mismaaktheid van den ander, en „vermaakt er zich mee” als 'n „springend wichtje” van vader VAN ALPHEN. O, gy bochels...

404. Lieve god, MARIANNE, zet toch 't venster open!

Ach, lezer, ik heb u vergeving te vragen. Als 't niet m'n vaste gewoonte was nooit iets doortehalen, zoudt ge de voorgaande onëerbiedige paragrafen nooit onder de oogen hebben gekregen.

Verbeeld u, dat ik door huiselyke omstandigheden — orgels, zangers, opgenomen vloerkleeden, boos humeur van de meid, geldgebrek en dergelyke gemoeds-servituten — ben aangeland op 'n keukenkamertje. Daar zyn de regels geschreven die u geweldig moeten hinderen, en die onverschoonbaar wezen zouden, als ik niet ware beklemd geweest tusschen 'n paar aarden potten, 'n keukenmeid en 'n bak met wortelen. *)

Gebrek aan ruimte, aan kalnte en aan lucht, heeft zóó gewerkt op m'n humeur, dat ik — die anders vroolyk van aard ben, en al m'n lezers dol lief heb — ben verleid geworden tot zwartgalligheid en onaangename toespraak. Ik schyn niet recht by m'n zinnen geweest te zyn. Ik veracht u in 't minst niet, ik zou lust hebben u om den hals te vliegen uit pure genegenheid, en hoe ik u bezie van-achteren of van-voren, ik vind geen spoor van 'n bochel. Qok was 'k nooit klerk by 'n prokureur. Ge ziet dus dat ik niet wist wat ik zeide.

Ja, de frissche lucht heeft uw bochel afgewaaid, en ik ga wat wandelen.

Zoodra 't goed weêr is, zal 'k eens 'n paar hoofdstukken schryven à la belle étoile.

~~~~~
Wat vluchtige karakterstudie, gevolg door 'n zot sprookje.

405. Maar als ik, die van-tyd tot-tyd de werelddeelen doorjaag als 'n nieuwe MAZEPPA, als ik zoo op eenmaal toefaf aan den benauwendenden indruk van 'n keukenkamertje, hoe moet dan wel de ziel van dien armen WOUTER zyn benepen geweest tusschen de muren zyner woning, en in de sterk toegehaalde banden van z'n geheel bestaan.

De arme jongen was bewindseld en bezwachteld van z'n geboorte af. Kromme beentjes, bybelsche geschiedenis, engelsche ziekte, met twee woorden spreken, versjes over deugd en gehoorzame jongetjes, mooi-handje geven, knielende avondgebedjes, toornige godsgerichten, zwarte mannen voor stoute kinderen, „oogjes toe” voor en na 'n boteram, slapen met opgetrokken knieën, zonde doen, angst over gescheurde broeken, godsdienstoefeningen, met of zonder akkompajement van gevoeligheid... arme WOUTER!

'k Weet wel, dat duizenden en duizenden geen beter lot hebben, maar juist daarom zeg ik: arme WOUTER! Misschien dat die uitroep anderen opwekt tot de klacht: arme wouters!

* Wortelen is de vry onjuiste benaming die men te Amsterdam, en misschien op nog 'n paar plaatsen, aan *peen* geeft. Men spreekt in die stad nog slechter Nederduitsch dan wy Hollanders gewoon zyn. (1872)

En al ware dit zoo niet, wat den een past, is te ruim of te nauw voor 'n ander, en WOUTER's ziel was van ongewone leest.

Het kluchtig rooverslied dat 'm was ingegeven door 't pas gelezen boek, toonde hoe z'n maagdelyke verbeelding was getroffen door de indrukken van wat hem groot voorkwam. Hy was nog geheel kind, en bovendien 'n *goed* kind. Hy zou geen vliegje hebben leedgedaan, zoodat de hoogst krimineele strekking van z'n lied alleen voortkwam uit de zucht om op eenmaal 't *hoogste* te grypen, het *versée* te bereiken, de *eerste* te zyn, in 't wedperk dat z'n kinderlyke fantazie hem had ingeleid.

Roover... goed! Maar dan ook 'n flinke roover, 'n roover boven alles, 'n roover zonder genade, 'n roover voor plezier!

Van dat vrouwen-hoonen had-i eigenlyk geen begrip. Hy zeide 't maar om 't rym, en wyl-i uit 'n paar zinsneden van z'n boek had opgemaakt, dat dit zoo'n byzonder aangename uitspanning was.

Als-i voor z'n veertien stuivers, toevallig 'n KAREL GRANDISSON had te lezen gekregen — vervelender gedachtenisse! — zou z'n gedicht van dien woensdag heel anders uitgevallen zyn, en hy had misschien... ja, zéker had-i dan de hand van verzoening gereikt aan SLACHTERSKEESJE, en dien wellicht nog 'n paar griften toegegeven, met volkomen vergiffenis voor 't onjuist verhuizen van dezen of genen graaf.

Want het eigenaardige van gemoederen als dat van WOUTER, is dat ze geheel zyn wát ze zyn, en verder gaan, in welke richting ook, dan oppervlakkig scheen te liggen in de macht der indrukken die hen 't eerst die richting volgen deden.

Er zou van zulke karakters veel te wachten zyn, wanneer niet het toeval — d. i. deze of gene natuurlyke oorzaak, die we niet kennen, en die we toeval noemen uit schaamte over dat gebrek aan kennis — wanneer niet zoo'n toeval zich vermaakte de WOUTERS te doen geboren worden in 'n kring, waar ze niet worden begrepen... en dus mishandeld.

Want, ook dit is een van onze eigenaardigheden, dat we gaarne iemand mishandelen, wiens ziel anders is bewerktuigd dan de onze. „Hoe beweegt toch dat horloge?” vraagt 'n kind, en rust niet voor-i 't door hem niet begrepen raderwerk heeft stukgedraaid. Dan ligt de boël in elkaër, en de kleine misdadiger verontschuldigt zich met de betuiging „dat-i weten wilde hoe 't gemaakt was.”

Zoo ook willen volwassen kinderen van de soort die we korthedshalve menschen noemen, als 't toeval hun 'n kostbaar werk in handen spœlt — een werk altans dat *anders* is samengesteld dan hun gewone Neurenberger eieren — gedurig onderzoeken hoe 't gemaakt is? En zy rusten meestal niet, voor ze hun gebrek

aan werktuigkunde hebben gewroken op 't ongelukkig voorwerp dat zich verstoutte ietwat te verschillen van die eieren.

De *pointe* van 't achtste courantenbericht uit de vyftigste eeuw, is niet nieuw. Ik beweer niet ooit iets nieuws te schryven, wat dan ook zelden de moeite waard wezen zou, want de waarheid is oud. Lang voor brandstapels en katechiseermeesters, was er 'n man die zich vermaakte met het „terechtbrengen” van de voorbygangers, door ze in zyn bedsteê te leggen, en uitterekken tot *zyn* maat, als ze te kort waren, of door, in 't omgekeerd geval, afteknippen wat uitstak.

Dien man heeft THESEUS doodgeslagen, en daaraan deed THESEUS wèl. Maar-i heeft de bedsteê laten bestaan, en dat is niet goed, want de erfgenamen van dien juiste-maatstelselaar zetten op hun gemak 't handwerk voort.

Maar omdat nu m'n venster openstaat, wil 'k voor ditmaal den lezer hierover niet verder lastig vallen. Ook zou 't den schyn hebben, of ik anderen woû pasmaken in *myn* bedsteê.

Dat wil ik niet, en daarom vertel ik nu weer wat anders.

406. WOUTER zat met beide elbogen op de tafel, en liet daarop het hoofd rusten. Hy scheen verdiept in 't *over'shandsche* naadje, dat LEENTJE bezighield, maar we zullen terstond zien dat zyne gedachten elders waren, en wel zeer ver van Burgerstand, III, 7, b', (Pr).

Men had haar verboden te spreken met „dien kwæjongen” en slechts van-tyd tot-tyd, als jufvrouw PIETERSE de kamer verliet, vond LEENTJE gelegenheid hem eenige troostwoorden toe te voegen, schoon 't haar in 't oog viel, dat WOUTER niet zoo bedroefd was, als men vooronderstellen zou van iemand die benepen zat tusschen de kastyding van gister, en den huisdomine van morgen. Want morgen zou de man komen om die zaak aftedoen.

— Maar, WOUTER, hoe kon je spreken van brandstichten?

— Och... ik meende... sjt!

— En die graaf... wat was dat weêr met dien graaf?

— 't Was 'n markgraaf... sjt!

— Wat is dat voor 'n graaf? Zeker weêr uit 'n ander huis?

— Ja... 't was de vader van AMALIA... maar dat is de zaak niet... ik heb je wat te zeggen, LEENTJE... sjt!

— AMALIA... wie is AMALIA?

— Dat was m'n bruid... maar... LEENTJE, ik wilde je zeggen... sjt!

— Je bruid... benje gek, WOUTER... je bruid?

— Ja, dat was ze... maar nu niet meer... ik woû 'r helpen, en dreef daarheen... toen kwam 'r 'n eend... maar, LEENTJE,

dat is de zaak niet... ik begryp nu alles... sjt! Ik ben voorbygedreven... sjt!

— Wie... waar... wàt benje voorbygedreven?

— AMALIA... ze zat in 't kroos... ik begryp nu alles... ik ben... sjt!

— Ik begryp 'r niets van, WOUTER. Maar die vrouwen... waarom wilde je die vrouwen...

Arme LEENTJE... zy was nooit gehoond... ze had 'r zooveel voor over gehad!

— Die vrouwen stonden in 't boek... maar, hoor eens... ik ben... sjt!

— En dat klooster?

— Dat doet 'r niet toe... ik weet nu alles... luister, LEENTJE... sjt!

— M'n god, WOUTER, wat mankeert je... je kykt of je gek bent!

WOUTER was opgestaan. Hij hief zich hoog op, richtte 'n fieren blik naar de balken, legde de regterhand op 't hart, stak de linker uit, als om 'n spaanschen mantel te drapeeren...

Men bedenke dat WOUTER nooit in den schouwburg geweest was...

... en zeide:

— LEENTJE, ik ben 'n prins!

Daarop kwam de moeder binnen, en verwyderde hem met 'n paar oorvegen uit LEENTJE's tegenwoordigheid.

407. Het prinsdom van WOUTER lag in de maan... neen, veel verder.

Ziehier hoe-i gekomen was tot die nieuwe waardigheid.

Lang voor 't begin dezer geschiedenis — ja, zéér lang geleden was er een koningin der geesten, juist als in HANS HEILING. Ze heette A—OO.

Zy bewoonde geen hol, zoo-als in HANS, maar hield haar hof ver boven de wolken, wat luchtiger is, en dan ook beter past voor 'n koningin.

Zy droeg 'n halssnoer van sterren, en er was 'n zon gezet in haar zegelring.

Als ze uitging, stoven de nevelvlekken op als stof, en met 'n waaierslag verjaagde zy de firmamenten.

Hare kinderen speelden met planeten als knikkers, en klaagden dat die zoo moeielyk waren weêrte vinden, na 't weggrollen tusschen 't huisraad.

Het zoontje der koningin, prins UPSILON, was verdrietig daarover, en verlangde gedurig ander speelgoed.

De koningin liet hem 'n doosje siriussen geven, maar binnen weinig tyds waren ook deze weêr verloren. Doch 't was UPSILON's eigen schuld. Hy had maar beter moeten achtgeven op z'n speelgoed.

Men stelde hem zoo goed mogelyk tevreden. Maar wat men hem ook gaf, gedurig vraagd-i wat anders, wat grooters en méér. Dit was 'n fout in 't karakter van den kleinen prins.

De moeder, die als koningin der geesten 'n zeer verstandige vrouw was...

408. Daar is tusschen verstand en geest geen zoo wyde kloof, als beweerd wordt door wezens die gebrek hebben aan beide.

409. De moeder begreep dat het voor den kleine nuttig wezen zou, zich 'n beetje te gewinnen aan ontbering.

Daarom gelastte zy dat men UPSILON eenigen tyd geheel zonder speelgoed laten zou.

Dit geschiedde.

Men nam hem alles af. Zelfs de komeet waarmed-i aan 't kaatsen was met prinses OMIKRON, z'n zusje.

Prins UPSILON was driftig van aard, en vergat zich in z'n uitdrukkingen zóóver, dat hy iets onëerbiedigs zeide over zyne moeder.

Ook prinses OMIKRON, verleid door zyn voorbeeld — want

niets is verderfelyker dan slechte voorbeelden — wierp met driftig gebaar haar palet tegen 't heelal. En dat staat niet voor 'n meisje.

Nu bestond er in 't ryk der geesten eene wet, dat wie 't ontzag voor de koningin uit het oog verloor, of iets tegen 't heelal aangooide, daarvoor zou worden gestraft met tydelyk verlies van alle waardigheid.

Prins UPSILON werd 'n zandkorl.

Na zich 'n paar honderd eeuwen goed gedragen te hebben, werd hem de heugelyke tyding meêgedeeeld, dat-i bevorderd was tot mosplantje.

In deze hoedanigheid paste hy braaf op, en deed wat 'n goed mosplantje behoort te doen.

Op zekeren morgen ontwaakte hy als poliep.

Dit geschiedde omstreeks den tyd toen de menschen begonnen hunne spyzen te bereiden met vuur.

Hy bouwde 'n paar werelddceelen, en werd 'n eeuw of duizend daarna, tot belooning van z'n yver, veranderd in 'n garnaal.

Ook in deze betrekking had niemand de minste klachte over z'n gedrag, en weldra ging-i over in de klasse der zeeslangen.

Hy vermaakte zich heel onschuldig, door schuilhokje te spelen met de zeeluf*) maar deed niemand kwaad, en kreeg daarop vier

*) *Schuilhokje* — als amsterdamismus juister: *schuilhokkie* — staat voor *schuilhoekje*. In vorige uitgaven staat: *schuilevinkje*, dat ik gedachteloos geschreven had, en waaromtrent ik verwys naar de noot op blz. 347, III (eerste octavo nitgaaf) onder opmerking dat ik waarschyndlyk deze fout niet zou gemaakt hebben, indien het hier myn doel ware geweest een by-nitsluiting taalkundig werk te schryven, gelyk met den arbeid der heeren D. V. en T. W. wel het geval was. Wie dit op zich neemt, behoort er meer van te weten dan die geleerden — volgens getuigenis van zoo'n binnengesmokkelden vink — zich schynen te veroorloven.

Wat de zeeslangen aangaat, deze sujetten vertoonen zich periodiek... in couranten. De zeer »geloofwaardige getuigen» ontbreken nooit, zoo dikwyls er *penurie* is aan nieuws of politiek.

Toch begryp ik de mogelykheid der goede trouw van sommigen die beweren een zeeslang gezien te hebben. Onder eenige voorwaarden van weêr, wind en dampkring, vertoont zich somwylen aan de kim zekere

pooten, met rang van mastodont, en de vergunning zich wat te vertreden op 't land.

Met wysgeerige gelatenheid schikte hy zich in dien nieuwen stand, en hield zich bezig met geologische opmerkingen.

Een paar honderd eeuwen later...

Als ik zoo van eeuwen spreek, houde men in 't oog dat al die tyd te-zamen genomen in het ryk der geesten maar 'n klein kwartiertje was... of juister: dat die tyd volstrekt *niets* was. Want *tyd* is uitgevonden tot gemak van de menschen, zoo-als wy spelboeken geven aan kinderen. Voor geesten is *toen*, *nu* en *dan* volkomen 't zelfde. Zy grypen *gisteren*, *heden* en *morgen* te-zamen met één blik, even als men zonder spellen 'n woord leest. Wat *was* en *wezen zal*, is.

Dat wisten de Egyptenaars en de Phoeniciërs heel goed, maar de Christenen hebben 't vergeten.

FANCY begreep dat WOUTER niet *lezen* kon, en daarom *spelde* ze 'm UPSILON's geschiedenis vóór, zoo als ik doe voor den lezer.

Een paar honderd eeuwen later alzo, klom-i op tot olifant, en 'n geestminuut of wat dáárna, dat is dus tien jaren — menschelyke jaren ditmaal — vóór den aanvang van m'n verhaal, werd-i overgeplaatst in de klasse der menschen.

Wat-i als olifant misdaan had, weet ik niet. *)

rafeling die — met wat voorbeschiktheid tot het waar vinden van iets vreemds — zou kunnen worden opgevat als het schuifelen van een reusachtige slang. Ook is hier misschien *fata morgana* in het spel, als byv. op den Blocksberg. Zoodanige aan gezichtsbedrog ontleende verontschuldiging houdt evenwel op, wanneer de «geloofwaardige getuigen» hunne berichten met afbeeldingen opluisteren. Er bestaan platen waarop de slang zich eenige malen om den romp van een driedekker kronkelt, en dan nog lengte genoeg overhoudt om met kop en staart beide, de branzaling te bereiken. Een sloep kan ongedeedd heenroeien tusschen de tanden van zoo'n monster. Toch blykt niet ieder die deze byzonderheid te zien krygt, oogenblykelyk van schrik te sterven. «Geloofwaardige getuigen» die teekenen kunnen, blyven in leven om de zaak in plaat te brengen. (1872)

*) Zeer incorrect! De geestigheid van FANCY's mededeelingen is van beter gehalte dan deze *boutade* van den auteur, die alweder — gelyk in 183 en 385, en zeer ten-onrechte — de sprekende produkten van z'n eigen vinding in de rede valt. JEZUS, PENNEWIP en FANCY hebben reden tot klachte. Ik beken schuld. Toch laat ik dien ongepasten uit-

Maar, had FANCY gezegd, om nu niet verder teruggezet, en om binnen weinig tyds hersteld te worden in z'n rang als prins van den geeste, moest-i nu als mensch braaf oppassen, geen rooflieders maken, niets verkwanselen, zelfs geen bybel... en dan zou 't wel gaan.

Ook moest-i zich schikken in de sleepeloosheid van jufvrouw PIETERSE. „Dit was nu eenmaal zoo” zei FANCY.

410. Die FANCY scheen 'n soort hofdame van WOUTER's moeder te wezen, die 'm een bezoek bracht in z'n ballingschap, om hem wat optebeuren en moed intespreken, opdat-i de tydelijke bestraffing die 'm ten-deelviel, niet zou opvatten alsof men boos op 'm was.

Zy beloofde hem te bezoeken van-tyd tot-tyd.

— Maar, had WOUTER gevraagd, hoe vaart m'n zusje?

— Uw zusjen is ook gestraft... gy kent de wet. Doch ze is 'n lief kind. Zy schikt zich geduldig in de kastyding, en belooft beterschap.

In den beginne is ze een luchtboiletje geweest, en heeft zich als zoodanig onberispelyk gedragen. Daarop werd ze 'n maanstraal, en ook in die hoedanigheid was 'r niets op haar te zeggen. Zy schéén dat 't een lust was, en uw moeder had geestkracht noodig, om haar straf niet te bekorten.

Zeer spoedig is ze dan ook bevorderd tot geur, en voldeed byzonder, want ze vulde de heelallen dat we 'r hoofdpyn van kregen. Dit gebeurde omstreeks den tyd, toen gy begonnen zyt gras te gebruiken.

Weldra werd ze 'n vlinder. Maar uwe moeder vond die conditie niet geschikt voor 'n meisje, en liet 'r daarom spoedig overgaan in 'n sterrebeeld... zie, daar staat ze... onder ons.

WOUTER zocht OMIKRON, maar vond 'r niet...

411. 't Gebeurt zeer dikwyls dat we iets niet zien, omdat het te groot is.

412. — Zie, zeide FANCY, dáár... rechts... neen, iets ver-

val staan, daar hy me by-gelegenheid dienen kan als uitmuntend voorbeeld van *valsch-vernuft*, geheel iets anders dan gewoonlyk met dien naam bestempeld wordt. Valsch vernuft namelyk is niet gelykbeteeknend met géén vernuft. (1872)

der... dáár... dáár... de noordster! Dat is haar linkeroog. Het rechter kunt ge niet zien, omdat ze bukt naar ORION, haar pop, die ze op 'r schoot houdt en liefkoost...

WOUTER zag het duidelyk, en riep:

— OMIKRON... OMIKRON!

— Neen, neen, sprak de hofdame, dat gaat niet, prins! Er staat uitdrukkelek in den last der koningin, dat uwe straf cellulair is. 't Is reeds 'n groote gunst dat gy samen zyt opgesloten in één heelal.

Toen onlangs uw broêrtjes den melkweg hadden bemorst met zondvloeden, zyn ze heel ver van elkaêr gezet.

WOUTER was daarover zeer bedroefd. Hy had zoo graag 'n kus gegeven aan al die sterren met 'n pop op den schoot, die z'n zusje waren...

— Ach, FANCY, riep hy, laat me samenwezen met OMIKRON!

FANCY zeide niet: ja, en niet: neen.

Zy had iets in 'r wezen, als iemand die nadenkt over de mogelykheid van 't tot standbrengen eener hoogstmoeilyke zaak.

Maar WOUTER, moed scheppend uit haar weifelen, herhaalde z'n bede:

— Ach, laat me samenwezen met m'n zusjen... al moest ik weêr gras eten, of werelddeelen bouwen, ik zal eten en bouwen met lust en met yver, als ik mag samenzyn met OMIKRON!

't Schynt dat FANCY bevreesd was iets toetzeggen wat boven haar macht stond, en tevens dat het 'r smartte die toezegging niet te kunnen geven:

— Ik zal 't vragen, fluisterde zy, en nu...

WOUTER wreef zich de oogen uit... dáár was 't brugje... dáár de sloot...

Hy hoorde de eend, die 'm nog altyd uitschold uit de verte...

Hy zag z'n molens weêr... ja, ja... zy waren het!

Maar ze heetten niet meer... hoe was ook weêr die naam?

Die molens heeten *d'MORGENSTOND* en *den AREND*, en zy riepen als houtzaagmolens gewoon zyn:

„Karre karre, kra kra...

Daarop was *WOUTER* naar-huis gegaan, en we hebben gezien wat 'm daar wachtte.

Plechtig bezoek van huisdomine, dat anders afloopt dan de scherpzinnigste lezer kan voorzien. Taal, genade, 't huis op den hoek, de gecompromitteerde vrouw uit BABILON, prikkelstangen, napreek met gevoeligheid... arme WOUTER!

413. Daar de lezer veel ondervinding heeft — ik zoek sedert jaren te-vergeefs naar iemand die zich beklaagt over gebrek aan die waar — zal-i weten dat genoegens en rampen nooit zoo groot zyn als ze ons toeschenen in de verte.

Het was dus te voorzien dat de huisdomine die *WOUTER* boven 't hoofd hing, niet zoo zwaar op hem zou neêrkomen, als men zonder deze wysgeerige opmerking meenen zou. Dit was ook zoo.

De man was eigenlyk maar beunhaas in 't vak. Hy behoorde namelyk tot de klasse der katechiseermeesters en krankbezoekers, en stond tot 'n wezenlyken domine, als 'n likdoornsnyder tot 'n geneesheer. Maar voor de eksterooen van III, 7, 6¹, (P^p) was-i bekwaam genoeg. En al waar-i dit niet geweest, ieder moet de tering naar de nering zetten, want menschen die op de tweede verdieping wonen, kunnen geen aanspraak maken op Grieksch in hun zielevoedsel.

WOUTER zou dan ook gekapitteld worden in gewoon hollandsch. Jufvrouw *PIETERSE* had 'n schoon jak aan. *STOFFEL* had pypen neêrgelegd, en 'r was 'n stoel gezet voor jufvrouw *LAPS*, die verzocht had van de party te wezen: „om de stichting” zei ze. De meisjes waren uitgegaan, daar huisdomine geweldig met de armen slingerde als er indruk noodig was, en ze dus voorzagen dat er behoefte wezen zou aan ruimte.

— *Jonchelinck*... sprak de man, 'r scheen al terstond indruk noodig te wezen.

— *Jonchelinck*...

Het is zeer opmerkelyk hoe 't geloof en de genade invloed hebben op de uitspraak van de meest gewone woorden. Huisdomine zou zeker niet gezegd hebben: *lanche* pyp of *jonche* doperwten, maar de heiligheid verandert alles. En niet de uitspraak alleen, de heele taal, de woord- en zinvorming verandert door 't

geloof. Ik ben niet ongenegen dit aantenemen als 'n bewys voor de kracht en de waarheid van die dingen, en denk ernstig aan 'n verhandeling: „over den invloed der genade op de hollandsche taal.” Ja, 'k ga zóó ver, dat ik twyfel koester aan de rechtzinnigheid van iemand die op dagelyksche manier, zonder zalving of gebrouw, my 'n opmerking meêdeelt over 't weêr, of tyding vraagt van myne gezondheid. Zelfs in hoesten en niezen moet de genade zich openbaren, of de zaak is niet zuiver. Let maar 'ns op, of niet 'n domine z'n neus anders snuit dan 'n ander?

— Jonchelinch, gy zyt diep gezonken...

Jufvrouw LAPS knikte dat dit juist geoordeeld was. STOFFEL zoog aan z'n pyp, met eene uitdrukking van onbeschryfelyke godzaligheid. Jufvrouw PIETERSE hield 'n hoek van 'r voorschot klaar, om by-de-hand te wezen als ze huilen moest.

— Jonchelinch, of juister gezegd: jonche dochter...

't Gezelschap keek wel wat vreemd, maar men hield het voor 'n *lapsus linguae*. Ook moet men by geestelyke toespraken niet vitten op 'n woord. Dit is lastig voor den spreker, en leidt tot niets.

— Jonche dochter, uit kracht van myn ambt, en door de roeping als hoochepriester in den Heere... want ieder die 't Evangelium verkondigt, is 'n hoochepriester in den Heere... in den Heere...

De man zag rond, alsof-i toestemming noodig had. Ieder knikte.

— In den Heere...

Nieuwe blik om bevestiging uittelokken. Die blik slaagde, maar ik kan niet ontveinzen, dat men verwonderd was over z'n buitengewoon lang toeven by dien „Heere.”

Ditmaal sloeg men de oogen neêr, om hem te dwingen voorttegaan.

— Door myn hoochepriesterschap... in den Heer... zeg ik u, jonche dochter, dat gy gelyk zyt aan de hoere van Babilon, die hoereerde met de koningen der aarde...

Niemand myner lezers mag de neus optrekken voor 't juist weêrgeven van huisdomine's taal. Ik erken dat ik, die geen christen ben, de vryheid nemen zou de deur te wyzen aan iemand die zich zulke uitdrukkingen veroorloofde in myn stal. Maar christenen kunnen toch welstaanshalve zich niet beklagen als men hen toespreekt met woorden uit hun bybel.

Dit was 't dan ook niet, wat de toehoorders hinderde. Jufvrouw LAPS vernam zelfs gaarne een-en-ander over de slechte reputatie van die babilonische vrouw. Ze had daarby iets in haar houding dat te kennen gaf, dat zy nooit in Babilon geweest, en dus buiten spel was. Jufvrouw PIETERSE en STOFFEL waren

te goed gewoon aan de onbeschofte platheden der tale KANAÄNS, dan dat zy daarover zouden verwonderd of ontsticht geweest zyn. Neen, de verbazing van 't gezelschap had 'n heel anderen grond.

Men moet bekennen dat meester PENNEWIP zeer weinig kapitale misdaden had ongemoeid gelaten, by 't oplezen van WOUTER's zondenregister, en zie, daar komt huisdomine die 't brandstichten overslaat, het rooven vergeet, van moord en doodslag geen melding maakt, het vrouwenhoonen in de schaduw stelt... en in plaats van dat alles WOUTER heel onverwacht beschuldigt van „hoerery met de koningen der aarde.”

Dit was iets geheel nieuws, en hoe ook gewoon aan Kanaänitische beeldspraak, jufvrouw PIETERSE vond het wat sterk. Zy waagde dus 'n bescheiden:

— Friskuus...

Dat „friskuus” had ze van de koekbakkersjufvrouw. Zoo gaat het. Men schimpt op iets vreemds, en neemt het over. Maar hier was 't geval ernstig genoeg, om 't gebruik van wat vreemds te wettigen.

— Friskuus, domine! WOUTER heeft...

Jufvrouw LAPS wilde ook wat zeggen, maar ze werd in de rede gevallen:

— Zwyg, o gy vrouwe van de muren Jericho's... gy die 'n huis van ontucht bewoont op de wallen der stad...

— Maar domine, de jufvrouw woont onder-voor...

— Ja, en m'n vader was...

— Houd op met uw gevele... o gy DELILAH-RACHAB! En gy vrouw... ik zeg u... zoowaar de Heer leeft... dit meisje is weggezonden...

— Maar domine... WOUTER is 'n jongen!

— Zwyg, en hoor de woorden des hoohepriesters! Ik zeg u dat zy is weggezonden in 'n poel van ongerechtigheid...

— Maar domine...

— Laat 'm begaan, fluisterde jufvrouw LAPS, daar zit wat achter. Hy zal op WOUTER neêrkomen me. 'n omweg... dat doen ze wel meer.

Hierin had jufvrouw LAPS gelyk.

— Dit meisje, ging huisdomine voort, met 'n uitdrukking van indruk die veel plaats noodig had, en die ons noopt de wysheid te bewonderen van de dochteren des huizes, welke uitgaan ruimte ict aan domine's welsprekendheid, dit meisje is... een meisje!

— In-godsnaam dan, zuchtte jufvrouw PIETERSE.

Maar dat toestemmen kostte haar inspanning. Want niets is

moeielyker te gelooven dan 'n wonder dat men ziet. De wonderen die men niet ziet, maken 'n onderscheid.

— In-godsnaam dan...

Ja... dit meisjen is 'n meisjen... en wat meer zegt... ze is eene vrouw! Ja, ze is eene vrouw... en heeft gehoereerd...

— Och lievechristenzielen, ik kan 'r niet uit wysworden!

— Ik wel, zei jufvrouw LAPS, ik begryp 't heel goed.

— Ja, slang... gy begrypt me! Uw geweten verklaart u de woorden die er stroomen van de lippen des mans Gods... en uwe verdorvenheid doet u de verzenen tegen de prikkels skaan...

Jufvrouw LAPS had reeds lang opgemerkt, dat huisdomine zich by-voorkeur tot haar wendde. Ze had dit opgenomen als 'n hulde aan hare diepere geloofskennis, en als des sprekers wensch zich te verzekeren dat de verheven zin zyner woorden beter werd begrepen, dan van den patient of de anderen kon verwacht worden.

Maar toch wou ze nu graag 'n woordjen in 't midden brengen over die verdorvenheid, om te protesteeren tegen de meening dat deze haar privaats eigendom wezen zou:

— Ja zeker, domine, verdorven zyn we allen... allen zonder onderscheid... maar...

— Zwyg, goddelooze vrouwe BABILONS... en vertrek uit uw huis op de muren der stad... gy zyt verdoemd...

— Hé?... vraagde jufvrouw LAPS, verwonderd, en nu iet-wat beleedigd.

Want de vromen nemen verdorvenheid en verdoemenis aan met veel genoegens, zoolang men die dingen collectief uitdeelt, maar ze worden boos, als men verklaart dat 'r iets hapert aan hen persoonlyk. Juist als met de bochels in 403.

— Hé... hoe meent u dat, domine?

— Ik zeg dat gy verdoemd zyt, vrouwe uit JOSUA twee... er hangen roode koorden uit uw venster... en gy hebt gehoereerd met de koningen der aarde...

Tot-dusverre was alles goed. Het hoereeren met koningen heeft iets deftigs, en schaadt niet. Maar:

— Met de koningen der aarde, en met den briefbesteller die zulke dikke bakkebaarden heeft...

Dit was èrger dan „zoogdier.”

Vóór jufvrouw LAPS den tyd had hare eer te herstellen door 't verscheuren van den man gods, vloog LEENTJE de kamer in:

— De vent is dronken, jufvrouw, hy is stomdronken... hy heeft gebitterd op den hoek... daar is-i de deur uitgegooid, en de jongens loopen 'm na... kyk hier...

En zy wees door 't raam naar-buiten, waar indedaad de straat-jongens met veel gejuich 'n preek commenteerden, die huisdomine

scheen gehouden te hebben, want ze riepen: ho, ho, prikkelige slang met je verzenen... houdt je staart recht!

Stomdronken nu was huisdomine niet, dit hebben wy gehoord, maar dronken was-i. In 't wynhuis op den hoek had-i oefening gehouden, en LEENTJE die dit wist of giste, was uitgelopen om daarvan zekerheid te hebben, en door de openbaring van 's mans toestand, de pyniging van WOUTER te bekorten. In dit voorne-men werd zy te-hulp gckomen door huisdomine zelf, die in 't wynhuis had hooren spreken over die geschiedenis van den brief-besteller, en by z'n aankomst in de woning van jufvrouw PIETERSE, zich vergiste in den patient dien-i behandelen moest.

— En, voegde LEENTJE 'r by, 't is niet nu alleen... 't is niet altyd even erg... maar laatst met HABAKUK...

— Zwyg jy, en ga aan je werk, zei jufvrouw PIETERSE, die beschaamd was omdat ze zich vergist had in de soort van wyn-berg dien huisdomine bearbeidde.

My komt die vergissing heel verschoonbaar voor, en ik ben zeker dat ze nog lang had kunnen voortduren, als de kloekc LEENTJE daaraan geen eind gemaakt had.

Niet zonder moeite beschermde men huisdomine tegen de woede van jufvrouw LAPS. STOFFEL hielp den man den trap af, zoo goed-i kon, en leverde 'm over aan de straatjongens die terstond 'n liedjen op hem maakten, vol prikkelslangen en jenever. Ik heb dat dichtstuk niet kunnen machtig worden. Wat jammer is. En iets te *maken*, en dat uittegeven als den juisten tekst, strydt tegen m'n principes.

Zoodra jufvrouw LAPS zich 'n beetje hersteld had, kocs zy de verstandigste party, en beschuldigde zichzelf van verkeerde opvatting.

— O... o... o! Zoo ziet men hoeveel oefening 'r noodig is, om vastestaaen in de leer. Ik herinner my nu klaar, hoe er in de Schrift wordt gesproken van verkeerde handelingen der dochteren JERUZALEM's. Dát heeft-i bedoeld met z'n briefbesteller. Myn vader was in de granen, en ieder weet dus wie ik ben. De zaak is duidelyk... maar ik voel hoe langer hoe meer behoefte aan oefening... aan oefening, weetje?

— Maar, lieve jufvrouw LAPS, de man was dronken...

— Zoo zegt LEENTJE, maar...

— En al dat volk op de straat... hoor eens...

— Juist als met den profeet ELIZA. Ook hem beschimpten de kinderen op de straat... en toen kwamen 'r beeren...

„Hei... hei... pas op je verzenen!” klonk het buiten.

— Waarom zendt de Heer z'n beeren niet, klaagde jufvrouw LAPS, die inzag dat de eenige wys om zich rein te wasschen van dien

briefbesteller, bestond in 't verheffen van huisdomine tot profeet.

En hierin had ze alweer gelyk. Wat 'n profeet zegt, kan men opnemen zoo-als men wil. Een bruid is 'n kerk. Een tempel is een lichaam. Een vader is 'n zoon. Een zoon is 'n geest. Een geest is 'n vader. Eén is drie. Drie is één. En 'n briefbesteller is niemendal.

— Maar de man was dronken, herhaalde jufvrouw PIETERSE, als-of ze hierin eene reden vond om huisdomine's taal niet zóó verwegtewerpen, als wanneer-i eenvoudig ware bezeten geweest door bybelwoede.

— En al waar-i voor 'n oogenblik gevallen, wat zou dat bewyzen? Blijft men niet altyd mensch, en is de val niet noodzakelyk om de genade te doen uitkomen? Zeg... waar bleef de genade, zonder val?

Dit wist jufvrouw PIETERSE niet, en ik ook niet.

Ik vind dat die jufvrouw LAPS alweêr gelyk had: zonder val geen genade, en zonder genade geen val. Die dingen hooren byelkaêr als slot en sleutel, en wie er wat afneemt, doet verkeerd.

Als men 'n gebouw wil laten bestaan, moet men niet hier-en-daar 'n pyler omhalen, of 'n hoeksteen wegbreken. *Sit ut est, aut non sit.*

Huisdomine was dus geheel in z'n recht, en jufvrouw LAPS ook, schoon zy eigenlyk de zaak alleen dáárom overbracht op 't terrein der H. Godgeleerdheid, wyl ze de aandacht wou afleiden van haar briefbesteller.

— Maar wat moeten we dan in-godsnaam aanvangen met dien kwaêjongen? riep jufvrouw PIETERSE in 't eind.

STOFFEL begreep, by ontstentenis van huisdomine, geroepen te zyn tot de preêk van den dag. Hy behandelde EZECHIEL en de afscheiding van de tien stammen, en deed 'r wat by uit MATTHEUS. Daarna ging-i over op de MAKKABEEN, en sloot met DANIEL, PAULUS, 'n *Onze Vader* en den H. GEEST.

— Heel goed, zei jufvrouw LAPS, maar nu de straf?

Want de vromen zyn nooit tevreden, voor er wat van straffen in komt, waarin ze, met het oog op de Schrift, volkomen consequent zyn.

— Water en brood... stelde de moeder voor, of... wat dunkt je van de Openbaring?

— Ja... zoo... ik mag de psalmen nog-al... of... de geslachtsregisters... JAKOB gewan JUDA, ZADOK gewan ACHIM...

— Och, mensch... dat is alles al geprobeerd, en niets heeft geholpen.

— Als we 'm eens 'n paar hoofdstukken lieten van-buiten leeren, van-achteren-af?

Jammer dat dit voorstel niet doorging. Misschien ware 'r wat voor den dag gekomen waarin slot en zin stak.

— Als ik 'm eens by *my* nam, jufvrouw PIETERSE? Om 't geld is 't me niet te doen... je zou kostgeld kunnen geven...

WOUTER rilde.

— Och ja, ging jufvrouw LAPS voort, je zou kostgeld kunnen geven... en ik zou 'm oefenen... want om 't geld is 't me volstrekt niet te doen. Oefenen... weetje?

Ik heb niet juist kunnen te weten komen, welke marteling er ditmaal voor WOUTER werd uitgedacht. Ik denk dat men hem gemakshalve geslagen heeft, en dit vind ik dan ook — alles in aanmerking genomen — het beste.

Wat Ideën zonder hoofdstuk.

414. Hoofdstukken als 't vorige vervullen my met walging, maar ik geloof dat het plicht is „den steen niet omtegaan, die er ligt op onzen weg.”

De zoogenaamde godsdienst ligt juist op 't voetpad, en daarom wil ik haar wegkantelen, als ik kan.

415. Ik zeg: *zoogenaamde* godsdienst, want ze bestaat niet. Neem eenen God aan, zoo als ge wilt... maak hem dartel en wellustig als Jupiter, of lastig en kwalijknemend als de god der christenen... noem hem VISCHNOU, SIWA, BOUDDHA, THAUT, JAO, JEHOVAH, ZEUS, VOORZIENIGHEID, ALMACHT, NOODLOT of NATUUR... *dienen* kunnen wy hem niet.

Om niet te blyven hangen aan 'n woord, wil ik dat „dienen” wel aannemen in den zin van: hem aangenaam zyn, *zyn wil doen*.

De vraag is dus: wat *is* zyn wil.

Voor *my* zou 'r in zekerer zin een antwoord kunnen bestaan op die vraag. (162.)

Maar die vraag kan *niet* worden beantwoord door de aanbidders eener *persoon*, of van *personen*.

Niemand weet het, en zy die beweren het te weten, zyn 't onderling niet eens.

416. Wanneer wy 't woord „God dienen” opnemen in den zin van: „hem aangenaam zyn” dan behooren wy tevens te stellen dat het hem „aangenaam wezen zou: IEDER *te doen weten wat hem aangenaam is*. Dat-i dit *niet* gedaan heeft, blykt uit de verschillende opvatting van z'n wil.

*„Zoolang één menschenzoon dien god niet kent,
Zóólang is 't laster te gelooven aan dien god...*

Zeker! want in dat geval zou-i dien éenen onwetenden menschenzoon onbillyk behandeld hebben... *my* by-voorbeeld. (98)

Alzoo draagt het geloof aan een persoonlyken god eene beschuldiging van onrechtvaardigheid in zich... *quod absurdum*.

417. Godsdienst is schadelijk, en wel op twee wyzen: door *doen* en door *niet-doen*.

Het eerste ligt voor de hand. Zie Abrams-offers, elberfeldsche weezen, kerkmoorden, brandstapels, het *vierde* bericht uit de 50^e eeuw... ja, dat vooral!

Maar de schade die de godsdienst bewerkt door 't *verhinderen* van wat *beters*, is niet zoo makkelyk te vatten, en toch is ze heel groot.

Dr. KLESMEYER ware misschien 'n bekwaam timmerman geworden, als-i zich had toegelegd op 'n wezenlyk bedryf, insteê van naar de noordpool te reizen, om PENNEWIP's neusknyper te zoeken.

Misschien hadden wy geleerd zomerwarmte als snyboonen in te leggen tot wintergebruik, als we aan 't vinden van de juiste manier de moeite hadden besteed, die 'r nu wordt ten-koste gelegd aan 't bepalen der ware natuur van deze of gene jufvrouw LAPS.

Of, zonder te treden op fantastisch gebied, alle burgers van den Staat zouden kunnen zingen, schaken, met vrucht lezen, zich nuttig en *productief* bezighouden in één woord, als men ze daartoe had opgeleid in den tyd die nu is verloren-gegaan aan HABAKUK en consorten.

Dit IDEE is voor uitbreiding vatbaar, maar ik heb geen tyd, en noodig den lezer uit, eens te berekenen wat-i al zou hebben kunnen *doen*, *uitvinden*, *bewerken*, *tot-standbrengen*, als men hem niet van jongs-af had geplaagd met buitenissigheden.

418. Welnu... er is nog veel meer. Al is uwe lyst lang, ik zeg u er is nog veel meer, ja 't meeste blyft nog over.

Iemand die in één kwartier voor zóóveel stuivers alcohol gebruikt, verliest niet alleen dat kwartier tyds uit z'n leven, en zóóveel stuivers uit z'n beurs, hy ontbeert vele kwartieren daarna z'n verstand, en de zóóvele guldens die hem dat verstand zou hebben kunnen opbrengen.

Wanneer men in de kerk zich indedaad bezighoudt met de vertellingen die daar worden uitgekraamd, is 't onmogelyk *nuchter* thuis te komen.

Wie dus wèl nuchter in de werkelyke wereld terugkeert, heeft

in de kerk gehuicheld door zich aantestellen of-i dronken was, en in dat geval gaat er by hem een kapitaal verloren aan zedelykheid, dat van veel grooter belang is dan zóóveel kwartieren en zóóveel guldens verstands-productie.

Zie over den nadeeligen invloed der goddienery op 't Onderwys, den kommentaar op de verhandeling over VRYE-STUDIE in den III Bundel. (1872)

419. — Godsdienst is noodig voor de zedelykheid. *)

— Welke godsdienst?

— De christelyke.

— Zoudt ge dan 'n booswicht zyn, als uw papa 'n Turk geweest was?

*) De zelfbelediging die in dit voorgeven ligt opgesloten, schynt den geloovers niet te deeren. En tevens stellen zy hun eigen God laag door de meening dat hy kan gediend zyn met 'n deugd die gegrond is op vrees voor z'n ongenade. Om de onzedelykheid van dit begrip te doen in 't oog vallen, behoeft men zich slechts de vraag voortteleggen, wat men te denken hebbe van een kind dat alleen *uit vrees* voor z'n vader 't goede doet? Het goede, dat dan eigenlyk tengevolge van het ellendig motief, 't kwade wezen zou?

— Neen, zegt men, wat God wil *is* het goede. Het zou goed zyn op zichzelf, ook al kenden wy zyn wil niet: God en goed-zyn is *synoniem*?

— Dan is God overbodig, en de aanmerking op de fraze waarmee dit IDEE begint, blyft van volle kracht. (1872)

420. — Godsdienst is noodig voor 't Volk. *)

— Geef dan aan de dominees tractement, rang en kostuum van politiekommisaris.

*) Ook deze opmerking is niet vereerend voor wie haar maakt. Er ligt iets in als: nu ja... 't is wel onwaar, doch we hebben zoo'n leugen noodig.

Ik ontken die behoefte aan onwaarheid, doch al ware dit anders... neen, 't kan niet anders wezen!

Bovendien: VOLK? *Het* Volk? Wie ben *ik* dan? Wie zyt *gy*, die zoo spreekt? Staan wy buiten het Volk? Waar zou 't heen, indien ieder zichzelf maakte tot iets byzonders, en alle anderen tezamen tot *Volk* dat men zou mogen voeden... neen, vergiftigen met leugens? (1872)

421. — Geloof me, zonder godsdienst ware 't Volk niet te regereen.

— Nog-eens, zonder wèlke godsdienst?

— Zonder de onze... de wære.

— Honderde Volken zyn — en worden — geregeerd zònder uw godsdienst.

422. — Toch geloof ik, dat onze godsdienst noodig is om 't Volk in-toom te houden.

— Ik verdeel uwe meening in twee: *dat het zoo wezen zou*, en: *dat gy 't gelooft*.

Op 't eerste heb ik reeds geantwoord.

En 't andere, uw *geloof* aan die intoomende macht der godsdienst... *ik* geloof niet aan *uw* geloof, zoolang daarvan de oprechtheid niet blykt: door de armoede der notarissen, door uitteering van rechtsbezorgers, door wanhoop der slotemakers, door intrekking van 't politiewezen, door afschaffing uwer wetboeken...

— O, er blyven altyd slechte menschen...

— Juist, en die worden in-toom gehouden, niet door uw godsdienst, maar door al de dingen die afgeschaff zouden kunnen worden, als er te rekenen viel op den invloed van die godsdienst.

423. — Maar wat is dan uw punt van uitgang, om te geraaken tot de kennisse des goeds en des kwaads?

— Ik heb daarop reeds geantwoord in **276**, en op veel plaatsen meer. *)

Doch gy deelt verkeerd, my die vraag te doen op dilemma-toon. Want al kon ik u daarop niet antwoorden, die onkunde van myn kant zou niets bewyzen voor uw godsdienst, die leugenachtig wezen kan, ook al weet ik daarvoor niets beters in de plaats te geven.

*) In een werk als deze IDEEN kon dit onderwerp niet onaangeroerd blyven. Toch heb ik 't nooit *monografisch* behandeld, misschien wel juist omdat het zich *overal* op den voorgrond dringt. Ook in **568** komt iets voor over 't uitgangspunt onzer zedelykeidsgedragingen, doch alweder ter-loops, en reeds daar stelde ik my voor dit punt aan een ernstig onderzoek te onderwerpen. Ik hoop dat voornemen zoo dra mogelyk uittevoeren, o. a. naar aanleiding der *essay* van DR. F. FERINGA, in zyn zeer belangryk werk: *Democratie en Wetenschap*. (Groningen by P. van Zweeden.) (1872)

424. — Maar...men moet toch *iets* wezen.

— Zeker. Doch juist daarom vind ik goed, dat men zich niet maakt tot *niets*, door 't aanhangen van allerlei dwaasheid.

— Goed. Maar toch eisch ik dat ge iets daarvoor in de plaats geeft. *) Welnu, ik zal 't beproeven. Luister oplettend:

A. verhaalt dat U. P. door de waarden van G. neergegaan is tot het vergeten der uitzichten, waardoor C. K. S. met de handeling van L. tot buiten. Hebt gy dit begrepen?

*) Een zonderlinge eisch! Vordert men dit ook van den geneesheer die 'n ziekte bestrydt? (1872)

- Neen.
- Ga heen dan, en vraag de verklaring aan anderen.
- Ik heb opheldering gevraagd aan ieder dien 'k ontmoette... maar 'r is verschil van gevoelen.
- Dat geloof ik gaarne. Zeg-op, wat beteekenen de woorden die 'k u voorzei?
- A meende 't was 'n middel tegen staatsbankroet. B zeide dat 't wel 'n praktizyns-rekening wezen kon. C beweert dat het 'n minneliedje is. D noemt het 'n waschlyst. E houdt 't voor 'n uitgewerkt problema. F gelooft... in 't kort, ieder maakt er wat van: 't is 'n grondwet, 'n roman, 'n doodvonnis, 'n reglement op de garnizoensdienst, 'n troonrede, 'n liefdesverklaring, 'n kataloog, 'n brief van mama...
- Wèl... wèl! Maar *gy*, wat denk *gy*?
- Ik... ik weet het niet. Ik kan niet wys-woorden uit het ding.
- *Gy moet* my zeggen wat het beduidt.
- Ik kàn niet... ik weet het niet.
- Dan veroordeel ik u te kiezen tusschen liefdesverklaring, doodvonnis, waschlyst, troonrede...
- Dat kan ik niet.
- Ik blyf aandringen op die keuze.
- Dat is onbillyk.
- Juist. Myne vordering is onbillyk. Uwe onmacht om *nonsense* te verklaren, maakt die *nonsense* niet tot wysheid.

Anders:

- Daar buiten loopt 'n wezen met zeven koppen, twee neuzen, 'n staart van drie ellen, en oogen van zand. Het heeft horens op den rug, en vleugels als 'n vleermuis...
- Dat geloof ik niet.
- Dan moet ge my zeggen *wie* daarbuiten loopt, op de plaats waar dat monster loopen *zou*, als 't bestond.
- Dat kan ik u niet zeggen.
- Geloof dan aan myn monster.
- Die vordering is onbillyk.
- Juist. Zeer onbillyk.

Anders:

- Uwe tante is blond?
- Neen.
- Bruin?
- Ook niet.
- Nog-al donker?

- Nog minder.
 — Ze heeft rood haar?
 — Volstrekt niet.
 — Of 'n andere kleur van haar?
 — Ook niet.
 — Maar is ze dan kaal?
 — Dat kan ik niet zeggen.
 — Maar, eilieve, hoe is ze dan?
 — Ze is niet: . . . ik heb geen tante. . . ze is dus niets.
 — Niets? Dàt geloof ik niet! Dan houd ik haar voor **kaal** . . .
 want: *iets moet men wezen.*

425. Geloof is slaap. Twyfel is begeerte. Onderzoek is arbeid. Het getal werklieden is gering.

426. Onder de niet-werkenden zyn minder slapers dan men meent. De meesten twyfelen, en begeeren waarheid, doch niet zóó sterk als noodig wezen zou zich gedrongen te voelen tot eigen onderzoek.

Wanneer men van allen die op de bevolkingstaten zich inschryven als behoorende tot een der tallooze christelyke gezindheden, aftrok de velen die zich gereformeerd, katholiek, luthersch, enz., noemen: *uit gewoonte*, of: *omdat hun ouders zich aldus noemden*, of: *omdat ze nu eenmaal tot die gemeente behooren*, of: *omdat men toek iets wezen moet* (424) of: *om 't voorbeeld voor de kinderen*, of: *uit menschenvrees* . . . dan voorzeker zouden er weinigen overblyven, en de meerderheid der bevolking zou waarschyntlyk blyken *niet* te behooren tot de zoogenaamde christelyke kerk.

Ik beweer echter dat niet de tegenstanders veel winnen zouden by den overgang van die naam-christenen tot de openlyke hulde aan 't gezond verstand.

Want die overgang zou eerst plaats-vinden als 't mode werd, en geen schaê deed. Wy zouden alzoo vrydenkers krygen van 't gehalte der Christenen aan 't hof van Constantyn. (7)

't Is om te schrikken!

427. Geen schooner beeld dan 't beeld van „den laatsten Christen!”

Dit IDEE is verkeerd begrepen. Men heeft daarin een weerslag meenen te zien — 'n flauw weerslagje dan! — op de eerste helft van 't bekende

*Que les boyaux du dernier prêtre
 Serrent le cou au dernier roi!*

Myne bedoeling was eenigszins liefelyker dan dit vonnis. Ik zie

met in, dat we veel winnen zouden door 't verdryven van priesters en koningen, op die wyze. Bovendien, koningen kunnen nuttig zyn. En ik vraag wie ons na zoo'n onvriendelyke executie, zou afhelfen van den *beul* die ze ten-uitvoer had gelegd?

De meening van 427 is — in-tegenstelling met het slot van 426 — eerbied uit te drukken voor de oprechten van harte, die hun geloof in de goddelykheid van JEZUS blyven bewaren, nadat het *plebs* zal zyn overgegaan tot ontkenning. Dezelfde soort van geloovers die nu my verdoemt, zal eenmaal — ongeloofig geworden — zéér onverdraagzaam wezen voor de aanhangers van 't oude. (1872)

428. *Het voorbeeld voor de kinderen?* Hoe, gyzelf gelooft niet „aan die gekheid” — dat is de term — en toch zendt ge uw kinderen naar katechisatie of biechtstoel? Hoc, gy schimpt op de „zwartrokken, gy yvert voor 't gescheiden houden van Kerk en Staat, gy verwerpt pausdom, theokratie, priesterregeering, en toch laat ge uw kinderen biologeeren door die priesters? Gy verwerpt de wonderen van TOBIAS, van PAULUS, van ELIAS, of hoe al die goochelaars heeten mogen, en gy gaat voort de kerken te bezoeken, die in-stand worden gehouden door 't vertellen, uitleggen, commentarieren van die wonderen? Hoc, gy spot met de wawelary van domine of pastoor, die 'n broodwinning maakt van 't uitrekken eener zinledige fraze tot 'n preêk, en zonder protest gaat gy voort de belasting optebrengeen, waarmeê dat gewa-wel betaald word?

Duizendmaal liever is my de eenvoudige geloovige. Hy verkracht niet het gezond verstand dat-i niet heeft. Doch wie daarmee wel begaafd, toch den weg opgaat van die arme zinneloozen, begaaf 'n moord aan z'n denkvermogen.

429. *'t Voorbeeld voor de kinderen?* Fraai voorbeeld!

Is dat niet 'n voorbeeld van valsheid en huichelary? Wanneer gyzelf 't geluk hadt u te ontworstelen aan de banden van 't bespottelyk bygeloof dat onze maatschappy in windsels houdt, moogt ge dan uw kinderen overgeven aan 'n invloed, dien ge naadeelig acht voor uzelf?

Wat moet het kind denken van z'n vader, als 't dezen later ziet glimlachen over dingen, die hyzelf het liet inprenten als iets heiligs? Zal niet de dus opgevoede zoon den vader verwyten dat-i hem bedroog? En zal-i niet recht hebben tot dat verwyt?

Voorbeeld? Ik begryp dat men z'n zoon 'n voorbeeld geeft van yver, van orde, van eerlykheid, van studie, van dapperheid, van matigheid, van hoogmoed... van *goede* zaken in 't eind, maar waartoe 't voorbeeld dient dat men z'n kinderen geeft, door 't luisteren naar domineespraatjes, of door „het opgaan naar de tafel des Heeren” — zoo heet het immers? — dat begryp ik niet.

En vreest men niet dat de knaap zoodra-i later inziet dat de vader willens-en-wetens hem leugens gaf, of geven liet, voor waarheid, genoopt wezen zal tot het verwerpen van andere zaken, minder overbodig, minder schadelijk dan kerkslaverny en wondergeloof? Zullen niet yver, eerlykheid, en andere deugden die dezelfde vader zoo aanprees, den weg opgaan van HABAKUK's voortreffelykheid? Zal niet de matigheid en de hoogmoed in één hoek worden geworpen met de heele bybelrhapsodie?

Dáártoe moet de zoon van den half- of kwart-vrydenker onmisbaar geraken, wyl-i tot ontwikkeling meer aanleiding heeft, en op dien weg minder hinderpalen ontmoet dan 'n ander. *)

Iemand die, van *Christen-ouders* geboren, later de onwaarde inziet der onverteerbare vertellingen die men hem in z'n jeugd reikte als voedsel voor den geest, kan by 't veranderen van zyne begrippen daaromtrent, blyven vasthouden aan de waarheidsliefde, aan de oprechtheid zyners ouders, en tevens aan de deugden die zy hem, *naast* het zoogenaamd Christendom, hebben ingeprent. Maar de zoon van den *vrydenker* moet den vader verachten, die den moed niet had z'n eigen kind deelgenoot te maken van zyne meening omtrent zaken, welker kennis voor 't kind van zoo hoog belang is.

Van hoog belang... ja! Want de maatschappy wordt in beweging gebracht door die zaken. De zoogenaamde godsdienst dringt zich in alles, bestuurt alles, onderwerpt alles, maakt gebruik van alles, heft belasting op alles, stelt zich overal in de plaats van 't eenvoudig gezond verstand', en de daarmee samenguaande volks-welvaart.

Niets is haar te gering, niets is haar te hoog. Van de bewaarschool tot den troon... van de soep- en turfkaartjes tot de manifesten der koningen... van de blauwkous-lotery tot de bloedige SEBASTOPOLS... van de straat tot het hof... van de kinderkamer tot het sterfbed... overal perst zy zich in, overal heerscht ze, overal verdringt ze wat er in den weg staat. En dat doet ze preêkend, zingend, zalvend, gluipend, gniepig, valsch. Hier vraagt ze 'n penning, en vertelt iets van 'n weduw. Dáár neemt ze 'n landschap weg, en betoogt dat die streek noodig was voor 't „geloof.” Er is behoefte aan geld... betaalt: god wil het! Er

*) Dit is de vraag. Het gebeurt vaak dat juist die hinderpalen aansporen tot nadenken en verzet. Zeker soort van femelary verwekt afkeer in den knaap, die dan al zeer spoedig zich voorneemt: als ik groot ben..

Maar jammer blyft het, dat de zoodanige, vóór hy „groot” is, zich moet plooiën tot 'n schyn van onderwerping, waarby altyd de oprechtheid schade lydt. (1872)

moet geleden worden... lydt: god wil het! Er is diefstal noodig... gaat en neemt: god wil het! Moord en doodslag... doodt en moordt: god wil het! En dan zien we den wil van dien god geschreven in reusachtige bloedletters op de slagvelden van MELEGNANO, MAGENTA en SOLFERINO.

Overall klaagt men over zware belastingen, en overal gaat men voort belasting optebrengeu aan kerken en kerkedienaars. In gehuchten waar de MENSCHEN ter nauwernood beschut zyn tegen weêr en wind, en hun verblyf deelen met de varkens, steken de kerken onbeschaamd hun spitsen omhoog als om den spot te dryven met de ellende die hen omringt. In de steden zien ze met pauwige verwatenheid neer op de armen die wegrotten in vochtige kelderholen onder de oppervlakte van de zee.

430. Ik zeide: niemand weet wat god aangenaam is, en hoe hy dus zou willen *gediend* worden.

Die god zelf zou immers, in z'n eigen belang, hebben gezorgd dat 'r geen twyfel bestond over de *wyze* van dienen.

Stel u voor, dat velen u belasting schuldig zyn, en die behooru optebrengeu *in naturâ*. Gy hebt in uwe huishouding zeker artikel noodig... de opbrengst daárvan zou u aangenaam wezen, daarmee zou men u *dienen*.

Maar de personen die verplicht zyn u die dienst te bewyzen, hebben geen kennis gekregen van uwe behoefte aan 'n bepaalde zaak. Zy wenschen u tevree te stellen, want zy weten dat gy de macht hebt — en den wil! — hen te straffen, als de geleverde waren niet naar uw zin zyn. Nu brengt u de één dit, de ander dat, maar niemand raadt uwe begeerte. Duizende jaren ziet gy uit naar de verlangde zaak, maar altyd te-vergeefs.

Wat zou eenvoudiger wezen dan eens-vooral te zeggen: „goede lieden, ik begeer dat!”

Waarom die arme belastingschuldigen te plagen met de voortdurende onzekerheid of 't opgebrachte wel in dedaad strekt tot kwyting van hun schuld?

Men heeft my verweten dat de opvatting van 't Godsbegrip, zoo-als het in dit nummer wordt voorgesteld, te menschelyk is. Het is my onbekend of deze opmerking behoort gerangschikt te worden onder beestachtige, kinderlyke, barbaarsche, duivelsche of goddelyke redeneeringen. Wat my aangaat, ik ben noch god, noch duivel, noch barbaar, noch kind, noch beest. Ik ben een MENSCH. Ik gevoel als *mensch*, denk als *mensch*, arbeid als *mensch*. In die hoedanigheid schryf ik m'n IDEEN, en 't komt my voor dat die ook door *menschen* zullen gelezen worden.

Mocht ik eenmaal van hoedanigheid veranderen, dan zou ik by die gelegenheid waarschyu lyk tevens voorzien worden van de eigen-

schappen die tot myn nieuwen staat behooren. Voorloopig houd ik het voor passend my te bedienen van de intellectueele organen, die me op myn tegenwoordig standpunt gegeven zyn, en dus: als *mensch, menschelyk* te oordeelen. Een God die daarover ontevreden was, zou 'n zonderlinge god wezen. (1872)

431. — Maar, zeggen de vromen, uwe vergelyking is niet juist. Wy weten wèl wat *onzen Heer* aangenaam is. Hy heeft zich verwaardigd ons dat te openbaren.

— Ei zoo? Laat eens hooren.

Eerste vrome: Hy begeert psalmen.

— Neen, roept de *tweede vrome*, ik vereer hem door in de rondte te draaien.

Derde vrome: Ik spreek door den neus... dat doet hem zeker plezier.

Vierde vrome: Ik verveel me alle zondagen tot zyne eer.

Vyfde vrome: Ik ontbyt met EZECHIEL. *)

Zesde vrome: Ik lees alle dagen in 'n boek dat hond noch kat verstaan kan. Als-i daarmee niet gediend is, verklaar ik hem voor zeer exigent.

Zevende vrome: Dit alles is 't rechte niet. De ware manier om hem in 'n goed humeur te helpen, is een groot huis te bouwen, en eens in de week daarin by-elkaër te komen, om te luisteren naar iets dat men even goed weet als die 't vertelt, en evenmin begrypt als hyzelf.

Achtste vrome: Ik roep gedurig dat ik 'n ellendeling ben, onbekwaam tot alle goed. Dat moet hem 'n prettigen indruk geven.

Negende vrome: Ik soupeer vier malen 's jaars op klaarlichten dag.

Tiende vrome: Ik onderzoek zyn wezen, en verschaf hem wat afleiding door de verklaring dat hy driedeelig is.

Elfde vrome: Gekheid! Moderne theologie... geloof met scheidkunde... dat is 't ware!

Twaalfde vrome: Glad mis! Kabeljauw op vrijdag... dáár houdt-i van.

Dertiende vrome: Alles fout! Niemand uwer weet het. Men moet...

Halt, dertiende vrome! „Niemand uwer weet het... Q. E. D.

*) Ziehier weder 'n fout van dezelfde soort als in 183, 385 en 409. Ik bedoel 't ontbyten niet zoozeer — schoon ik ook dat afkeur — als wel onze tekst. Ik leg den *vyfden vrome* 'n uitroep in den mond, die my werd ingegeven door VOLTAIRE's luchtig kritiekje van *Ezechiël IV*, vs 12. Hy zegt daarvan: *pourvu que le Seigneur ou son profète ne m'invitent pas à déjeuner*, of zoo-iets.

De manier waarop men gewoonlyk die aardigheid beantwoordt, houdt geen steek. De van-pasmakers der Schrift beweren dat hier geen spraak is van specery, saus of condiment ter-bereiding van de spyzen, minder nog van de spys zelf, maar van *brandstof*, en dat dus VOLTAIRE ten-onrechte zoo afkeerig was van eene invitatie om aan 't maal deelteneamen.

Dat mest — byv. van runderen — in sommige Oostersche landen gebruikt wordt als brandstof, is waar, al kan ik niet verzekeren dat dit ook 't geval is met de in den aangehaalden tekst uitdrukkelyk omschreven soort. Aannemende echter dat vs. 12, naar den wensch der theologen, in niet al te te onzindelyke beteekenis kon worden opgevat, dan nog verzetten zyzelf zich door die opvatting flagrantelyk tegen hunnen »Heer» die in 't volgend vers ronduit verklaart dat het ditmaal z'n stellig voornemen is, iets heel onsmakelyks te doen gereed-maken. In vs. 11 wil ik me niet verdiepen, om niet meer te be-wyzen dan noodig is...

Er blykt alzoo duidelyk dat VOLTAIRE's tegenzin in de uitnoodiging volkomen gewettigd is, en schriftuurlyker dan die der uitleggers.

Toch heeft hy ongelyk! De vraag is namelyk niet, hoe en waar hy ontbyten wil, maar: of hy op die wyze de *strekking* van EZECHIEL's bedoelingen weerlegt? Ik beroep my te dezen aanzien op 134, en word misschien door anderen verwezen naar 395 en 't slot van 432. De lezer moge kiezen. Wat my betreft, ik kan uit den heelen EZECHIEL niet wys-woorden, al keur ik dan ook de manier niet goed, waarop VOLTAIRE hem aanvalt. My komt byv. de zoo gewraakte beeldspraak in cap. XXIII, niet alleen verdedigbaar maar zelfs *grandioos* voor.

Hoe dit alles wezen moog, ik liet onzen *vyfden vrome* iets zeggen dat niet in hem wezen kon, en voor die schryversfout vraag ik excuus. (1872)

432. Ik heb het recht myne meening aantekleven en voortte-planten.

Dit beroep op m'n recht is niet zoo overbodig, als 't na eenige eeuwen schynen zal.

De christenen houden niet van DOMITIANUS, die hen verbrandde en vechten liet met wilde beesten. Ik erken dat die behandeling on-aangenaam is, en begryp dus volkomen hunne ingenomenheid tegen dien man. Maar wat ik minder begryp, is dat de christenen zoo dikwyls doen aan anderen, wat zy afkeuren in DOMITIANUS. De zaak komt altyd neêr op het oude: »nieder mag gelooven wat hy wil, mits-i geloove als wy.» Zoo neen, dan wordt de afwyker uitgesloten, geplaagd, mishandeld, zooveel de »burgerlyke» wet maar eenigzins toelaat, ja, meer dan zy toelaat.

Let eens bovendien op 't verschil in toon van de aanhangers dier schrale christelyke mythologie, en van de tegenstanders. In een gezelschap zal de dusgenoemde godgeleerde spreken over z'n zaken — zondenva, verdoemenis, genade, enz. — op 'n wyze alsof 'r geen twyfel ware aan de algemeene toestemming. Maar

iemand die niet zoo heel zeker is van 't bestaan dier dingen, moet al zeer bescheiden en omzichtig te werk gaan om niet te worden behandeld als een onverlaat, zelfs door hen die eigenlyk in den grond der zaak niet van hem verschillen in gevoelen, maar meenen dat men niet „spotten mag met heilige zaken.”

Zeker, met *heilige zaken* mag men niet spotten, maar men mag wel spotten met de zeer *onheilige* vertellingen die men ons opdringt als godsdienst. Jazelfs wordt spotten *plicht*, waar redeneering te vergeefs wezen zou. (395)

433. De heilige KWIP of KWAP was onthoofd. In plaats van daarin te berusten en zich 'r by neerteleggen, zoo-als gy en ik doen zouden, neemt-i zyn hoofd onder den arm, en wandelt er meê heen.

Ik voor my twyfel aan de mogelykheid van die wandeling. Want om iets te doen, behoort vooraf te bestaan de wil, het voornemen, of althans de onwillekeurige aanleiding om iets te doen. De organen die dat voornemen opvatten, of door die aanleiding worden geaffecteerd, bevinden zich in de hersenen, en vandaar worden door de zenuwen de bevelen overgebracht naar de lichaamsdeelen die belast zyn met de uitvoering. Op het oogenblik toen de heilige KWIP den wil had, of aanleiding vond, om wegtelooopen met z'n hoofd, was dat hoofd gescheiden van den romp, en er bestond dus stremming in 't dienstverkeer tussehen de hersens en de andere lichaamsdeelen. De hand kon niet weten dat ze 't hoofd onder den arm moest plaatsen, de arm had geen bevel ontvangen dat hoofd vasttehouden, en de beenen bleven verstoken van de uitnoodiging om KWAP te doen wegloopen. Ik beweer dus dat die stoornis der kommunikatie...

— O, gy domme tegenspreker... ziedaar u verstrikt in de striken uwer wereldsche wysheid! 't Mooie van de zaak is juist, dat KWIP's hersens den last tot wegloopen met z'n hoofd, hadden gegeven vóór de stremming der kommunikatie...

Redeneer niet met de vromen.

434. Maar, zegt de protestant, die zotte vertellingen over KWIP of KWAP gelooven wy evenmin als gy. Wy zyn verre verheven boven de katholieken... wy versmaden menschelyke uitvindzels, fabelen, priesterpraatjes... zie eens *onze* godsdienst! By ons is alles zuiver gezond verstand. Wy hechten niet aan die zotte toevoegselen... wy houden vast aan den geest — aan de moraal, weetje? — aan de moraal en den geest die ons is verkondigd en meêgedeeld door den Heere JESUS CHRISTUS, hy die geboren

werd uit eene maagd, gestorven is voor onze zonden aan het kruis, en opgevaren ten hemel...

— Ei!

Iemand bezocht 'n gekkehuis, en by 't rondgaan werd-i begeleid door 'n persoon die hem inlichtingen meedeelde over de soort van krankzinnigheid der opgesloten. De begeleider scheen gevoelig van aard, altans hy toonde zich diep bewogen met het lot dier arme dwazen. De een was koning, de tweede 'n speldekussen, de derde, vierde, vyfde... tot den drie-en-twintigsten toe, waren dichters. Daarop volgden de godsdienstgekken — 'k heb ze niet geteld — toen een paar liefdegekken — weinig, want die zyn 'r minder dan men denkt — vervolgens de ongegrondehoogmoedsgekken, de eerzuchtgekken, de geldjachtsgekken... in 't kort, het was 'n wereld in 't klein.

— Zonderling toch en bedroevend, sprak de vriendelyke geleider, dat de menschelyke geest zóó kan afdwalen. Die man daar verbeeldt zich dat-i Paus is, en deze hier houdt zich voor 'n brandende vetkaars! En dat is toch niet juist, m'nheer. Want u begrypt, als 't waar was, had ik 'm al lang uitgewaaid...

De man *protesteerde* tegen de gekheid der anderen, en meende zelf dat-i 'n zuidwestewind was...

Die protestante wind was de lastigste gek van 't heele huis.

435. Ik gis dat men de *charge* in **433** overdreven vinden zal. Welnu, men leze Dr. MEYBOOM's moderne wonderverklaring, waarvan 't volgend proefje:

Het veranderen van water in wyn is zoo moeielyk niet als 't schynt. Elke druif bevat immers zóóveel deelen water, die later in wyn overgaan. Het kunstje komt dus eenvoudig hierop neêr, dat JESUS de wynwording ietwat versnelde...

Just! Het kunstje van KWIP is zoo ongelooflyk niet, als we maar aannemen dat z'n hersens diligent waren in 't geven der bevelen *tempore utili*... klaar benje!

En voor zulke wyshedens worden de Meyboomen *betaald!* Ministers die 't beter behoorden te weten — en die 't inderdaád soms beter weten — hebben de onbeschaamdheid belastingen voortestellen, waaruit zulk ellendig geknoei moet beloond worden! Zoogenaamde volksvertegenwoordigers voteeren de budjetten, waarop voorkomen de jaarlyksche premiën op zülken verstandsmoord!

Ten-onrechte stonden, in vorige uitgaven, de in dit IDEE cursief gedrukte regels tusschen aanhalingsteekens, alsof ik de *woorden* van

DS. MEYBOOM wedergaf. Dit is zoo niet. Maar wel bevatte de onderhaalde regels den *zin* zynr wonderverklaring. (1872)

436. En ware het nog zoo rechtstreeks alleen, het nadeel dat de zoogenaamde godsdienst berokkent aan de maatschappy, maar op zedelyk en verstandelyk gebied steelt zy nog onbeschaamder op *indirecte* wyze, de beste vruchten uit den hof van volkswelvaart. Een kind dat misschien vermogens bezitten zou tot het aanleeren of uitvinden van nieuwe middelen om de Natuur dienstbaar te maken aan den mensch — dat eeuwig-noodig probleem! — wordt bedwelmnd of verstikt onder psalmen, evangeliën, en hoe al die voddery heeten moog. In-plaats van het te onderrichten in de wetten van die Natuur, waarvan de kennis nog zeer gebrekkig is, doet men 't kennismaken met JOZEF's veelkleurigen mantel of 't hondje van TOBIAS. In plaats van 't de wereld te doen begrypen waarin het leeft, voert men 't rond in een spokerige leelyke kunstwereld, die voor eeuwen rhapsodisch werd uitgebreid in de verwarde hersenen van leeglopende vagebonden.

En als dan later dat kind in 't werkelyk leven behoefte hebben zou aan de flinke toepassing van dezen of genen regel der natuur, zoekt het vergeefs in z'n hoofd naar de wetenschap die 't noodig heeft. Het zoekt waarheid, vindt leugen, en vloekt vader of opvoeder die, *tegen beter weten aan*, opium reikte voor spyze.

437. En ook zonder dien verstandbedervenden invloed van de vertellingen waarop het christendom gegrond is, hoe kunnen ouders hunnen kinderen een boek in-handen geven, dat onövertroffen is in schandelyke taal en walgelyke vuiligheden? Wie 't ontkent, heeft nooit dat boek gelezen. Met welk recht weert men DE SADE, PIGAULT LEBRUN of PAUL DE KOCK uit z'n huis, als men z'n dochters de geschiedenissen in-handen geeft van ABRAHAM, LOFH, JACOB, JUDA, DELILA, JUDITH, RACHAB, BATHSEBA en consorten?

Men omzwachtelt in 't dagelyksch leven de onschuldigste zaken met *te* verregaande angstvalligheid, en schroomt niet zyn kinderen geheel andere, *niet* onschuldige, zaken te laten lezen in 'n bybel die geschreven schynt om dragonders te doen blozen. En dat alles om *god te dienen*... foei, foei!

Weg met die halfheid, gy die beter weet, en juist daarom oneindig lager staat dan de geheel-geloovige met z'n kinderlyk onnoozele vroomheid. Hy geeft wat-i bezit. Gy bezit het betere, en geeft het slechte. Als *zyn* kind hem vraagt om uitlegging van deze of gene vuiligheid, kan er nog iets eerwaardigs, iets naïfs wezen in z'n poging om de Majesteit van zyn God te rymen met de walgelyke vorm waarin hy zich diens wet voorstelt, maar als

uw zoon, als *uwe* dochter, vragend met den vinger wyst op Sodom en Gomorrha, moet gy u omkeeren, om den lach of de verlegenheid te verbergen, die aan uw kind verklappen zou dat ge 't om den tuin leidt met uw handleiding ter zaligheid.

En meer nog. Ge blyft dat christendom en dien bybel aankleven om 't voorbeeld aan de kinderen, zegt ge? Wie opzettelyk een voorbeeld geeft, moet daarby de bedoeling hebben dat voorbeeld te zien volgen. Welnu, stellen we dat gy slaagt in die bedoeling. Uw kinderen gaan den weg op, dien gy hun aanwyst...

Uw zoon liegt, bedriegt, steelt, moordt, rooft en hoereert: „'t staat in den bybel” zegt-i.

Uwe dochter doet als uw zoon: „'t staat in den bybel” zegt ze.

Want ik daag u uit, één ondeugd te bedenken die niet voorkomt in uw bybel. En niet alleen komt ze er in voor, maar ze wordt daarin meêgedeeld met 'n glimp van verschoonbaarheid, ja zelfs meerendeels met den yk van Gods welgevallen.

En meen niet u dan te redden met vertoogen als: „ju, dat stáát daar wel, ma...a...a...r... enz., want gy raakt in de klem met die maren. De knaap en 't meisje wyzen zegevierend op 't woord van God dat gy hun in handen gaaft, op 't woord van „God dien men meer moet gehoorzamen dan de menschen” en wees zeer tevreden als ze u niet het zwygen opleggen met de woorden van JESUS: „man, wat heb ik met u te doen” dat alsdan in hún mond, in duidelyk hollandsch wil zeggen: loop naar den duivel!”

En dan zyn er nog die beweren, dat het in-standhouden van die godsdienst noodig is voor de openbare zedelykheid!

Ik houd de in dit IDEE voorkomende aanmerkingen op den bybel staande, zoolang wy te doen hebben met de maatschappy gelyk die thans is. Maar ik erken dat we ons een hooger standpunt kunnen denken; van waar de onkiesheden des bybels, als *zoodanig*, zouden vervallen. Hierop werd dan ook reeds gedoeld in de noot op 431, waar ik EZECHIEL's beedspraak tegen VOLTAIRE in bescherming neem. Het zal nog lang duren voor DROOGSTOPPEL hoog genoeg staat, om zich niet te ergeren aan de fatsoensfonten der Schrift. Maar waarom blyft hy dan zweeren by de *heiligheid*? De tyd zal komen dat *myne* geestverwanten de naïveteit des bybels in bescherming nemen tegen de naueven der tegenwoordige geloovers. (1872)

Een treffende vogelhistorie, met 'n wenk over 't nadeel van hoefyzers als voedsel. Doorslaand bewys van WOUTER's beterschap, blykbaar uit 'n kerkelyk getuigschrift. WOUTER's eerste uitgang. Zyne studie in de liefde. Congrevische vertelling, die dóórbrandt in water.

438. Myn vriend ORNIS kocht na den dood zynen vrouw, tot afleiding wat vogels. Als ik de smart over 't verlies van z'n wederhelft moet afmeten naar de hoeveelheid pluimgedierte dat haar verving, moet ik erkennen dat-i zeer bedroefd geweest is. Want

het getal zyner vogels was groot. Hy had vinken met oogen, en blinde vinken. Kanarivogels, zwarte, groene en geele. Zeventien soorten van duiven. Voorts papegaaien, kakutoea's*) lysters, kraaien, eksters, kippen, raven, pauwen, eenden, kalkoenen, ganzen, korhoenders, kazuarissen, struisvogels en nog meer... te veel om te noemen, juist als de vaderlandsche zeehelden in 'n schoolboek.

Hoe-i gekomen was aan die verzameling, weet ik niet, en dat doet ook niets tot de geschiedenis die 'k vertellen wil.

Op zekeren morgen moest ORNIS uit de stad. Z'n afwezigheid zou van eenigen duur zyn.

— Beste vriend, zeide hy, ik doe een beroep op uw vriendschap.

Ik houd niet van die beroepen. Want er zyn menschen die de vriendschap *à la lettre* nemen, en van zulke beroepen een beroep maken.

— Ik ga uit de stad, vervolgd-i, en weet niet hoe ik 't zal aanleggen...

— Wel... neem 'n plaatsbriefjen op de spoor.

— Neen, dat is 't niet. Ik weet niet hoe ik 't zal maken met m'n vogels...

— Als gy ze meênaamt, stelde ik voor.

— Dat gaat niet, om de kosten. Bovendien, *Liwi* is broeis...

Liwi was 'n jeugdige kanarivogel, die *partant pour la Syrie* floot.

— Wel, laat dan uw vogels thuis.

— Men ziet wel dat ge nooit getrouwd zyt geweest... dat gy nooit vogels hebt gehouden. „Laat ze thuis” is fraai gezegd! Wie zal er op passen, als ik weg ben? Wie zal ze toespreken, voorörgelen, eten geven, reinigen?

— Ah zoo... is dat de zaak! En uw beroep op myn vriendschap...

— Ja, dat is de zaak. Ik wilde u verzoeken, gedurende myn afzyn, u te belasten met de zorg voor m'n vogels.

*) Het zal misschien sommigen niet onaangenaam zyn, hier de beteekenis van dit woord te vinden. In 't maleisch is *kaka* eene oudere zuster. Met dit woord spreekt men op beleefde wys een niet zeer jonge vrouw aan. *Toea* beteekent oud. Alzoo *kaka toea* = oude vrouw. Om de gelykenis met den mond van een besje, hebben de inlanders aan eene nyptang den naam *kakatoea* gegeven. En daar de bekende vogel iets zeer ouwewrouwigs in z'n voorkomen heeft, en tevens 'n bek die hem als nyptang dient, bestond er een dubbele reden voor 't naamgevend peetschap.

Moet ik om verschooning vragen voor deze en dergelyke nootjes? Men bedenke dat ik voor velen schryf, die 't in de kennis van... Indische zaken nog minder ver brachten dan een bewoner van Batavia, of dan de specialiteiten uit „de-n-Oost” in onze Tweede-Kamer. (1872)

- Ik heb veel bezigheden.
 — Stel ze uit. M'n vogels...
 — M'n vader is ziek.
 — Wat doet 'r dat toe? M'n vogels...
 — M'n kinderen hebben de mazelen.
 — Warmhouden. M'n vogels...
 — Lieve ORNIS, ik heb geen verstand van vogels.
 — Hoe...
 — Geloof me, ik heb nooit vogels gehouden. Ik weet waarlyk niet hoe ze moeten behandeld worden.
 — Dat maakt 'n onderscheid. Gy doet zeer wel, my dat te zeggen. Dan zal ik trachten iemand te vinden, wien ik m'n lievelingen ken toevertrouwen.

En ORNIS liet my met rust, eindelyk: *omdat ik geen verstand had van vogels.*

Nu vraag ik, wat toch jufvrouw PIETERSE bewoog, en wat zoovélen beweegt, om kinderen te houden?

Die goeie ORNIS stoorde zich niet aan de ziekte van m'n vader, niet aan myne bezigheden, niet aan de ongesteldheid myner kinderen, hy stoorde zich aan niets... tot op 't pynlyk oogenblik dat ik verklaarde: *geen verstand van vogels te hebben!*

Dàt was 'n reden! Op *die* betuiging trok-i zyn verzoek in!

Geen verstand van vogels! Hoe, zou-i z'n vinken laten behandelen als kraaien, en z'n eksters als kalkoenen? Zou-i aan myn onkunde overleveren het talent van *Liwi* die door broeien en fluiten aanspraak had op dubbele zorg? Zou hy de ooren van gevoelvolle tortels laten kwetsen door de wulpsche melodiën van 't orgel der vlasvinken? Zou-i, by vergissing in 't voedsel — als te verwachten was van onbedreven handen als de myne — de teedere maag van 't winterkoninkje blootstellen aan de hoefyzers en oude pantoffels die 'r overbleven van 't ontbyt der kazuarissen?

„Neen, neen, honderdmaal neen! Geen verstand van vogels? Dan zyt ge niet waardig ze te bewaken en te verzorgen!”

Zoo sprak ORNIS.

Nu vraag ik nog eens: waarom hield jufvrouw PIETERSE kinderen?

En als ik dan bereken, dat het getal kinderen op de wereld omtrent zeshonderd millioen is...

En dat die kinderen worden „gehouden” door de drie-of vier honderd millioen menschen, die voor 't meerendeel geen verstand hebben van... vogels...

Ach, dan moet ik m'n venster openen, om niet toegegeven in 'n stemming als die van 't winterkoninkje na zoo'n verkeerd ontbyt.

439. Het schynt dat ook onze WOUTER teveel hoefyzers had binnen gekregen, want-i was bedrukt en neerslachtig. Zelfs LEENTJE had moeite hem optebeuren, en te-meer omdat zy, ronduit gezegd, niet goed kon wys worden uit haar beschermeling.

In 't mazen zocht ze vergeefs haar weerga, en ik heb al gesproken over de onzichtbaarheid van 'r heen-en-weertjes — dat toch alles is, wat men van heen-en-weertjes verlangen kan — doch haar bevattingvermogen schoot te-kort by WOUTER's vertrouwelyke mededeelingen, en zy kon zich niet onthouden van-tyd tot-tyd den jongen aantezien met 'n medelydenden blik, die twyfel verraadde aan de gezondheid van z'n verstand. Te-vergeefs bespaarde zy eenige duiten van 'r schraal weekgeld, om hem optevroolyken met de vroeger zoo welkome pepernoten... helaas, WOUTER's ziel was haar pepernoten ontwassen, en de ontdekking hiervan veroorzaakte LEENTJE bittere smart.

— Maar, beste jongen, wees dan toch verstandig, en laat je niet het hoofd op-hol brengen met zulke praatjes! Die FANCY, of hoe 't schepsel heeten mag, heeft je beet gehad... of je hebt gedroomd.

— Neen, neen, neen, LEENTJE... alles is de waarheid! Ik weet zeker dat alles wat zy gezegd heeft, de zuivere waarheid is.

— Maar WOUTER... die historie met je zusje... dat had je dan toch vroeger moeten weten...

— Ik wist het ook, maar 'k had het vergeten. Al wat FANCY zeide, wist ik. Het was me maar ontgaan. Terwyl ze sprak, kwam 't my weêr duidelyk voor den geest.

— Ik zal eens naar die molens gaan, zei LEENTJE.

En dat deed ze. Naar WOUTER's aanwyzing vond zy de juiste plek waar die belangryke ontmoeting zou hebben plaats gehad. Zy zag de balken, den modder, de eenden, het kroos... alles was er, tot de aschlucht toe, alles... behalve FANCY en hare vertellingen.

En ook WOUTER zelf vond FANCY daar niet meer. Te-vergeefs wandelde hy met de fatsoenlyke Hallemannetjes, zoo dikwyls men hem thuis „van den vloer” wenschte. Te-vergeefs stond-i uren lang aan de leuning van z'n brugje, en luisterde naar 't geklepper van de molens. Zy vertelden hem niets, en zongen niet, en er kwam geen FANCY.

— Ze zal te veel bezigheid hebben aan 't hof myner moeder, zuchtte WOUTER, en bedroefd ging-i naar huis.

Maar als-i door 't venster al de schoone sterren zag, die zoo vriendelyk tintelden alsof ze 'm toewenkten moed te houden, dan werd hy iets beter gestemd. De treurigheid bleef, maar ze was minder bitter. Ze ging van smart over in heimwee, in zoet ver-

langen „naar huis”, en met betraand oog, maar niet wanhopig meer, riep hy fluisterend:

— OMIKRON, OMIKRON!

440. Wie hoorde dat roepen? Wie verstond die klachte over ballingschap? Waar, door wien, werd achtgeslagen op die zucht naar 't hoogere, op die vurige begeerte om weertekeeren tot edeler stand?

Of — juister, helaas! — wèrd dat roepen gehoord? Wèrd die klacht verstaan? Wèrd er gelet op dat verlangen?

Dat weet ik niet!

*Ik weet niet of we zyn geschapen met een doel,
Of maar by toeval dáárzyn. . .*

Maar 't komt me voor, dat gewoonlyk de meeste blyken van dat verlangen naar iets hoogers, *niet* worden gegeven door wie beweren *dit alles wèl te weten*.

En die opmerking troost me nu-en-dan over myne *onwetendheid*.

Indien toch 't streven naar het goede afneemt in kracht, naar mate de zekerheid toeneemt dat zulk streven zal bekroond worden met goeden uitslag, hebben de *onwetenden* geen oorzaak tot klachte. Ik denk dat het dezen by de thuiskomst 'des vaders — àls er zoo'n vader is, en àls-i thuiskomt! — wel gaan zal als LYSTERMANNETJE die 't naast aan de waarheid was, zonder te hebben meêgeraden.

Herdrukken, uitgaaf 1865, blz. 65. (1872)

441. Na lang beraad, en op WOUTER's uitdrukkelyke belofte van beterschap, had eindelyk meester PENNEWIP zich laten verbidde, en de hoofd-roover-vrouwenhooner werd weêr in genade aangenomen, of altans nagenoeg. WOUTER mocht weer naar school gaan, en zich oefenen in verzemaken, schoonschryven, werkwoorden, hollandsche graven en dergelyke wetenswaardigheden.

Meester zei dat het jongetje te Muiderberg nog verdorvener geweest was, en dat hy zelfs dáárvóór raad had geweten. Met WOUTER zou 't dus ook wel gaan, maar jufvrouw PIETERSE moest veranderen van huisdomine, want de tegenwoordige „behoorde tot de klasse der wyazuipers.” Nu, dat deed ze. WOUTER werd op de katechisatie „gedaan” by 'n wezenlyken domine, die na kerktyd uit een boekje „vragen overhoorde.” Den titel van 't boekje weet ik niet meer, maar de eerste regels waren:

1°. *Vraag:* Van-waar hebt gy en alles wat er is, uw oorsprong?

WOUTER had graag willen zeggen: wel, van m'n moeder... maar in 't boekje stond:

Antw.: Van God, die alles uit Niet heeft voortgebracht.

2e Vraag: Hoe weet gy dit?

Antw.: Uit de Natuur, en uit de Openbaring.

WOUTER begreep dit niet, maar goedig en volgzaam als-i was, antwoordde hy trouwhartig wat er in z'n boekje stond. Wel speet het hem dat de plezierige schoolvrye zondag, anders zoo uitnemend geschikt tot wandelen, bedorven werd door 't „opzeggen” der koningen Israels, wel was hy nayverig op de Joden die telkens werden „weggevoerd” — een ongeluk dat hèm prettig voorkwam — maar hÿ schikte zich met vroom geduld, en was niet de minste onder de zaligheids-leerlingen. Altans toen 't jaar om was, ontving-i een boekje met drie-honderd-vyf-en-zestig bybelteksten, één-en-twintig gebeden, even zooveel dankzeggingen, een vader-ons, de tien geboden en de artikelen des geloofs. Er was 'n voorschrift by, hoe dat alles moest gebruikt worden: eens *pr* dag, 'n jaar lang... driemaal daags, 'n week lang by herhaling... en de rest *quantum sufficit*. Voorin stond op 'n ingeplakt blaadje:

ter belooning
 aan WOUTER PIETERSE
omdat hy
de lessen in de Noorderkerk
wel
heeft opgezegd,
en
ter aanmoediging
om
ter eere Gods
op
den ingeslagen weg
voorttegaan.

En daaronder stonden de namen van Domine en Ouderling, met krullen die PENNEWIP zouden beschaamd gemaakt hebben.

Het fatsoen der Hallemannen nam toe. De ouders dier kinderen huurden een tuin „aan den Overtoom.” Dat was zoo „heelemaal buiten,” zeiden zy, en „men kon toch niet altyd in stad blyven.” Bovendien: „de kosten waren zoo groot niet,” want er was één tuinman voor 't heele pad, er stonden wel dertig besseboompjes, en dat was toch altyd 'n aardigheid. Ook zou 'r wel gras genoeg zyn om 't kleingoed te bleeken, en dat won zooveel uit op de wasch: „want, zei de stamvrouw der Hallemannen, verleden was 'r yzersmet in BETSY's *Kanesoe*... dus was 't heel

goed om dien tuin te huren, en als de menschen er over spraken, was 't uit pure jaloezie. Ook was 'r 'n regenbak by... en jufvrouw KARELS had gezegd dat die lek was, maar dat was laster, want ieder moet zelf weten wat-i doet, en als je wat doet, heb je altyd zoo'n gemaal met de menschen... want 't was voraan op d' Overtoom... en als je dáaraan je storen zou, konje nooit iets doen... en voor de kinderen was 't 'n heele uitspanning... die jufvrouw KARELS moest maar letten op 'r zelf... en als GUS jarig was, mocht-i jongeheeren vragen...

GUS werd jarig. Er zouden jongeheeren gevraagd worden, en o geluk, WOUTER was onder de uitverkorenen.

Het zou me te vèr leiden, hier te onderzoeken wat GUS en FRANSIE bewogen, hun gewezen commanditair-deelgenoot in den pepermenthandel voortedragen tot kandidaat feesthouder. De lyst der genoodigden werd opgemaakt en goedgekeurd, en daar jufvrouw PIETERSE zich gestreeld voelde door den omgang van 'r zoon met „menschen die 'n buiten houwen,” werd ook van dien kant geen bezwaar gemaakt, mits WOUTER beloofde „heel fatsoenlyk te wezen, zich niet vuil te maken, niet te ravotten, z'n kleëren niet te scheuren” en zoo-al meer. Ook zei jufvrouw PIETERSE „dat 't zoo lief van 'r was, dat ze dit toestond, want 't was toch 'n heel ding om zoo uittegaan.”

Ja, WOUTER zou uitgaan! Voor 't eerst uitgaan, voor het eerst eten, drinken, zich vermaken onder 'n vreemd dak. 't Was 'n hoofdgebaurtenis in z'n leven, en hy voelde al minder nayver op de Joden die zoo dikwyls uitgingen, en ten laatste zelfs nooit weêr thuishkwamen.

De heugelyke middag was aangebroken. Met onbeschryfelyke fierheid stapte WOUTER de poort uit. „'t Was rechts, links, weêr links, dan 'n brug over, en daarna rechtuit... 't kon niet missen” had GUS gezegd. En de tuin heette *Stad-rust*, dus: „WOUTER moest maar vragen, dan zou-i 't zeker vinden.”

Dit was ook zoo. Wie voor 't eerst uitgaat, komt altyd te vroeg. WOUTER was op *Stad-rust* vóór de andere genoodigden, maar GUS en FRANSIE ontvingen hem vry wel, en stelden hem voor aan hunne ouders, die zeiden dat WOUTER 'n lief gezichtje hebben zou, als-i wat minder bleek was geweest.

De andere speelnootjes kwamen vervolgens opdagen, en 't stoeien, draven, gooiën, nam 'n aanvang, zoo-als dat by knapen gebruikelijk is. De pret werd afgewisseld met wafelen en limonade, „die heel langzaam moest gedronken worden, omdat de kinderen zoo bezweet waren.”

Toen de stammoeder der Hallemannen melding maakte van de besseboompjes en den zoo kwaadaardig belasterden regenbak, had

ze onder de volkomenheden van *Stad-rust*, ook dat preeel moeten opnoemen, waar BETSY zat met dien heer...

— Wie is dat? vraagde WOUTER aan de kleine EMMA, die meêspeelde met de jongens.

— Wel, dat is BETSY's vryer...

Nu weten wy uit de treffende geschiedenis van lange CECIEL, dat WOUTER z'n eerste liefde reeds achter den rug had, maar toch trof hem dat gezegde van EMMA als iets vreemds. Tot-nog-toe was 'n vrystertje, in zyne meening, 'n meisje aan wie men griften en ulevellen geeft, BETSY scheen verheven boven zulke dingen. WOUTER begreep terstond dat-i lange CECIEL niet behoorlyk behandeld had, en op eenmaal beving hem de lust om te weten hoe 'n volwassen heer vryt met 'n meisje dat niet meer school-gaat.

— Haar vryer?

— Wel zeker... geëngageerd!

Dit woord was WOUTER te modern, en als nu de lezer scherpzinnig is, kan-i met vry veel juistheid berekenen in welk jaar onze meid haar economisch huwelyk aanging met den barbiersknecht. Men stelle zich slechts de vraag: wanneer is in de Klasse Burgerstand, III, 7, a' (P^r) 't flauwe „geëngageerd zyn” in zwang gekomen voor 't hartelyke: vryen?

— Ge... wât? vraagde WOUTER.

— Geëngageerd... ze verkeerren.

— Wat is dat?

— Wel... ze willen samen trouwen. Weetje dat niet?

WOUTER voelde schaamte dat-i zoo'n eenvoudige zaak niet wist, en zoo-als meer gebeurt, hy schaamde zich nog-cens, juist over die schaamte.

— Wel zeker, dat wist ik wel... ik had niet goed verstaan. EMMA... wilje met *my* trouwen?

EMMA kon op 't oogenblik niet, wyl ze geëngageerd was met hare mama. Maar zoodra ze weer vry werd zou ze zich bedenken, en dan had WOUTER veel kans. Want zy keek hem heel vriendelyk aan, voor ze weghuppelde om te voldoen aan 'n convocatie tot „stuivertje wisselen” in een anderen hoek van den tuin.

442. Als den lezer de Spectator van VAN EFFEN bekend is, zal-i zich herinneren dat daarin voorkomt de heel aardige beschryving eener *burger-vryaadje*. Ik houd die beschryving voor echt, en vergeef onzen JUSTUS makkelyker 't affuisteren dan 't verzinnen. 't Eerste is nagenoeg geoorloofd, ja zelfs byna plicht in iemand die menschen bestudeert om Spectators of IDEEN te

schryven. Wie 't afkeurt, moet ook den geneesheer veroordeelen die z'n patient bespiedt met het doel diens kwalen te leeren kennen, om ze te genezen.

Ik spreek dus VAN EFFEN vry van onbescheidenheid, maar erken eenigzins jaloers te wezen op de gelegenheid die hy schynt gevonden te hebben tot zoo nauwkeurige waarneming. Wy weten weinig van 't huiselyk leven der trekvogels, de hartstochten der schelpdieren ontsnappen voor 'n groot deel aan onze scherpzinnigheid, en toch staat in zekeren zin de natuurlyke historie van oesters en zwaluwen in helder licht, wanneer wy die vergelyken met de kennis van onszelf. Vooral is die kennis moeielyk te verkrygen ten aanzien van 't geslachtsleven — in alle beteekenissen — dat zich meer dan andere handelingen verbergt voor de blikken van den opmerker.

„Wat zouden die twee elkaer te zeggen hebben?” vraag ik altyd myzelf, als ik 'n verliefd paar zie, en soms betrap ik my op de verdrietige vraag: „zouden ze elkaer wat te zeggen hebben?”

Verdrietig... ja! Want het doet my leed als ik 'n lid van myn geslacht, een wederdeel dus van myzelf, een *mensch*, moet verdacht houden van gebrek aan adel, van onkunde in liefde, van verwaarloozing der schoonste — neen, van de eenige — kracht der Natuur, van opstand tegen de aantrekkingswet. Liefde — ik heb 't al meer gezegd, en men heeft myne bepaling zeer onzedelyk gevonden, wat my genoeg doet — liefde is neiging tot éénzyn. (199)

Maar gewis openbaart zich die neiging op oneindig veel wyzen. Gelyk overal, is ook hierin de Natuur éénvoudig in *regel*, veelvoudig in *toepassing*. De liefde van 'n dief zal wel beduiden: kom, laat ons saëm uit stelen gaan, de goddiener vereenigt zich met z'n geliefde in den gebede of in den psalme, en zoo al voort: „elck ghedierte naer synen aerdt.”

Of zou die neiging tot meedeelen, tot samenzyn, tot vereenigen, by sommigen tevens de begeerte wezen tot het *goede*?

Ey WOUTER was het zoo, al wist hyzelf dat niet. Had-i niet eens, in naam van lange CECIEL, de vryheid weergegeven aan 't vogeltje dat zoo angstig rondvloog in de nauwe kooi? Wel had CECIEL daarom gelachen, en gevraagd of WOUTER gek was? Wel begreep zy niet dat er verband was tusschen zyn medelyden met het arme dier, en 't kloppen van z'n hart als-i háár naam kraste op de bevrozen ruiten van de achterkamer, maar misschien zou ze dat verband begrepen hebben als ze WOUTER had liefgehad. En dat kon nu eenmaal niet, om dien broek boven 't buisje.

Hoe dit zy, hem ware 't onmogelyk geweest te denken aan iets kwaads, als-i OMIKRON riep. Daarby vergat hy lange CECIEL,

en zeer verwonderd zou-i zeker geweest zyn, als deze verschenen ware op dien roep. Kleine EMMA leek er meer op, vond-i nu. Zonder te denken aan 't schryven van 'n Spectator, voelde WOUTER groote begeerte om te weten hoe de jonge heer die met BETSY in 't priefel zat, zich kweet van 't „verkeeren.” Hy wist middel te vinden zich aftezonderen van z'n kameraadjes, en hoorde een-en-ander dat hem niet veel wyzer maakte in z'n liefde-studie.

— Ja, ik heb ook gezegd: met Mei...

— Wel zeker, om de bovenhuizen...

— 't Is 'n gemaal! En wat zegt je moeder?

— Zóó... zy vindt we moesten 't nog 'n jaartjen aanzien. 't Is zoo onfatsoenlyk gauw te trouwen. 't Is net, weetje, of...

— Vier jaar...

— Ja, vier jaar. LOUW en ANNA zyn zeven jaar geëngageerd geweest...

WOUTER was 'r grootsch op, dat-i nu precies wist wat dit be-
duidde. Hy begreep dat het zooveel wil zeggen als: samen 'n bo-
venhuis huren, liefst in Mei.

— En kryg je nou die linnekast?

— Neen... die wil m'n moeder zelf houden. Maar als we nog
'n jaar wachten, zal ze ons 'n andere geven... 'n kleine.

— 'k Had liever de groote...

— Ik ook, maar weetje, zy zegt: jongeluf hebben geen groote
kast noodig. Maar toen m'n zuster trouwde, heeft ze 'n groote
kast „meegekregen.”

— Zeg dan dat je 'r ook een moet hebben.

— 't Zal niet helpen.

— Probeer 't maar... ik trouw niet zonder die groote kast.

— 'k Wil 't wel vragen...

Van dit gehalte waren de gesprekken die WOUTER afliusterde
in 't priefel. Hy was zeer onvoldaan, en verschool zich peinzend
in 'n donker hoekje. Wat 'm eigenlyk ontbrak, wist-i zelf niet,
maar toen kleine EMMA hem kwam roepen, bleek er dat-i aan
heel iets anders had gedacht dan aan linnekasten en vakante
bovenhuizen, want met vroolyken schrik riep hy:

— Zou zy 't wezen... m'n zusje?

443. 't Was avend geworden, en het spel der kinderen zou
binnens'huis worden voortgezet. De kleine gemeente was vermoeid.
Er zou *verteld* worden door een van de *grooten*.

Welke „groote” verdwaald was op *Stad-rust*, om dáár MOORE's
Peri en Paradys te behandelen, weet ik niet. Men zal vinden
dat het niet paste by BETSY's „engagement” en die liefdesmo-
rende linnenkast. Maar even als velen meenen dat ieder persoon

ééns ten-minste wordt bezocht door de fortuin, zoo ook schynt er in de platste, minst dichterlyke omgeving, éénmaal althans iets voortevallen dat „man wie 't vatten wil” de gelegenheid geeft zich te verheffen boven 't alledaagsche. Eénmaal wordt den drenkeling toegeroepen: ge kúnt zwemmen, sla uw armen uit!

Zal deze of gene dien roep verstaan in m'n IDEEN?

De „groote” volgde in z'n vertelling den engelschen dichter niet. Hy volgde een van de vele wyzen waarop de *peri*-legende in alle talen is bezongen, nadat ze in de gemoederen van alle volken ontstaan was. Het grondbegrip van schuld, boete, offer, verzoening en eindelyke triumf van 't goede, is diep geworteld in den menschelyken geest, omdat de Urdichters behoefte hadden aan dramatische spanning. Iedere stam had ten-allen-tyde z'n FANCY-verschyning, z'n verlangen naar huis, de zucht om terugtekeeren tot vorigen heilstaat. Overal vinden wy in de herinnering een gouden ceuw, die wordt aangenomen als punt van uitgang, en als doel voor de toekomst tevens. Al mogen wy vaststellen dat zulke indrukken alleen bestaan in ons gemoed, en geen grond hebben in de onverbiddelyke werkelykheid, toch blyft het zeker dat die indrukken bestaan, en wie — als ik, helaas! — de heerschappy van 't goede voor of na ons, ontkent, moet toch toestemmen dat er naar 't goede gestreefd wordt, 'tgeen op zichzelf reeds: *goed is*. (276)

Ieder volk, ieder individu, heeft eenmaal smachtend uitgezien naar 'n geliefde OMIKRON, en 't is de schuld van den minnaar niet, dat ten-allen-tyde deze of gene priester zich vertoonde op dien roep, en met uitgestoken hand antwoordde:

— OMIKRON? Dat ben ik. Mag ik u zes schellingen verzoeken voor de moeite?

Die zes schellingen hebben veel bedorven.

Want of men betaalde die, en hield den priester in 't leven, die zich voordeed als de gezochte minnares...

Of, men werd wakker, lichte kleed en mombakkes op, herkende den bedrieger, en wierp hem ter-deure uit, met de klacht: FANCY heeft my bedrogen, ze zond me 'n valsche OMIKRON!

Dat deed FANCY niet, dat deed de priester om die zes schellingen.

~~~~~

444. „De PERI die voor de poorten van 't paradys vruchteloos smeekte te worden toegelaten tot den heilstaat der gelukzaligen, bracht alzoo na veel vergeefsche pogingen eindelyk als 't schoonste wat de aarde opleverde, den laatsten zucht van 'n berouwhebbend zondaar, en vond genade in de oogen des wachters aan de poort, om de heiligheid der gave die zy offerde...

— Nu pandverbeuren! riep GUS.

— Pandverbeuren, pandverbeuren! riep de gansche kleine gemeente hem na.

Er werden panden verbeurd, gegeven en ingelost. Er moest „gezoend” worden, dat spreekt vanzelf. Een raadseltje opgeven.” ’t Werd niet geraden... natuurlyk. „Wie ’t wist, mocht ’t niet zeggen!” Dat is by raadsels zoo de gewone conditie.

— Wat zal de eigenaar van dit pand doen?

— Op één been staan!

— Over ’n strootje springen!

— Een vers opzeggen!

— Neen, ’n fabel... *la cigale*, of zoo-iets!

— Ja, ja, ja!

’t Pand was van WOUTER.

— Ik ken geen fabel, zaid-i bedrukt, en fransch versta ik ook niet...

— Ik zal je helpen: riep EMMA... *le père, du père*.

— Och, dat ’s geen fabel... toe WOUTER!

’t Was ’n heele pret voor sommigen in den kring, dat WOUTER geen fabel kende, en geen fransch verstond. Als ’n bekwaam mensch wist, hoeveel genoeg en hy velen doet met wat onbekwaamheid, zou-i waarlyk menigmaal zich dom houden uit louter menschenliefde.

Maar WOUTER dacht ditmaal niet aan ’t plezier van de anderen, dat-i ook niet zou begrepen hebben. Hy schreide, en was boos op meester PENNEWIP, die ’m geen fransch en geen fabels geleerd had.

— Kom-aan, WOUTER, kom-aan! piaagden de pandhouders.

— ’t Hoeft geen fransch te wezen, vertel maar ’n fabel.

— Maar ’k weet niet wat ’n fabel is.

— Wel... dat ’s ’n vertelling met beesten.

— Ja... of met boomen: *le chêne un jour dit au roseau*... zieje, er hoeft geen beest in te komen.

— Ja, ja... ’n fabel is ’n vertelling, anders niet... er mag inkomen wat ’r wil.

— Maar ’t moet rymen!

WOUTER was op ’t punt z’n rooverslied optezeggen. Maar hy bedacht zich, en gelukkig! Want dat ware ’n groot schandaal geweest in den huize Halleman, dat zoo bijzonder fatsoenlyk was.

— Wel neen, ’t hoeft niet te rymen, riep ’n ander die al weér wyzer was dan de rest, „de koe geeft melk, Jantje zag eens pruimjes hangen, prins Willem de eerste was ’n groot wysgeer.” Zieje WOUTER, ’t gaat vanzelf, Kom-aan... vertel, of je krygt je pand niet.

445. WOUTER begon:

„Er was eens 'n jongetje gestorven, dat niet in den hemel mocht.

— Ho... ho... dat 's de geschiedenis van de *Peri*! Wat anders!

— Ik zal 't anders maken, beloofde WOUTER verlegen.

„Nu dan, dat jongetje mocht niet in den hemel, omdat-i... geen fransch verstond, en ook omdat-i dikwyls stout was geweest, en ook omdat-i meestal z'n vragen niet had gekend, en ook omdat-i... omdat... i...

Ik geloof dat WOUTER hier wat zeggen wou, over 't onzalige „moedersknipje.” Maar hy slikte 't in, uit vrees de Hallemanen te grieven door 'n schynbare toespeling op den pepermenthandel.

„... omdat-i eens gelachen had onder 't bidden. Want, dit is zeker, jongetjes die lachen onder 't bidden, komen niet in den hemel.

— Z...o...o...o? vraagden 'n paar schuldbewusten.

— Ja, die komen niet in den hemel.

„Nu had dat jongetje 'n zusje gehad, dat een jaar vóór hem gestorven was. Hy had veel van haar gehouden, en toen-i dood was, zocht-i terstond naar z'n zusje.

„Wie is uw zusje?” vroegde men hem...

— Wie vroegde dat?

— Stil, val 'm niet in de rede, laat WOUTER voortgaan.

— Ik weet niet wie dat vroegde.

„'t Jongetje zei dat z'n zusje... 'n blauw jurkje droeg, en kuiltjes in de wangen had...

— Net als EMMA.

— Ja, net als EMMA.

„Men zei hem dat er in den hemel 'n klein meisje was, dat 'r juist zoo uitzag. Ze was daar gekomen, een jaar geleden, en had verzocht haar broêrtje binnentelaten, die zeker naar haar vragen zou.

„Maar 't jongetje mocht niet binnen... ik heb al gezegd waarom...

— Had zy altyd 'r „vragen” gekend?

— Zeker wèl! Dat spreekt vanzelf... laat WOUTER toch voortgaan.

„Hy was heel verdrietig, dat-i z'n zusje niet zou weêrzien, en vond nu, dat het sterven eigenlyk niet de moeite waard was geweest. „Och, laat me toch binnen!” vroegde-i heel vriendelyk aan 'n heer die aan de deur stond...

— Aan de poort, verbeterden velen te-gelyk, die zich gestuit voelden door de dagelyksheid eener deur, maar niet getroffen waren door de verhevenheid van WOUTER's begrippen over 't sterven.

Zoo gaat het meer.

— Goed, aan de *poort*, zei de arme jongen, beschaamd dat-i zich zoo bezondigd had aan deftigheid.

„Maar die heer aan de poort zei: neen.

Daarop keerde 't jongetje terug naar de aarde.

— Dat kàn niet... eens dood, blyft dood, riepen de wysgeeren.

— Laat 'in toch voortgaan... 't is immers maar 'n vertelling.

WOUTER ging voort.

„Hy keerde terug naar de aarde, en leerde fransch. Toen-i daarna weêr voor de... poort stond, zaid-i *owi, m'sieu!* Maar 't hielp niets, hy mocht toch niet binnenguan.

— Dat geloof ik graag... hy had moeten zeggen: *j'aime, tu aimes.*

— Dat weet ik niet, zei WOUTER nuchter.

„Nog-eens ging-i naar beneden, en leerde z'n „vragen” zóó dat-i ze kon opzeggen van-achter-af, van Heer, *kom haastelyk tot met privilegie.* En dat deed-i aan de poort. Maar 't hielp weêr niet... hy mocht nog niet binnen.

— Dat wil ik wel gelooven, riep 'n wyze. Om in den hemel te komen, moet men „aangenomen” zyn. Was-i aangenomen?

— Ach neen, zei WOUTER, daarom juist was 't zoo moeielyk.

„Hy beproefde telkens wat anders, maar 't lukte niet. Hy zei, dat-i met z'n zusje geëngageerd was...

Net als BETSY, riep EMMA.

— Ja, net als BETSY.

„Dat-i 'r zoo lief-had, dat-i zoo graag met 'r trouwen wilde... maar 't hielp alles niet, hy mocht niet in den hemel. Op 't laatst durfd-i niet terugkomen, uit vrees dat die heer aan de poort knorrig worden zou...

— Nu... en hoe is 't verder?

— Ik... weet... niet... verder... stamelde WOUTER, ik weet niet wat het jongetje doen moest, om in den hemel te komen.

WOUTER wist wèl verder, al kon-i niet onder woorden brengen wat-i wist. Dit bleek 'n uur later.

By 't naar-huis gaan, toen het heele gezelschap verschrikt uiteenvloog om 't rytuig te ontwyken, dat in dolle vaart de poort uitholde, glead EMMA onder de leuning der brug door, en viel in de stadsgracht. Men loosde een gil... nóg een...*

WOUTER was 't kind nagesprongen.

Als-i op dat oogenblik gestorven ware, zou zeker de „heer aan de poort” hem niet hebben afgewezen, omdat-i geen fransch verstand of niet „aangenomen” was.

Maar toen-i nat en bemodderd werd thuisgebracht, zei jufvrouw

LAPS: dat men den Heere niet mocht verzoeken. En dat was 't toch, als men te-water sprong zonder te kunnen zwemmen.

Ik vind dat die „Heer” 't best te-pas komen zou by iemand die niet zwemmen kan. Wie 't wèl kan, heeft meer kans zichzelf te helpen.

En jufvrouw PIETERSE klaagde: „dat 'r met dien jongen altyd wàt was.”

Nu, dat vind ik ook.

446. *Aan sommigen myner lezers.* Ik verneem van m'n uitgever, dat ge u beklaagt over de onregelmatige wyze waarop myne IDEEN verschynen.

Ik begryp uwe klacht niet, en zou eer uw verwondering begrypen, als myn geschryf regelmatig verscheen.

Ik heb 't u immers gezegd: de gang van den man, wien NATHAN volgde met JÖCHAZ „en de rest”... was wankelend.

*„Zie, daar zygt-i neér,
Hy schynt toch zwak te wezen... 't kruis is zwaar...”*

En, lieve sommige lezers, noch NATHAN de zone DAOUDES, noch de man die zoo gauw moe werd van 't dragen zyner kleine, noch zelfs de onbescheiden JÖCHAZ... eilieve, zy allen *klaagden* immers niet over de traagheid van den kruisganger. Woudt ge minder inschikkelyk zyn dan dezen?

Hoogstens was er vrees dat-i, uitgeput:

„niet spreken zou aan 't kruis...”

omdat dan 't meêgaan niet de moeite waard zou wezen.

Neemt liever 'n voorbeeld aan den man die, hoe zwaar beproefd ook door 't gemis van z'n *kashmir*,

„die licht van kleur en koeler was...”

aan den man die, na 't dragen van z'n kind, zoo wysgeerig uitriep:

„Het drukt zoo op den duur, al schynt het licht in 't eerst!”

Ja, neemt aan *dien* man 'n voorbeeld, en let er op hoe-i, zyn eigen smart vergetende, met onverzettelyk vertrouwen op de „taaiheid” van den patient, z'n vrienden en geburen moed inspreekt, en hen by herhaling uitnoodigt niet toegegeven in de vreeselyke angst dat de kruisman voor goed bezwyken zou, voor-i tot het einde toe hun kind'ren stof had geleverd:

„tot 'n vroolyk kruismansspel.”

Weest eerlyk, lieve *sommige* lezers, en erkent dat het meegaan met den stoet niet de moeite waard wezen zou, als niet de held van 't feest nu-en-dan neerzwikte, zoodat een oogenblik

*„de top en de arm van 't kruis
Dat sling'rend voorschooft onder 't wagg'len, gants verdwynt,
En niet dan langzaam weer omhoog ryst...*

Bovendien, hoort niet SCHMOEL by 't feest? En zou niet aan dien onmisbaren toeschouwer by elken kruisgang, 't werpen met drek moeielyker vallen, als niet van-tyd tot-tyd de hoofdpersoon hygend neerzeeg om 't mikpunt zékerder te maken?

Eere den man die z'n *kashmir* vergat, eere de zone DAOUDES, eere JÖCHAZ... zy alle *klaagden* niet, noch *verwonderden* zich, over den tragen gang van den kruisdrager...

Nog-eens, lieve *sommige* lezers, wilt ge minder zyn dezen?

Wie zich verwondert over de onregelmatigheid, waarmee myn IDEEN in 't licht komen, heeft zeker **283** niet of verkeerd, gelezen.

Ik zeg met dien ander:

*„Het is hem aantezien
Dat hy veel droeg, maar kracht heeft meer te dragen,
Dat hy veel leed, maar lang nog lyden kan.”*

Goed... de kruisman is *staa*i, en zal spreken aan 't kruis" maar vordert noch verwacht dat-i altyd zal dóórspreken. Jezus heeft slechts zeven korte frazen gezegd, en hy *stierf* toch maar.

Ik verzeker u, *sommige* lezers, dat het my van-tyd tot-tyd zeer moeielyk valt aan u vertellingen te geven — die ge dan nog veelal niet begrypt — aan u gedachten meedeelen — die ge dan nog dikwyls averechts opvat — als 't hart me bloedt by 't aanschouwen van den nood myner vrouw en kinderen.

Is dat 'n klacht?

Het is eene aanklacht!

En al ware 't 'n *klacht*, is 't zoo vreemd dat 'n lyder roept: *my dorst?* Is 't zoo vreemd dat-i z'n vader vraagt: *Myn God, myn God, waarom hebt ge my verlaten?* Is 't zoo vreemd dat-i tranen stort als droppelen bloeds, in Gethsemané?

Juist dáár is JEZUS *mensch*, d. i.: *groot*. Niet groot is-i in vertellingen, die 'm laten hemelvaren. Wie geen smart *voelt*, heeft van 't lyden de eer niet.

En toch is *myn* klagen, *aanklacht*. Als vroeger roep ik den

farizéén, schriftgeleerden, wetgevers en bestuurders toe, dat er *verrotting in den Staat is, verrotting door HUNNE schuld!*

Wie 91 begrepen heeft, zal inzien hoe 't my stuit aftedalen tot het dagelyksche. Maar ik wil myzelf daartoe dwingen, en pogen de taal te spreken van den dag.

Ziehier. Om te schryven, om te arbeiden, moet ik *leven*. Duartoe moet ik eten, drinken, wonen. Om dat te verkrygen heb ik geld noodig, juist als 'n makelaar in koffi. Ik erken nederig in dit opzicht dezelfde behoefte te hebben als Droogstoppel.

Ook zou my noodig wezen zekere kalmte, zekere rust. Ik wilde byv. — als 't niet teveel gevergd is — zoo-gaarne niet alleen *van-daag* wonen en eten, maar ik maak eenige aanspraak op wat zekerheid dat ik ook *morgen* in-staat zal wezen tot arbeid, of althans, wanneer men die aanspraak onbescheiden vindt, ik verklaar *behoefte* te voelen aan die zekerheid.

Bovendien, al stelt men my — ten-onrechte voorwaar! — te hoog, om my onderhevig te achten aan menschelyke behoeften van stoffelyken aard, dan nog word ik in 't dóórdenken van de onderwerpen die ik behandel, meermalen gestoord door de vrees dat in allen geval *de mynen* niet verheven zyn boven zulke behoeften. Misschien zou 'k „mooier” schryven, als dit niet het geval was.

Alweêr erken ik dit voor 'n zwakheid te houden. Ik, die om eigen wel of wee my niet bekommer, waar 't te-doen is om *het goede*, ik, die in dienst *van mynen God*, dagelyks het dierbaarst wat ik heb, prysgeef, ik moest ook de kracht bezitten dit te doen zonder smart, of althans ik moest die smart niet laten *heerschen* over myn stemming.

Maar die kracht heb ik nu altyd niet. Ik bracht het offer, breng 't dagelyks weêr, voel nooit de minste begeerte om terug te keeren van den toch zoo zwaren gang naar de offerplaats... dit alles is waar, doch... vroolyk, ongewekt, geschikt tot denken, dat is: tot arbeiden, maakt me die dagelyksche tocht naar MORIA niet!

Als ge dus somwylen 'n IDEE of 'n vertelling „niet mooi” vindt — eilieve, zyt gyzelf zoo mooi? — denk dan: misschien was-i in angst over de ongesteldheid van z'n kind.

En als ge oordeelt dat ik u te lang wachten laat op 'n vertelling of 'n IDEE, troost u dan met de vermakelyke zekerheid, dat *myn* verdriet nog grooter is over 't lang wachten op *recht*... over 't lang wachten op 'n gelegenheid, om m'n gezin te huisvesten, te kleeden en te voeden.

Ziet ge, *sommige* lezers, weest billyk... als dat ten minste niet teveel is gevergd... van lezers.

En, *sommige* lezers, gy die u beklaagt dat ik niet geregeld opkom in de vervelende werkplaats van 't schryversambacht, eilieve, wat hebt *gy* gedaan, al den tyd dien ik, *buiten* de werkplaats, doorbracht in zwaren arbeid? Wat hebt *gy* gedaan? (205)

Hebt ge tot het Volk gezegd: laat ons onderzoeken of deze man waarheid heeft gesproken?

Of hebt ge 't onverschillig aangezien dat-i belasterd werd en mishandeld, verguisd en bestolen?

Hebt *gy* iets gedaan om de smet uittewisschen, die 'r kleeft op de natie waartoe gy behoort?

Hebt ge meêgewerkt in 't wegruimen der vuile brokstukken van 't inééngestort gebouw der nederlandsche zedelykheid?

Hebt *gy* iets bygedragen tot stichting der godsdienst van het goede?

Ja of neen... hoe ook 't antwoord zy op die vragen, valt den man niet hard, die deed wat-i kon, in den tyd en met de vermogens die hem overbleven na 't pynlyk tobben over 't noodige voor vrouw en kind.

In Pruisen stelde men dezer dagen de afgevaardigden schadeloos voor de nadeelen hun berokkend om 't afstemmen der militaire begrooting.

My heeft men tot heden toe 't papier niet betaald, waarop ik m'n VRY-ARBEID en m'n IDEEN schreef!

Noch zelfs de kosten die ik maakte tot de reis van LEBAK naar BATAVIA, om den „grooten heer te spreken over de ellende der bevolking.”

't Is waar, in Pruisen verzette men zich tegen *uitgaven*, en ik verzette my slechts tegen geweldenary, roof en moord.

Dáár was 't te doen om wat geld, en hier maar om geweten en eer.

Maar zeggen *sommige* lezers, gy spreekt veel over uzelf... gy stelt uzelf op den voorgrond?... .

Ik heb op die beschuldiging reeds vaak geantwoord. (22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 298. 299, en op veel plaatsen meer.)

Ik spreek veel over myzelf, en stel my op den voorgrond...

Ja!

Dit deed ik reeds te LEBAK, toen ik tot de bevolking zeide: „verzet u niet, gaat rustig naar huis, ik zal zorgen dat u recht worde gedaan.”

En zelfs myne vrouw stelde zich op den voorgrond, toen ze, nadat haar de vergiftiging myns voorgangers gebleken was, uitriep: „Ik ga *niet*, wy eten en drinken samen!”

Ik stel myself op den voorgrond...

Ja!

Wien anders wilde men dat ik op den voorgrond stelde? Een makelaar in kruienierswaren? Of 'n gepensioneerden resident? Of 'n leverancier van ryst op Banka? Of iemand die met zooveel succes hammen en jachtgeweren verkocht? Of 'n aandeelhouder in de Billitonmynen? Of 'n kunstkoopende verzemaker? Of 'n kommiss van de buitenzorgsche secretarie? Of 'n tabaksplanter? Of **DUYMAER VAN TWIST**, rustiger-gedachtenisse?

Ik vraag het u, *sommige* lezers, wat zou zùlk volk op den voorgrond doen?

Zouden die lui 'r niet heel verlegen uitzien op hun: vóórgrond?

Ik denk: ja.

Want hoogmoed is *hoogen* moed, en ik vrees dat hun de moed ontbreken zou, om hoogmoedig te wezen.

Maar... „Ik ben zoo bitter van toon...

Il y a de quoi! dunkt me.

Maar... „ik ben zedeloos...

Ja!

En zelfs onzedig...

Ja! 't Doet my genoegen dat gy 't onderscheid vat tusschen die beide woorden. Ik put daaruit de hoop dat ge ook de vertelling zult begrypen, waarmeê ik dezen bundel myner **IDEEN** besluit.

Is die vertelling 'n klacht?

Neen, neen, neen, *sommige* lezers, duizendmaal neen... ze is 'n **aanklacht!**

447. In **SAMOJEDIE** — ik weet niet of 't land zoo heet, maar dat is 'n leemte in de taal, die we moeten aanvullen — in **SAMOJEDIE** is 't de gewoonte, zich van-top tot-teen te besmeren met ransige traan.

Een jonge Samojeed verzuimde dit. Hy besmeerde zich volstrekt niet, noch met traan, noch met wat anders.

— Gy volgt de zeden niet, zei 'n Samojedisch wysgeer... gy hebt geen zeden... gy zyt *zedeloos*.

Dit was heel juist gezegd.

't Spreekt vanzelf dat de jonge zedeloze **SAMOJEED** mishandeld werd. Hy ving meer robben dan elk ander, maar 't baatte 'm niet. Men nam hem z'n robben af, gaf die aan betraande Samo-jeden, en hèm liet men honger lyden.

Maar 't werd nog erger.

De jonge Samojeed, na eenigen tyd te hebben voortgeleefd in onbesmeerden staat, begon eindelyk zich te wasschen met *eau-de-cologne*...

— Hy handelt *tégen* de zeden, sprak nu de wysgeer van den dag, hy is *onzedig*! Komt, wy zullen voortgaan hem de robben aftenemen die hy vangt, en bovendien slaan...

Dit geschiedde.

Maar wyl men in Samojedie geen laster had, geen kopyrecht, geen verdachtmaking, geen domme orthodoxie, noch valsch liberalismus, noch bedorven politiek, noch bedervende ministers, noch verrotte Tweede-Kamer,...sloeg men den patient met de afgekloven beenderen van de robben, die hyzelf gevangen had.

Aan m'n overige lezers myn hartelyke groet!
